ORDNINGS VAKTER

SOU
1978:33

Betänkande av ordningsvaktsutredningen

ORDNINGS VAKTER

SOU
1978:33

Betänkande av ordningsvaktsutredningen

Statens offentliga utredningar
1978:33
Justitiedepartementet

Ordningsvakter

Betänkande av ordningsvaktsutredningen

Stockholm 1978

Omslag Jan Boman
Jernström Offsettryckeri AB

ISBN 91-38-04048-4
ISSN 0375-250X
Gotab, Stockholm 1978

Till statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Genom beslut den 14 juni 1974 bemyndigande Kungl. Maj:t statsrådet Geijer att tillkalla en sakkunnig för att utreda frågan om översyn av bestämmelserna om ordningsvakter.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 11 september 1974 ledamoten av riksdagen, planeringschefen Åke Wictorsson som sakkunnig.

Att som experter biträda utredningen förordnades den 16 oktober 1974 ombudsmannen Bror Gunnarsson, direktören Bengt Göransson, direktören Olle Johannesson, polisintendenten numera byråchefen Rune Johannesson och ombudsmannen Åke Schill.

Som sekreterare har tjänstgjort fr. o. m. den 14 oktober 1974 hovrättsassessorn Martti Heino samt som biträdande sekreterare fr. o. m. den 26 oktober 1977 polisintendenten Björn Klang.

Utredningen har antagit namnet ordningsvaktsutredningen.

Vi får härmed överlämna vårt betänkande. Vårt uppdrag är därmed avslutat.

Stockholm i mars 1978

Åke Wictorsson

/Martti Heino

Björn Klang

Innehåll

Förkortningar

ABAB	Allmänna bevakningsaktiebolaget
AM	Allmänna meddelanden från rikspolisstyrelsen
AOst	Allmänna ordningsstadgan (1956:617)
Bevakningskungörelsen	KK (1940:383) angående tillämpningen av lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.
BrB	Brottsbalken
FAP	Föreskrifter och anvisningar för polisväsendet
Fiskelagen	Lagen (1950:596) om rätt till fiske
FOV	Förslag till förordning om ordningsvakter
Förverkandelagen	Lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m.
Jaktlagen	Lagen (1938:274) om rätt till jakt
Kontrollagen	Lagen (1970:926) om särskild kontroll på flygplats
LAS	Lagen (1956:618) om allmänna sammankomster
LOB	Lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m.
LOV	Förslag till lag om ordningsvakter
LTO	Lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande
PI	Polisinstruktionen (1972:511)
ProvInUtKtr	Provisoriska anvisningar för in- och utpasseringskontrollen vid skyddsföremål, 1959 års upplaga
PUF	Provisoriska föreskrifter om polisens utrustning utfärdade den 28 december 1964
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
Skjutkungörelsen	KK (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten
SkoF	Förordningen (1976:935) om skyddsområden och kontrollområden
Skyddslagen	Lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.
SL	AB Storstockholms lokaltrafik
TjRK	Tjänstereglemente för krigsmakten fastställt 1960
VaktB	Bestämmelser för vaktpersonal vid krigsmakten, 1971 års upplaga

1955 års instruktion	Kungl. Maj:ts instruktion (1955:274) för fisketillsynsmän
1955 års kungörelse	Kungl. Maj:ts kungörelse (1955:275) angående skyldighet för befattningshavare vid tullverkets kust- och gränsbevakning att utöva jakt- och fisketillsyn m. m.

Sammanfattning

Ordningsvakt förordnas för närvarande enligt 90 § polisinstruktionen (1972:511) att utföra polisbevakning. Vad som skall avses med polisbevakning är oklart. På grund härav har ordningsvakter kommit att förordnas för en mängd skiftande ändamål. Det kan beträffande många av de skilda verksamheter vartill ordningsvakter förordnats ifrågasättas om de är av sådan art att de bör utövas av ordningsvakter.

En av våra huvuduppgifter har därför varit att närmare precisera de fall där ordningsvakter skall få anlitas. Vidare anser vi att huvudarbetsuppgiften för ordningsvakter skall vara ordningshållning. Sådan ordningshållning betecknar vi som ordningsvaktsverksamhet och föreslår att denna verksamhet regleras i en särskild lag om ordningsvakter, som ersätter nuvarande bestämmelser om ordningsvakter i polisinstruktionen.

I förslaget till lag om ordningsvakter föreskrivs att ordningsvaktsverksamhet får bedrivas

1. vid offentlig tillställning
2. vid badplats eller lägerområde och i lokal eller plats för sport, spel eller liknande, vartill allmänheten äger tillträde
3. vid konsert
4. vid servering till allmänheten av alkoholhaltiga drycker.

I förslaget föreskrivs vidare att ordningsvaktsverksamhet skall få bedrivas även i andra fall än de nyss angivna, då det på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändigt för att upprätthålla ordningen.

I lagförslaget bemyndigas rikspolisstyrelsen att meddela föreskrifter om tillämpningen av lagen. Vi utgår från att en väsentlig del av dessa skall avse frågan när sådant särskilt behov kan anses föreligga. Vid avgörande av denna fråga bör främst beaktas om den aktuella verksamheten kan anses analog med de fall som angivits under punkt 1–4.

Vårt förslag innebär vidare att polisstyrelsen i de under p. 1–4 angivna fallen äger rätt att utan ansökan uppta fråga om ordningsvaktsverksamhet skall anordnas medan den, då det gäller de ej specificerade fallen (3 §), får uppta sådan fråga endast efter ansökan. I samtliga fall blir emellertid polisstyrelsens beslut om ordningsvaktsverksamhet tvingande och får således karaktären av ett åläggande även då det meddelas i anledning av en ansökan. Reglerna om åläggande att bekosta ordningsvakt föreslås överförda från allmänna ordningsstadgan och lagen om handel med drycker till den av oss föreslagna lagen om ordningsvakter.

Enligt vårt förslag avses med ordningsvakt den som utan att vara anställd vid polisväsendet förordnats att upprätthålla ordningen. Personer med speciella tillsyns- eller bevakningsuppgifter skall därför i fortsättningen inte förordnas som ordningsvakter utan förordnas att utföra den speciella uppgiften, exempelvis jakttillsyn (jakttillsynsmän), bevakning av skyddsföremål (skyddsvakt), kommunal trafikövervakning (trafikvakt) samt arrestant- och förpassningsbevakning (arrestant- och förpassningsvakt).

Som framgått har vi inte funnit det möjligt att uttömmande ange de fall där ordningsvaktsverksamhet skall få bedrivas. Som exempel på platser där sådan i princip inte bör få förekomma kan nämnas sådana platser som enligt 1 § första stycket allmänna ordningsstadgan (1956:617) är allmänna platser – gator, torg, parker och liknande platser. Endast i undantagsfall och efter särskild prövning bör ordningsvaktsverksamhet få äga rum på sådana platser. Ordningsvaktsverksamhet bör i princip inte heller få bedrivas på s. k. kvasiallmänna platser varmed närmast avses innetorg och centrumanläggningar. Inom bostadsområden bör ordningsvaktsverksamhet inte få förekomma.

Beslut om ordningsvaktsverksamhet liksom förordnande av ordningsvakt meddelas av polisstyrelsen och skall avse viss tid, högst tre år.

Beslut om ordningsvaktsverksamhet skall noga ange den plats där ordningsvakt får verka och skall föregås av samråd mellan polisstyrelsen och den som vill bedriva sådan verksamhet, om denne begär det. Ordningsvakt skall innan han börjar tjänstgöra på viss plats förvissa sig om att beslut finns att ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas på platsen.

Ordningsvaktsverksamhet skall bekostas av den som bedriver sådan.

Ordningsvaktsförordnande innebär behörighet att utöva ordningsvaktsverksamhet där sådan får bedrivas. Behörigheten kan avse hela polisdistriktet men även viss bestämd plats eller lokal. Polisstyrelsen får även meddela förordnande som medför behörighet för ordningsvakten att verka inom flera polisdistrikt, ett eller flera län eller hela riket, om viss ordningsvakt av särskilda skäl kan anses ha behov av en sådan vidsträcktare behörighet.

Vi har den principiella uppfattningen att ordningsvakter inte skall kunna tillhandahållas av bevakningsföretag. De arbetsuppgifter som gäller för bevakningsföretagen och deras anställda regleras inom ramen för den lagstiftning som gäller för dessa företag. Upprätthållande av allmän ordning och säkerhet ankommer på polisen. Ordningsvakter fullgör arbetsuppgifter som faller inom detta område. Med hänsyn till bristen på poliser måste under lång tid finnas ett system med ordningsvakter med begränsade ordningshållningsuppgifter vid främst offentliga tillställningar. Att låta bevakningsföretag bedriva ordningsvaktsverksamhet skulle lätt kunna leda fram till uppkomsten av en reservpoliskår. En sådan utveckling kan inte accepteras varför vi funnit det nödvändigt att kraftigare markera en gräns mellan väktare och ordningsvakter.

Vi har därför övervägt förbud för bevakningsföretag att överhuvud tillhandahålla ordningsvakter men har funnit det inte vara möjligt att för närvarande införa ett sådant förbud. Bevakningsföretag kan därför fortfarande få bedriva ordningsvaktsverksamhet, då det på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändigt för att upprätthålla ordningen. Polisstyrelserna skall meddela beslut om ordningsvaktsverksamhet även i dessa fall. Riks-

polisstyrelsen skall utfärda riktlinjer för prövningen av dessa. Vi utgår från att genom en stark restriktivtet i denna prövning sådan verksamhet kommer att bli av ringa omfattning och avse alldeles speciella situationer.

Vi har funnit att sådana företag som uteslutande tillhandahåller ordningsvakter och som därför inte kan få auktorisationen enligt lagen (1974:191) om bevakningsföretag inte bör få fortsätta med denna verksamhet. I vårt förslag finns därför ett förbud för andra företag än bevakningsföretag att utföra ordningsvaktsverksamhet.

På den som skall förordnas som ordningsvakt uppställs krav att han med avseende på laglydnad och övriga omständigheter skall vara lämplig att utöva ordningsvaktsverksamhet samt att han genomgått föreskriven utbildning. Vi föreslår att ordningsvaktsverksamhet får utövas endast av den som fyllt 20 men inte 65 år.

Förordnande skall kunna återkallas för bl. a. den ordningsvakt som utan giltig anledning vägrar att tjänstgöra.

Vad gäller utbildningen föreslås att denna utökas till att omfatta ca 25 timmar mot nuvarande 16 timmar samt att polisen även fortsättningsvis skall vara huvudman för utbildningen. Denna lärarhandledda grundutbildning skall kompletteras med självstudier och erforderliga fortbildningskurser. Deltagare i utbildning skall enligt förslaget under kurstiden erhålla resekostnadsersättning och traktamente i enlighet med reglerna i allmänna resereglementet (1952:735).

Beträffande ordningsvakts utrustning föreslås för inomhusbruk civil klädsel med igenkänningstecken och för utomhusbruk lämplig klädsel med igenkänningstecken jämte båtmössa eller skärmmössa. I förordnande får föreskrivas rätt för ordningsvakt att som särskild utrustning bära batong och handbojor. Rikspolisstyrelsen föreslås utfärda föreskrifter för utrustningen. Därvid bör bl. a. övervägas frågan om rätt för ordningsvakter att bära enhetlig klädsel. Enligt vår uppfattning får ordningsvakts klädsel inte vara sådan att den kan förväxlas med vare sig polis- eller väktaruniform.

Det är klart olämpligt att ordningsvakt utrustas med skjutvapen. Vi föreslår därför sådan ändring i skjutkungörelsen (1969:84) att bl. a. väktare, som fullgör t. ex. ambassadbevakning, blir underkastade vissa regler i kungörelsen.

Enligt vår mening bör anordnarens ansvar för ordningen vid offentliga tillställningar kvarstå och avse även andra tillfällen då ordningsvakt anlitas. Som tidigare skall ordningsvakt ha en primär lydnadsplikt gentemot polisman. Dessutom föreslås att anordnare sekundärt får meddela ordningsvakt anvisningar.

Vidare föreslås att polisman tillfälligt får skilja ordningsvakt från verksamheten om det är nödvändigt. Om sådan åtgärd skall polismannen omedelbart underrätta polisstyrelsen.

Ordningsvakt skall hålla polisstyrelsen underrättad om förhållanden som är av sådan vikt att de bör komma till dennas kännedom. Innebörden härav är bl. a. att ordningsvakt inte behöver rapportera förseelser såsom förargelseväckande beteende av enkel beskaffenhet och lindrigare former av ofredande. Ordningsvakts underrättelseskyldighet gentemot polisstyrelsen avser inte endast brott utan alla förhållanden av betydelse i ordningshänseende. Förutom skyldighet att informera polisstyrelsen föreslås en liknande skyl-

dighet att hålla den som anlitar ordningsvakter underrättad om förhållanden av vikt rörande ordningen inom verksamhetsområdet. Förslaget innehåller vidare föreskrift om tystnadsplikt för ordningsvakt.

Ordningsvakts möjlighet att ingripa enligt 3 § lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande upphör. I stället införs i lagen om ordningsvakter möjlighet för ordningsvakt att, om det är nödvändigt, avvisa eller avlägsna personer som uppträder ordningsstörande eller överträder föreskrift eller förbud, som gäller på den plats där ordningsvakt är verksam. Vidare får han rätt att omhänderta den som allvarligt stör ordningen. Ordningsvakt får vidare befogenhet att vid frihetsberövande företa s. k. skyddsvisitation. Befogenheten gäller förutom vid sådant omhändertagande som nyss nämnts även då ordningsvakt omhändertar någon med stöd av lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. eller på bar gärning eller flyende fot griper den som begått brott varå fängelse kan följa. Vi föreslår vidare en bestämmelse om rätt för ordningsvakt att använda våld för genomförande av åtgärd. Våld får dock användas endast då behov därav föreligger och strängare våld än som betingas av åtgärdens vikt får inte tillgripas.

I landet finns ett stort antal ordningsvaktsföreningar. Förutom att tillvarata medlemmarnas intressen i skilda hänseenden förmedlar dessa föreningar i omfattande utsträckning ordningsvakter till främst anordnare av offentliga tillställningar. Enligt arbetsmarknadsstyrelsens nuvarande bedömning är denna förmedling inte arbetsförmedling i den mening detta begrepp har i lagen (1935:113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling.

För förmedlingen krävs för närvarande således varken tillstånd av eller anmälan till arbetsmarknadsstyrelsen och den står följaktligen inte under offentlig kontroll. Föreningarnas förmedlande verksamhet är enligt vad vår undersökning visar i stort sett till gagn för dem som har behov av ordningsvakter. Vissa nackdelar kan emellertid vara förknippade med förmedlingsverksamheten. Främst bör kanske nämnas att ordningsvaktsuppdragen ofta fördelas enligt turordning. Detta motverkar det enligt vår uppfattning önskvärda sambandet mellan ordningsvakter och anordnare. Med hänsyn till anordnarens ansvar för ordningens upprätthållande bör detta komma till uttryck i ett sedvanligt arbetsgivare- arbetstagarförhållande. Tendensen att fristående ordningsvaktsföreningar med någon form av ansvar för ordningshållning växer fram mellan eller vid sidan av polis och anordnare bör motverkas.

Ordningsvaktsföreningarnas förmedling innebär dessutom ofta att den som önskar anlita ordningsvakt helt saknar inflytande på valet av sådan. Detta kan, särskilt när det gäller anordnare av offentliga tillställningar, inte anses vara ett riktigt förhållande med hänsyn till anordnares skyldighet att tillse att god ordning råder vid tillställningen. För att komma till rätta med bl. a. de nackdelar som angivits föreslås att ordningsvaktsförening skall få förmedla ordningsvaktsuppdrag endast om arbetsmarknadsstyrelsen givit tillstånd därtill och det vare sig ersättning uppbärs för förmedlingsverksamheten eller ej. I sådant tillstånd kan ges föreskrifter att förmedlingen skall ske på sådant sätt att angivna nackdelar inte uppstår.

Tjänstgör ordningsvakt på viss plats utan att ha förvissat sig om att beslut finns om att ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas där och visar det sig att

sådant beslut ej fanns kan han dömas till böter. Till samma straff kan den dömas som utövar ordningsvaktsverksamhet utan att ha giltigt förordnande, såvida gärningen inte utgör brott mot 17 kap. 5 § brottsbalken. Även bedrivande av ordningsvaktsverksamhet utan att beslut meddelats därom medför böter. Brott mot föreskrift i beslut om ordningsvaktsverksamhet kan följas av böter, högst 500 kr. Anordnare åläggs vidare skyldighet att hålla beslut om ordningsvaktsverksamhet tillgängligt på platsen för verksamhetens bedrivande.

Rätten att använda våld för jakt- och fisketillsynsmän och andra befattningshavare som har att utöva jakt- och/eller fisketillsyn lagfästs genom vårt förslag.

Personer med uppgift att bevaka militära skyddsföremål föreslås få ställning av krigsmän.

Förslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1979.

Författningsförslag

1 Förslag till Lag om ordningsvakter

Härigenom föreskrivs följande.

Förordnande för ordningsvakt och ordningsvaktsverksamhet

1 § Med ordningsvakt avses den som utan att vara anställd vid polisväsendet förordnats att upprätthålla ordningen.

Av ordningsvakt utövad verksamhet benämns ordningsvaktsverksamhet.

2 § Ordningsvaktsverksamhet får bedrivas i följande fall,

1. vid offentlig tillställning som avses i 9 § allmänna ordningsstadgan (1956:617),
2. vid användande av badplats, lägerområde, lokal eller plats för sport, spel eller liknande, dit allmänheten äger tillträde,
3. vid konsert som avses i 1 § lagen (1956:618) om allmänna sammankomster,
4. vid servering till allmänheten av alkoholdrycker som avses i lagen (1977:293) om handel med drycker.

3 § Ordningsvaktsverksamhet får bedrivas även i annat fall än i 2 § sägs om det på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändigt för att upprätthålla ordningen.

4 § Beslut om ordningsvaktsverksamhet meddelas av polisstyrelsen, enligt 3 § dock endast efter ansökan, för den lokal eller det område där ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas, för ingångarna till lokalen eller infarterna till området samt för i anslutning därtill upplåtna parkeringsplatser.

Sådant beslut skall innehålla uppgift om föreskrivet antal ordningsvakter.

Innan beslut om ordningsvaktsverksamhet meddelas skall polisstyrelsen samråda med anordnaren, om denne begär det.

Ordningsvaktsverksamhet bekostas av anordnaren.

5 § Ordningsvaktsförordnande meddelas av polisstyrelsen.

Ordningsvaktsförordnande meddelas för ett polisdistrikt eller vid särskilt behov för flera polisdistrikt, för ett eller flera län eller för hela riket.

6 § Ordningsvaktsförordnande får meddelas endast den som med avseende på laglydnad samt övriga omständigheter prövas lämplig för verksamheten samt genomgått föreskriven utbildning.

Förordnande får återkallas då skäl föreligger därtill. Detsamma gäller beslut om ordningsvaktsverksamhet.

7 § Auktoriserat bevakningsföretag får utföra ordningsvaktsverksamhet endast i fall som avses i 3 §.

Annat företag än i första stycket sägs får inte i något fall utföra ordningsvaktsverksamhet.

Allmänna åligganden

8 § Ordningsvakt är skyldig att efterkomma polismans instruktioner för ordningens upprätthållande samt i övrigt iakttaga av anordnaren meddelade anvisningar, såvida de angår ordningsvaktens verksamhet och inte strider mot lag eller annan författning.

9 § Ordningsvakt skall hålla polisstyrelsen och anordnaren underrättad om förhållanden som rör verksamheten och är av sådan art att de bör komma till deras kännedom.

10 § Ordningsvakt får inte obehörigen yppa vad han fått veta i sin verksamhet om det är av sådan beskaffenhet att det av hänsyn till allmänna eller enskilda intressen inte bör komma till utomståendes kännedom.

11 § Om det är nödvändigt får polisman tillfälligt skilja ordningsvakt från verksamheten.

Polismannen skall omedelbart underrätta polisstyrelsen om sådan åtgärd.

Befogenheter

12 § Den som stör ordningen eller överträder föreskrift meddelad av polisstyrelsen eller förbud får av ordningsvakt avvisas eller avlägsnas från verksamhetsområdet.

13 § Ordningsvakt får, om det är nödvändigt, omhänderta den som allvarligt stör ordningen inom verksamhetsområdet.

Den omhändertagne skall av ordningsvakten skyndsamt överlämnas till polisman, som omedelbart skall pröva om åtgärden skall bestå.

14 § Ordningsvakt får vid frihetsberövande utföra sådan förberedande visitation (skyddsvisitation), som bedöms nödvändig av säkerhetsskäl för kontrcll av eventuellt innehav av vapen eller annat farligt föremål.

Egenom som tagits om hand vid förberedande visitation skall snarast överlämnas till polisman.

15 § Om ordningsvakts rätt att taga spritdrycker, vin och starköl i beslag finns bestämmelser i 2 § p. 5 lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m.

16 § Ordningsvakt skall vid ingripande tillse att åtgärden inte väcker onödig uppmärksamhet eller orsakar vederbörande större olägenhet än som är oundviklig.

17 § För att verkställa åtgärd får ordningsvakt inte använda strängare medel än förhållandena kräver. Han bör i första hand söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar.

Om åtgärd inte kan genomföras på annat sätt får ordningsvakt använda det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Tillgrips våld skall den lindrigaste form som kan leda till avsett resultat användas. Våld får inte brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt.

18 § Skadas någon till följd av ordningsvakts ingripande och är skadan inte obetydlig, skall ordningsvakten skyndsamt ombesörja att den skadade får behövlig vård och snarast anmäla det inträffade till polisman.

Ansvars- och besvärsbestämmelser m. m.

19 § Till böter döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. utövar ordningsvaktsverksamhet där sådan verksamhet inte får anordnas,
2. utövar ordningsvaktsverksamhet utan att inneha ordningsvaktsförordnande, såvida gärningen inte är belagd med straff enligt 17 kap. 15 § brottsbalken,
3. bedriver ordningsvaktsverksamhet utan att beslut meddelats att sådan verksamhet skall bedrivas.

Till böter högst femhundra kronor döms den som bedriver ordningsvaktsverksamhet utan att iakttaga föreskrift i beslut enligt 4 §.

För ringa brott döms ej till ansvar.

20 § Talan mot polisstyrelsens beslut enligt denna lag förs hos länsstyrelsen genom besvär.

Talan mot länsstyrelsens beslut om ordningsvaktsverksamhet och ordningsvaktsförordnande förs hos regeringen genom besvär.

Mot länsstyrelsens beslut i övrigt enligt denna lag får talan inte föras.

Beslut om ordningsvaktsverksamhet skall gå i verkställighet utan hinder av anförda besvär.

21 § Rikspolisstyrelsen meddelar närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft den

1. Den som erhållit tillstånd att i sin verksamhet anlita ordningsvakt skall senast inom en månad efter ikraftträdandet av denna lag till polisstyrelsen inge ansökan om bedrivande av ordningsvaktsverksamhet. Har ansökan ej

inkommit inom denna tid upphör tillståndet att gälla.

2. Ordningsvaktsförordnande avseende annan ordningsvaktsverksamhet än som anges i 2 § p. 1 och 4 upphör att gälla tre månader efter ikraftträdandet av denna lag.

3. Förordnande som utfärdats att gälla tills vidare eller för längre tid än tre år skall upphöra att gälla då tre år förflutit från ikraftträdandet av denna lag; förordnande på viss tid äger på grund av denna bestämmelse dock ej längre giltighet än vad som anges i förordnandet.

2 Förslag till Förordning om ordningsvakter

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Polisstyrelsen utfärdar föreskrifter och anvisningar för ordningsvaktsverksamheten i polisdistriktet.

2 § Ansökan om ordningsvaktsverksamhet görs skriftligen hos polisstyrelsen i det polisdistrikt, där ordningsvaktsverksamheten skall bedrivas och skall innehålla uppgifter om

1. sökandens namn, personnummer och hemvist eller om sökande är juridisk person motsvarande uppgifter beträffande firmatecknare,
2. verksamhetens art,
3. beskrivning av lokalen eller området där ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas,
4. den tid ansökan avser,
5. erforderligt antal ordningsvakter,
6. de skäl sökanden vill åberopa till stöd för sin ansökan.

Ansökan skall vara polisstyrelsen till handa senast sjunde dagen före verksamhetens början.

3 § Beslut om ordningsvaktsverksamhet meddelas för viss tid, högst tre år.

4 § Anordnaren skall hålla beslut om ordningsvaktsverksamhet tillgängligt på platsen för verksamhetens bedrivande.

5 § Ordningsvaktsverksamhet får utövas endast av den som fyllt 20 men ej 65 år.

6 § Ansökan om ordningsvaktsförordnande görs skriftligen hos polisstyrelsen i det polisdistrikt där sökanden har sitt hemvist och skall innehålla uppgift om sökandens namn, personnummer och hemvist.

Ordningsvaktsförordnande meddelas för viss tid, högst tre år.

7 § Ordningsvakt skall vara utrustad enligt gällande bestämmelser samt medföra förordnande och legitimation.

8 § Ordningsvaktsutbildning skall då behov föreligger anordnas av polisstyrelsen.

9 § Den som genomgår ordningsvaktsutbildning erhåller under kurstiden resekostnadsersättning och traktamente enligt allmänna resereglementet (1952:735).

Kursdeltagare skall anses vara stationerad där han har sitt hemvist.

10 § Av ordningsvakt utförd transport av frihetsberövad person bekostas av statsverket. Ersättning lämnas av vederbörande polisstyrelse.

För uppkommen skada på bil till följd av i första stycket angiven transport gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i kungörelsen (1965:59) om ersättning till polisman för skada på egendom.

11 § Rikspolisstyrelsen meddelar efter samråd med berörda parter närmare föreskrifter om ordningsvakts utbildning och utrustning samt om tillämpningen i övrigt av denna förordning.

12 § Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot bestämmelsen i 4 § döms till böter, högst femhundra kronor.

Denna förordning träder i kraft den

3 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om brottsbalken

dels att 21 kap. 20 och 21 §§, 22 kap. 14 § samt 24 kap. 2 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 21 kap. skall införas en ny paragraf, 20 a §.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

21 kap.

20 §

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom regementsofficerare, kompaniofficerare, plutonsofficerare, gruppchefer, reservofficerare eller meniga äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga som ej fått tillstånd till vapenfri tjänst samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån regeringen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundit sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Om någon åtnjuter ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av regeringen.

Krigsmän äro vidare, i den mån regeringen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga förhållanden så förordnar, vid försvarsmakten tjänstgörande skyddsvakter.

De som avses i första stycket skola, förutom under tid då tjänstgöringsskyldighet föreligger, anses såsom krigsmän då de i anslutning till sådan tid vårdas å militärsjukhus, då de äro intagna i militärhäkte samt då de inom område eller utrymme som nyttjas av krigsmakten eller eljest offentligen uppträda i militär tjänstedräkt ävensom såvitt angår fullgörandet av dem åliggande anmälningsskyldighet eller annan särskild tjänsteplikt.

Krigsman, som har befälsrätt över annan krigsman, är dennes förman. Krigsman, över vilken annan krigsman har befälsrätt, är underlydande i förhållande till denne.

20 a §

Skyddsvakt, som är krigsman, skall, då riket ej är i krig, icke vara underkastad ansvar enligt 11 och 12 §§ detta kapitel.

21 §

Krigsman, som är anställd vid försvarsmakten, skall enligt vad regeringen närmare föreskriver icke vara underkastad ansvar enligt detta kapitel då han tjänstgör vid civilt statligt organ, vid militärt organ med arbetsuppgifter som i huvudsak äro av civil natur eller vid kommunal myndighet.

Krigsman, som är anställd vid försvarsmakten *samt sådan skyddsvakt som är krigsman och tjänstgör vid försvarsmakten,* skall enligt vad regeringen närmare föreskriver icke vara underkastad ansvar enligt detta kapitel då han tjänstgör vid civilt statligt organ, vid militärt organ med arbetsuppgifter som i huvudsak äro av civil natur eller vid kommunal myndighet.

22 kap.

14 §

Under beredskapstillstånd och då riket är i krig skall såsom krigsman anses förutom den som på grund av 21 kap. 20 § eller med stöd därav givna bestämmelser är krigsman, jämväl envar annan som är tjänstgöringsskyldig vid *krigsmakten,* i den mån ej regeringen annorlunda för-

Under beredskapstillstånd och då riket är i krig skall såsom krigsman anses förutom den som på grund av 21 kap. 20 § eller med stöd därav givna bestämmelser är krigsman, jämväl envar annan som är tjänstgöringsskyldig vid *försvarsmakten,* i den mån ej regeringen annorlunda

Nuvarande lydelse

ordnar. Vad som sägs om krigsman skall, då riket är i krig, äga motsvarande tillämpning å polisman vilken, utan att vara tjänstgöringsskyldig vid *krigsmakten*, är skyldig att deltaga i rikets försvar, å *den* som har att fullgöra för bevakning *av viss egendom* erforderlig polisverksamhet och därvid enligt regeringens förordnande tillhör *krigsmakten* ävensom å den som tillhör sådan tjänstegren inom civilförsvaret, vars personal jämlikt regeringens förordnande är skyldig att utöva verksamhet som åvilar *krigsmakten*.

Den som eljest under beredskapstillstånd eller då riket är i krig vistas vid avdelning av *krigsmakten*, som är i fält eller tjänstgör under liknande förhållanden, skall ock anses såsom krigsman.

Föreslagen lydelse

förordnar. Vad som sägs om krigsman skall, då riket är i krig, äga motsvarande tillämpning å polisman vilken, utan att vara tjänstgöringsskyldig vid *försvarsmakten*, är skyldig att deltaga i rikets försvar, å *skyddsvakt som ej till följd av förordnande jämlikt 21 kap. 20 § är att anse som krigsman och* som har att fullgöra för bevakning *och ordningshållning vid skyddsföremål* erforderlig polisverksamhet och därvid enligt regeringens förordnande tillhör *försvarsmakten* ävensom å den som tillhör sådan tjänstegren inom civilförsvaret, vars personal jämlikt regeringens förordnande är skyldig att utöva verksamhet som åvilar *försvarsmakten*.

Den som eljest under beredskapstillstånd eller då riket är i krig vistas vid avdelning av *försvarsmakten*, som är i fält eller tjänstgör under liknande förhållanden, skall ock anses såsom krigsman.

Beträffande krigsfånge, krigsdeltagare som internerats vid krig under vilket riket är neutralt och utländsk man som vistas bland krigsfångar eller internerade krigsdeltagare för att utöva sjukvård eller andlig vård skall i tillämpliga delar gälla vad för krigsman är stadgat.

24 kap.

2 §

Om polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd, mötes eller angripes med våld eller hot om våld, må han för åtgärdens genomförande bruka det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Detsamma gäller sådan vaktpost eller annan krigsman eller civilförsvarspersonal under civilförsvarsberedskap, som *fullgör* polisuppgift eller tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning.

För att verkställa tjänsteåtgärd får polisman, om det är nödvändigt, bruka det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Detsamma gäller

1. ordningsvakt, och annan som utan att vara polisman förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet,

2. sådan vaktpost eller annan krigsman eller civilförsvarspersonal under civilförsvarsberedskap, som *utövar* polisuppgift eller tjänstgör för

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

bevakning eller för att upprätthålla ordning,

3. tullpersonal som utövar sjötrafikövervakning,

4. bevakningspersonal vid anläggning som skyddas enligt 1–3 §§ lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.,

5. befattningshavare vid domänverket, vid tullverkets kust- eller gränsbevakning eller vid lantbruksnämnds rennäringsavdelning samt stiftsjägmästare och dennes biträden vid genomförandet av tjänsteåtgärd avseende tillsyn över efterlevnaden av i lag eller annan författning givna eller av myndighet meddelade bestämmelser om jakt,

6. befattningshavare vid tullverkets kustbevakning vid genomförande av tjänsteåtgärd avseende tillsyn över efterlevnaden av i lag eller annan författning givna eller av myndighet meddelade bestämmelser om fiske,

7. befattningshavare vid allmän flygplats och godkänd enskild flygplats eller annan person, som där handhar säkerhets- eller ordningstjänst, vid avlägsnande från flygplatsens område av den som där stör ordningen, uppträder berusad eller genom sitt uppträdande äventyrar luftfartens säkerhet.

Rymmer fånge eller den som är häktad, anhållen eller eljest berövad friheten eller sätter han sig med våld eller hot om våld till motvärn eller gör han på annat sätt motstånd mot någon under vars uppsikt han står, då denne skall hålla honom till ordningen, må ock till rymningens hindrande eller ordningens upprätthållande brukas det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Om någon som skall häktas, anhållas eller eljest berövas friheten söker undkomma eller hindra den som äger verkställa åtgärden, må jämväl brukas våld enligt vad nu är sagt. Detsamma skall gälla därest, i fall som avses i detta stycke, motstånd övas av annan än förut nämnts.

Har någon enligt denna paragraf rätt att bruka våld, äger envar som kommer honom till hjälp samma rätt.

Denna lag träder i kraft den

4 Förslag till Förordning om ändring i polisinstruktionen (1972:511)

Härigenom föreskrivs att 15, 16, 74 och 90 §§ polisinstruktionen (1972:511) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

15 §

Bestämmelserna i 7–10, 13 och 14 §§ gäller även annan arbetstagare inom polisväsendet än polisman.

Bestämmelserna i 7–10 §§, 12 § första stycket och 13 § gäller i tillämpliga delar även *den som utan att vara polisman förordnas att fullgöra polisverksamhet*. I fråga om den som *förordnats* att fullgöra trafikövervakning äger även 12 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Bestämmelserna i 7–10 §§, 12 § första stycket och 13 § gäller i tillämpliga delar även *annan än polisman som förordnat att utöva viss begränsad polisverksamhet*. I fråga om den som *förordnats* att fullgöra trafikövervakning äger även 12 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Om ordningsvakter stadgas i lagen (0000:000) om ordningsvakter.

16 §

För att verkställa tjänsteåtgärd får polisman ej använda strängare medel än förhållandena kräver. Han bör i första hand söka vinna rättelse genom upplysningar och anmaningar.

Våld får tillgripas endast när tjänsteuppgiften ej kan lösas på annat sätt. Tillgripes våld skall den lindrigaste form som kan ledda till det avsedda resultatet användas. Våld får ej brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt.

Skadas någon till följd av polismans ingripande och är skadan ej obetydlig, skall polisman skyndsamt sörja för att den skadade får behövlig vård och ofördröjligen anmäla det inträffade till sin förman.

Om användande av skjutvapen finnes särskilda bestämmelser.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller i tillämpliga delar även *den som utan att vara polisman förordnas att fullgöra polisverksamhet*.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller i tillämpliga delar även *annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet, dock ej ordningsvakt*.

74 §

Om skyldighet för polisman eller *den som utan att vara polisman förordnas att fullgöra annan polisverksamhet än trafikövervakning* att inneha och under tjänstgöring vara iförd tjänstedräkt samt att vara försedd med tjänstetecken och beväpning meddelas föreskrifter av rikspolis-

Om skyldighet för polisman eller *annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet* att inneha och under tjänstgöring vara iförd tjänstedräkt samt att vara försedd med tjänstetecken och beväpning meddelas föreskrifter av rikspolisstyrelsen, *såvida annat ej*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
styrelsen.	*finns särskilt föreskrivet.*
	Om trafikvakts utrustning finns bestämmelser i lagen (1964:321) om kommunal trafikövervakning samt om ordningsvakts utrustning i lagen (0000:000) om ordningsvakter.
90 §	
Förordnande för *den som skall utföra polisbevakning utan att vara anställd inom polisväsendet (ordningsvakt) meddelas av rikspolisstyrelsen om bevakningen berör flera län, av länsstyrelsen om bevakningen berör flera polisdistrikt inom länet och av polisstyrelsen i annat fall.*	Förordnande för *annan än polisman att vara arrestant- och förpassningsvakt eller passkontrollant meddelas av polisstyrelsen.*
Förordnande för ordningsvakt skall ange verksamhetens art och omfattning samt innehålla uppgift om den som skall utöva förmanskap över ordningsvakten. Förordnande får meddelas endast den som prövas lämplig att utöva polisverksamhet som förordnandet avser och får *när som helst återkallas.* Rikspolisstyrelsen meddelar *närmare föreskrifter om prövningen.*	Förordnande får meddelas endast den som prövas lämplig att utöva polisverksamhet som förordnandet avser och får *återkallas då skäl föreligger därtill.* Rikspolisstyrelsen meddelar *föreskrifter om här avsedd verksamhet.*

Denna förordning träder i kraft den

5 Förslag till Förordning om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956:617)

Härigenom föreskrivs att 14, 15 och 17 §§ allmänna ordningsstadgan (1956:617) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
14 §	
Ansökan om tillstånd att anordna offentlig tillställning skall göras skriftligen i god tid före tillställningen. Föreskrives ej annat med	Ansökan om tillstånd att anordna offentlig tillställning skall göras skriftligen i god tid före tillställningen. Föreskrives ej annat med

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
stöd av 22 § andra stycket, skall ansökan om möjligt göras å sådan tid, att den är polismyndigheten till handa senast å *femte* dagen före tillställningen. Ansökan skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för tillställningen samt dennas art och huvudsakliga utformning. Erfordras utöver vad ansökan innehåller ytterligare uppgifter, äger polismyndigheten förelägga anordnaren att inkomma med upplysningar eller ock själv föranstalta om utredning. För undersökning som kräver särskild fackkunskap må på anordnarens bekostnad anlitas sakkunnig.	stöd av 22 § andra stycket, skall ansökan om möjligt göras å sådan tid, att den är polismyndigheten till handa senast å *sjunde* dagen före tillställningen. Ansökan skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för tillställningen samt dennas art och huvudsakliga utformning. Erfordras utöver vad ansökan innehåller ytterligare uppgifter, äger polismyndigheten förelägga anordnaren att inkomma med upplysningar eller ock själv föranstalta om utredning. För undersökning som kräver särskild fackkunskap må på anordnarens bekostnad anlitas sakkunnig.

Ej må, utom då medgivande enligt 21 § första stycket påkallas, föreläggande avse skyldighet att tillhandahålla handling angående eller redogörelse för innehållet i dramatisk eller annan muntlig framställning som är avsedd att förekomma vid tillställningen.

Om beslut i anledning av ansökan skall meddelas skriftligt besked.

15 §

Anmälan om offentlig tillställning skall göras skriftligen eller muntligen och om möjligt å sådan tid, att den är polismyndigheten tillhanda senast å *tredje* dagen före tillställningen.	Anmälan om offentlig tillställning skall göras skriftligen eller muntligen och om möjligt å sådan tid att den är polismyndigheten tillhanda senast å *femte* dagen före tillställningen.

Anmälan skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för tillställningen samt dennas art och huvudsakliga utformning. Där så erfordras må polismyndigheten förelägga anordnaren att inkomma med närmare upplysningar i nämnda hänseenden.

17 §

Anordnaren må av polismyndigheten åläggas bekosta sådan ordningshållning genom polispersonal *eller förordnade ordningsvakter* som äger rum inom lokal eller plats, där offentlig tillställning hålles, samt vid ingångarna och särskilda parkeringsplatser.	Anordnaren må av polismyndigheten åläggas bekosta sådan ordningshållning genom polispersonal som äger rum inom lokal eller plats, där offentlig tillställning hålles, samt vid ingångarna och särskilda parkeringsplatser.

Annan ordningshållning genom polispersonal må anordnaren ej åläggas bekosta, med mindre länsstyrelsen med hänsyn till omständigheterna det medgiver.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

Ombesörjes polisbevakning, som anordnaren enligt vad nu sagts må åläggas bekosta, av polispersonal, gäller i fråga om ersättningsskyldighet till statsverket vad därom i vederbörlig ordning blivit bestämt.

Om ordningsvaktsverksamhet vid offentlig tillställning finns bestämmelser i lagen (0000:000) om ordningsvakter.

Denna förordning träder i kraft den

6 Förslag till Lag om ändring i lagen (1956:618) om allmänna sammankomster

Härigenom föreskrivs att 5, 6 och 8 §§ lagen (1956:618) om allmänna sammankomster skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

5 §

Ansökan om tillstånd att anordna allmän sammankomst skall göras skriftligen i god tid före sammankomsten och om möjligt å sådan tid att ansökan är polismyndigheten tillhanda senast å *femte* dagen före sammankomsten. Ansökan skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för sammankomsten samt dennas art och huvudsakliga utformning.

Ansökan om tillstånd att anordna allmän sammankomst skall göras skriftligen i god tid före sammankomsten och om möjligt å sådan tid att ansökan är polismyndigheten tillhanda senast å *sjunde* dagen före sammankomsten. Ansökan skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för sammankomsten samt dennas art och huvudsakliga utformning.

Erfordras utöver vad ansökan innehåller ytterligare uppgifter, äger polismyndigheten förelägga anordnaren att inkomma med upplysningar eller ock själv föranstalta om utredning. Ej må föreläggande avse skyldighet att tillhandahålla handling angående eller redogörelse för innehållet i föredrag, tal eller annan muntlig framställning som är avsedd att förekomma vid sammankomsten.

Om beslut i anledning av ansökan skall meddelas skriftligt besked.

6 §

Anmälan om allmän sammankomst skall göras skriftligen eller muntligen och om möjligt å sådan tid att den är polismyndigheten tillhanda senast å *tredje* dagen före

Anmälan om allmän sammankomst skall göras skriftligen eller muntligen och om möjligt å sådan tid att den är polismyndigheten tillhanda senast å *femte* dagen före

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
sammankomsten.	sammankomsten.

Anmälan skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för sammankomsten samt dennas art och huvudsakliga utformning. Där så erfordras må polismyndighet förelägga anordnaren att inkomma med närmare upplysningar i nämnda hänseenden.

8 §

Anordnaren må ej åläggas bekosta ordningshållning vid allmän sammankomst genom polispersonal *eller förordnade ordningsvakter.*	Anordnaren må ej åläggas bekosta ordningshållning vid allmän sammankomst genom polispersonal *utom vid konsert enligt 1 §.* *Om ordningsvaktsverksamhet vid konsert finns bestämmelser i lagen (0000:000) om ordningsvakter.*

Denna lag träder i kraft den

7 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker

Härigenom föreskrivs att 43 § lagen (1977:293) om handel med drycker skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
43 §	
Tillståndsmyndigheten får i tillstånd till servering av alkoholdrycker meddela de föreskrifter som behövs.	Tillståndsmyndigheten får i tillstånd till servering av alkoholdrycker meddela de föreskrifter som behövs, *med undantag för beslut om ordningsvaktsverksamhet, som meddelas av polisstyrelsen enligt 4 § lagen (0000:000) om ordningsvakter.*

Denna lag träder i kraft den

8 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande

Härigenom föreskrivs att 10 § lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande skall upphöra att gälla.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	10 §
Bestämmelserna i 3 och 4 §§ samt 5 § första stycket gäller i tillämpliga delar även den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet.	

Denna lag träder i kraft den

9 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m.

Härigenom föreskrivs att 10 § lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	10 §
Vad som sägs i denna lag om polisman gäller även *den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet.*	Vad som sägs i denna lag om polisman gäller även *ordningsvakt.*

Denna lag träder i kraft den

10 Förslag till
Förordning om ändring i kungörelsen (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten

Härigenom föreskrivs att 10 § kungörelsen (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Vad som i denna kungörelse sägs om polisman gäller även den som *enligt 90 § polisinstruktionen (1972: 511) förordnats att vara ordningsvakt.*	Vad som i *1 och 7–8 §§* denna kungörelse sägs om polisman gäller även den som *förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet, dock ej ordningsvakt, samt väktare enligt lagen (1974:191) om bevakningsföretag.* *I fall som avses i 2 § p. 1 får den som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet samt väktare använda skjutvapen för att på bar gärning eller flyende fot gripa den som begått där angivna brott.*

Om polismans bruk av skjutvapen vid deltagande i försvaret under krig gäller särskilda bestämmelser.

Denna förordning träder i kraft den

11 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1935:113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1935:113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	2 §
Arbetsförmedling må icke bedrivas i förvärvssyfte.	
	Ordningsvaktsförening får bedriva arbetsförmedling endast efter tillstånd från arbetsmarknadsstyrelsen.

Vill någon eljest bedriva arbetsförmedling, för vilken från arbetsgivare eller arbetssökande uppbäres inskrivnings- eller förmedlingsavgift, periodiskt bidrag eller annan ersättning, skall tillstånd sökas hos arbetsmarknadsstyrelsen.

Avser verksamheten förmedling av anställning utom riket eller av anställning här i riket åt utlänning som vistas utom riket, må tillstånd beviljas

allenast för de fall och på de villkor regeringen efter överenskommelse med främmande stat bestämmer. Vad sålunda stadgats skall dock icke äga tillämpning å förmedling av anställning åt musiker, sceniska artister och därmed jämförliga yrkesutövare med mindre regeringen därom förordnar.

Tillstånd må icke beviljas enskild person eller avse arbetsförmedling för sjömän.

Denna lag träder i kraft den

12 Förslag till Förordning om ändring i förordningen (1948:195) om ersättning och belöning av statsmedel vid biträde åt ordningsmakten

Härigenom föreskrivs att 1 § förordningen (1948:195) om ersättning och belöning av statsmedel vid biträde åt ordningsmakten skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	1 §
Har någon biträtt polismyndighet, polisman eller *ordningsvakt* vid ingripande mot person, som stört den allmänna ordningen eller begått eller misstänkts för brott eller kunnat antagas vara farlig för allmän säkerhet, och har till följd av ingripandet skada till person eller egendom tillskyndats honom, skall ersättning för skadan utgivas av allmänna medel. Ersättning skall dock ej utgå, då biträde varken påkallats eller eljest synts nödigt, ej heller då det lämnats mot uttryckligt förbud av polisverksamhetens utövare.	Har någon biträtt polismyndighet, polisman eller *annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet* vid ingripande mot person, som stört den allmänna ordningen eller begått eller misstänkts för brott eller kunnat antagas vara farlig för allmän säkerhet, och har till följd av ingripandet skada till person eller egendom tillskyndats honom, skall ersättning för skadan utgivas av allmänna medel. Ersättning skall dock ej utgå, då biträde varken påkallats eller eljest synts nödigt, ej heller då det lämnats mot uttryckligt förbud av polisverksamhetens utövare.
Ersättningen skall bestämmas enligt de i *6 kap. strafflagen* beträffande skadestånd stadgade grunderna; dock att därvid i fall som i *4 § nämnda kap.* sägs avseende ej skall fästas vid tillgångarna hos den som må vara ansvarig för skadan.	Ersättningen skall bestämmas enligt de i *skadeståndslagen (1972:207)* beträffande skadestånd stadgade grunderna; dock att därvid i fall som *i 5 kap. 2 § och 6 kap. 2 § nämnda lag* sägs avseende ej skall fästas vid tillgångarna hos den som må vara ansvarig för skadan.

Vad i första stycket är stadgat skall äga motsvarande tillämpning om någon till följd av ingripande som där avses fått vidkännas utgift eller eljest lidit ekonomisk förlust, ehuru skada till person eller egendom ej tillskyndats honom.

Denna förordning träder i kraft den

13 Förslag till Lag om ändring i lagen (1938:274) om rätt till jakt

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1938:274) om rätt till jakt

dels att 26 och 31 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att nuvarande 39 § skall betecknas 40 §,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 39 §, av nedan angivna lydelse

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
26 §	
1 mom. Den som vill utöva jakt vare pliktig erlägga jaktvårdsavgift.	
Till bevis om att den jagande fullgjort vad honom enligt första stycket åligger skall han vid jakten medföra ett för honom gällande jaktkort; och vare han pliktig att vid anfordran uppvisa kortet för polisman *eller med polismans befogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning,* befattningshavare vid domänverket, vid tullverkets kust- eller gränsbevakning eller vid lantbruksnämnds rennäringsavdelning, stiftsjägmästare eller dennes biträden ävensom för den som äger, innehar eller vårdar marken eller den eljest där äger jakträtt; skolande den befattningshavare vid domänverket, lantbruksnämnds rennäringsavdelning och stiftsnämnd sålunda tillkommande befogenheten att påfordra uppvisande av jaktkort hava avseende allenast på mark som står under hans förvaltning eller uppsikt.	Till bevis om att den jagande fullgjort vad honom enligt första stycket åligger skall han vid jakten medföra ett för honom gällande jaktkort; och vare han pliktig att vid anfordran uppvisa kortet för polisman, *av myndighet förordnad jakttillsynsman,* befattningshavare vid domänverket, vid tullverkets kust- eller gränsbevakning eller vid lantbruksnämnds rennäringsavdelning, stiftsjägmästare eller dennes biträden ävensom för den som äger, innehar eller vårdar marken eller den eljest där äger jakträtt; skolande den befattningshavare vid domänverket, lantbruksnämnds rennäringsavdelning och stiftsnämnd sålunda tillkommande befogenheten att påfordra uppvisande av jaktkort hava avseende allenast på mark som står under hans förvaltning eller uppsikt.

2 mom. Från skyldighet att erlägga jaktvårdsavgift äro befriade: Konungen och medlemmar av det kungliga huset; samt

svensk eller norsk same vid utövning av den rättighet att jaga, som enligt särskilda bestämmelser tillkommer honom i vissa delar av riket.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

Bestämmelserna om jaktvårdsavgift äga icke tillämplighet i fråga om rätten att döda djur enligt 14 § 2 mom. eller 15 § och ej heller i fråga om fångst av vildkanin enligt 24 § 2 mom.

3 mom. Av influtna jaktvårdsavgifter skall bildas en fond (jaktvårdsfonden), vilken efter regeringens bestämmande användes till främjande av jaktvården inom riket. För sådant ändamål skola ock användas de övriga medel som enligt vad därom må vara särskilt stadgat skola tillföras nämnda fond.

4 mom. Regeringen äger bestämma jaktvårdsavgifts belopp samt ordningen för uppbörd, redovisning och fördelning av dylika avgifter ävensom för utfärdande av jaktkort.

31 §

Anträffas å bar gärning någon som olovligt jagar å annans jaktområde, må jakträttsinnehavaren eller den som äger, innehar eller vårdar marken så ock deras folk i fall som avses i 30 § tredje stycket fråntaga den jagande jaktbytet och eljest taga detta i beslag ävensom beslagtaga vapen, ammunition, annat jaktredskap, hund, motorfordon, annat motordrivet fortskaffningsmedel och släpfordon.

Å område där jakträtt tillkommer kronan liksom å sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och å renbetesfjällen tillkommer rätt att taga jaktbyte och annan i första stycket avsedd egendom i beslag polisman och *med polismans befogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning* ävensom personal vid domänverket, vid tullverkets kust- eller gränsbevakning samt vid lantbruksnämnds rennäringsavdelning.

Å område där jakträtt tillkommer kronan liksom å sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och å renbetesfjällen tillkommer rätt att taga jaktbyte och annan i första stycket avsedd egendom i beslag polisman och *av myndighet förordnad jakttillsynsman* ävensom personal vid domänverket, vid tullverkets kust- eller gränsbevakning samt vid lantbruksnämnds rennäringsavdelning.

Vad i första och andra styckena är stadgat om den som olovligt jagar å annans jaktområde gälle ock i fråga om den som å bar gärning beträdes med jakt, som enligt 29 § 1 mom. första stycket är att anse såsom olovlig, eller med sådant tillvaratagande eller tillägnande, för vilket han enligt 29 § 1 mom. andra stycket skall straffas såsom för olovlig jakt; och skola, där fråga är om djur som jämlikt bestämmelserna i 18 § tillkommer kronan, de i andra stycket här ovan omförmälda personerna äga att utöva där avsedd rätt jämväl å område, där jakträtten tillkommer annan än kronan.

Har egendom tagits i beslag, skall anmälan därom göras till vederbörande polis- eller åklagarmyndighet. Den som erhållit sådan anmälan har att förfara som om han själv gjort beslaget.

39 §

Jakttillsynsman förordnas av länsstyrelsen i det län där jakttillsyns-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

mannen har sitt hemvist. Avser ansökan om förordnande för jakttillsynsman tillsyn utanför det län, där jakttillsynsmannen har sitt hemvist, skall samråd äga rum med berörd länsstyrelse.

Förordnande får meddelas endast den som prövas lämplig utöva jakttillsyn och får återkallas då skäl föreligger därtill.

Denna lag träder i kraft den

14 Förslag till Lag om ändring i vapenlagen (1973:1176)

Härigenom föreskrivs i fråga om vapenlagen (1973:1176) att 32 och 41 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

32 §

Föreligger risk för missbruk av skjutvapen, kan polismyndighet besluta att vapnet och därtill hörande ammunition skall omhändertagas. Är faran för missbruk överhängande, får polisman även utan sådant beslut omhändertaga vapnet och ammunitionen. I sådant fall skall polismannen skyndsamt anmäla åtgärden hos polismyndigheten, som omedelbart skall pröva om omhändertagandet skall bestå.

Vad som i första stycket sägs om polisman gäller även *ordningsvakt som med stöd av myndighets förordnande utövar jaktbevakning* samt personal vid domänverket, tullverket eller rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd.

Vad som i första stycket sägs om polisman gäller även *av myndighet förordnad jakttillsynsman* samt personal vid domänverket, tullverket eller rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd.

Finns någon som har tillstånd att inneha den omhändertagna egendomen och återkallas ej tillståndet, skall egendomen återlämnas till innehavaren så snart det skäligen kan antagas att det ej längre föreligger någon risk för missbruk.

41 §

Angående beslag av egendom, som kan antagas vara förverkad enligt 40 §, gäller bestämmelserna

Angående beslag av egendom, som kan antagas vara förverkad enligt 40 §, gäller bestämmelserna

Nuvarande lydelse

om beslag i rättegångsbalken med följande avvikelser.

1. *Ordningsvakt, som med stöd av myndighets förordnande utövar jaktbevakning* samt personal vid domänverket, tullverket eller rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd äger samma rätt att taga egendom i beslag som tillkommer polisman.

2. Bestämmelsen att åtal skall väckas inom viss tid gäller ej i annat fall än då rätten utsatt sådan tid.

Denna lag träder i kraft den

Föreslagen lydelse

om beslag i rättegångsbalken med följande avvikelser.

1. *Av myndighet förordnad jakttillsynsman* samt personal vid domänverket, tullverket eller rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd äger samma rätt att taga egendom i beslag som tillkommer polisman.

2. Bestämmelsen att åtal skall väckas inom viss tid gäller ej i annat fall än då rätten utsatt sådan tid.

15 Förslag till Förordning om ändring i vapenkungörelsen (1974:123)

Härigenom föreskrivs att 48 § vapenkungörelsen (1974:123) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

48 §

Med polisman likställes vid tillämpning av 47 § första stycket *ordningsvakt som med stöd av myndighets förordnande utövar jaktbevakning* samt personal vid domänverket, tullverket och rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd.

Denna förordning träder i kraft den

Föreslagen lydelse

Med polisman likställes vid tillämpning av 47 § första stycket *av myndighet förordnad jakttillsynsman* samt personal vid domänverket, tullverket och rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd.

16 Förslag till Förordning om ändring i Kungl. Maj:ts instruktion (1955:274) för fisketillsynsmän

Härigenom föreskrivs i fråga om instruktionen (1955:274) för fisketillsynsmän,

dels att 1 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i instruktionen skall införas en ny paragraf, 1 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	1 §
Den som av fiskeristyrelsen eller länsstyrelse förordnats att vara fisketillsynsman åligger att, inom det område förordnandet avser, öva tillsyn över efterlevnaden av fiskeristadgan och jämlikt samma stadga utfärdade föreskrifter ävensom övriga av Kungl. Maj:t eller underordnad myndighet meddelade bestämmelser om fiskets vård och bedrivande. Fisketillsynsman äger vidare inom nyssnämnda område övervaka efterlevnaden av lagen om rätt till fiske och är skyldig inskrida mot sådana överträdelser av nämnda lag, vilka kränka kronans fiskerätt eller ske i vatten där varje svensk medborgare må bedriva fiske.	*Fisketillsynsman förordnas av länsstyrelsen i det län där fisketillsynsmannen har sitt hemvist. Avser ansökan om förordnande för fisketillsynsman tillsyn utanför det län, där fisketillsynsmannen har sitt hemvist, skall samråd äga rum med berörd länsstyrelse. Skall fisketillsynsmannen äga rätt utöva tillsyn i hela riket meddelas förordnande av fiskeristyrelsen.* *Länsstyrelse och fiskeristyrelsen får även utan ansökan förordna fisketillsynsman med uppgift att tillvarataga kronans intressen.* *Förordnande får meddelas endast den som prövas lämplig utöva fisketillsyn och får återkallas då skäl föreligger därtill.*
	1 a §
	Den som efter ansökan av enskild fiskerättsinnehavare förordnats att vara fisketillsynsman åligger att öva tillsyn över efterlevnaden av lagen (1950:596) om rätt till fiske och fiskeristadgan (1954:607) och jämlikt samma stadga utfärdade föreskrifter ävensom övriga av regeringen eller underordnad myndighet meddelade bestämmelser om fiskets vård och bedrivande. *Den som utan ansökan förordnats att vara fisketillsynsman åligger att öva tillsyn över efterlevnaden av fiskeristadgan (1954:607) och jämlikt samma stadga utfärdade föreskrifter ävensom*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	övriga av regeringen eller underordnad myndighet meddelade bestämmelser om fiskets vård och bedrivande. Sådan fisketillsynsman äger vidare övervaka efterlevnaden av lagen (1950:596) om rätt till fiske och är skyldig att inskrida mot sådana överträdelser av denna lag, vilka kränker kronans fiskerätt eller sker i vatten där varje medborgare får bedriva fiske.

Denna förordning träder i kraft den

17 Förslag till Lag om ändring i lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.,

dels att nuvarande 10 a samt 11 §§ skall betecknas 12 respektive 13 §,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 11 §.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	11 §
	För bevakning och ordningshållning vid civila skyddsföremål inom länet får länsstyrelse förordna skyddsvakt.
	För samma ändamål vid militära skyddsföremål inom militärområdet får militärbefälhavare förordna skyddsvakt.
	Förordnande får meddelas endast den som prövas lämplig som skyddsvakt och får återkallas då skäl föreligger därtill.

Denna lag träder i kraft den

18 Förslag till Förordning om ändring i kungörelsen (1940:383) angående tillämpning av lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. (bevakningskungörelsen)

Härigenom föreskrivs i fråga om kungörelsen (1940:383) angående tillämpning av lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. (bevakningskungörelsen)

dels att 3 § skall ha nedan angivna lydelse

dels att i kungörelsen skall införas en ny paragraf, 7 §.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
3 §	
Krigsman, vilken det åligger att bevaka anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som skyddas enligt 1–3 §§ förenämnda lag (skyddsföremål), så ock polisman *eller annan som fullgör sådan bevakningsuppgift och därvid utnjuter polismans skydd och befogenhet,* äger avfordra envar som söker vinna tillträde till eller uppehåller sig inom skyddsföremålet uppgift om namn, födelsetid och hemvist.	Krigsman vilken det åligger att bevaka anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som skyddas enligt 1–3 §§ förenämnda lag (skyddsföremål) så ock polisman *samt skyddsvakt,* äger avfordra envar som söker vinna tillträde till eller uppehåller sig inom skyddsföremålet uppgift om namn, födelsetid och hemvist.

Kroppsvisitation och undersökning som avses i 10 § ovannämnda lag må, i den utsträckning som kräves för fullgörande av ålagd bevakningsuppgift, av bevakningspersonal som förut sagts utföras enligt närmare anvisningar av befälhavare eller myndighet vilken har ansvaret för bevakningen av skyddsföremålet. Kroppsvisitation som är av mera väsentlig omfattning skall där förhållandena medgiva det verkställas inomhus och i avskilt rum samt i vittnes närvaro. Kroppsvisitation å kvinna må ej utan trängande skäl verkställas eller bevittnas av annan än kvinna eller läkare. Brev eller annan enskild handling som påträffas må allenast då särskilda omständigheter påkalla det öppnas eller närmare undersökas.

7 §

Närmare föreskrifter angående skyddsvakts utbildning och utrustning meddelas av rikspolisstyrelsen i samråd med överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen.

Denna förordning träder i kraft den

19 Förslag till Förordning om ändring i kungörelsen (1968:333) om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman

Härigenom föreskrivs i fråga om kungörelsen (1968:333) om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman att 2 § kungörelsen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Krigsmän enligt brottsbalken är, förutom de som anges i 21 kap. 20 § första stycket första punkten brottsbalken, följande personer under den tid då de på grund av anställning eller särskilt avtal är skyldiga att tjänstgöra vid krigsmakten eller då sådan omständighet föreligger som anges i *andra* stycket nämnda lagrum:	Krigsmän enligt brottsbalken är, förutom de som anges i 21 kap. 20 § första stycket första punkten brottsbalken, följande personer under den tid då de på grund av anställning eller särskilt avtal är skyldiga att tjänstgöra vid krigsmakten eller då sådan omständighet föreligger som anges i *tredje* stycket nämnda lagrum:

1. civilmilitär personal,
2. personal som genom krigsfrivilligavtal, annat särskilt avtal eller annan särskild överenskommelse åtagit sig att frivilligt tjänstgöra i befattning inom krigsorganisationen,
3. civil personal i kustbevaknings-, luftbevaknings- eller stridsledningstjänst,
4. civil trafikteknisk personal i signaltjänst, med undantag av personal vid försvarets radioanstalt, samt meteorologassistenter,
5. civil personal som är anställd för tjänstgöring på krigsmaktens fartyg eller luftfartyg eller som tjänstgör på annat fartyg eller luftfartyg under militärt befäl,

6. personal som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst, om *Kungl. Maj:t* ej bestämmer annat.	6. personal som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst, om *regeringen* ej bestämmer annat.
	Krigsman är vidare skyddsvakt förordnad enligt 11 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. under tid då han tjänstgör vid försvaret.

Denna förordning träder i kraft den

20 Förslag till Förordning om ändring i förordningen (1975:1369) om undantag från ansvar enligt 21 kap. brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1975:1369) om undantag från ansvar enligt 21 kap. brottsbalken att den skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

Den som på grund av anställning vid försvarsmakten är krigsman skall icke vara underkastad ansvar enligt 21 kap. brottsbalken, när han tjänstgör vid

1. statlig myndighet som enligt försvarsmaktens indelning i fred ej tillhör försvarsmakten,
2. följande myndigheter som ingår i försvarsmakten, nämligen försvarshögskolan, försvarets förvaltningsskola, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, försvarets materielverk, försvarets forskningsanstalt, försvarets radioanstalt, värnpliktsverket, försvarets datacentral, krigsarkivet och
3. kommunal myndighet.

Vad sålunda stadgas gäller även förordnad skyddsvakt, som är krigsman, då han tjänstgör vid sådan myndighet som anges i första stycket.

Denna förordning träder i kraft den

21 Förslag till Lag om ändring i lagen (1943:881) om polisens ställning under krig

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1943:881) om polisens ställning under krig att 4 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

4 §

Vad i 2 § är stadgat skall, såvitt *Konungen* därom förordnar, under krig äga motsvarande tillämpning med avseende å den som enligt *18 § lagen om polisväsendet i riket förordnats att utöva för bevakning av viss egendom erforderlig polisverksamhet.*

Vad i 2 § är stadgat skall, såvitt *regeringen* därom förordnar, under krig äga motsvarande tillämpning med avseende å den som enligt *11 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. förordnats som skyddsvakt.*

Denna lag träder i kraft den

22 Förslag till
Förordning om ändring i kungörelsen (1958:262) angående tillämpning av lagen (1943:881) om polisens ställning under krig

Härigenom föreskrivs i fråga om kungörelsen (1958:262) angående tillämpning av lagen (1943:881) om polisens ställning under krig att 11 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	11 §
Personal som enligt *18 §* lagen *om polisväsendet i riket* förordnats *att bevaka anläggningar av betydelse för försvaret eller folkförsörjningen, såsom kommunikationsanläggningar, hamnar, kraftverk, industrier och förråd* skall under krig tillhöra *krigsmakten.*	*Den* som enligt *11 §* lagen *(1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.* förordnats *till skyddsvakt* skall under krig tillhöra *försvarsmakten.*

Denna förordning träder i kraft den

23 Förslag till
Lag om ändring i militär rättegångslag (1948:472)

Härigenom föreskrives att 8 § militära rättegångslagen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	8 §
Straff må åläggas i disciplinmål allenast om den misstänkte står under militärt befäl och straffet finnes böra bestämmas till disciplinstraff.	
Den som tillhör hemvärnet eller eljest förbundit sig att såsom frivillig fullgöra krigstjänst må dock bestraffas i disciplinmål, ändå att han vid tiden för bestraffningens åläggande ej står under militärt befäl.	
Krigsman, som ej är underkastad ansvar enligt 21 kap. brottsbalken, må ej åläggas straff i disciplinmål.	Krigsman, som ej är underkastad ansvar enligt 21 kap. brottsbalken, *samt skyddsvakt förordnad enligt 11 § lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.* må ej åläggas straff i disciplinmål.

Denna lag träder i kraft den

24 Förslag till Förordning om ändring i luftfartskungörelsen (1961:558)

Härigenom föreskrivs att 63 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	63 §
Stör någon ordningen å allmän flygplats eller uppträder han därstädes berusad, *så att det framgår av hans åtbörder eller tal,* eller äventyrar han genom sitt uppförande luftfartens säkerhet, äger befattningshavare vid flygplatsen som handhar säkerhets- eller ordningstjänst *avvisa* honom från flygplatsens område.	Stör någon ordningen å allmän flygplats eller uppträder han därstädes berusad eller äventyrar han genom sitt uppförande luftfartens säkerhet, äger befattningshavare vid flygplatsen *eller annan* som *där* handhar säkerhets- eller ordningstjänst *avlägsna* honom från flygplatsens område.

Denna förordning träder i kraft den

1 Utredningsuppdraget och utredningsarbetet

1.1 Direktiven

I anförande till protokollet vid konselj den 14 juni 1974 uttalade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, bl. a. följande.

Enligt 17 § allmänna ordningsstadgan (1956:617) kan polismyndighet ålägga den som anordnar offentlig tillställning att bekosta sådan ordningshållning genom polispersonal eller förordnade ordningsvakter som äger rum inom lokal eller plats där den offentliga tillställningen hålls. Detsamma gäller beträffande ingångarna till lokalen eller platsen samt i anslutning därtill belägna särskilda parkeringsplatser.

Av 90 § polisinstruktionen (1972:511) framgår att förordnande "för den som skall utföra polisbevakning utan att vara anställd inom polisväsendet (ordningsvakt)" meddelas av rikspolisstyrelsen (RPS) när bevakningen berör flera län, av länsstyrelsen när verksamheten skall omfatta flera polisdistrikt inom länet samt i annat fall av polisstyrelsen. Som allmänt kvalifikationskrav anges att förordnande får meddelas "endast den som prövas lämplig att utöva polisverksamhet som förordnandet avser". Av bestämmelserna framgår vidare att meddelat förordnande, som får återkallas när som helst, skall ange verksamhetens art och omfattning samt innehålla uppgift om den som skall utöva förmanskap över ordningsvakten.

Med förordnande som ordningsvakt följer i allmänhet vissa särskilda befogenheter. Av 10 § lagen (1972:558) om tillfälligt omhändertagande framgår sålunda att de i samma lag givna bestämmelserna om befogenhet för polisman att omhänderta bl. a. den som genom sitt uppträdande stör allmän ordning eller utgör en omedelbar fara för denna i tillämpliga delar gäller även den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om annat ej framgår av förordnandet. Av 2 § 5 lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. framgår vidare att ordningsvakt som med stöd av myndighets förordnande utövar polisverksamhet vid offentlig tillställning, i fråga om rusdrycker, vilka i strid mot gällande bestämmelser medförs vid tillställningen, har samma rätt att ta egendomen i beslag som enligt rättegångsbalken tillkommer polisman.

Av särskilda hänvisningar i 15 § andra stycket och 16 § femte stycket polisinstruktionen framgår att vad som i samma instruktion under rubrikerna "Polismans allmänna åligganden m. m." resp. "Polismans befogenheter" föreskrivs om polismans uppträdande (7 §), skyldighet att lyda förmans i tjänsten givna order (8 §), underrättelseskyldighet (9 §), verksamhetsområde (10 §), skyldighet att rapportera brott (12 § första stycket), tystnadsplikt (13 §) samt om medel för verkställande av tjänsteåtgärd, användning av våld m. m. (16 § första–fjärde styckena) i tillämpliga delar gäller även den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet. Av 74 § samma instruktion framgår slutligen att RPS får meddela föreskrifter om skyldighet för bl. a. den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra annan polisverksamhet än

trafikövervakning att inneha och under tjänstgöring vara iförd tjänstedräkt samt att vara försedd med tjänstetecken och beväpning.

Den som förordnats till ordningsvakt enligt 90 § polisinstruktionen är underkastad ämbetsansvar enligt 20 kap. brottsbalken och åtnjuter det skydd som avses i 17 kap. 1 § samma balk.

I praxis har förordnande som ordningsvakt inte bara kommit i fråga för bevakning vid offentliga tillställningar utan även för en mängd andra bevakningsuppgifter av skiftande karaktär. Förordnande som ordningsvakt har sålunda bl. a. meddelats för personal som tjänstgör som arrestant- och förpassningsvakter. Vidare har förordnanden utfärdats för bevakning av industrier, varuhus, köpcentra, villaområden, muséer, militärförråd, campingplatser, idrottsanläggningar m. m. Erfarenheten visar att det såväl när det gäller bevakningsuppgifternas art som antalet meddelade förordnanden förekommer betydande skillnader i praxis både mellan olika polisdistrikt och inom skilda län.

I sina anvisningar till bestämmelserna i 93 § i tidigare gällande polisinstruktion, vilka bestämmelser i sak oförändrade nu finns intagna i 90 §, har rikspolisstyrelsen bl. a. anfört att polismyndigheten innan förordnande utfärdas skall särskilt uppmärksamma bevakningens karaktär och omfattning samt om, med hänsyn till de befogenheter och det skydd som anses krävas för fullgörande av bevakningsuppdraget, behov verkligen föreligger av särskilt förordnande som ordningsvakt. Behovet av sådant förordnande kan sålunda enligt styrelsens mening bl. a. ifrågasättas, när bevakningsuppdpraget har den karaktären att det bedöms vara tillräckligt med den rätt som enligt 24 kap. 7 § rättegångsbalken tillkommer varje enskild person, dvs. att gripa den som begått brott som kan föranleda fängelse. Detsamma gäller när vederbörande redan åtnjuter skydd enligt 17 kap. brottsbalken. Enligt styrelsens uppfattning bör förordnande som ordningsvakt därför i regel meddelas endast den som fullgör uppdrag av sådan karaktär att han anses vara i behov av befogenhet att omhänderta personer som stör eller hotar störa den allmänna ordningen.

Det finns inga säkra uppgifter om det antal personer som f. n. har förordnande som ordningsvakt. Enligt RPS:s beräkningar uppgår emellertid detta antal till omkring 10 000.

När jag i början av detta år anmälde fråga om proposition med förslag till lag om bevakningsföretag (1974:39) framhöll jag bl. a. att det inte är ovanligt att den del av personalen i sådana företag som är sysselsatta med direkta bevakningsuppgifter (väktare) söker och får förordnande som ordningsvakt, eftersom vederbörande därmed bl. a. får det skydd som ligger i att våld mot en ordningsvakt kan komma att bedömas enligt de strängare regler i brottsbalken som gäller för våld mot tjänsteman.

I anledning därav framhöll jag att jag var medveten om att en väktare vid fullgörande av sina bevakningsuppgifter i vissa situationer kan behöva samma skydd som det en ordningsvakt åtnjuter. Något egentligt behov av de befogenheter som följer med ett ordningsvaktsförordnande ansåg jag däremot föreligga bara i vissa fall.

Mot denna bakgrund föreslog jag en lösning som innebär att väktare i auktoriserat bevakningsföretag genom en särskild föreskrift i den nya lagen tillförsäkras samma skydd som avses i 17 kap. 1 § brottsbalken. Jag framhöll därvid att det bör kunna förväntas att det i fortsättningen kommer att bli mindre vanligt än f. n. att väktare förordnas till ordningsvakt. Sådant förordnande bör således komma i fråga endast när det finns ett klart dokumenterat behov för en väktare att få de befogenheter som följer därav.

Sedan riksdagen antagit det vid propositionen fogade lagförslaget (NU 1974:12, rskr 1974:125) har lag (1974:191) om bevakningsföretag utfärdats. Den nya lagen träder i kraft den 1 juli 1974.

RPS har i en promemoria den 13 oktober 1971 angående frågor rörande ordningsvakter m. m. påpekat behovet av en allsidig utredning med sikte att åstadkomma enhetliga bestämmelser rörande ordningsvakter och vaktbolag m. m. Frågan om en

utredning angående ordningsvakts anställningsförhållande, utbildning, uniformering m. m. har vidare aktualiserats av Folkets Husföreningarnas Riksorganisation och Folkparkernas centrala organisation genom skrivelser till chefen för justitiedepartementet den 22 juni 1971 och den 13 december 1972.

Sedan de frågor som hänger samman med bevakningsföretagens verksamhet nu fått sin lösning framstår det som angeläget att mot bakgrund därav och den kritik mot nuvarande förhållanden som framförts bl. a. i tidigare nämnda promemoria och skrivelser även göra en allmän översyn av de problem av skilda slag som hänger samman med den form av bevakning och ordningshållning som utförs av särskilt förordnade ordningsvakter. Jag förordar att en särskild sakkunnig tillkallas för att göra denna översyn.

Den sakkunnige bör till en början göra en närmare kartläggning av de nuvarande bestämmelsernas tillämpning. Han bör vidare ta ställning till såväl det allmänna behovet av som de principiella och praktiska aspekterna på en ordning som innebär att personer som inte är polismän åläggs att utföra vissa polisiära uppgifter. Den sakkunnige bör därvid ta hänsyn till de beaktansvärda intressen vilka i detta sammanhang gör sig gällande både från dessa särskilt förordnade personers sida och från deras uppdragsgivares. Mot bakgrund av dessa överväganden bör den sakkunnige undersöka vilka ändringar i det nuvarande systemet som är påkallade.

Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag förut anfört angående förordnande som ordningsvakt för väktare. I den förut nämnda propositionen angående bevakningsföretagen anförde jag vidare att ansvaret och kostnaderna för sådan extra bevakning som har sin grund i något speciellt förhållande, t. ex. den aktuella byggnadens eller platsens karaktär och läge, den där bedrivna verksamhetens inriktning och omfattning eller andra liknande faktorer vilka gör att behovet av en fortlöpande kontroll och bevakning blir mera framträdande än normalt, bör åvila den som äger det objekt eller driver den verksamhet som det är fråga om. Det bör mot bakgrund härav inte komma i fråga att förevarande uppgifter i vidgad omfattning fullgörs inom ramen för polisens allmänna åligganden med avseende på bevakning och ordningshållning. Å andra sidan bör emellertid också noga tillses att ordningshållning genom särskilt förordnad personal inte tillgrips i fall där denna uppgift av sakliga eller principiella skäl rimligen bör ankomma på polisväsendet.

Med undantag av de begränsningar som ligger i vad jag anfört i det föregående synes den sakkunnige lämpligen inte böra bindas av några närmare direktiv för sitt uppdrag.

Jag inskränker mig därför i det följande till att ange några exempel på frågor och problem som bör uppmärksammas under den förestående översynen.

Erfarenheten har som tidigare nämnts visat att praxis när det gäller förordnande av ordningsvakter varierar starkt mellan olika polisdistrikt och län. Speciellt för arrangörer av offentliga tillställningar har detta förhållande ibland gett upphov till särskilda problem. Förordnande som ordningsvakt meddelas av polisstyrelse numera regelmässigt för tjänstgöring inom hela distriktet. I den mån styrelsen vid tillämpningen av 90 § polisinstruktionen iakttar en betydande restriktivitet kan den situationen uppstå att antalet redan förordnade ordningsvakter inom distriktet anses utgöra hinder för att ytterligare förordnanden meddelas för en eller flera personer som har för avsikt att tjänstgöra endast vid offentliga tillställningar som hålls i viss bestämd lokal eller av viss arrangör. Det har i detta sammanhang påpekats att ett system som innebär att tjänstgörande ordningsvakter om möjligt har en någorlunda fast anknytning till den lokal eller det område där vissa typer av offentliga tillställningar regelbundet anordnas i allmänhet leder till en bättre kontinuitet och effektivitet när det gäller ordningshållningen.

Den f. n. på många håll tillämpade princip som innebär att de inom ett visst område förordnade ordningsvakterna av utbildningsskäl anses böra beredas tillfälle att tjänstgöra på så många skilda ställen inom distriktet och under så skiftande

förhållanden som möjligt har från arrangörshåll också kritiserats av det skälet att den inte sällan medför högre kostnader i form av ökade rese- och traktamentsersättningar. I fall då de inom ett visst distrikt förordnade ordningsvakterna sammanslutit sig i en s. k. vaktkår eller annan lokal förening utan någon som helst anknytning till de fackliga organisationerna men med syfte att bl. a. fungera som en arbetsförmedling eller att få befogenhet att anvisa viss vakt till förekommande tjänstgöringsuppdrag har arrangörerna ibland kommit att ställas inför situationer som de av skilda skäl uppfattat som mycket besvärande.

En annan fråga som uppmärksammats från arrangörshåll när det gäller nuvarande praxis på detta område är de skilda bedömningar som förekommer i fråga om antalet ordningsvakter som skall tjänstgöra vid offentliga tillställningar. Det har ifrågasatts om det inte i detta hänseende bör vara möjligt att nå en ordning som innebär att behovet av ordningsvakter bedöms mera enhetligt än f. n. men samtidigt också med större flexibilitet från fall till fall beroende på den enskilda tillställningens karaktär, den väntade publiktillströmningen och andra liknande varierande förhållanden. Med utgångspunkt särskilt i den ekonomiska aspekten på arrangörernas ansvar för ordningshållningen har det vidare ifrågasatts vilken ordning som bör gälla med avseende på transporter av personer som omhändertagits av ordningsvakter vid offentliga tillställningar.

En annan fråga som vållat viss osäkerhet i den praktiska tillämpningen är gränsdragningen mellan de befogenheter i fråga om förmanskap över ordningsvakten som tillkommer polismyndigheten eller enskild polisman i vad gäller tjänsteutövningen och arrangören i egenskap av arbetsgivare.

Mot bakgrund av de ibland mycket grannlaga och svåra uppgifter i sitt förhållande till allmänheten som en ordningsvakt kan ställas inför under sin tjänstgöring samt de betydande befogenheter som i regel följer med denna ställning är det givetvis av stor betydelse att vederbörande inte bara besitter de allmänna personliga egenskaper som gör honom lämplig för sådan verksamhet utan också har fått de kunskaper och den utbildning som behövs för att han i praktiken skall kunna fullgöra sina uppgifter på bästa möjliga sätt. Det är därför väsentligt att även frågorna om utbildningen av ordningsvakter uppmärksammas.

Det finns f. n. inte några enhetliga föreskrifter om ordningsvakternas uniformering. Detta har medfört att förhållandena på detta område är mycket varierande. En tämligen genomgående tendens vid valet av uniformer synes emellertid vara att dessa i så stor utsträckning som möjligt skall likna polisens uniformering. Med anledning härav vill jag i detta sammanhang erinra om att jag i ärendet om bevakningsföretagen underströk vikten av att såväl väktares som ordningsvakts uniform klart och otvetydigt skiljer sig från polisens uniform. I anslutning därtill framhöll jag att frågan om ordningsvakternas uniformering får övervägas av den samtidigt förutskickade, nu aktuella utredningen.

Som jag förut har nämnt används ordningsvakter bl. a. för bevakning av militära förråd. Också inpasseringskontrollen vid försvarsmaktens staber, förband, m. m. sköts i viss utsträckning av ordningsvakter. I samband härmed har uppstått problem. Bl. a. har rätten att använda sådan ordningsvakt i kuppförsvaret satts i fråga. Även befälsrätten över sådan ordningsvakt är omstridd. Mot bakgrund härav bör utredningen behandla de speciella problem som uppstår då ordningsvakter anlitas av krigsmakten.

Bland de problem av mera principiell betydelse som utredningen bör ägna uppmärksamhet åt under sitt arbete vill jag slutligen nämna frågan huruvida personer som utövar jakt- eller fisketillsyn eller utför andra liknande, till viss speciallagstiftning knutna övervakningsuppdrag, skall behöva utrustas med några av de särskilda befogenheter som följer med ett förordnande som ordningsvakt.

1.2 Utredningsarbetets bedrivande

Kartläggningen av de nuvarande bestämmelsernas tillämpning har i huvudsak skett genom enkäter till samtliga polisstyrelser, länsstyrelser samt rikspolisstyrelsen. Enkäterna har besvarats av samtliga tillfrågade myndigheter med undantag av en polisstyrelse.

Ett antal myndigheter, organisationer och företag har beretts tillfälle att framföra synpunkter till oss.

Vi har vid studiebesök vid polismyndigheten i Sundsvall sammanträffat med länspolischefen i Västernorrlands län, representanter för polisledningen i Sundsvalls polisdistrikt samt med ett antal anordnare av offentliga tillställningar och representanter för ett bevakningsföretag. Studiebesök har vidare gjorts vid andra vaktdistriktet i Stockholms polisdistrikt.

Vi har sammanträffat med representanter för Växjö ordningsvaktsförening, Svenska Vaktbolags förbund, bevakningsrådet i Föreningen Auktoriserade Bevakningsföretag samt Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstituts expertgrupp för "Stöldförebyggande åtgärder".

Samråd har ägt rum med 1975 års polisutredning och väktarutbildningsutredningen.

I frågor angående ordningsvakters användning för bevakning m. m. av militära förråd och andra skyddsföremål har samråd ägt rum med försvarsstabens och rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelningar samt ABAB.

Vi har avgivit remissutlåtanden:

den 21 april 1975 över motion nr 1975:722 av herr Strömberg m. fl. om försöksverksamhet med ordningshållande i nöjesarrangörers egen regi samt

den 18 oktober 1976 över fiskeriadministrativa utredningens betänkande Ny organisation av fisketillsyn (Ds Jo 1975:14).

2 Kortfattad historik

Enligt 6 § första stycket lagen den 29 september 1899 angående fjärdingsmansbestyrets utgörande ägde kronofogde, i avvaktan på att ordinarie fjärdingsman blev utsedd, förordna lämplig person att mot den av fjärdingsmansdistriktet bestämda avlöningen uppehålla fjärdingsmansbefattningen. Lagen innehöll däremot inga bestämmelser om ordningsvakter eller därmed jämställda befattningshavare.

Enligt 2 § tredje stycket lagen den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket (polislagen) fanns emellertid möjlighet att tillsätta s. k. ordningsmän. Förutsättning härför var att på viss ort på landsbygden erfordrades polispersonal för att där upprätthålla ordningen vid enstaka tillfällen utan att anledning fanns att därför anställa fjärdingsman.

I prop. 1925:58 med förslag till lag om polisväsendet i riket m. m. uttalade föredragande departementschefen följande.

Såsom av det citerade uttalandet framgår, skall ordningsmansuppdraget hava karaktär av ett hedersuppdrag, även om det funnits lämpligt att tillerkänna ordningsmannen skälig gottgörelse, vilken väl, såsom det Linnérska förslaget uttryckligen fastslog, torde böra beräknas till visst belopp för varje dag, som ordningsmannen uppträtt i denna sin egenskap. I enlighet med det anförda bör möjligheten att förordna ordningsmän icke användas i fall, i vilka ett temporärt men regelbundet återkommande behov av polisman föreligger, t. ex. för polisbevakning vid marknad eller under badsäsongen vid en brunnsort; i dylika fall bör, om den ordinarie polispersonalen icke kan räcka härtill, extra polispersonal i vanlig ordning anställas. Ordningsmännen få ej heller förväxlas med sådan personal, som jämlikt 17 § bekostas av staten eller enskild och av länsstyrelse utrustas med polismans skydd.[1]

I 18 § polislagen fanns bestämmelser om förordnande av ordningsvakter för polisbevakning. Paragrafen hade följande innehåll.

Vad i denna lag finnes stadgat utgör ej hinder för att polisbevakning på statens bekostnad ombesörjes i annan ordning än i denna lag sägs, ej heller för att dylik bevakning anordnas på enskild bekostnad vid visst företag, vid viss tillställning eller eljest i särskilda fall.

Förordnande av ordningsvakt reglerades närmare i 21 § 1925 års polisreglemente för riket, vilken paragraf innehöll följande bestämmelser.

Myndighet, som äger att tillsätta extra befattningshavare vid polisväsendet, må meddela den som skall ombesörja i 18 § i lagen om polisväsendet i riket omförmäld, på enskild bekostnad anordnad bevakning *(ordningsvakt)* förordnande att utöva den för bevakningens ombesörjande erforderliga polisverksamheten. Sådant förordnande skall

[1] Prop. 1925:58 s. 86.

angiva nämnda verksamhets art och omfattning ävensom under vems förmanskap ordningsvakten skall stå. Förordnande som nu sagts må ej meddelas annan än den, som prövas lämplig att utöva den polisverksamhet varom fråga är och må när som helst återkallas.

Polismyndighet må icke i annat fall än som omförmäles i första stycket meddela förordnande avseende att tillförsäkra annan än befattningshavare vid polisväsendet sådant skydd, som jämlikt 10 kap. 5 § strafflagen tillkommer polisman.

År 1948 tillkom ett nytt polisreglemente samt den allmänna polisinstruktionen, som innehöll bestämmelser om polistjänstens bedrivande. Enligt 15 § andra stycket instruktionen gällde vissa bestämmelser i tillämpliga delar även den som enligt 18 § polislagen förordnats att utöva polisverksamhet. Bestämmelserna om förordnande av ordningsvakt kvarstod i stort sett oförändrade i 46 § polisreglementet.

Vid polisväsendets förstatligande 1965 upphörde bl. a. 1925 års polislag och därmed bestämmelserna om ordningsmän samt polisreglementet att gälla. Bestämmelserna om förordnande av ordningsvakt överfördes därvid till 94 § i 1964 års polisinstruktion. Dessa bestämmelser kvarstår i stort sett sakligt oförändrade i 90 § PI.

Från att ursprungligen ha anlitats för ordningshållning huvudsakligen vid offentliga tillställningar anlitas numera ordningsvakter inom ett fortlöpande större och större verksamhetsfält. Ordningsvakternas nuvarande verksamhetsområden behandlas närmare i kapitel 5.

3 Den rättsliga bakgrunden

3.1 Inledning

I detta kapitel kommer till en början (avsnitt 3.2) att redogöras för vissa grundläggande begrepp av betydelse för utredningens överväganden m. m. Avsnitt 3.3 innehåller en redogörelse för huvuddragen av gällande rätt rörande ordningsvakter, dvs. av de regler som i stort sett gäller för varje ordningsvakt samt för vissa ytterligare rättsregler av betydelse för utredningens överväganden. För bestämmelser som äger tillämpning endast på ordningsvakter med speciella uppgifter såsom exempelvis jakttillsyn redogörs i de kapitel där frågan om sådana ordningsvakter behandlas. Bestämmelser av mer sekundär karaktär, såsom utrustningsbestämmelser m. m., redovisas i anslutning till redogörelserna för nuvarande förhållanden.

3.2 Några grundläggande begrepp

3.2.1 *Polisverksamhet*

I våra direktiv erinrar departementschefen om vad han i proposition 1974:39 med förslag till lag om bevakningsföretag anfört beträffande ansvar och kostnader för sådan extra bevakning som borde åvila den som äger visst objekt eller driver viss verksamhet men att man samtidigt noga tillser att ordningshållning genom särskilt förordnad personal inte tillgrips i fall där denna uppgift av sakliga eller principiella skäl rimligen borde ankomma på polisväsendet.

Med hänsyn härtill blir det nödvändigt att ange polisens uppgift i berörda hänseenden.

Enligt PI är polisens huvuduppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Det åligger därvid polisen särskilt att

1. förebygga brott samt hindra att den allmänna ordningen och säkerheten störes genom brott eller på annat sätt,
2. uppdaga brott, som hör under allmänt åtal, samt vidtaga de åtgärder som behövs, när det allmänna ordningen och säkerheten kränkts på annat sätt än genom brott,
3. i övrigt lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp (2 § PI).

I prop. 1964:101 med förslag till lagstiftning med anledning av förstatligandet och omorganisationen av polisväsendet m. m. gjorde departements-

chefen följande uttalande beträffande begreppet allmän ordning och säkerhet.

Vad först angår polisens uppgifter finner jag i likhet med polisberedningen självfallet att huvuduppgiften skall vara att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Att i korthet ange det konkreta innehållet i denna bestämning är knappast möjligt. Inte heller finner jag det lämpligt att genom noggrann avgränsning av uppgiften försvåra en fortlöpande anpassning av polisens verksamhet för ordningens och säkerhetens upprätthållande till den ständiga förändring som samhällsbilden undergår. Huvuduppgiften bör omfatta vad som anges i gällande polisinstruktion, nämligen att söka förebygga brott samt hindra att ordningen och säkerheten eljest störs, att uppdaga och utreda begångna brott samt vidta erforderliga åtgärder då ordningen och säkerheten eljest kränkts samt att i övrigt lämna allmänheten skydd, upplysning och annan hjälp.[1]

I brottskommissionens betänkande Åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen sägs beträffande polisens uppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet följande.

Uppgiften att upprätthålla allmän ordning innebär ansvar för att lugn råder på allmänna platser, att trafiken kan fortgå utan störningar, att människor inte ofredas m. m. Uppgiften innebär skyldighet att i sådant syfte tillse att gällande författningar respekteras och att, om så inte sker, vidta erforderliga åtgärder, eventuellt genom att till åtal rapportera begångna överträdelser. En arbetsuppgift som av hävd anses som särskilt betydelsefull är att upprätthålla gatufriden och att säkra ordningen och tryggheten på de allmänna kommunikationsmedlen.

Upprätthållandet av allmän säkerhet innebär skyldighet att avvärja faror för angrepp genom brott eller på annat sätt mot säkerheten och tryggheten för såväl enskildas person och egendom som för statens inre säkerhet. Hit hör också att tillse att meddelade skyddsbestämmelser efterlevs. Uppgiften får även anses omfatta skyldighet att ingripa hjälpande och skyddande vid inträffade eller befarade olyckor, naturkatastrofer och liknande. I uppgiften ingår också skyldighet att, om säkerheten angripits, tillse att angreppet upphör och verka för att angriparen inte förnyar angreppet.[2]

Uttrycket upprätthållande av allmän ordning och säkerhet har betecknats som ett standardmässigt begrepp, som betecknar det tillstånd som staten såsom ytterst ansvarig för ifrågavarande del av rättsordningen förutsätter bör råda såväl i riket i allmänhet som på de olika orterna.[3]

3.2.2 *Delegering av polisverksamhet*

Delegering av polisverksamhet till annan än polisman kan ske med stöd av dels förordningen (1975:986) om handläggning av vissa polischefsuppgifter, dels bestämmelser i särskilda författningar samt dels 90 § PI.

Enligt nämnda förordning får annan tjänsteman inom polisväsendet än polisman åläggas att i polischefens ställe bl. a. utföra delgivningar eller verkställa inrese- och utresekontroll enligt 5 § utlänningslagen (1954:193). Beslut om handläggning i polischefens ställe meddelas av rikspolisstyrelsen.

Exempel på särskild författning enligt vilken annan än polisman får förordnas att utöva polisverksamhet är lagen (1964:321) om kommunal trafikövervakning.

Enligt 90 § PI kan delegering av polisbevakning göras till person som inte är

[1] Prop. 1964:101 s. 77 f.

[2] Prop. 1973:115 s. 112.

[3] Erik Sjöholm, När och hur får polisen ingripa, 1973, s. 23.

anställd inom polisväsendet (ordningsvakt). Någon närmare bestämning om vad som skall avses med polisbevakning finns emellertid inte.

3.2.3 *Ordningsvakt*

I 90 § PI, som rör förordnande av ordningsvakt, används följande uttryckssätt "Förordnande för den som skall utföra polisbevakning utan att vara anställd inom polisväsendet (ordningsvakt) meddelas av . . ."

Om ovanstående fattas som en definition av begreppet ordningsvakt synes följa att ordningsvakt endast kan vara person som

a) förordnats att utföra polisbevakning och

b) som inte är anställd inom polisväsendet.

Ett sådant ordningsvaktsbegrepp synes emellertid i praxis ej fullt ut upprätthållas. Detta framgår av vissa uttalanden i samband med förslag till lag om ändring i kontrollagen. Ändringen innebar att polisstyrelse skulle få förordna annan än polisman att under ledning av polisman utföra kontroll enligt kontrollagen. I prop. 1974:105 med förslag till nyss angivna ändring i kontrollagen uttalade föredragande departementschefen bl. a. följande.

> Att förordnande endast får meddelas den som är lämplig att utöva sådan polisverksamhet som avses med förordnandet samt att förordnandet när som helst kan återkallas följer av 90 § PI, vilken bestämmelse får anses tillämplig på förordnande av här avsett slag. Det synes mig dock rimligt att man ställer upp strängare krav på personlig lämplighet, utbildning etc. när det gäller den som skall utföra särskild kontroll på flygplats än när det är fråga om ordning av mera alldagligt slag, t. ex. vid idrottstillställning och liknande. – Att såsom SAS påpekat verksamhetens art ofta motiverar att personalen är utrustad med skjutvapen förefaller mig klart. Bestämmelserna i kungörelsen (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten gäller även den som utan att vara polisman förordnas att utföra polisverksamhet.[4]

I 10 § skjutkungörelsen föreskrivs bl. a. att vad som sägs i kungörelsen om polisman gäller även den som enligt 90 § PI förordnats att vara ordningsvakt. Av en strikt bokstavlig tolkning av denna föreskrift skulle i och för sig följa att en av polisstyrelsen förordnad flygplatskontrollant, som är anställd inom polisväsendet, inte skulle vara underkastad bestämmelserna i nämnda kungörelse.

Departementschefens återgivna uttalande får emellertid anses innebära antingen att flygplatskontrollanter – oaktat de är anställda inom polisväsendet – är att anse som ordningsvakter enligt 90 § PI eller att 90 § denna instruktion och 10 § skjutkungörelsen är analogivis tillämpliga på flygplanskontrollanter. Enligt uppgift förordnas numera flygplatskontrollanter inte enligt 90 § PI och bär inte heller vapen. De tjänstgör regelmässigt i grupp om ca fem personer under direkt ledning av en polisman, som är beväpnad.

När det gäller trafikövervakare enligt lagen om kommunal trafikövervakning råder viss osäkerhet huruvida dessa skall betraktas som ordningsvakter eller inte. Från Stockholms polisdistrikt har inhämtats att trafikövervakare där inte betraktas som ordningsvakter utan som ett särskilt institut men att praxis i landet varierar. Eftersom trafikövervakare förordnas enligt nämnda lag och inte enligt 90 § PI synes den riktiga uppfattningen vara att trafikövervakare inte bör anses som ordningsvakt, trots att trafikövervakare inte är anställd inom polisväsendet utan är kommunalanställd. Till oklar-

[4] Prop. 1974:105 s.8.

heten rörande trafikövervakares ställning torde bidra dels en föreskrift av Kungl. Maj:t att trafikövervakare skall vara försedd med legitimationsmärke enligt de bestämmelser som gäller för ordningsvakt, dels en före 1964 års lagstiftning gällande regel att polischef skulle meddela ordningsvaktsförordnande för den som hade att ombesörja trafikövervakning.

3.2.4 *Väktare och bevakningsföretag*

Med väktare förstås enligt lagen (1974:191) om bevakningsföretag person som är godkänd för anställning i bevakningsföretag och har till uppgift att utföra bevakningstjänst.

Bevakningsföretag är envar – således även en enskild person – som yrkesmässigt åtar sig att för annans räkning utföra viss bevakningsuppgift. Sådan verksamhet får endast bedrivas av företag som av länsstyrelse erhållit tillstånd (auktorisation) därtill. Länstyrelse utövar tillsyn över bevakningsföretag och kan återkalla auktorisation om särskild anledning finns till det.

Väktare åtnjuter inte någon rättslig särställning utom såtillvida att han åtnjuter skydd som avses i 17 kap. 5 § BrB. Han har således till skillnad från ordningsvakt inte några polisiära befogenheter. Väktare kan emellertid även för viss verksamhet vara förordnad som ordningsvakt, varvid han äger befogenheter och skydd som sådan.

3.2.5 *Ordningsvaktsföretag*

Förutom bevakningsföretag förekommer företag som enbart tillhandahåller tjänster avseende ordningshållning genom ordningsvakter. Sådana företag kan inte auktoriseras enligt lagen om bevakningsföretag och är inte underkastade någon speciell rättslig reglering.

Genom polisens förmanskap över ordningsvakterna torde polisen ändå ha vissa möjligheter att ingripa mot ordningshållningsföretag, som bedriver sin verksamhet på ett otillfredsställande sätt, i sista hand genom återkallande av de anställdas förordnanden.

3.2.6 *Allmän plats*

Av intresse då det gäller att bestämma huruvida bevakning och ordningshållning bör vara en polisiär uppgift eller kunna anförtros åt särskilt förordnad ordningsvakt är begreppet allmän plats. Detta har skiftande innebörd i olika författningar. Av intresse i detta sammanhang är dess innebörd i AOst och BrB.

I AOst förstås med allmän plats.

1. Gata, torg, park och annan plats, som enligt fastställd stadsplan eller byggnadsplan utgör allmän plats och som upplåtits för avsett ändamål.
2. För allmänheten tillgänglig del av hamnområde.
3. Allmän väg och annat område, som är upplåtet till eller eljest nyttjas för allmän samfärdsel (1 § första stycket).

Till andra allmänna platser enligt p. 1 hänförs platser för gatutrafiken, mindre planteringar, som ej är att hänföra till parker samt andra därmed jämförliga områden.

I lokal ordningsstadga får bestämmas, att andra till allmänt begagnande upplåtna områden än de nyss angivna vid tillämpningen av de allmänna ordningsföreskrifterna i AOst samt av föreskrift i lokal ordningsstadga skall vara likställda med allmän plats (1 § andra stycket).

Begreppet allmän plats har i BrB en betydligt vidsträcktare innebörd än i AOst. Till allmänna platser hör enligt BrB gator och torg, parker, allmänna vägar, för allmänheten tillgängliga delar av flygplatser, hamnområden, spårvägs-, tunnelbane-, järnvägs- och andra trafikområden såsom väntsalar, spårvägs- och busstationer, vidare restauranger, hotell, kaféer, affärslokaler, teatrar, biografer och andra för offentliga nöjen eller andra offentliga tillställningar avsedda lokaliteter. Till allmän plats är även att hänföra för allmänheten upplåtna idrottsområden, bad- och campingplatser o. d., kyrkogårdar och allmänna begravningsplatser, lokaler för offentliga andaktsövningar och andra allmänna sammankomster samt tåg, passagerarfartyg och andra för allmänheten avsedda kommunikationsmedel. Nu nämnda platser är att anse som allmänna endast i den mån och under den tid allmänheten äger tillträde dit. Till allmän plats räknas inte skog och mark, dit allmänheten visserligen äger tillträde men någon allmänhet inte brukar finnas.

3.3 Huvuddragen av gällande rätt beträffande ordningsvakter m. m.

3.3.1 *Förordnande av ordningsvakt och ordningsvakts befogenheter*

Någon närmare bestämning av de ändamål för vilka ordningsvakt får förordnas finns inte i gällande rätt.

90 § PI, som avser förordnande av ordningsvakter, innehåller endast föreskrift om vilka myndigheter som äger utfärda förordnande för den som skall utföra polisbevakning utan att vara anställd inom polisväsendet. I paragrafen anges dessutom att förordnande skall ange verksamhetens art och omfattning samt innehålla uppgift om den som skall utöva förmanskap över ordningsvakten. Vidare föreskrivs att förordnande får meddelas endast den som prövas lämplig att utöva polisverksamhet som förordnandet avser och att förordnande när som helst får återkallas. Paragrafen innehåller slutligen ett stadgande om att rikspolisstyrelsen meddelar närmare föreskrifter om prövningen.

Som synes ger 90 § PI inte någon vägledning i frågan för vilka verksamheter ordningsvakter får förordnas. Rikspolisstyrelsen har emellertid givit vissa föreskrifter och anvisningar.[5] Dessa föreskrifter och anvisningar ger dock ingen närmare vägledning beträffande de ändamål för vilka ordningsvakter bör få förordnas.

Ett ordningsvaktsförordnande medför till en början att en del av bestämmelserna i PI blir tillämpliga på ordningsvakten. Detta gäller vad som i instruktionen föreskrivs om polismans uppträdande, skyldighet att lyda förmans i tjänsten givna order, underrättelseskyldighet, verksamhetsområde, skyldighet att rapportera brott, tystnadsplikt samt om medel för verkställande av tjänsteåtgärd, användning av våld m. m.

[5] Föreskrifter, anvisningar m. m. för tillämpning av 1965 års polisinstruktion samt AM 1967:2 nr 115.

När det gäller ordningsvakts rätt att använda våld för verkställande av tjänsteåtgärd kan det däremot ifrågasättas om bestämmelsen i 24 kap. 2 § första stycket 1 p. BrB om polismans rätt i sådant hänseende gäller även för ordningsvakt. I 4 § PI anges nämligen vad som avses med polisman i instruktionen och där medtas inte ordningsvakt. Det skulle kunna hävdas att instruktionens polismannabegrepp är ett annat än polismannabegreppet i 24 kap. 2 § BrB. Visst stöd för en sådan tolkning erhålls i en av socialdepartementet år 1946 utfärdad promemoria angående polismans rätt att bruka våld. Med polisman avses enligt denna promemoria (s. 6) bl. a. den som med stöd av 18 § lagen den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket (polislagen) och 21 § polisreglementet den 26 september 1925 för riket förordnats att utöva polisverksamhet. Detta uttalande återges i straffrättskommitténs förslag till brottsbalk (SOU 1952:14 s. 403) med den ändringen att hänvisningen till 21 § i 1925 års polisreglemente ersatts med hänvisning till 46 § polisreglementet den 4 juni 1948. Dessutom uttalar straffrättskommittén att i dessa bestämmelser innefattas ordningsvakt för bevakning som anordnas på enskilds bekostnad. I prop. 1962:10 med förslag till brottsbalk finns inget uttalande som kan tjäna till ledning i berörda tolkningsspörsmål.

Osäkerheten rörande tolkningen av begreppet polisman i 24 kap. 2 § BrB synes otillfredsställande. I praktiken torde denna tveksamhet ej föranleda några svårigheter eftersom ordningsvakt enligt 16 § PI äger rätt att bruka våld för genomförande av tjänsteåtgärd, vilken rätt även synes vara mindre inskränkt än den rätt att använda våld varom stadgas i 24 kap. 2 § BrB. Det sist nämnda stadgandet förutsätter nämligen för våldsanvändning att polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd, möts eller angrips med våld eller hot om våld. I sådan situation äger polismannen bruka det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. I 16 § PI stadgas däremot att våld får tillgripas endast när tjänsteuppgiften inte kan lösas på annat sätt. Ett praktiskt fall då polisiärt våld kan vara nödvändigt är då någon utövar s. k. passivt motstånd – något som inte tveklöst kan anses utgöra sådant våld eller hot om våld varom talas i 24 kap. 2 § BrB. Våld för brytande av sådant motstånd synes därför endast kunna stödjas på 16 § PI. Det är emellertid omstritt huruvida 16 § PI ger polisman en vidsträcktare rätt att använda våld än 24 kap. 2 § BrB. Det har således hävdats att 16 § PI endast skall anses som en föreskrift angående tillämpningen av 24 kap. 2 § BrB. Av annan uppfattning synes Sjöholm vara.[6]

Här kan påpekas att ordningsvakt inte äger den rätt som polisman och trafikövervakare har enligt 12 § andra stycket PI att underlåta avge rapport eller vidarebefordra rapport till åklagare och att i stället låta saken bero vid påpekande eller erinran.

Med ordningsvaktsförordnande följer befogenheter enligt vissa lagar och andra författningar än PI. Vissa av dessa befogenheter gäller för ordningsvakter i allmänhet medan andra tillkommer endast ordningsvakter med vissa speciella uppgifter.

Enligt *lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande (LTO)* gäller bl. a. följande.

Bestämmelserna i 3 och 4 §§ samt 5 § första stycket gäller i tillämpliga delar även den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om inte annat framgår av förordnandet (10 §). Detta innebär, såvida

[6] Sjöholm a. a. s. 247 f.

förordnandet ej föreskriver annat, att ordningsvakt äger befogenhet att, om det är nödvändigt för att upprätthålla ordningen, omhänderta den som genom sitt uppträdande stör allmän ordning eller utgör omedelbar fara för denna. Ordningsvakt skall även göra sådant omhändertagande om det fordras för att avvärja straffbelagd handling (3 §). Ordningsvakt skall tillse vid omhändertagande att åtgärden ej orsakar den omhändertagne större olägenhet än som är oundviklig med hänsyn till åtgärdens syfte eller väcker onödig uppmärksamhet. Han skall så skyndsamt som möjligt anmäla omhändertagandet till sin förman (4 § och 5 § första stycket). Med förman avses polisman. Denne skall omedelbart pröva om åtgärden skall bestå (5 § andra stycket).

Vad som i *lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. (LOB)* sägs om polismän gäller enligt 10 § även den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om inte annat framgår av förordnandet. Ordningsvakt äger således omhänderta berusad under de förutsättningar som anges i 1 § nämnda lag. I lagen finns vidare stadganden om förfarandet vid omhändertagande och om anmälningsskyldighet till förman beträffande verkställt omhändertagande, vilka motsvarar nyss återgivna 4 § och 5 § första stycket LTO.

Enligt 8 § LOB skall alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel som påträffas hos den som omhändertagits enligt lagen fråntas denne, om inte särskilda skäl talar däremot. Så får ske även beträffande injektionsspruta eller kanyl som kan användas för insprutning i människokroppen. Ett sådant beslut meddelas av den förman som skall pröva omhändertagandet. Sedan ordningsvakt anmält ett omhändertagande till sin förman, som kan vara en vanlig polisman, ligger beslutanderätten i det fallet hos polismannens förman. Även om ordningsvakt enligt det ovan sagda inte äger rätt att frånta omhändertagen sådana föremål som avses i 8 § är dessa föremål av sådan beskaffenhet att det ofta kan föreligga risk att den omhändertagne kan skada sig själv eller annan med dem. Ordningsvakt bör därför vid s. k. skyddsvisitation äga rätt att ta hand om föremålen.

Ordningsvakt äger enligt *2 § p. 5. lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. (förverkandelagen)* i fråga om spritdrycker, vin eller starköl, som i strid mot gällande bestämmelser medförs vid offentlig tillställning samma rätt att ta egendomen i beslag som enligt RB tillkommer polisman. Ordningsvakt, som verkställt beslag, skall skyndsamt göra anmälan därom till polismyndigheten och överlämna den beslagtagna egendomen. Beslut om beslag skall i princip träffas av undersökningsledaren eller åklagaren; dock får polisman, om fara är i dröjsmål, även utan sådant beslut verkställa beslag (27 kap. 2 § andra stycket RB). I den situation som här är aktuell torde undantagslöst fara föreligga i dröjsmål.

Här må anmärkas att varken ordningsvakt eller polisman har rätt att företa kroppsvisitation för eftersökande av rusdrycker, som olovligen förs med vid offentlig tillställning. En förutsättning för kroppsvisitation är nämligen att brott, varå fängelse kan följa, har förövats (28 kap. 11 § första stycket RB). Otillåten förtäring och otillåtet medförande av rusdrycker vid offentlig tillställning kan enligt 29 § tredje stycket AOst endast bestraffas med böter högst 500 kr. I praktiken torde det sagda innebära att såväl polisman som ordningsvakt endast har möjlighet att ta flaskan direkt ur handen på vederbörande, en åtgärd som inte kan anses utgöra kroppsvisitation. Hinder

torde emellertid inte föreligga att anordnare av offentlig tillställning som villkor för tillträde till denna fordrar att gästerna lämnar ifrån sig väskor och kassar för förvaring.

3.3.2 *Straffrättsligt ansvar och skydd; skadestånd*

Ett förordnande som ordningsvakt har även konsekvenser beträffande ordningsvaktens straffrättsliga ansvar och skydd.

Före 1975 gällde att den som förordnats som ordningsvakt därigenom blev underkastad ämbetsansvar och till följd därav även åtnjöt ämbetsskydd enligt 17 kap. BrB.[7] För lindrigare fel i sin tjänstgöring kunde således ordningsvakt ställas till ansvar för tjänstefel.

Ämbetsansvaret avskaffades 1975. Det straffbara området inskränktes till tre brottstyper, nämligen oriktig myndighetsutövning, mutbrott och brott mot tystnadsplikt. Straffansvaret för tjänstefel bortföll således utom såvitt avser krigsmän.

Vad gäller ansvar för oriktig myndighetsutövning är regeln därom utformad så att den gäller var och en som utövar offentlig myndighet. Innebörden av begreppet myndighetsutövning är alltså avgörande för bestämmelsens tillämpningsområde.

Gemensamt för all behörig myndighetsutövning är att den ytterst har sin grund i lag eller annan författning. Det är emellertid inte nödvändigt för att myndighetsutövning skall anses föreligga att denna består av formliga beslut utan som sådan anses även faktiska åtgärder som ej föregåtts av sådana beslut.[8]

Angående begreppet myndighetsutövning återges här vissa uttalanden i prop. 1972:5 med förslag till skadeståndslag m. m. I motiveringen till 2 § i nämnda förslag, vilken innehöll den grundläggande bestämmelsen om skyldighet för staten eller kommun att ersätta skada vållad genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning, uttalade föredragande statsrådet bl. a. följande.

> Bestämmelsen får praktisk betydelse främst när det gäller skador som vållas genom sådana myndighetsbeslut i statlig eller kommunal verksamhet som grundar förpliktelser eller rättigheter för enskilda eller offentliga rättssubjekt. – En del formlösa beslut av typen polismans tillsägelse till trafikanterna hör också hit. Med polisverksamhet får i detta avseende jämställas sådan ordningshållning av liknande slag som förekommer t. ex. i hamnar och på flygplatser av personal vilken är utrustad med polisbefogenheter. Under bestämmelsen faller vidare vissa faktiska handlingar som står i ett omedelbart och naturligt samband med handläggning av ärenden som avser myndighetsutövning eller med verkställighet av beslut av denna karaktär. Hit hör bl. a. handlingar som utgör ett direkt led i ett tvångsingripande från det allmännas sida. Om en offentlig funktionär i kraft av sin maktställning tar hand om eller företar angrepp på egendom eller använder våld för att beröva någon friheten, som t. ex. när en brandman hugger en brandgata eller polisen griper en person, får själva ingripandet eller omhändertagandet anses som myndighetsutövning.[9]

[7] Beckman m. fl., Kommentar till brottsbalken II, 2 uppl. 1969, s. 225.

[8] Jfr prop. 1975:58 s. 143.

[9] Prop. 1972:5 s. 499 och 503.

När det gäller ordningsvakts verksamhet torde – med hänsyn till vad ovan anförts rörande begreppet myndighetsutövning– huvuddelen av de åtgärder han vidtar i denna innebära myndighetsutövning.

Att med fullständighet ange då viss åtgärd av ordningsvakt är att anse som

myndighetsutövning eller inte torde vara omöjligt, men innebär åtgärden utövande av en befogenhet som följer av ordningsvaktsförordnandet torde den med säkerhet innefatta myndighetsutövning.

Även om åtgärden inte innebär utövande av sådan befogenhet som nyss sagts torde den i vissa fall innefatta myndighetsutövning. Avgörande för frågan huruvida i sådana fall åtgärden är att anse som myndighetsutövning torde vara om åtgärden kan anses vara vidtagen i något allmänt intresse, exempelvis att säkra lagföring av brottsling. Innebär åtgärden inte utövande av befogenhet som nyss nämnts och kan den inte heller anses vara vidtagen i något allmänt intresse torde den inte kunna anses som myndighetsutövning.

Av det sagda framgår att ordningsvakts åtgärder i allmänhet torde vara myndighetsutövning. Härav följer också att ordningsvakt är underkastad ansvar enligt 20 kap. 1 § BrB för oriktig myndighetsutövning (myndighetsmissbruk alternativt vårdslös myndighetsutövning).

Vad beträffar mutbrott (20 kap. 2 § BrB) gäller ansvarsstadgandet därom i första hand arbetstagare hos staten eller kommun samt andra som innehar anställning eller uppdrag av visst angivet slag. Dessutom föreskrivs ansvar för den som utan att inneha anställning eller uppdrag utövar myndighet. På grund av sist angivna bestämmelse är ordningsvakt således underkastad ansvar för mutbrott. Ansvaret gäller emellertid endast om ordningsvakten låter åt sig utlova eller begär muta eller annan belöning för sin tjänsteutövning. När det gäller ansvar för brott mot tystnadsplikt (20 kap. 3 § BrB) gäller att ordningsvakt är underkastad sådan (15 § andra stycket PI).

Straffrättsligt skydd tillkommer den som utövar myndighet. Som tidigare framgått utgör ordningsvakts åtgärder i allmänhet myndighetsutövning. Ordningsvakt åtnjuter således i allmänhet det förstärkta skydd som ges i straffstadgandena om våld eller hot mot tjänsteman, förgripelse mot tjänsteman och våldsamt motstånd (17 kap. 1, 2 och 4 §§ BrB). I sin tjänsteutövning är ordningsvakt dessutom skyddad mot bestickning (17 kap. 7 § BrB).

Enligt lagen (1975:1339) om justitiekanslerns tillsyn står under sådan tillsyn bl. a. de som, utan att vara knutna till statlig myndighet, innehar tjänst eller uppdrag varmed följer myndighetsutövning, såvitt avser denna deras verksamhet (3 §). Vad gäller justitieombudsmännens tillsyn avser även denna den som innehar tjänst eller uppdrag varmed följer myndighetsutövning, såvitt avser denna hans verksamhet (2 § lagen [1975:1057] med instruktion för justitieombudsmännen). Som tidigare framgått innebär ordningsvakts åtgärder i allmänhet myndighetsutövning. Härav följer att ordningsvakt i allmänhet är underkastad justitiekanslerns och justitieombudsmännens tillsyn. En annan sak är att disciplinansvar enligt lagen (1976:600) om offentlig anställning inte kan utkrävas av ordningsvakt som på grund av nyss återgivna stadganden är underkastade justitiekanslerns och justitieombudsmännens tillsyn. Så torde emellertid kunna ske på grund av fel begånget av ordningsvakt som är arbetstagare hos staten, kommun eller annat i 1 § lagen om offentlig anställning angivet organ, och denne erhållit ordningsvaktsförordnande för att kunna fullgöra uppgifter som åvilar honom såsom arbetstagare.

Ett ordningsvaktsförordnande medför även vissa konsekvenser i skade-

ståndsrättsligt hänseende.

Enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) gäller bl. a. att staten eller kommun skall ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Vad som sägs om kommun gäller också landstingskommun, kommunalförbund, församling och kyrklig samfällighet.

I den tidigare angivna prop. 1972:5 med förslag till skadeståndslag m. m. lämnade departementschefen en uppräkning av vissa fall då verksamhet som avser myndighetsutövning bedrivs av annat offentligt eller enskilt rättssubjekt än staten eller kommun. Uppräkningen tog enligt departementschefen sikte på två olika gränsdragningsproblem, nämligen dels frågan om ett visst rättssubjekts verksamhet kan utgöra myndighetsutövning i paragrafens mening, dels frågan huruvida i så fall ansvaret skall åvila staten eller en kommun. I uppräkningen finns under rubriken A. Ansvar för staten upptagna bl. a. följande rättssubjekt.

Ordningsvakt i den verksamhet han utövar med polismans befogenhet,

Parkeringsvakt i motsvarande mån som ordningsvakt,

Personal vid enskilda järnvägar (som i vissa avseenden har polismans befogenhet) i motsvarande mån som ordningsvakt,

Polispersonal även när den ställs till förfogande för bevakning vid enskilda idrottsevenemang och liknande på arrangörens bekostnad.[10]

Av intresse är även följande av departementschefen gjorda uttalande.

Skadeståndet skall i samtliga de fall som omfattas av bestämmelsen utges av staten eller en kommun, alltså även i fall då skadan har vållats i verksamhet som bedrivs av annat offentligt eller enskilt rättssubjekt. Lagförslaget tar inte ställning till om skadeståndet i sådana fall också slutligt skall bäras av staten eller kommunen. Ingenting i förslaget hindrar emellertid att staten resp. kommunen i samband med att viss myndighetsutövning delegeras till annat rättssubjekt – eller av staten till kommunerna – förbehåller sig rätt att återkräva skadestånd som staten eller en kommun kan nödgas utge med anledning av fel eller försummelse vid sådan myndighetsutövning. En reglering av denna innebörd kan i vissa fall tänkas ske genom privaträttsligt avtal men kan naturligtvis också komma till stånd genom offentligrättslig reglering.[11]

Av bestämmelsen i 3 kap. 2 § skadeståndslagen och de återgivna uttalandena av departementschefen synes följa att staten generellt är skyldig att ersätta person- och sakskada samt ren förmögenhetsskada som ordningsvakt vid myndighetsutövning vållat genom fel eller försummelse. Den omständigheten att skadeståndsskyldighet för viss handling eller underlåtenhet åvilar staten hindrar däremot inte att skadeståndsskyldighet för samma handling eller underlåtenhet kan åvila dels skadevållande ordningsvakt själv (2 kap. 1 §), dels den i vars tjänst skadevållande ordningsvakt är (3 kap. 1 §). Skyldighet att utge skadestånd enligt de båda sistnämnda lagrummen är emellertid begränsad till person- eller sakskada utom i det fall den skadegörande handlingen eller underlåtenheten utgör brott. I sådant fall omfattar skadeståndsskyldigheten även ren förmögenhetsskada. Beträffande ordningsvakts egen skadeståndsskyldighet gäller att denna inskränks – såvida han är arbetstagare – genom regeln i 4 kap. 1 §.

[10] Prop. 1972:5 s. 510.

[11] Prop. 1972:5 s. 513.

3.3.3 *Medborgarnas skydd mot kroppsligt ingrepp*

Enligt 2 kap. 6 § RF är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad bl. a. mot påtvingat kroppsligt ingrepp. Under begreppet kroppsligt ingrepp faller otvivelaktigt våld mot människokroppen. I 1973 års fri- och rättighetsutrednings betänkande ges en närmare bestämning av begreppet våld. Där uttalas bl. a. följande.

> Våld kan innebära ett mer eller mindre kännbart ingrepp i integriteten; med våld avses i detta sammanhang varje omedelbar inverkan på person genom kroppsligt våld eller genom hjälpmedel. Under begreppet våld faller inte endast vad som i brottsbalken sägs utgöra misshandel (tillfogande av kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försättande i vanmakt eller annat sådant tillstånd) utan även andra fysiska angrepp som innebär berörande, t. ex. fasthållande eller knuffande.[12]

Skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp kan genombrytas endast genom lag (2 kap. 12 § RF). Sedvänja, sakens natur eller liknande kan inte efter den nya regeringsformens ikraftträdande åberopas som stöd för sådant ingrepp från det allmänna gentemot enskild utan endast lag eller övergångsvis annan författningsbestämmelse. Indirekt stöd av lag eller annan författning torde vara tillräckligt.[13]

3.3.4 *Ordningshållning vid offentliga tillställningar m. m.*

Begreppet offentlig tillställning samt tillstånd till och anmälan om sådan

Följande slag av tillställningar är, under förutsättning att allmänheten äger tillträde till dem, enligt 9 § AOst att anse som offentliga

1. Tävling och uppvisning i sport och idrott
2. Danstillställning
3. Pornografisk föreställning
4. Cirkusföreställning
5. Tivoli- och marknadsnöjen
6. Festtåg
7. Tillställning av annat slag som anordnas för allmänheten och som inte avses i lagen om allmänna sammankomster.

Enligt samma paragraf skall som offentlig anses även tillställning, till vilken tillträde är beroende av medlemskap av viss förening eller av inbjudan, om tillställningen uppenbarligen utgör del av rörelse, som föreningen eller inbjudaren driver uteslutande eller väsentligen för anordnande av dylika tillställningar, eller vilken eljest, såsom med avseende å omfattningen av den krets som äger tillträde eller de villkor under vilka tillträde lämnas, är att jämföra med tillställning till vilken allmänheten har tillträde.

För anordnande av offentlig tillställning gäller i vissa fall att polismyndighetens tillstånd krävs samt i övrigt – med vissa undantag – att anmälan skall göras till samma myndighet beträffande tillställningen.

Tillståndspliktiga är

1. Offentlig tillställning på allmän plats
2. Offentlig danstillställning, pornografisk föreställning, cirkusföreställning, tivoli- och marknadsnöjen samt därmed jämförlig nöjestillställning ävensom tävling och uppvisning i motorsport och professionell brottning (12 § AOst).

[12] SOU 1975:75 s. 311 f.

[13] Jfr SOU 1975:75 s. 364.

Anmälningsskyldighet föreligger beträffande ej tillståndspliktig offentlig tillställning som anordnas inom stadsplanelagt eller byggnadsplanelagt område. Om det behövs för ordningens upprätthållande, får länstyrelsen förordna, att vad som föreskrivits för nyss nämnda området skall gälla även inom annat område. Inomhustillställningar kan därvid undantas. I den mån det kan ske utan fara för ordning och säkerhet får polismyndigheten medge sammanslutning eller annan anordnare befrielse från anmälningsskyldighet beträffande tillställningar av visst slag (13 § AOst).

Ansökan om tillstånd att anordna offentlig tillställning skall göras skriftligen i god tid före tillställningen och om möjligt så att den är polismyndigheten tillhanda senast femte dagen före tillställningen. I fråga om ansökan om tillstånd att anordna tävling eller uppvisning i motorsport kan avvikande föreskrifter och anvisningar meddelas. För ansökan gäller i normala fall att den skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för tillställningen samt dennas art och huvudsakliga utformning. Polismyndigheten kan förelägga anordnaren att inkomma med ytterligare upplysningar. Om beslut i anledning av ansökan skall meddelas skriftligt besked (14 § AOst).

Beträffande anmälan om offentlig tillställning gäller att den skall göras skriftligen eller muntligen och om möjligt å sådan tid att den är polismyndigheten tillhanda senast tredje dagen före tillställningen. Den skall innehålla uppgift om anordnaren, tid och plats för tillställningen samt dennas art och huvudsakliga utformning. Om så erfordras får polismyndigheten förelägga anordnaren att inkomma med närmare upplysningar i nämnda hänseenden (15 § AOst).

Ordning vid offentlig tillställning

I 16 § AOst stadgas som huvudprincip att anordnaren har att svara för att god ordning råder vid tillställningen. Vidare gäller enligt samma stadgande att anordnaren är skyldig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter med avseende på ordning och säkerhet som polismyndigheten meddelar samt att envar som åsidosätter sådan föreskrift får avvisas. Vid meddelande av sådana föreskrifter skall polismyndigheten iaktta att anordnaren ej åsamkas onödig kostnad eller tillställningens hållande eljest onödigt försvåras. Förutom omedelbart avvisande från tillställningen kan överträdelse av sådan föreskrift som nyss nämnts enligt 29 § första stycket p. 5 medföra straff i form av böter eller fängelse i högst sex månader.

Enligt 16 § AOst gäller förbud mot såväl förtäring som förvaring av rusdrycker i lokal eller på plats där offentlig tillställning hålls. Förbudet gäller offentlig tillställning, som äger rum inomhus eller utomhus inom inhägnat område med undantag dock för förtäring av rusdrycker i samband med tillåten utskänkning av sådana eller för det fall polismyndigheten med hänsyn till särskilda omständigheter medgivit rusdrycksförtäring vid tillställningen. För överträdelse av förtärings- och förvaringsförbudet stadgas straff – böter högst 500 kr. – i 29 § tredje stycket AOst.

Som tidigare nämnts må enligt 16 § AOst envar som åsidosätter av polismyndighet meddelad föreskrift med avseende på ordning och säkerhet avvisas. Förbudet i 16 § AOst mot förtäring och förvaring av rusdrycker vid

offentlig tillställning annat än i vissa fall är inte en föreskrift meddelad av polismyndighet och överträdelse av förbudet synes därför inte kunna föranleda avvisning enligt 16 § AOst. I en kommentar till förbudet uttalas emellertid att person som överträder detta bör avvisas från platsen för tillställningen då det med hänsyn till omständigheterna finnes påkallat.[14]

Vad gäller berusade personer innehåller allmänna ordningsstadgan inte några regler. I denna fråga uttalas dock i nyss nämnda kommentar att det är uppenbart att en berusad person icke bör lämnas tillträde till eller tillåtelse att närvara vid en tillställning. Innebörden av sista ledet i detta uttalande måste vara att en berusad person bör avvisas från offentlig tillställning.

Som framgår av ovanstående redogörelse gäller eller kan följande anses gälla beträffande avvisande av personer från offentlig tillställning.

1. Den som överträder föreskrift som polismyndighet meddelat med avseende på ordning och säkerhet må avvisas. Detta är direkt stadgat i 16 § första stycket AOst.
2. Den som överträder förbudet i 16 § andra stycket AOst mot förtäring och förvaring av rusdrycker vid offentlig tillställning bör då omständigheterna så påkallar avvisas. Stadgande härom saknas.
3. Den som är berusad bör avvisas. Även för detta fall saknas stadgande.

Rörande tolkningen av stadgandet i 16 § första stycket AOst att den som överträder föreskrift som polismyndigheten meddelat med avseende på ordning och säkerhet må avvisas råder osäkerhet beträffande vilka befogenheter en anordnare kan anses ha då han utövar sin rätt att avvisa den som överträder sådan föreskrift. Frågan är: Har anordnaren rätt att använda våld då han avvisar någon med stöd av nämnda stadgande; kan stadgandet anses innefatta sådant direkt eller indirekt lagstöd för våldsanvändning som ovan betecknats som nödvändigt. Samma spörsmål uppkommer då det gäller avvisande av person som överträder förbudet mot förtäring och förvaring av rusdrycker och av person som är berusad.

Regler om hur man skall förfara med den som genom sitt beteende stör ordningen eller väcker förargelse vid offentlig tillställning finns icke såvida beteendet ej innefattar överträdelse av föreskrift meddelad av polismyndighet eller innebär sådan ordningsstörning att grund finns för omhändertagande enligt 3 § LTO. Även om regler saknas torde det vara uppenbart att personer som gör sig skyldiga till ordningsstörande handling eller förargelseväckande beteende bör avvisas från tillställningen om de ej på annat sätt kan förmås upphöra med sitt beteende. Även i dessa fall föreligger samma osäkerhet som tidigare angivits beträffande anordnares befogenhet vid avvisande enligt 16 § första stycket AOst.

I avvaktan på att den legala våldsanvändningen i samhället får en enhetlig laglig reglering får rättsläget för anordnares våldsanvändning anses diskutabelt. Enligt 24 kap. 1 § BrB får anordnare av t. ex. offentlig tillställning anses ha rätt att genom användande av nödvärn hindra den som olovligen intränger eller avvisa den som olovligen inträngt på området för den offentliga tillställningen.

Det kan med visst fog hävdas att bestämmelsen om rätt att avvisa den som åsidosätter föreskrift enligt 16 § AOst skulle sakna materiellt innehåll om vederbörande inte fick avvisas med användande av våld. Enär sådan rätt att

[14] Carl Persson, Allmänna ordningsstadgan m. m., 2 uppl., s. 132.

använda våld inte kommit till klart uttryck i författningstexten, kan det emellertid inte anses helt klart att en sådan rätt finns.

Ordningshållning genom förordnade ordningsvakter

Enligt 17 § AOst får polismyndigheten ålägga anordnare av offentlig tillställning att bekosta sådan ordningshållning genom polispersonal eller förordnade ordningsvakter som äger rum inom lokal eller plats, där offentlig tillställning hålles, samt vid ingångarna och särskilda parkeringsplatser.

Oaktat att huvudprincipen måste anses vara att det i första hand är anordnaren av en tillställning som skall svara för att god ordning råder vid tillställningen äger således polismyndigheten förordna att anordnaren skall bekosta ordningshållning genom särskilt kvalificerad personal, polispersonal eller ordningsvakter. Några närmare regler om de omständigheter under vilka anordnare bör åläggas bekosta ordningshållning genom polispersonal och/eller ordningsvakter finns inte. Omständigheterna i det särskilda fallet är i detta hänseende avgörande.

Skyldighet att bekosta ordningsvakt

I AOst finns ett direkt bemyndigande för polismyndighet att ålägga anordnare av offentlig tillställning skyldighet att bekosta ordningshållning genom ordningsvakter. I övrigt finns i AOst inte något stadgande, varav direkt framgår att polismyndighet i andra fall äger sådan befogenhet.

I 8 § AOst ges emellertid i vissa bestämmelser om befogenhet för polisen att meddela ordningsföreskrifter. Befogenheten avser föreskrifter som i det särskilda fallet erfordras för upprätthållande av ordning och säkerhet. Med stöd av dessa bestämmelser får polismyndigheten meddela erforderliga ordningsföreskrifter med avseende på handel och därmed jämförlig hantering, som bedrivs utomhus på allmän plats eller angränsande område, samt annan verksamhet eller annat förehavande som äger rum på allmän plats och inte är att hänföra till offentlig tillställning eller allmän sammankomst. Sådana föreskrifter får avse även användande av badplats eller lägerområde, vartill allmänheten äger tillträde, samt hållande av lokal eller plats för sport, spel eller liknande.

Det kan synas tveksamt om 8 § AOst kan anses ge polismyndighet rätt att ålägga någon skyldighet att bekosta ordningsvakt. Häremot talar först och främst att bekostande av ordningsvakt vid offentliga tillställningar erhållit uttrycklig reglering i 17 § AOst. Det kan vid sådant förhållande tyckas egendomligt om ett stadgande i samma författning skulle innefatta rätt för polismyndigheten att i andra fall ålägga bekostande av ordningsvakt utan att detta direkt utsägs. Vidare synes ett sådant åläggande mindre kunna betecknas som en ordningsföreskrift. Något stöd för antagande att lagstiftaren genom stadgandet i 8 § AOst avsett att ge polismyndighet rätt att meddela åläggande att bekosta ordningsvakt synes inte heller finnas i förarbetena till AOst.

Emellertid förekommer i praxis – om än i ringa omfattning – att skyldighet att hålla ordningsvakter åläggs med stöd av 8 § AOst. Kungl. Maj:t har således den 23 februari 1962 lämnat utan åtgärd besvär över polismyndighets

beslut att meddela ordningsföreskrifter för en kaférörelse innebärande bl. a. skyldighet att anställa ordningsvakter. Även 1962 års polisutbildningskommitté synes ha utgått från att polismyndighet vid meddelande av ordningsföreskrifter t. ex. beträffande användande av badplats eller lageområde får föreskriva skyldighet att anlita ordningsvakt.[15]

I detta sammanhang må nämnas att åläggande att hålla ordningsvakt kan meddelas enligt författningsregler utanför AOst. Enligt 43 § lagen (1977:293) om handel med drycker, som trätt i kraft den 1 januari 1978, får nämligen tillståndsmyndigheten i tillstånd till servering av alkoholhaltiga drycker meddela de föreskrifter som behövs. Denna paragraf ersätter 31 och 38 §§ rusdrycksförsäljningslagen (1954:521) och 16 § ölförsäljningslagen (1961:159). Paragrafen innehåller inte något direkt bemyndigande att föreskriva ordningsvakter. I motiven till bestämmelsen uttalar föredragande departementschefen emellertid att tillståndsmyndigheten liksom i dag bör ha möjlighet att i tillstånd till servering lämna särskilda föreskrifter för serveringens bedrivande samt att dessa bör kunna avse bl. a. serveringstider, serveringslokalernas beskaffenhet och särskilda krav på övervakande personal. Att vid tiden för detta uttalande ordningsvakt kunde föreskrivas framgår klart av förarbetena till rusdrycksförsäljningslagen.[16]

3.3.5 *Nödvärn, nöd, laga befogenhet, gripande och beslag*

Nödvärn

Envar äger enligt 24 kap. 1 § BrB i nödvärnssituation bruka våld utan att därå följer ansvar. Nödvärn får tillgripas i fyra olika situationer.

1. Det första fallet avser handling utförd för att avvärja ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom.
2. Nästa situation rör det fall då någon söker betvinga den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning.
3. Detta fall avser hindrande av någon att olovligen intränga i rum, hus, gård eller fartyg.
4. Det sista fallet av nödvärnssituation avser att någon söker från rum, hus, gård eller fartyg avlägsna någon som inträngt olovligen eller, om det är bostad, eljest vägrar att på tillsägelse lämna denna.

För ansvarsfrihet förutsätts ytterligare att handlingen ej med hänsyn till angreppets beskaffenhet och det angripnas betydelse är uppenbart oförsvarlig.

Har någon gjort större våld eller svårare skada än vad som är medgivet (nödvärnsexcess) skall emellertid inte dömas till ansvar om omständigheterna var sådana att han svårligen kunde besinna sig. Även om gärningen skulle befinnas brottslig får dömas till lindrigare straff än vad normalt stadgas för brottet.

Det tredje nödvärnsfallet korresponderar med stadgandet om straff för hemfridsbrott i 4 kap. 6 § första stycket BrB. Där straffbeläggs bl. a. att olovligen intränga där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg. Nödvärnsrätt föreligger emellertid även mot vissa fall av inträngande som är kriminaliserade i andra stycket nyss angivna lagrum, där det stadgas straff bl. a. för den som obehörigen intränger i kontor, fabrik, annan byggnad

[15] Se SOU 1965:53 s. 159.

[16] Se prop. 1954:151 s. 355.

eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe. Kriminaliseringen i 4 kap. 6 § BrB sträcker sig således längre än nödvärnsrätten enligt förevarande stadgande. Man har alltså inte nödvärnsrätt mot allt inträngande som är straffbelagt i 4 kap. 6 § BrB utan endast mot inträngande i rum, hus, gård eller fartyg.

Beträffande det fjärde nödvärnsfallet – avlägsnande av någon som inträngt olovligen – visar en jämförelse med 4 kap. 6 § BrB att även i fråga om kvarstannande kriminaliseringen sträcker sig längre än nödvärnsrätten. Rätt till nödvärn för att avlägsna någon finns nämligen endast när det gäller avlägsnande från rum, hus, gård eller fartyg. Om det inte är bostad förutsätts för nödvärnsrätt dessutom att den som skall avlägsnas inträngt olovligen.

Nöd

Den som handlar i nöd går enligt 24 kap. 4 § BrB fri från ansvar. Nödhandling får företas för att avvärja fara för liv eller hälsa, rädda värdefull egendom eller av annan sådan orsak. Som förutsättning för ansvarsfrihet gäller att gärningen med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som åsamkas annan och omständigheterna i övrigt måste anses försvarlig. Vid nödexcess gäller samma regler som vid nödvärnsexcess.

Laga befogenhet

I 24 kap. 2 § BrB regleras de viktigare fallen då vissa offentliga funktionärer har befogenhet att använda våld. Bestämmelserna innehåller således inte någon allmän regel om användning av våld i den offentliga verksamheten. Någon sådan allmän bestämmelse finns inte och det är därför ofta ganska ovisst om och i vilken grad våld får användas i den mån inte särskilda författningar ger besked.

Enligt förevarande stadgande får våld, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt, brukas i följande fall.

1. Om polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd, möts eller angrips med våld eller hot om våld. Detsamma som gäller polisman gäller vaktpost eller annan krigsman eller civilförsvarspersonal under civilförsvarsberedskap, som fullgör polisuppgift eller tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning.
2. Om fånge eller den som är häktad, anhållen eller eljest berövad friheten rymmer får våld brukas till hindrande av rymningen.
3. Våld får vidare brukas då person som nämnts under 2 sätter sig med våld eller hot om våld till motvärn eller på annat sätt gör motstånd mot någon under vars uppsikt han står då denne skall hålla honom till ordningen.
4. Våld får slutligen brukas om någon som skall häktas, anhållas eller eljest berövas friheten söker undkomma eller hindra den som äger verkställa åtgärden.

Frågan huruvida begreppet polisman i detta stadgande skall anses innefatta även ordningsvakt har diskuterats tidigare i detta kapitel.

Som tidigare angivits innefattar de nu behandlade betämmelserna inte någon fullständig reglering av de fall då förvaltningsorganen äger rätt att använda våld. Straffrättskommittén konstaterade att det inte utan omfattande undersökningar gick att få en överblick över vilka myndigheter och tjänstemän som enligt svensk rätt kan äga befogenhet att använda tvång eller

våld eller besluta om användning därav vid verkställighet av tjänsteåtgärd samt i vilka fall tvång eller våld får användas. Kommittén anförde vidare att av vissa specialförfattningar befogenheterna att använda tvång eller våld framgick mer eller mindre klart, men att området ingalunda var fullständigt reglerat och att man synes ha utgått från en allmän, i sakens natur liggande befogenhet för förvaltningsorganen att vid utövande av offentlig verksamhet i viss mån gå tvångsvis till väga. Kommittén uttalade att en sådan befogenhet funnes i åtskilliga fall men uppenbarligen inte förelåg i vissa andra.[17] Kommittén uttalade vidare att med bestämmelserna ej avsetts att uppnå en fullständig reglering av de fall då polisman äger använda våld i tjänsteutövning.[18] Numera krävs för användning av våld mot person direkt eller indirekt stöd av föreskrift i lag eller övergångsvis annan författning.

Gripande

Enligt 24 kap. 7 § andra stycket RB får envar gripa den som begått brott varå fängelse kan följa under förutsättning att den brottslige anträffas på bar gärning eller flyende fot. Envar äger gripa även den som är efterlyst för brott. Enskild person som verkställt gripande skall skyndsamt överlämna den gripne till närmaste polisman.

Av brotten enligt BrB kan det alldeles övervägande antalet följas av fängelse. Detta gäller bl. a. vissa brott där ingripande av ordningsvakt ofta torde kunna bli aktuellt. Således kan fängelse följa på misshandel – dock ej på ringa sådan – ofredande, olaga hot, samtliga förmögenhetsbrott med undantag av fyndförseelse, således även på snatteri och bedrägligt beteende, skadegörelse, upplopp, ohörsamhet mot ordningsmakten, störande av förrättning eller allmän sammankomst, våld eller hot mot tjänsteman och våldsamt motstånd.

Däremot kan på förargelseväckande beteende endast följa böter. Ordningsvakt äger därför ej rätt att gripa person som gjort sig skyldig till sådant brott. Den situationen kan därför uppkomma att en person som gjort sig skyldig till förargelseväckande beteende och vägrar att uppge sitt namn kan komma att undgå påföljd för brottet. Polisman däremot äger oberoende av brottets svårighetsgrad gripa person som vägrar att uppge namn och hemvist (24 kap. 2 § och 5 § första stycket samt 7 § första stycket RB). Nyss angivna situation kan givetvis uppstå vid samtliga brott varå fängelse ej kan följa, således bl. a. vid överträdelse av förbudet i 16 § AOst mot förtäring och förvaring av rusdrycker vid offentlig tillställning.

Beslag

Enligt 27 kap. 4 § första stycket RB får den som med laga rätt griper misstänkt lägga beslag på föremål som därvid anträffas. Då ordningsvakt griper någon med stöd av 24 kap. 7 § andra stycket RB äger han sålunda befogenhet att verkställa beslag enligt nyss angivna stadgande.

3.3.6 *Avvisande och avlägsnande m. m.*

Tidigare har redogjorts för bestämmelsen i 16 § första stycket AOst enligt vilken den som åsidosätter av polismyndighet meddelad föreskrift med

[17] SOU 1953:14 s. 402.

[18] A. a.s. 401.

avseende på ordning och säkerhet vid offentlig tillställning får avvisas samt ställts frågan huruvida detta stadgande kan anses ge anordnare av sådan tillställning rätt att använda våld för att verkställa ett avvisande.

Bestämmelser av liknande innehåll och syftande till upprätthållande av ordning och/eller säkerhet finns i åtskilliga lagrum. Till vissa av dessa har knutits bestämmelse enligt vilken våld får användas vid avvisande eller avlägsnande. Andra däremot saknar en sådan bestämmelse.

Till den första kategorin hör följande.

Lagen (1975:89) om ordning och säkerhet inom järnvägsområde enligt vilken gäller bl. a. följande.

Järnvägstjänsteman i säkerhets- eller ordningstjänst vid statlig eller enskild järnväg får från järnvägens område avlägsna den som uppträder berusad eller stör ordningen eller genom sitt uppträdande äventyrar säkerheten i järnvägsdriften. Han får i trängande fall taga sådan person i förvar. Om någon tas i förvar skall polisman ofördröjligen underrättas. Förvar består till dess polisman kommer tillstädes eller behovet av förvar annars upphör (1 §).

I lagen finns vidare bestämmelser om de medel järnvägstjänsteman får använda för att verkställa tjänsteåtgärd, bl. a. våld, samt om vad tjänstemannen har att iaktta för det fall någon skadas till följd av dennes ingripande (2 §).

5 kap. 3 och 4 §§ luftfartslagen (1957:297), enligt vilka stadganden passagerare är skyldig att noggrant iaktta vad befälhavaren föreskriver i fråga om ordningen ombord. Befälhavare får vägra att ta ombord och får landsätta medlem av besättningen, passagerare och gods när omständigheterna kräver det samt får bruka våld när det är påkallat av säkerhetsskäl.

178 § första stycket sjölagen (1891 nr 35 s. 1), vari föreskrivs att passagerare är skyldig att iaktta föreskrifter om ordning och säkerhet under befordringen. Andra stycket föreskriver att bl. a. bestämmelsen i 53 § sjömanslagen (1973:282) om tvångsmedel mot besättningsmedlem skall ha motsvarande tillämpning i fråga om passagerare. Enligt 53 § första stycket denna lag får befälhavaren för att upprätthålla ordning ombord bruka det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Detsamma gäller den som av befälhavaren beordras att biträda härmed och den som utan anmaning kommer befälhavaren till hjälp. I andra stycket finns regler av samma innebörd som reglerna i 24 kap. 4 § BrB om straffrihet eller straffnedsättning vid bruk av våld utöver vad som är medgivet.

Till den andra kategorin hör följande bestämmelser.

63 § luftfartskungörelsen (1961:558) som föreskriver följande.

Om någon stör ordningen på allmän flygplats eller där uppträder berusad så att det framgår av hans åtbörder eller tal eller äventyrar han genom sitt uppträdande luftfartens säkerhet får befattningshavare vid flygplatsen som handhar ordnings- eller säkerhetstjänst avvisa honom från flygplatsens område. Vad sålunda föreskrivs gäller även godkänd enskild flygplats.

5 § lagen (1977:67) om tilläggsavgift i kollektiv persontrafik, vari föreskrivs att resande som vägrar att lösa biljett eller erlägga tilläggsavgift får avvisas från färdmedel av tjänsteman som utför avgiftskontroll. Vad som sägs om färdmedel gäller även sådant område för järnvägs-, spårvägs- eller tunnelbanetrafik, till vilket allmänheten äger tillträde endast om färdavgift erlagts. På begäran av tjänsteman som utför avgiftskontroll lämnar polismyndighet handräckning för verkställande av avvisning.

7 § första stycket lagen (1956:618) om allmänna sammankomster, som föreskriver att anordnaren har att svara för att god ordning råder vid sammankomsten samt att han är pliktig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter med avseende på ordning och säkerhet som polismyndigheten meddelar. I samma stycke stadgas vidare att envar

som åsidosätter sådan föreskrift må avvisas.

50 § andra stycket rusdrycksförsäljningslagen enligt vilket stadgande bl. a. gäller att rusdrycker ej får utskänkas till den som är synbarligen berörd av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel samt vidare att sådan person ej får tillåtas uppehålla sig på utskänkningsställe.

22 § andra stycket ölförsäljningslagen innehåller motsvarande bestämmelse.

Lagen om handel med drycker, som fr. o. m. den 1 januari 1978 ersatt de båda sist nämnda lagarna, innehåller inte någon bestämmelse direkt motsvarande de båda nyss återgivna. I 7 § andra stycket föreskrivs dock att den som tar befattning med försäljning av drycker skall tillse att ordning, nykterhet och trevnad råder på försäljningsstället. Lagen gäller inte bara alkoholdrycker utan även handel med lättöl, läskedrycker och andra alkoholfria drycker.

Tilläggsbestämmelsen 2.4.1 till 2 kap. 4 § riksdagsordningen, som bl. a. föreskriver att åhörare som uppträder störande genast kan utvisas samt att, om oordning uppstår bland åhörare, talmannen kan utvisa samtliga åhörare.

28 § andra stycket kommunallagen (1977:179), som beträffande ordningen vid fullmäktigesammanträde föreskriver att ordföranden vakar över denna, att han kan utvisa den som uppträder störande och ej rättar sig efter tillsägelse samt att, om oordning, som ordföranden inte kan avstyra, uppstår han får upplösa sammanträdet.

30 § andra stycket lagen (1961:436) om församlingsstyrelse, som innehåller bestämmelse av motsvarande innebörd.

8 kap. 11 § första stycket vallagen (1972:620), som föreskriver att den som uppehåller sig i röstningslokalen eller utrymme därintill är skyldig att rätta sig efter de föreskrifter som valförrättare eller röstmottagare meddelar för att trygga röstningens genomförande samt att, om oordning som ej kan avstyras uppstår, valförrättaren eller röstmottagaren har rätt att avbryta röstningen.

5 kap. 9 § RB, vari beträffande ordningen vid de allmänna domstolarna stadgas att det ankommer på rättens ordförande att upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden och att meddela därför nödiga föreskrifter samt att han äger utvisa den som stör förhandlingen eller eljest uppträder otillbörligt samt *16 § förvaltningsprocesslagen (1971:291),* enligt vilken motsvarande gäller vid muntlig förhandling i regeringsrätten, kammarrätten, skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt.

4 Utländsk rätt

Vi har då det gäller utländsk rätt inskränkt oss till att från de nordiska grannländerna inhämta uppgifter i några frågor. Den första frågan gällde hur ordningshållning och bevakning ombesörjs vid offentliga tillställningar. Den andra frågan avsåg om någon motsvarighet till det svenska ordningsvaktsinstitutet finns i respektive land samt vilka regler som i så fall gäller.

Av lämnade uppgifter framgår följande.

I *Danmark* finns inte någon motsvarighet till ordningsvaktsinstitutet. Ordningshållning och bevakning vid offentliga tillställningar är där helt förbehållen polisen. Enda formen av icke-polisiär vakthållning och bevakning äger rum i affärer, banker och liknande lokaler. Denna bevakning ombesörjs av privata företag, vilkas verksamhet inte är underkastad någon speciell rättslig reglering.

I *Finland* däremot finns i ordningsmannen en motsvarighet till ordningsvakten. Ordningsmannens rättsliga ställning är relativt utförligt reglerad i olika författningar.

Beträffande ordningshållning vid offentlig nöjestillställning och ordningsmän gäller bl. a. följande.

Anordnare av offentlig nöjestillställning är skyldig att dra försorg om att ordning och säkerhet upprätthålls vid tillställningen. I detta syfte skall han, om polischefen anser skäl föreligga därtill, tillsätta det antal godkända ordningsmän som polischefen finner erforderligt samt annan personal.

Ordningsman vid offentlig tillställning är skyldig att med iakttagande av stadganden i lag och förordning verka för upprätthållande av ordning och säkerhet samt att förebygga brott vid tillställningen och i omedelbar närhet av platsen för denna. Han är skyldig att åtlyda anvisningar som polisman i tjänsteutövning meddelar till ordningens och säkerhetens upprätthållande.

Ordningsman äger rätt att från offentlig nöjestillställning eller från den omedelbara närheten av platsen för denna avlägsna eller där gripa person

- som är drucken eller påverkad av narkotiskt ämne
- som genom hotfullt uppträdande, oljud eller våldsamhet stör ordningen eller äventyrar säkerheten och inte trots tillsägelse upphör därmed
- som trots tillsägelse underlåter att följa till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet givna anvisningar eller
- som på grund av sitt levnadssätt eljest kan förmodas begå brott, äventyra säkerheten eller åstadkomma oordning.

Har ordningsman gripit någon skall denne avlägsnas från platsen eller

ofördröjligen överlämnas till polisen. Kan överlämnande inte ske utan olägenhet får ordningsmannen tillfälligt hålla den gripne i förvar, till dess tillställningen är slut och de som sammankommit på platsen för denna avlägsnat sig, dock högst sex timmar.

Ordningsman äger vidare rätt att vid offentlig nöjestillställning eller i omedelbar närhet av platsen för denna frånta person skjutvapen, patroner, sprängämne, egg- eller huggvapen eller annat föremål eller ämne som kan användas till utförande av eller hot om brott mot liv eller hälsa. Samma rätt äger ordningsman med avseende på berusningsmedel.

Ordningsman skall ofördröjligen eller inom tid som polischefen bestämt till polisen anmäla avlägsnande eller gripande av personer vid offentlig nöjestillställning samt inträffad störning av ordningen.

Ordningsman vid offentlig nöjestillställning skall vid utförande av sitt uppdrag om vänstra armen bära ett vitt, tio cm brett band, på vilket med svarta tydligt synliga bokstäver står ordet "Ordningsman", eller uniform med ordet "Ordningsman" på synlig plats.

Godkännande av ordningsman meddelas av chefen för polisdistrikt antingen för visst tillfälle eller viss tid eller tills vidare. Som ordningsman får godkännas person som fyllt 20 år. Vad beträffar ordningsman för visst tillfälle äger dock polischefen rätt att godkänna person som fyllt 18 år. Godkännande av ordningsman kan återtagas om skäl finns till det. Ordningsman åtnjuter samma straffrättsliga skydd som polisman.

Vad beträffar härbärgerings- och förplägnadsrörelse gäller att chefen för polisdistriktet på eget initiativ eller på ansökan av den som driver rörelsen får förordna denne själv eller person i hans tjänst till ordningsman. I fråga om sådan ordningsman gäller i tillämpliga delar vad som är stadgat om ordningsman vid nöjestillställningar.

Möjlighet finns vidare enligt polislagen (1966:84) för ministeriet för inrikesärenden eller länsstyrelse att ge viss person polisbefogenheter för särskilda polisuppgifter. Sådana befogenheter har beviljats sammanlagt omkring 1 000 personer. Största persongruppen är konduktörer på vissa tåg. Dessa har av ministeriet erhållit polisbefogenhet med den begränsningen att de inte har rätt att bära eller bruka vapen.

Bevakningsföretag erhöll i Finland redan 1944 rättslig reglering genom förordning (1944:145) angående bevakningsrörelser. I denna föreskrivs bl. a. att polismans rättigheter ej tillkommer idkare av bevakningsrörelse och i hans tjänst anställd bevakningsman. Bevakningsman äger emellertid rätt att från fastighet eller område, där annan egendom finns, som han är satt att bevaka, avlägsna misstänkliga och berusade personer. Bevakningsman åtnjuter inte särskilt straffrättsligt skydd.

I *Norge* gäller, vad beträffar offentliga tillställningar för vilka polismyndighets tillstånd krävs, att tillståndet kan göras beroende av att arrangören i enlighet med gällande bestämmelser betalar för den särskilda polisbevakning som kan anses erforderlig. Detsamma gäller även anordnande av idrottstävling, offentliga fester och liknande tillställningar för vilka skall betalas inträde.

I övrigt har polismyndigheten till följd av en rad olika föreskrifter möjlighet att fastställa speciella villkor för tillstånd till tillställningar. Ofta föreskrivs då att arrangören skall hålla ordningsvakter som godkänts av polismyndigheten.

Sådana ordningsvakter fungerar emellertid bara vid den enskilda tillställningen och har normalt inte några som helst polisbefogenheter.

Enligt Lov om politiet den 13 mars 1936 finns möjlighet att ge polisbefogenhet till personer utanför polisväsendet vilka tills vidare eller för enskilt tillfälle skall utföra polistjänst. Sådan polisbefogenhet kan ges av polismästare eller av Justisdepartementet. Denna befogenhet betecknas i praxis som "begrenset politimyndighet" och ges så gott som uteslutande till personer i samband med olika tillsynsuppdrag, jakttillsyn, fisketillsyn osv. Då någon erhåller sådan "politimyndighet" klargörs på vilka områden befogenheten gäller och för de plikter och rättigheter som följer med befogenheten. Justisdepartementet har intagit den ståndpunkten att tilldelande av polisbefogenhet till personer utanför polisväsendet bör ske med varsamhet.

5 Ordningsvakternas verksamhetsområden

Som framgår av direktiven har ordningsvakter kommit att förordnas för en stor mängd skiftande ändamål. För kartläggning av de nuvarande förhållandena i detta hänseende har vi i enkäterna hemställt om uppgifter som framgår av bilaga 1 p. 5. Vi har dessutom infordrat avskrifter av ett antal förordnanden. En del av dessa kommer att redovisas i det följande.

Tidigare har nämnts att bestämmelse saknas som anger för vilka ändamål ordningsvakt får förordnas. Rikspolisstyrelsen har i denna fråga emellertid uttalat följande.[1]

Den oftast förekommande anledningen till anlitande av ordningsvakt torde vara behovet av ordningshållning vid offentlig tillställning. Anledningen till och arten av den polisbevakning som under olika betingelser kan förekomma utanför polisväsendet kan dock variera. Därför bör vid handläggning av ärende angående ordningsvaktsförordnande särskild uppmärksamhet ägnas åt att utröna bevakningens karaktär och omfattning samt om, med hänsyn till de befogenheter och det skydd som anses krävas för fullgörande av bevakningsuppdraget, behov verkligen föreligger av särskilt förordnande såsom ordningsvakt. – Behovet av dylikt förordnande kan sålunda ifrågasättas, om bevakningsuppdraget har sådan karaktär, att det bedöms tillfyllest med den rätt som envar har att gripa den som begått brott, varå fängelse kan följa (24:7 RB). Särskilt om vederbörande åtnjuter ämbetsmannaskydd enligt 17 kap. BrB, torde behovet av ordningsvaktsförordnande starkt kunna ifrågasättas. Förordnande som ordningsvakt bör därför som regel meddelas endast person, som skall fullgöra uppdrag av sådan karaktär att vederbörande kan anses vara i behov av befogenhet jämlikt 19 § PI att omhänderta den som genom sitt uppträdande stör ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna.

Rikspolisstyrelsen påpekar att enligt vissa speciella författningar även annan personal än polispersonal kan använda våld för att hindra störande av allmän ordning och säkerhet samt att för sådan personal ordningsvaktsförordnande som regel inte torde behöva meddelas. Som exempel på författningar som bör beaktas nämner rikspolisstyrelsen följande.[2]

KK (1914:78) angående åliggande för järnvägspersonal att sörja för upprätthållande av ordning och säkerhet på järnvägsområde. (Kungörelsen motsvaras numera av lagen (1975:89) om ordning och säkerhet inom järnvägsområde.)

Lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. samt den i anslutning till denna lag utfärdade bevakningskungörelsen (1940:383). Rikspolisstyrelsen påpekar att den som inte fullgör bevakning enligt dessa författningar i egenskap av krigsman eller polisman behöver ordningsvaktsförordnande för att kunna utöva befogenheterna enligt nämnda författningar.

[1] AM 1967:2 nr 115.

[2] Se not 1.

Kungl. Majt:s instruktion (1955:274) för fisketillsynsmän. I anslutning härtill anger rikspolisstyrelsen att den som av fiskeristyrelsen eller länsstyrelse förordnats att vara fisketillsynsman bör förordnas att vara ordningsvakt endast om med fisketillsynen skall förenas polisövervakningsuppgifter, som ligger utanför fisketillsynen.

Jaktlagen (1938:274) och jaktstadgan (1938:279). Rikspolisstyrelsen påpekar att, om det bedöms erforderligt att för jaktbevakning meddela förordnande som ordningsvakt, i förordnandet bör särskilt hänvisas till bestämmelserna i 26 och 31 §§ jaktlagen samt 18 och 37 §§ vapenförordningen. (Angivna paragrafer i vapenförordningen motsvaras nu av 32 och 41 §§ vapenlagen (1973:1176) och 48 § vapenkungörelsen (1974:123).

KK (1961:559) med förordnande om ämbetsskydd för vissa befattningshavare. (Kungörelsen motsvaras nu av lagen (1975:688) om skydd för viss tjänsteutövning.)

5.1 Rikspolisstyrelsens förordnanden

De förordnanden som rikspolisstyrelsen utfärdat för anställda i ABAB har under rubriken "Tjänstgöringsplats/område, verksamhetens art" följande lydelse.

Bevakning vid de statsmyndigheter som uppräknats i Kungl. Maj:ts kungörelse 1972:529 och 1973:972 samt vid de av bolagets övriga bevakningsföremål där genom beslut av polischefen i distriktet ordningsvakt erfordras för bevakningen. Ordningsvakten är underställd polischefen i det polisdistrikt där han tjänstgör. Bevakningen skall avse att om möjligt hindra, eljest avsevärt försvåra obehörigt tillträde, inbrott och stöld, brands utbredning och annan skadegörelse, spioneri och sabotage samt obehörig insyn och obehörig fotografering eller avbildning. Vidare avses ingripande vid fara för person eller egendom samt vid störande av ordningen inom eller i omedelbar anslutning till bevakningsföremålet.

De i här återgivna förordnande angivna kungörelserna är numera ersatta av förordning (1975:874) om anordnande av bevakning. Enligt denna gäller att vissa statliga myndigheter med underlydande organ skall anlita ABAB för bl. a. bevakning i fråga om lokal, förvaringsutrymme eller annan anläggning som är betydelsefull från totalförsvarssynpunkt och är belägen i vissa angivna kommuner. De myndigheter för vilka förordningen gäller är

rikspolisstyrelsen
de myndigheter som hör till försvarsdepartementet
socialstyrelsen
statens bakteriologiska laboratorium
televerket
statens järnvägar
statens vägverk
sjöfartsverket
statens livsmedelsverk
överstyrelsen för ekonomiskt försvar
statens vattenfallsverk
förenade fabriksverken
länsstyrelsen i Stockholms län
länsstyrelsen i Uppsala län
länsstyrelsen i Östergötlands län
länsstyrelsen i Malmöhus län
länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län
länsstyrelsen i Värmlands län

Några regler för avgörande av frågan huruvida lokal etc. är betydelsefull från totalförsvarssynpunkt finns inte. Avgörande av denna fråga torde ankomma på vederbörande myndighet.

Ett förordnande avseende Pressbyråns kiosker har i här aktuellt avseende följande innehåll.

Med stöd av innehållet i 90 § PI förordnar rikspolisstyrelsen S. fr. o. m. 1974-05-13 till ordningsvakt. Förordnandet avser övervakning av ordning och säkerhet på och i omedelbar närhet av de av Pressbyråns försäljningsställen där enligt beslut av polisstyrelsen i vederbörande distrikt ordningsvakt erfordras för sådan övervakning.

Ett förordnande avseende värdetransport avser väktare i ABAB som haft att bevaka transport genom vissa delar av riket utförd av AB Atomenergi.

5.2 Länsstyrelsernas förordnanden

Som framgår av tabell 5.2 i bilaga 1 utgör verksamhetens art i länsstyrelsernas förordnanden till den alldeles övervägande delen jakt- eller fisketillsyn. Näst största gruppen utgörs av ordningshållning vid offentliga tillställningar och på kaféer och restauranger och dylika platser.

De 679 fall där verksamhetens art angivits på sätt som ej täcks av de i tabellen specificerade fallen utgörs mest av förordnanden av generell karaktär avseende bevakning och/eller ordningshållning.

Länsstyrelsen i Stockholms län har beträffande dessa förordnanden upplyst att de till övervägande delen är utfärdade på begäran av företag som åtar sig ordningshållnings- och bevakningsuppdrag. Länsstyrelsen har vidare uppgivit att ordningsvakterna i dessa företag torde fullgöra uppdrag av skiftande art samt att det är obekant för länsstyrelsen hur uppdragen fördelar sig.

Länsstyrelsen i Stockholms län använde tidigare i förordnanden under rubriken "Tjänstgöringens ändamål och omfattning" i allmänhet följande formulering.

Ordnings- och bevakningsuppdrag på de platser dit ordningsvakten beordras av arbetsgivaren och där vederbörande polischef resp. chef för polisvaktdistrikt finner bevakning erforderlig.

Sedan lagen om bevakningsföretag trätt i kraft anges tjänstgöringens ändamål och omfattning i stället på följande sätt.

Upprätthållande av allmän ordning och säkerhet på de platser dit ordningsvakten beordras av arbetsgivaren och där vederbörande polischef resp. chef för polisvaktdistrikt finner tjänstgöringen erforderlig.

Uttrycket "ordnings- och bevakningsuppdrag" har således ersatts med "upprätthållande av allmän ordning och säkerhet". Den nya terminologin anknyter således till bestämmelsen i 2 § PI, som anger polisens huvuduppgifter (jfr avsnitt 3.2.1).

Dessa ändamålsbestämningar kompletteras med angivande av tjänstgöringsområde. Detta kan ske på olika sätt.

Är ordningsvakten anställd i bevakningsföretag anges tjänstgöringsområdet i allmänhet som Stockholms län.

Är ordningsvakten anställd vid företag av annan art eller i förening e. d. kan tjänstgöringsområdet bestämmas exempelvis enligt följande:

Telefonaktiebolaget LM Ericssons anläggningar inom Stockholms län.

Stiftelsen Stockholms studentbostäders anläggningar inom Stockholms län.

Av bolaget förvaltad mark inom Stockholms, Sollentuna, Järfälla, Solna och Sundbybergs kommuner. (Förordnandet gäller två personer anställda av Aktiebolaget Järvaexploatering.)

Beträffande förordnanden av ordningsvakter anställda i bevakningsföretag har länsstyrelsen i Stockholms län meddelat följande.

Särskild motivering för ordningsvaktsförordnande har inte förekommit vid meddelande av besluten. Bevakningsföretagen förutsätts ha behov av viss personal som är utrustad med ordningsvaktsförordnande för att sättas in där företagen får uppdrag som avser upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. Dessa uppdrags antal torde växla från tid till annan och vara av växlande varaktighet. Att vid bedömande av en ansökan om förordnande kräva upplysning om ett visst specificerat uppdrag som förutsättning för ansökningens bifallande förefaller inte realistiskt när det gäller ansökningar från bevakningsföretag.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har såvitt gäller förordnandena av mer allmän art meddelat att bl. a. följande formuleringar används i förordnandena.

Av bolaget lämnade uppdrag avseende ordningshållning vid offentliga tillställningar, kaféer, restauranger och publika inrättningar, ävensom bevakning av industrianläggningar inom Göteborg och Bohus län.

På platser där bolaget utför bevakningsuppdrag.

Vid bevakningsuppdrag inom länet.

Bevakning av kommuners, landstings och statens byggnader.

Av bolaget lämnade uppdrag avseende ordningshållning vid offentliga tillställningar, kaféer, restauranger och publika inrättningar inom Göteborgs och Bohus län.

5.3 Polismyndigheternas förordnanden

Av tabell 5.3 i bilaga 1 framgår att ordningshållning vid offentlig tillställning förekommer i huvuddelen (9 464) av polismyndigheternas förordnanden och att den näst största gruppen (1 969) utgörs av ordningshållning på kaféer, restauranger o. d.

Här skall redovisas verksamhetens art enligt somliga infordrade förordnanden. Dessutom skall mer kortfattat redovisas verksamhetens art enligt uppgifter lämnade i enkät I. Förordnandetyper som har visst systematiskt samband med varandra har sammanförts under särskilda rubriker enligt nedan.

5.3.1 *Generella förordnanden*

1. Ordningsvakt vid Bevaknings AB Securitas bevakningsobjekt inom K. polisdistrikt. Förmanskap utövas av inspektör B. vid Bevaknings AB Securitas, direkt underställd polismyndigheten i K.

2. Inom F. polisdistrikt.
3. Förebyggande och uppdagande av brott på platser där bevakningstjänst utövas enligt avtal eller uppdrag. Förordnandet gäller t. v. dock längst intill dess ansökan om auktorisation som bevakningsföretag och godkännande av väktare avgjorts av länsstyrelsen.
4. Ordningsvakt vid bevakningsuppdrag samt ordningshållning inom V. polisdistrikt vid offentliga tillställningar och liknande uppdrag där polismyndigheten förordnat om ordningsvakt eller utfärdat tillstånd.

Samtliga fyra ovan angivna förordnanden avser anställda i bevakningsföretag och har utfärdas efter 1.7.1974 eller således efter det lagen om bevakningsföretag trätt i kraft (jfr tabell 9 i bilaga 1).

5.3.2 *Förordnanden avseende offentliga tillställningar o. d.*

1. Ordningsvakt vid offentliga tillställningar inom B. polisdistrikt.
2. Ordningshållning inom lokal eller plats där offentlig tillställning hålles samt vid ingångar och särskilda områden för parkering som hör till lokalen/platsen i fråga.
3. Tjänstgöring vid S. Stadshotell, S. Upprätthålla allmän ordning. Under tjänstgöring står ordningsvakt under befäl av polismästaren och varje polisman i distriktet.
4. Ordningshållning vid utskänkningsställen, dans- och andra nöjesplatser, idrotts- och sportevenemang och andra offentliga tillställningar samt tältplatser inom F. polisdistrikt.
5. Ordningshållning vid utskänkningsställen, dans- och andra nöjesplatser, idrotts- och sportevenemang, andra offentliga tillställningar, bad- och tältplatser inom V. polisdistrikt samt på M/S Europafärjan och inom färjeterminalen i V:s hamn. Ordningshållning och trafiktillsyn på särskilda P-platser avsedda för besökande av tillställningar av angivna slag belägna i närheten av plats för sådan, samt för resande med M/S Europafärjan.

5.3.3 *Förordnanden avseende bostäder, bostadsområden och liknande*

1. Upprätthållande av ordningen i hyresgästernas gemensamma utrymmen, såsom källare, vindar, trappuppgångar, hissar, gårdsutrymmen m. m. i arbetsgivarens fastigheter i kv. Seglet, Mangen och Rottnen, Plinten 2 och 4, Guldet 1 och 2 samt Silvret 5, allt i K. tätort.
2. Stiftelsen K-hus samtliga bostadsområden inom K. kommun.
3. Inom föreningens bostadsområde i kvarteren Lunna och Berget i S.
4. Ordningshållning inom L. polisdistrikt vid offentliga tillställningar på restauranger, andra tillställningar på ungdomsgårdar, skolor och nöjesplatser samt tillställningar anordnade av studentkåren i L. Ordningshållning inom AF:s bostäder.
5. Lasarettsområdet, L. Ingripande i samband med tjänstgöring i lasarettets entré samt vid störande uppträdande i personalbostäderna.

I detta sammanhang bör redogöras för viss provverksamhet 1974 inom några bostadsområden i Göteborg med ordningshållning genom ordningsvakter anställda i bevakningsföretag.

Ordningsvakternas förordnanden avsåg ordningshållning inom vissa angivna bostadsområden jämte därtill hörande planteringar, lekplatser, gång- och cykelbanor, parkeringsplatser samt utrymmen gemensamma för de i fastigheten boende eller verksamma. I förordnandena utsades att ingripande

inte fick ske i bostadslägenhet.

Direktiv för verksamheten lämnades fortlöpande av vederbörande poliskommissarie i samråd med bostadsinspektören vid det kommunala bostadsaktiebolag som förvaltade fastigheterna och områdena. "Utsättning" av vaktbolagets patruller sköttes av bostadsinspektören. Daglig styrning av arbetsuppgifterna från polisens sida förekom inte. Patrullerna var ålagda att lämna skriftlig rapport över vad som inträffat under tjänstgöringspass. Rapporterna samlades hos bostadsinspektören. Samlingspärmar med rapporter överlämnades därefter för granskning till vederbörande poliskommissarie. Yttre polisbefäl samt polismännen i kvarterspolisgrupperna var anmodade att vara observanta på vakternas uppträdande.

I redogörelse för verksamheten yttrade den ansvarige poliskommissarien följande.

Under tiden för provverksamheten har inte någon kritik från polismän angående vakternas agerande kommit till min kännedom. Jag har snarare förmärkt att polismännen varit positiva till den hjälp i övervakningsarbetet, som lämnades av vakterna. Den negativa attityd, som för några år sedan förekom mellan polismän och ordningsvakter, har förbytts i ett gott samarbete mot det gemensamma målet – bättre ordning i våra bostadsområden.

I skrivelse till ordningsvaktsutredningen anför en polisöverintendent i Göteborg bl. a. detta.

Polisstyrelsen vidhåller – ehuru försöket ej medförde olägenheter – sin ovan redovisade principiella inställning att ordningshållning i bostadsområden ej bör ske medelst ordningsvakter. Ordningshållningen bör skötas av polisen inom ramen för en utbyggd kvarterspolisverksamhet. Om utredningen finner att ordningshållning i bostadsområden bör ske genom odningsvakter, bör verksamheten noga regleras i författningstext.

5.3.4 *Förordnanden avseende nationalparker och naturreservat*

1. Hallands Väderö. Tillsyn över nationalpark.
2. M. polisdistrikt. Å naturreservatet Måkläppen öva tillsyn över att för reservatet av länsstyrelsen i M. län meddelade föreskrifter efterlevas.

I förordnandet vid 1. är kyrkorådet i T. församling angiven som arbetsgivare samt i förordnandet vid 2. förening till skyddande av Måkläppens fågelfauna.

5.3.5 *Förordnanden avseende friluftsområden och liknande*

1. Upprätthålla allmän ordning och säkerhet på B. stad tillhöriga egendomen H., T. kommun.
2. Övervaka att allmän ordning och säkerhet upprätthålles vid B. friluftsområde i V. kommun.
3. M. stads skogsområden i V., V. kommun.
4. J. skall på V:s i Stockholms fritidsområde Stora och Lilla Sandö, V. kommun, *dels* öva tillsyn över att allmän ordning och säkerhet upprätthålles, *dels* övervaka efterlevnad av gällande bestämmelser ang. jakt och fiske.

Som arbetsgivare anges i dessa förordnanden drätselkammaren i B. S:s stads idrottsförvaltning, M. stads fastighetskontor respektive V. i Stockholm AB.

5.3.6 *Förordnanden avseende allmänna platser enligt AOst och därmed jämförliga platser*

I enkäten till polisstyrelserna ställde vi frågan huruvida kommun inom polisdistriktet genom anställda i bevakningsföretag ombesörjde ordningshållning på sådana platser som enligt AOst är allmänna samt om sådana anställda i så fall hade förordnanden som ordningsvakter.

Sådan ordningshållning angavs förekomma i åtta polisdistrikt.

Vi hemställde vidare om några representativa exempel på hur verksamhetens art angavs i förordnandena. Av de lämnade exemplen återges följande.

1. Övervakning av allmän ordning och säkerhet i och vid V. stads servicekiosker på torget i V.
2. Parker under tiden maj–augusti.

Övriga angivna förordnanden avsåg s. k. servicehus i centrumanläggning, busstation, campingplatser och fritidsområden eller således områden som ej direkt på grund av stadgande i AOst är allmänna platser.

I enkäten ställdes också frågan om kommun inom polisdistriktet genom egna anställda ombesörjde ordningshållning på sådana platser som enligt AOst är allmänna samt om dessa anställda i så fall hade förordnanden som ordningsvakter.

Sådan ordningshållning angavs förekomma i 14 polisdistrikt.

Vi hemställde vidare om några representativa exempel på hur verksamhetens art var angiven i förordnandena. Här återges några exempel.

3. I ett fall hade polisstyrelsen förordnat vissa personer med en bostadsstiftelse, en bostadsrättsförening och en kommun som arbetsgivare att utföra bevakning och ordningshållning inom följande verksamhetsområden:

- affärs- och bostadsfastigheter tillhörande HSB B. och Stiftelsen T. Bostäder med kringliggande områden som ej utgör allmän plats enligt 1 § allmänna ordningsstadgan (omfattar således ej gågator inom centrumbyggnation),
- busterminalbyggnaden i B. Centrum med tillhörande hållplatsområde för bussar,
- T. kommuns reningsverk,
- T:s idrottsplats,
- A. friluftsgård med badplatsen,
- kommunala förrådsområden vid G-vägen och F-vägen,
- kommunala skolbyggnader med tillhörande skolområden,
- kommunala byggnadsplatser,
- kommunala förskolor, dag- och fritidshem med tillhörande områden,
- kommunala ungdomsgårdar,

allt inom T. kommun.

4. Upprätthållande av allmän ordning inom S:s parker och grönområden.
5. övervakning av hundhållning inom U. kommun jml 16 § lokal ordningsstadga för U. samt 12 § jaktstadgan.
6. Ordningshållning inom hamnområdet i T.
7. Övervakning av parkeringsautomater.

Från ett polisdistrikt har beträffande bevakningen av torget i en medelstor stad uppgivits att ett bevakningsföretag av kommunen fått i uppdrag att bevaka torget under torgdagar, vilket sommartid innebär varje helgfri dag.

Bevakningen sker genom förordnade ordningsvakter med befogenhet att omhänderta enligt 3 § LTO. Ordningsvakterna patrullerar två och två. Anledningen till denna form av bevakning har från polisdistriktet uppgivits vara att polisen p. g. a. personalbrist inte klarar ordningshållningen på torget och fått stark kritik för detta.

Förutom torg och liknande allmänna platser enligt AOst förekommer platser vilka till sin karaktär är sådana att de i allmänhetens ögon framstår som jämställda med allmänna platser enligt AOst. Här åsyftas centrumanläggningar och innetorg av typen Täby Centrum, Sollentuna Centrum, Varuhuset Femman, Göteborg, m. fl. allt vanligare anläggningar. Vi har betecknat dessa platser som kvasiallmänna platser.

Exempel på förordnande avseende sådana anläggningar är följande.

8. Allmänna platser jämlikt Brb

A. På innetorget i Sollentuna Östra Centrum jämte anslutande utrymmen inomhus samt dithörande parkeringsområde utomhus.

B. Servicehuset i Sollentuna Centrum inomhus jämte omedelbara området utanför servicehusets ytterdörrar samt parkeringsplatserna vid Malmvägen i servicehusets närhet.

5.3.7 *Förordnanden avseende ordningshållning på fartyg*

Förordnanden av rubricerad art förekommer i sex polisdistrikt.

Från polismyndigheten i Visby har upplysts följande. Ordningsvakter förekommer på linjerna Visby–Nynäshamn och Visby–Oskarshamn, speciellt i samband med permittentresor. På den förstnämnda linjen tjänstgör ordningsvakter från bevakningsföretag och på den andra ordningsvakter från ordningsvaktsförening, vilka har tjänstgöringen ombord som bisyssla.

Polismyndigheten i Helsingborg har uppgivit att ordningsvakter finns dels på linjen Helsingborg–Travemünde, i synnerhet på fredagar och lördagar, samt dels på Linjebuss International Aktiebolags linje Helsingborg–Helsingör, där heltidsanställda ordningsvakter tjänstgör dagligen. Ordningsvakterna på den sistnämnda linjen har till huvuduppgift att dels "sortera" passagerarna vid ombordgående, dels tillse att dessa snabbt lämnar fartyget då det nått sin destination.

5.3.8 *Förordnanden avseende ordningshållning på andra transportmedel*

Sådana förordnanden finns i tre polisdistrikt, två i det ena och ett i det andra.

Två förordnanden avser ordningshållning på bussar. Bussarna används av nöjesarrangör för att frakta ungdomar till och från en dansrotunda belägen utanför en stad. Ett förordnande avser ordningshållning på färja. Ordningshållning på bussar förekommer emellertid i större omfattning än vad som framgår av enkätsvaren.

Svenska lokaltrafikföreningen har efter förfrågan från oss gjort en enkät bland sina medlemsföretag. Enkäten besvarades av nio företag. Fem av dessa anlitar ordningsvakter för ordningshållning. Ordningsvakterna är i allmänhet anställda av trafikföretaget men det förekommer även att ordningsvakt från

bevakningsföretag anlitas. Det förekommer att sådan ordningsvakt tillkallas via kommunikationsradio.

5.3.9 *Förordnanden för arrrestant- och/eller förpassningsvakt*

Enligt svaren på enkäterna till polisstyrelserna fanns ca 440 förordnanden av rubricerade art. Dessa kan avse dels personer anställda inom polisen, dels personer anställda i bevakningsföretag. Ett exempel på förordnande för person anställd i bevakningsföretag må återges.

Ärendet är rubricerat: Ang. förordnande för av Aktiebolaget Svensk Schäferhundvakt, Huddinge, anställda personer att, utan att vara polismän, fullgöra polisverksamhet vad avser arrestbevakning samt vad avser förpassningar.

Beslutet innehåller bl. a. följande.

Jämlikt 90 § PI förordnas nedan förtecknade personer att, utan att vara polismän, för Huddinge polisdistrikt fullgöra polisverksamhet *dels* som arrestvakter på Fittja polisstation och *dels* som förpassningsvakter i enlighet med mellan polisdistriktet och AB Svensk Schäferhundvakt träffat avtal: (personerna här uteslutna) – För tjänstgöringen gäller i tillämpliga delar vad som föreskrives i 7–10 §§, 12 § första stycket, 13, 16 §§ PI, och 3 och 4 §§ samt 5 § första stycket LTO. Därvid erinras om att tystnadsplikt även gäller efter anställningens upphörande.

Bestämmelserna skall skriftligen delgivas samtliga förordnade personer. – Utöver vad som ovan föreskrivits skall arrestvakt och förpassningsvakt iakttaga de föreskrifter och direktiv som meddelas ang. uppdragens fullgörande.

5.3.10 *Förordnanden för skyddsområdesvakt*

Förordnanden för skyddsområdesvakter förekommer i ringa utsträckning. Enkäterna ger vid handen att endast ett tiotal förordnanden finns. Två sådana må här återges.

I det ena anges domänverket som arbetsgivare samt verksamhetens art enligt följande: Gotska Sandön; förordnandet avser polisbevakning och tillsynsuppgifter å Gotska Sandön.

Det andra förordnandet är betecknat som "Anställningsbevis" och innehåller bl. a. följande.

Polismästaren i Visby distrikt anställer härigenom färjförmannen E. såsom skyddsområdesvakt vid Fårösunds och Broa färjelägen inom Gotlands skyddsområde. – Anställningen gäller tills vidare. – E. har därvid att biträda polismyndigheten i avseende på tillsynen av efterlevnaden av de i kungörelsen 13.1.1967 om skyddsområden m. m. (SFS 10/67) givna och med stöd därav utfärdade föreskrifter eller anvisningar. – Vid utförandet av detta uppdrag åtnjuter E. sådant skydd, som jämlikt 17 kap. brottsbalken tillkommer tjänsteman. – I sin egenskap av skyddsområdesvakt skall E. vara försedd med legitimationsmärke. Det åligger honom tillse, att tilldelat märke icke kommer i obehörig persons besittning. – I tjänsten står E. under förmanskap av polischefen, övrigt polisbefäl samt ordinarie polisman i Visby polisdistrikt.

Vid tiden för dessa förordnandens utfärdanden gällde kungörelsen (1967:10) om skyddsområden m. m. Denna kungörelse har numera ersatts av förordningen (1976:935) om skyddsområden och kontrollområden. Enligt 19 § denna förordning gäller bl. a. att tillsynen att utlänning eller utländskt fartyg

inte olovligen uppehåller sig inom skyddsområde eller kontrollområde åligger polismyndigheten. I samma paragraf stadgas vidare att polismyndigheten eller, om tillsynen berör flera polisdistrikt, länsstyrelsen som skyddsområdesvakt får förordna person som ej är anställd inom polisväsendet. Vad gäller sådan skyddsområdesvakts befogenhet föreskrivs endast att utlänning som uppehåller sig inom skyddsområde är skyldig att på anfordran av bl. a. skyddsområdesvakt förete pass eller annan legitimationshandling och bevis om tillstånd som meddelats honom enligt förordningen (6 §).

5.3.11 *Förordnanden avseende trafikdirigering*

I ett förordnande anges som arbetsgivare Försvarets fabriksverk, Centrala verkstaden, Arboga samt verksamhetens art enligt följande: Trafikdirigering vid CVA:s utfart på E3 i Arboga under tid då trafiksignalerna på platsen är ur funktion.

Några andra förordnanden, som avser tjänstgöring som ordningsvakt vid offentliga och enskilda tillställningar ävensom på restauranger och andra näringsställen inom Gävle polisdistrikt, innehåller i tillägg att dessa innefattar befogenhet att utöva viss trafikdirigering på Idrottsvägen vid tillställningar på Gavlerinken och Gävletravet.

5.3.12 *Ytterligare exempel på verksamhetsområden*

Förordnanden finns utöver vad ovan redovisats avseende ordningshållning och/eller bevakning vid/i eller för

hundskattekontroll
hundbevakning
flygplatser
färjelägen
oljehamnar
centralstation
postkontor
domstolar
fångvårdsanstalter
ungdomsvårdsskolor
lasarett
vårdhem
allmänna sammankomster
skoldanser
skolor
ungkarlshotell och liknande
AMS-förläggningar
systembutiker
port till barnavårdsnämnd
badplatser
djurpark
rengärde
finska föreningens tillställningar
parkeringsautomater
Borgholms slottsruin

5.3.13 *Särskilt om viss ordningsvaktsverksamhet i Stockholm*

Förordnandena i Stockholms polisdistrikt, vilka till största delen avser anställda i bevakningsföretag, anger i allmänhet verksamhetens art på följande sätt: Ordningshållnings- och bevakningsuppdrag på de platser dit han av vaktbolaget beordras och där chefen för vederbörande vaktdistrikt finner bevakning erforderlig.

I skrivelse den 13 oktober 1972 till bevakningsföretagen i Stockholm anförde polismyndigheten att förordnande för ordningsvakt gäller enbart för de platser där chefen för vederbörande vaktdistrikt finner bevakning med ordningsvakt erforderlig samt att vaktbolagen har en ovillkorlig skyldighet att underrätta vaktdistriktschefen innan bevakning med ordningsvakt börjar på en plats.

I skrivelse den 12 november 1975 från ordningsavdelningen i Stockholms polisdistrikt till chefen för juridiska avdelningen anges att bevakningsföretagen endast i undantagsfall syns ha efterkommit vad som anförts i nyss angivna skrivelse.

Skrivelsen den 12 november 1975 innehåller även följande.

Vissa bevakningsföretag torde inte heller tillfredsställande efterfölja de intentioner som chefen för justitiedepartementet anfört i statsrådsprotokoll den 14 juni 1974 angående bemyndigande att tillkalla sakkunnig med uppdrag att göra en översyn av bestämmelserna om ordningsvakter. Som exempel kan nämnas att Stor-Stockholms Bevaknings AB enligt uppgift från VDc 1 utför någon art av ronderande ordningshållning med "radiobil" som kan tillkallas av stationära ordningsvakter för utförande av frihetsberövanden och transporter av frihetsberövade till VD trots att överlämnande av frihetsberövad enligt gällande instruktion skall ske till närmaste polis. Härigenom uppstår problem, bl. a. förloras som regel vittnesuppgifter och andra nödvändiga noteringar till underlag för utredning m. m. Dessutom kan det inte vara lämpligt att bevakningsföretagen utför uppdrag och lämnar direktiv till sina uppdragsgivare om att kalla ordningsvakt till uppdrag som är av den karaktären att verksamheten i stället skall utföras av polispersonal.

5.4 Ordningsvakter vid ej offentliga tillställningar

I viss utsträckning förekommer att ordningsvakter anlitas för ordningshållning vid danstillställningar och liknande tillställningar som inte är att anse som offentliga. På grund härav ställde vi i enkäten till polisstyrelserna frågan om det var polisstyrelsen bekant huruvida någon eller några ordningsvakter inom polisdistriktet åtagit sig att tjänstgöra såsom ordningsvakt vid privat tillställning.

De flesta polisstyrelserna angav att det var för dem obekant hur förhållandet var i detta hänseende. Av svaren i övrigt framgår att ordningsvakter i viss utsträckning tjänstgör vid privata tillställningar, främst skoldanser.

En polisstyrelse uppger att det i samband med skoldanser enligt polisstyrelsens uppfattning ofta föreligger ett klart uttalat behov av ordningsvakter samt att förordnande meddelas viss eller vissa ordningsvakter för det aktuella tillfället.

En annan polisstyrelse uppger att den i förordnandet specificerar vilka enskilda tillställningar förordnandet avser, att sådant förordnande meddelas

endast när behovet av ordningsvakt för att upprätthålla ordningen är klart dokumenterat samt att stor restriktivitet iakttas.

5.5 ABAB:s verksamhet

Efter utredning framlades i prop. 1964:108 förslag om bildande av ett statligt aktiebolag för bevakningstjänst m. m. För att skapa garantier för att bolaget skulle få svara för den bevakning av lokaler m. m., som statliga myndigheter och institutioner i Stor-Stockholm av säkerhetsskäl var i behov av, föreslogs bl. a. att myndighet, vars verksamhet var av särskild betydelse från försvarssynpunkt, skulle kunna åläggas att icke teckna eller förnya avtal med privat vaktbolag om bevakning och att det skulle få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter härom. Riksdagen beslutade våren 1964 i enlighet med propositionen.

Den 3 juni 1965 föreskrev därefter Kungl. Maj:t i cirkulär nr 255 skyldighet för vissa statsmyndigheter att anlita ABAB för bevakning samt för installation och underhåll av bevakningsanordning i fråga om lokal, förvaringsutrymme eller annan anläggning, som var av betydelse ur totalförsvarssynpunkt och som var belägen inom vissa kommuner i Stor-Stockholm. Skyldigheten att anlita ABAB har därefter utvidgats genom olika kungörelser. År 1974 föreslog överbefälhavaren att skyldigheten att anlita ABAB skulle utvidgas att gälla över hela riket. Detta blev dock inte fallet. Skyldigheten att anlita ABAB regleras numera av i avsnitt 5.1.1 angivna förordning.

Bevakningstekniska kommittén hade i utredning även framlagt förslag till utbildningsplan för ABAB:s bevakningspersonal, sedd mot totalförsvarets behov. Utbildningskravet omfattade förutom utbildning i bevakningstjänst ordningsvaktsutbildning och skjututbildning (pistol). Innehav av ordningsvaktsförordnande och beväpning med pistol bedömdes vara en förutsättning för utövande av den avsedda bevakningen för totalförsvarets räkning. Alla ABAB:s väktare har därför erhållit ordningsvaktsutbildning och vapenutbildning.

Utöver de uppdrag som följer av skyldigheten att i vissa fall anlita ABAB har ABAB efter särskilda utredningar och/eller beslut erhållit speciella uppdrag. Bland dessa särskilda uppdrag, där Kungl. Maj:ts eller regeringens beslut föreligger, kan nämnas bevakning av militärstabsbyggnaden, ämbetsbyggnaderna Tre Vapen, Bastionen och Karolinen, krigsskolan Karlberg och sjökrigsskolan, militärhögskolan, Gålöbasen, Vaxholms kustartilleriregemente och verkstad, KA 4 och Sävebasen, Göteborg samt vissa hemliga bevakningsobjekt. Inom den civila sektorn har ABAB bl. a. betydande bevakningsuppgifter vid regeringskansliet. Det kan även nämnas att ABAB på uppdrag av utrikesdepartementet utför bevakning av dels svenska ambassaden i Köpenhamn, dels kubanska ambassaden i Santiago de Chile.

Till de myndigheter som är ålagda att anlita ABAB hör rikspolisstyrelsen. Rikspolisstyrelsen eller de lokala polismyndigheterna hade vid bolagets start inga bevakningsuppdrag utförda av väktare, men ABAB erhöll ganska omgående bevakningsuppdrag avseende bl. a. rikspolisstyrelsens lokaler och

polishuskvarteret Kronoberg, där ABAB övertog bevakningsuppgifter som tidigare utförts av polispersonal. År 1972 erhöll ABAB liknande uppdrag vid polishuset och Östervärns polisstation i Malmö.

År 1970 erhöll ABAB av rikspolisstyrelsen i uppdrag att utföra bevakning av utländska ambassader, resebyråer etc. i Stockholm, som med hänsyn till det internationella läget bedömdes vara i behov av skydd. ABAB-personalens uppgift var i första hand att göra iakttagelser och vidarebefordra dessa till polisen. ABAB:s personal skulle därför stå i radioförbindelse med polisens ledningscentral. Bevakningspersonalen skulle även vara ordningsvakter samt vara beväpnade med pistol. Bevakningsuppgiften i fråga hade tidigare utförts av polispersonal. Uppdraget i Stockholm följdes senare av motsvarande uppdrag vid utländska konsulat och resebyråer i Göteborg och Malmö.

Sedan 1973 har slutligen ABAB uppdrag av Stockholms polisdistrikt att utföra bevakning på vissa av Stockholms tunnelbanestationer, främst ordningshållning och skydd av SL:s personal. Bevakningspersonalen har ordningsvaktsförordnande och är beväpnad med batong.

5.6 Till utredningen framförda synpunkter på ordningsvakternas verksamhet

I enkätsvaren har från vissa polisdistrikt framförts synpunkter rörande de verksamhetsområden för vilka ordningsvakter bör få förordnas m. m. De framförda synpunkterna innebär bl. a. följande.

Av polisintendenten i ett polisdistrikt betecknas som mest betänkligt den oklarhet som – med hänsyn till utformningen av 90 § PI – råder om när ordningsvaktsförordnande får och bör utfärdas. Polisintendenten uppger att en restriktiv linje iakttas inom polisdistriktet. Förordnanden utfärdas i princip endast för offentliga tillställningar och för vaktmän endast mycket restriktivt om förordnande anses nödvändigt. Polisintendenten betecknar förordnanden för ordningsvakter för efterlevnad av trafikregler som helt fel samt uttalar att det bedöms som mycket väsentligt att ordningsvaktsverksamheten hålls klart åtskild från den egentliga polisiära verksamheten. Det betonas vidare att någon form av extra poliskår bestämt bör undvikas.

Från ett polisdistrikt uttalas att det får anses helt felaktigt att använda ordningsvakter inom rent polisiära arbetsområden såsom ordningshållning i parker, centrala delar i tätorter och dylikt. I detta sammanhang påpekas den stora skillnaden mellan polismans och ordningsvakts utbildning. Det betonas vidare som absolut nödvändigt att begränsa ordningsvakternas arbetsuppgifter. Som förklaring till att ordningsvakter kommit att användas i allt större omfattning anges den rådande polisbristen. Det ifrågasätts dock om dessa förhållanden medfört någon hjälp för polisen särskilt med hänsyn till det arbete som denna vållas p. g. a. utredningar om felaktiga ingripanden av ordningsvakter – ofta innefattande obefogad användning av våld.

Polisstyrelsen i en större stad anger som ett principiellt problem att ordningsvakter anlitats för ordningshållning på allmän plats utan samband med offentlig tillställning, nämligen i parker och vid på allmän plats belägna kiosker. Styrelsen uttalar att ordningshållning i dessa fall bör ombesörjas av

polispersonal men att den p. g. a. rådande personalbrist ansett sig tvingad att acceptera förhållandet. Det sägs vidare att en fortsatt utveckling i denna riktning – förutom att den är principiellt felaktig – på sikt är ägnad att undergräva allmänhetens förtroende för polisen.

Från ytterligare en polisstyrelse och en länsstyrelse betonas vikten av att det klarläggs huruvida ordningshållning på allmänna platser bör få ske genom annan personal än polismän. Polisstyrelsen ifrågasätter därvid om inte ordningsvaktsförordnande bör begränsas till att avse endast ordningshållning vid offentliga tillställningar och utskänkningsställen. Länsstyrelsenuttalar att allmänna platser såsom gator, torg etc. bör bevakas av polispersonal.

Polisöverintendenten i en större stad har uttalat att det föreligger viss tveksamhet om ordningshållning genom ordningsvakt i samband med ölförsäljning samt i bostadsområden kan anses lämplig.

Beträffande anlitande av ordningsvakt anger en länsstyrelse att detta bör ske under iakttagande av stor restriktivitet. Som ett led i upprätthållandet av sådan restriktivitet förutsätter länsstyrelsen för utfärdande av förordnande att framställning därom görs av bevakningsföretag eller av utövare av sådan verksamhet som medför behov av särskild tillsyn på ordning och säkerhet såsom kaféer, restauranger, nöjesetablissement och vissa industrier.

I prop. 1974:39 med förslag till lag om bevakningsföretag uttalade föredragande departementschefen att det, om väktare i auktoriserat bevakningsföretag tillförsäkras skydd som avses i 17 kap. 1 § BrB, kunde förväntas att det i fortsättningen skulle komma att bli mindre vanligt att väktare förordnades till ordningsvakt samt att sådant förordnande borde komma i fråga endast när det fanns ett klart dokumenterat behov för en väktare att även få de befogenheter som följer därav.

I skrivelse till bl. a. ABAB, Bevaknings AB Securitas och Sydvakt/Nordvakt AB har vi hemställt om synpunkter på frågan i vilka fall en väktare kan anses ha ett sådant klart dokumenterat behov, varom departementschefen talat, av de befogenheter som följer med ett ordningsvaktsförordnande.

I svar på vår skrivelse har anförts bl. a. följande

Av ABAB

1. Vid huvuddelen av de bevakningsobjekt där ABAB jämlikt Kungl. Maj:ts kungörelse 1969:763 med ändring i 1972:529 m. fl. om skyldighet för vissa statsmyndigheter att anlita ABAB för bevakning, har av vederbörande myndighet krävts att bevakningspersonalen skall vara ordningsvakter. Rikspolisstyrelsen har även sedan bolagets start gett ett generellt förordnande som ordningsvakt i fall där de, efter genomgången godkänd ordningsvaktsutbildning, tjänstgör i bevakningsuppgift vid objekt som innefattas i ovannämnda Kungl. Maj:ts kungörelse. När det gäller flera av dessa objekt kan man sannolikt ifrågasätta nödvändigheten av att bevakningspersonalen jämväl är ordningsvakter. Upprätthållandet av allmän ordning är där oftast, i den mån den förekommer, en marginell del av bevakningsuppgiften som huvudsakligen består i kontroll av in- och utpasserande, utförande av vissa därmed förenliga servicetjänster eller rondering i lokaler eller inom inhägnade områden. Vissa bevakningsuppgifter däremot, exempelvis vid militära förband som KA 2, Säve-basen, Gålö-basen etc. har däremot ett större inslag av ordningshållande uppgifter där enligt bolagets uppfattning ordningsvaktsförordnande är befogat eller nödvändigt. – När det

gäller de bevakningsuppdrag för totalförsvaret, som utgör huvuddelen av ABAB:s verksamhet, synes det tveksamt om ett generellt förordnande av ordningsvakt, så som nu är fallet, är erforderligt. Vid vissa militära förband torde, som ovan angivits, upprätthållande av allmän ordning i anslutning till bevakningsplatsen (porten) däremot vara en väsentlig del av bevakningsuppgiften. Vid vissa andra objekt, exempelvis Kungl. Maj:ts kansli med annex, är även upprätthållande av allmän ordning en del av uppgiften. När det gäller ronderingstjänsten i lokaler eller inom område, som förvaltas av myndigheten, torde behov av ordningsvaktsförordnande däremot inte föreligga.

2. ABAB har även successivt fått numerärt stora bevakningsuppgifter för huvudsakligen Stockholms polisdistrikt men därutöver även i Göteborgs och Malmö polisdistrikt, innefattande bevakningsuppgifter utanför utländska ambassader, resebyråer o. d. samt vid vissa T-banestationer. För genomförandet av dessa uppgifter har förutsatts att bevakningspersonalen skall vara ordningsvakter. Samma sak gäller vissa portbevakningsuppgifter vid Stockholms och Malmö polisdistrikt. – När det gäller angivna uppdrag för Rikspolisstyrelsen eller polisdistriktens räkning såsom ambassadbevakning. T-banebevakning och även portbevakning synes enligt bolagets uppfattning det vara nödvändigt för uppgiftens genomförande att bevakningsmannen har de befogenheter som följer (hittills har följt) med förordnande som ordningsvakt. Vad beträffar arrestantbevakning, som förekommit i mindre utsträckning, synes inte detta behov föreligga. I här angivna fall är det givetvis den polisiära myndigheten i egenskap av uppdragsgivare och utfärdande myndighet av ordningsvaktsförordnande som formulerar såväl uppdrag som krav.

3. På senare tid har ABAB vidare erhållit alltflera bevakningsuppdrag vid framför allt varuhus, köpcentra och centrumbebyggelse där upprätthållandet av ordning är den väsentliga uppgiften. Enligt bolagets uppfattning är där ordningsvaktsförordnande en förutsättning för uppgiftens genomförande. Förordnande som ordningsvakt har också regelmässigt meddelats av vederbörande polismyndigheter beträffande dessa objekt. – I fråga om bevakningsuppdrg vid centrumbebyggelse, köpcentra, varuhus etc. synes enligt bolagets uppfattning förordnande som ordningsvakt vara en förutsättning för uppdragets genomförande. Uppdragen avser i första hand att tillse att ingenting förekommer som stör allmän ordning eller utgör en fara för allmän ordning. Skall denna verksamhet förekomma och få någon praktisk betydelse synes förordnande som ordningsvakt nödvändigt.

4. Bolaget har i mycket liten utsträckning kommit i kontakt med vakttjänst vid danstillställningar, restauranger och kaféer. För denna verksamhet synes dock enligt bolagets uppfattning behov av förordnande som ordningsvakt föreligga.

5. I fråga om s. k. industribevakning eller motsvarande, det vill säga portbevakning vid industri eller företag, rondering för uppdagande av brandtillbud, inbrott etc. synes behov av ordningsvaktsförordnande inte föreligga. Rätt att gripa den som begått brott som kan föranleda fängelse (inbrott eller skadegörelse är det som här är mest aktuellt) tillkommer envar och väktare är nu tillerkänd samma skydd som avses i 17 kap. 1 § brottsbalken.

ABAB uttalar även följande

Som torde ha framgått har behovet av ämbetsskydd för berörd personal inte varit vägledande när det gällt framställning om ordningsvaktsförordnande för ABAB:s personal, även om synpunkter i den riktningen vid olika tillfällen framförts från pesonalen. Tillkomsten av lag om bevakningsföretag med där intaget skydd för väktare har således från bolagets sida inte föranlett någon ändring beträffande bedömningen av behovet av ordningsvaktsförordnade för bolagets personal, eftersom bolaget genom sina formella och informella kontakter med Rikspolisstyrelsen och polismyndigheterna varit väl medvetet om att behovet av skydd för bevakningspersonalen inte kunde vara ett kriterium för ordningsvaktsförordnande.

Sammanfattningsvis framhåller ABAB

att bolaget med hänsyn till ovan under 2 berörda uppgifter för polisväsendet tills vidare kommer att som förut integrera ordningsvaktsutbildning i grundutbildningen för väktare. All ABAB:s bevakningspersonal kommer således att inneha formell ordningsvaktskompetens för erhållande av största möjliga flexibilitet i fråga om resursutnyttjandet. I vilken utsträckning personalen därefter reellt kommer att fungera som ordningsvakter blir givetvis beroende av de uppdrag bolaget har eller kommer att erhålla. – När det gäller utbildningen ser för övrigt ABAB det värdefullt att bevakningspersonalen (väktarna) får den ytterligare utbildning – utöver vad som innefattas i den obligatoriska väktarutbildningen – som ordningsvaktsutbildningen innebär. ABAB vill även framhålla att bolaget utöver den formella ordningsvaktsutbildningen ger ordningsvakter i mera utsatt position än ambassadbevakningspersonalen, företrädesvis personal insatt i T-banebevakningen och ordningshållningsuppgifter, ytterligare 40 timmars utbildning i framför allt rätten att bruka våld, tillämpningen av LTO osv.

I sitt svar hävdar Bevaknings AB Securitas bl. a.

att, inte minst på grund av samhällets bristande resurser, ett stigande behov av särskilt anordnad bevakning och ordningshållning, såsom komplement till det allmänna skydd som samhället tillhandahåller, uppstått samt att dessa behov av kompletterande insatser ofta har sin grund i speciella förhållanden såsom den aktuella byggnadens eller platsens karaktär och läge, den där bedrivna verksamhetens inriktning och omfattning eller andra liknande omständigheter av sådan karaktär att behovet av en fortlöpande bevakning och/eller ordningshållning blir mera framträdande än normalt.

Bevaknings AB Securitas upplyser därefter att det förstärkta rättsskydd enligt 17 kap. 1 § BrB, som väktarna erhållit genom lagen om bevakningsföretag, beträffande den ordinarie bevakningsverksamheten i stort visat sig vara tillfyllest samt gör därefter gällande

att den ordinarie bevakningsverksamheten, vars primära målsättning är att genom förebyggande åtgärder verka för att kundens arbetsplatser återfinns i intakt skick vid arbetsdagens början, emellertid klart bör skiljas från här aktuell ordningshållning vid t. ex. offentliga tillställningar, varuhus, köpcentra, bostadsområden, campingplatser, idrottsanläggningar, utställningar m. m., att för att kunna tillfredsställa berättigade krav på effektiv bevakning och ordningshållning i dylika fall, det är absolut erforderligt att väktare utrustas med de befogenheter som följer av ett förordnande som ordningsvakt – en åsikt som Securitas också förfäktade i sitt remissvar angående lagen om bevakningsföretag – samt att sådana befogenheter också måste anses vara en förutsättning för ett effektivt utförande av värdetransporter.

Sydvakt/Nordvakt AB har som sin uppfattning uttalat att väktare har behov av de befogenheter som följer med ett ordningsvaktsförordnande vid tjänstgöring i följande fall.

1. Vid anläggningar där tillträdesförbud råder.
2. Vid anläggningar, vars produktion och produkter kräver speciella åtgärder för person- och godskontroll, typexempel: Tobaksbolaget.
3. På allmänna eller kvasiallmänna platser såsom varuhus och stormarknader, där man ofta har problem med ordningshållningen både när det gäller fylleri och störande av allmän ordning och behov av ingripande enligt lagen om tillfälligt omhändertagande därför kan föreligga och eftersom en väktare utan förordnande inte kan omhänderta en fyllerist eller en person som eljest stör ordningen.
4. Vid värdetransporter, eftersom man vid dessa måste kunna gardera sig helt mot

olika störningsmoment.

5. Inom sjukvården i akutvårdscentraler, foajéer eller på psykiatriska avdelningar, eftersom väktare där har behov av vidsträcktare befogenheter än den envar enligt 24 kap. 7 § RB tillkommande befogenheten att i vissa fall gripa den som gjort sig skyldig till brottslig gärning.

6. Vid försvarsanläggningar på skäl som angivits under 5.

Vad gäller s. k. distriktsbevakning av stadsdistriktskaraktär uppger Sydvakt/Nordvakt AB att behovet av att kunna ingripa med stöd av LTO kan anses mindre eftersom vid sådan bevakning kan användas befogenheten att gripa enligt 24 kap. 7 § RB.

Svenska arbetsgivareföreningen har tillställt oss en sammanställning, gjord av Näringslivets beredskapsbyrå, av synpunkter på frågan om väktares behov av de befogenheter som följer med ett ordningsvaktsförordnande.

Beredskapsbyrån uttalar i denna fråga följande uppfattning.

I vissa fall när ett ingripande måste göras har en väktare möjlighet att kalla på polis för vidtagande av åtgärder. I andra fall däremot, t. ex. när det gäller att skydda allmänheten mot trakasserier eller egendom mot skadegörelse, är det nödvändigt med ett snabbt och omedelbart ingripande av väktaren. För sådana ingripanden erfordras i många fall de resurser som följer med ett förordnande som ordningsvakt. I följande fall bör därför möjlighet föreligga att meddela förordnande som ordningsvakt.

A. Väktare anställda av auktoriserade bevakningsföretag

1. För väktare som utför bevakning vid företag som enligt lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. har ålagts att vidta särskilda skyddsåtgärder, eftersom brott mot bestämmelserna i denna lag kan medföra fängelse och då de företag det här är fråga om är av betydelse för försvaret bör väktare vid dessa företag ha laglig möjlighet att ingripa till skydd av företaget.

2. För väktare vid vissa andra företag även om åläggande enligt ovannämnda lag ej meddelats; de företag som här avses är exempelvis sådana som tillverkar (saluför) särskilt begärliga varor, exempelvis läkemedelsföretag och Svenska Tobaksbolagets anläggningar. Vid dessa anläggningar förekommer speciell kontroll i samband med in- och utpassering.

3. Väktare som utför och bevakar värdetransporter bör för att snabbt kunna ingripa om något händer utrustas med förordnande som ordningsvakt.

4. Väktare som tjänstgör i varuhus och stormarknader samt vid sjukvårdsanläggningar (akutvårdscentraler och psykiatriska avdelningar). Från bevakningsföretagen har framhållits att dessa väktare för att kunna ingripa mot fyllerister och andra personer som stör allmän ordning och inte minst för att skydda den allmänhet som uppehåller sig i sådana lokaler bör ha möjlighet att snabbt ingripa med de befogenheter som tillkommer ordningsvakt.

För väktare som utför distriktsbevakning, dvs. bevakning av kontors- och affärslokaler, torde däremot inte behov av förordnande som ordningsvakt föreligga. När anledning föreligger för dessa väktare att ingripa torde det i allmänhet röra sig om situationer av den art vid vilka envar äger rätt att ingripa.

B. Väktare anställda direkt av det bevakade företaget

För sådana väktare bör ordningsvaktsförordnande utfärdas vid företag enligt A 1 och A 2 ovan.

5.7 Överväganden rörande polisverksamhet genom annan personal än polismän

5.7.1 *Bakgrund*

Som bakgrund till våra överväganden skall återges vissa uttalanden i frågan om polisverksamhet genom annan personal än polismän. Principiella synpunkter i denna fråga förekommer i förarbeten till lagar samt i kommittébetänkanden och doktrin i ringa omfattning.

Av intresse i förevarande sammanhang är emellertid vissa uttalanden dels i Utredning angående frågan om polismans rätt att bruka våld m. m. (SOU 1942:54), dels i prop. 1957:164 med förslag till lag angående ändrad lydelse av 18 § lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket m. m.

I nämnda utredning uttalades bl. a. följande.

> Med hänsyn till att rätten att använda våld kommer att vara knuten till befogenheten såsom polisman, torde man böra med stor försiktighet för framtiden giva polismannabefogenheter åt personer, som ej erhållit grundläggande polisutbildning. Det kan till en början ifrågasättas, huruvida icke en översyn bör verkställas av de polismannaförordnanden som givits av lokala myndigheter. Men därjämte böra de författningar genomgås, vilka generellt förläna vissa grupper befogenheter varom här är fråga. Möjligen skulle man kunna tänka sig att införa en lägre grad av polismannabefogenheter, vilken icke skulle innebära behörighet att använda t. ex. skjutvapen. Slutligen skulle för framtiden polismannabefogenheten i full utsträckning i princip ej ifrågakomma för annan personal än sådan, som genomgått viss teoretisk och praktisk polisutbildning av närmare angivet slag.[3]

Att utvecklingen inte kom att gå i den riktning som i det anförda inledningsvis förordades torde ha framgått av redogörelsen i avsnitt 5.1–5.3.

I prop. 1957:164, som avsåg att tillskapa möjlighet att förordna kommunalt anställda som trafikövervakare för att i viss utsträckning utföra den polisverksamhet som trafikövervakning utgör, uttalade föredragande departementschefen bl. a. detta.

> Såsom framgått av vad jag inledningsvis anfört, bör utvägen att anförtro polisuppgifter åt annan personal än polispersonal inte få tillgripas i andra fall än då verksamheten inte kan tillgodoses på annat sätt. Det bör därför ankomma på Kungl. Maj:t att efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall medgiva när så må ske. Prövningen bör bl. a. avse de uppgifter som personalen skall ombesörja och de kvalifikationer personalen skall besitta. Andra polisuppgifter än sådana som sammanhänger med trafikövervakningen och som är av enklare beskaffenhet bör över huvud taget inte få fullgöras på detta sätt. Ändringen i polislagen bör alltså få formen av ett tillägg till 18 § av innehåll att Konungen må för visst polisdistrikt medgiva att särskilda med trafikövervakningen sammanhängande uppgifter av enklare beskaffenhet ombesörjes i annan ordning än i lagen sägs.[4]

Vid tiden för detta uttalande gällde enligt 2 § lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket, att i polisdistrikt skulle finnas anställda polismän i den omfattning, som erfordrades för polisverksamhetens ombesörjande inom distriktet. Denna regel utgjorde enligt 18 § inte hinder för att polisbevakning på statens bekostnad ombesörjdes i annan ordning och inte heller för att dylik bevakning anordnades på enskild bekostnad vid visst företag, vid viss

[3] SOU 1942:54 s. 45.

[4] Prop. 1957:164 s. 18.

tillställning eller eljest i särskilt fall. Polisverksamhet som det ålåg polisdistrikt att utföra och att svara för skulle sålunda fullgöras av polismän. Eftersom de uppgifter trafikövervakarna skulle få ansågs ingå i polisverksamheten blev det nödvändigt att göra undantag från berörda bestämmelse. Undantaget gjordes på det sätt att i 18 § infördes bestämmelse att Konungen för visst polisdistrikt fick medge att särskilda med trafikövervakningen sammanhängande uppgifter av enklare beskaffenhet ombesörjdes i annan ordning än vad som sades i lagen.

Den restriktiva syn då det gäller anförtroende av polisuppgifter åt annan personal än polispersonal som departementschefens återgivna uttalande i prop. 1957:164 ger uttryck för torde numera ej helt upprätthållas. Detta framgår bl. a. av följande uttalande av föredragande departementschefen i prop. 1974:105 med förslag till lag om ändring av 3 § kontrollagen.

Den särskilda kontrollen är polisiärt sett av rutinbetonad och enkel natur. Hittillsvarande erfarenheter visar att en del av uppgifterna väl skulle kunna utföras av personer utan polisutbildning. Det kan därför hävdas att nuvarande ordning innebär en misshushållning med tillgängliga polisresurser genom att kontrollen generellt måste handhas av polisutbildad personal.[5]

Förslaget tillkom i anledning av skrivelse från rikspolisstyrelsen, vari styrelsen erinrade om att åtgärderna vid den rutinmässiga kontrollverksamheten juridiskt sett är liktydiga med husrannsakan och kroppsvisitation samt fortsatte.

Med hänsyn till det klart avgränsade tillämpningsområdet bör emellertid arbetsuppgifterna enligt styrelsen väl kunna fullgöras av personal med begränsad utbildning under förutsättning att verksamheten på platsen direkt leds av polisman. Att på sådant sätt föra över arbetsuppgifter, för vilka polisutbildning inte behövs, från polisman till annan personal, överensstämmer helt med vad styrelsen sedan lång tid eftersträvat. En reform av detta slag skulle enligt styrelsen påtagligt lätta arbetsbördan i de berörda polisdistrikten.

5.7.2 *Allmänna överväganden*

Det är vår grunduppfattning att allmän ordning och säkerhet skall upprätthållas med för ändamålet utbildad polispersonal. Att så inte alltid kan ske har skilda orsaker. Några av dessa är bristen på polispersonal, den stigande brottsligheten samt behovet av ökad övervakning på allmänna och s. k. kvasiallmänna platser. Det måste dock, enligt vår uppfattning, vara en inriktning från samhällets sida att söka uppnå detta mål. Innan så kan ske måste ordningsvakter anlitas i viss begränsad omfattning. Att så sker är av stort värde för ordningens upprätthållande inom vissa speciella verksamhetsområden.

Enligt vår mening måste en begränsning ske i användningen av ordningsvakter. Detta bör ske genom en inskränkning av de uppgifter för vilka ordningsvakter får anlitas. Vidare är det nödvändigt att i viss utsträckning inskränka ordningsvakternas befogenheter.

För att avgränsa ordningsvakternas verksamhet bättre från polisens allmänna verksamhet, är det lämpligt, att ordningsvakternas nuvarande uppgift att svara för "polisbevakning" i stället blir att "upprätthålla ordning-

[5] Prop. 1974:105 s. 7.

en". Denna begränsade uppgift står i bättre överensstämmelse med ordningsvakternas erfarenheter och den relativt korta utbildning som även enligt vårt förslag måste gälla för ordningsvakter.

Ordningsvakt bör tilldelas de befogenheter som erfordras för att han skall kunna upprätthålla ordningen inom sitt verksamhetsområde. Angrepp på ordningen kan både avse ordningsstörande beteenden och brottslig verksamhet.

Ingripande från ordningsvakts sida bör i första hand ske genom anmaningar och upplysningar. Det är viktigt att sådana lämnas med gott omdöme och på ett fast sätt.

I andra hand, när inte anmaningar och upplysningar hjälper, bör den som stör ordningen avvisas eller avlägsnas från verksamhetsområdet. Som en sista utväg återstår frihetsberövande åtgärder.

Med hänsyn till den korta utbildningstiden för ordningsvakter, som av skäl som redovisas i avsnitt 10.5 i stort sett måste bestå, anser vi att ordningsvakter inte bör ha rätt att omhänderta enligt LTO. Ingripanden enligt denna lag bör helt förbehållas polismän. Det är dock nödvändigt att som en sista utväg ge ordningsvakter möjlighet till frihetsberövande ingripanden. Denna rätt bör dock inskränkas i förhållande till 3 § LTO. Vi föreslår därför att denna rätt enbart skall avse den som allvarligt stör ordningen inom ordningsvaktens verksamhetsområde och som hittills enbart gälla till dess vederbörande kan överlämnas till polisen.

Ordningsvaktsinstitutet med dess nuvarande innehåll och användning är ett föråldrat instrument som inte uppfyller de krav som medborgarna har rätt att ställa. I alltför stor utsträckning har ordningsvakter kommit att användas som ersättning för polismän i situationer som inte förutsågs när institutet en gång infördes.

Ordningsvakter har kommit att ersätta polismän på flera områden där ordningshållning av principiella eller sakliga skäl bör utföras av polismän. Exempel härpå är ordningshållning i tunnelbanan i Stockholm, i bostadsområden på olika håll i landet, i enskilda köpcentra som har karaktär av allmänna platser även om de inte på grund av föreskrift i AOst är allmänna platser, på torg, vid ambassader och andra platser. Dessutom tjänstgör ordningsvakter även inom den egentliga polistjänsten som arrestant- och förpassningsvakter. I flera av dessa situationer synes anledningen till utvecklingen ha varit en önskan från polismyndigheternas sida att avlasta den polisutbildade personalen från arbetsuppgifter som ansetts kunna utföras av personer med lägre utbildning, alternativt brist på egentlig polispersonal. Enligt vår uppfattning är detta frågor som bör lösas inom ramen för hur polisväsendet på sikt kommer att utvecklas och utformas och inte med hänsyn till ordningsvakternas eller bevakningsföretagens verksamhet.

Utvecklingen mot allt fler ordningsstörande uppträdanden av allvarlig karaktär av exempelvis s. k. motorburen ungdom pekar mot en snabbt förändrad ordningshållningssituation, där i vissa sammanhang mycket stora ordningshållningsinsatser behöver göras vid enstaka tillfällen. I andra sammanhang erfordras däremot endast små resurser. Den försämring av ordningsläget vid offentliga tillställningar som inträtt på många håll i landet kan inte generellt utan endast i några undantagsfall sättas i samband med bristande ansvar från anordnarnas sida vad gäller ordningens upprätthål-

lande. Med fog kan hävdas att de ordningsstörande händelser som på senare tid oroat allmänheten har sin grund i en ökning och breddning av alkoholmissbruket, särskilt bland ungdomen; ett problem vilket måste få sin lösning med andra medel än ökade ordningshållningsinsatser, vilka endast kortvarigt kan fylla en uppgift i en akut situation.

Samhället måste emellertid även framgent lita till fortsatta goda insatser från ordningsvakter för upprätthållande av ordningen inom vissa begränsade områden. Det är även angeläget att anordnarna, som tillsammans med polismyndigheten och eventuellt anlitade ordningsvakter har ansvaret för ordningens upprätthållande, tillsammans med polisen söker lösa ordningsproblemen, t. ex. genom brottsförebyggande insatser.

Det sagda innebär att ordningsvakter inte regelmässigt bör förekomma vid offentliga tillställningar utan endast där erfarenheten visat att sådana erfordras för ordningshållningen. Innan ordningsvaktsverksamhet anordnas bör därför varje annan utväg som underlättar upprätthållande av god ordning prövas. Vad gäller offentliga tillställningar vill vi starkt betona anordnarens ansvar för att god ordning råder vid tillställningen samt de möjligheter som finns att genom lokalers och platsers utformning m. m. och genom särskilda villkor för tillträde minska riskerna för störningar av ordningen.

Som framgått av det föregående är det vår uppfattning att restriktivitet bör iakttas med anlitande av ordningsvakter. Det förekommer i dag ordningsstörningar i stor utsträckning. Mot denna bakgrund reses ofta krav på att ordningsvakter bör komma till användning i större omfattning än för närvarande, bl. a. på allmänna platser enligt AOst. Allmänheten har dock ett berättigat intresse av att ingripanden mot personer på de platser där allmänheten fritt får uppehålla sig uteslutande sker med för uppgiften välutbildad polispersonal. Under hänvisning härtill vill vi bestämt förorda att ordningsvakter inte används för allmänna ordningshållningsuppgifter på allmänna platser enligt AOst och därmed jämförliga platser.

Ordningsvaktsbegreppet bör vidare förbehållas personer med ordningshållning som uppgift. Därför bör inte som ordningsvakter förordnas personer med speciella uppgifter som att övervaka efterlevnaden av jakt- och/eller fiskelagstiftningen eller att bevaka skyddsföremål. Detsamma gäller arrestant- och förpassningsvakter och skyddsområdesvakter.

5.7.3 *Speciella överväganden*

Vid polisväsendet anställda biträdande passkontrollanter, flygplatskontrollanter, delgivningsmän, vaktkonstaplar och arrestant- och förpassningsvakter

Ovannämnda befattningshavare är med hänsyn till arbetsuppgifternas art och delvis självständiga karaktär otvivelaktigt sysselsatta med myndighetsutövning. Därigenom blir bestämmelserna om skydd i 17 kap. BrB, om myndighetsmissbruk m. m. i 20 kap. samma balk och om skadeståndsansvar vid myndighetsutövning enligt 3 kap. skadeståndslagen tillämpliga på dessa befattningshavare. Därtill fordras inget särskilt förordnande som ordningsvakt. Ovannämnda synsätt torde gälla oberoende av tjänstens beskaffenhet.[6]

[6] Beckman m. fl. Kommentar till brottsbalken II, 2 uppl., s. 401.

Dessa personers befogenheter synes vara tillfredsställande lösta genom bestämmelserna om nödvärn, laga befogenhet m. m. i 24 kap. BrB och om envars rätt att i vissa fall företa gripande enligt 24 kap. 7 § andra stycket RB. Det kan följaktligen inte vara erforderligt att förordna dessa befattningshavare till ordningsvakt.

Vid polisväsendet ej anställd personal anlitad huvudsakligen som arrestant- och förpassningsvakt

Beträffande de numera hos vissa polisdistrikt, mestadels genom avtal med auktoriserat bevakningsföretag, inhyrda väktarna för arrestant- och förpassningsbevakning bör följande beaktas.

Enligt 7 § lagen om bevakningsföretag åtnjuter väktare som utför bevakningstjänst skydd som avses i 17 kap. 1 § BrB. Att väktaren i förevarande fall arbetar som arrestant- och förpassningsvakt på grund av ett av polisstyrelsen lämnat uppdrag torde inte föranleda någon annan bedömning av denna fråga.

Enär arrestant- och förpassningsvaktens verksamhet enligt vad som tidigare anförts måste anses utgöra myndighetsutövning blir bestämmelserna om myndighetsmissbruk och vårdslös myndighetsutövning enligt 20 kap. 1 § BrB samt bestämmelserna om det allmännas skadeståndsansvar enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen tillämpliga på dessa väktare.

Dessa väktares befogenheter synes vara tillfredsställande reglerade i gällande lagstiftning såsom i 24 kap. BrB avseende nödvärn, laga befogenhet m. m. samt i 24 kap. 7 § andra stycket RB avseende gripande. Deras verksamhet i övrigt regleras i lagen (1976:371) och förordningen (1976:376) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. samt i LTO och LOB.

Någon förändring av ovannämnda rättsläge för dessa väktare synes inte kunna åstadkommas genom att de förordnas till ordningsvakter. De torde inte heller vara i behov av de ytterligare befogenheter som följer av ett ordningsvaktsförordnande.

Polisstyrelsen bör i stället för att förordna ovannämnda personkategorier till ordningsvakt i syfte att för allmänheten klargöra deras ställning och arbetsuppgift utrusta dem med enhetlig klädsel samt märke upptagande lämplig text såsom "passkontrollant", "arrrestantvakt" m. m. Sådant märke bör bäras synligt framtill på skjorta eller kavaj till fastställd uniform eller annan klädsel.

Frihetsberövade och i polisarrest förvarade personer måste anses ha ett berättigat krav på att bemötas och tillses av därtill väl lämpade personer med god kännedom om de bestämmelser som reglerar frihetsberövandet.

Tillämpningen av dessa bestämmelser är en grannlaga uppgift som bäst tillgodoses med anlitande av polispersonal för arrestant- och förpassningsbevakning. Då detta på grund av rådande personalbrist inom polisväsendet inte låter sig göra, bör som alternativ lösning av ifrågavarande uppgift prövas anlitande av annan fast anställd personal vid polisväsendet än polismän. Ett annat alternativ vore att kriminalvårdsstyrelsen övertog huvudmannaskapet för personer förvarade i polisarrest. Båda dessa alterntiva lösningar skulle avgjort ge ifrågavarande verksamhet större kontinuitet och stadga, vilket är en viktig rättssäkerhetsfråga.

Skulle dessa alternativa lösningar inte visa sig framkomliga, bör i första hand i vart fall vid tillfälligt behov om möjligt redan vid polisväsendet anställd lämplig personal anlitas som arrestant- och förpassningsvakter.

Personer som förordnats till ordningsvakt torde liksom väktarna inte för arrestant- och förpassningsbevakning vara i behov av de befogenheter som följer av ordningsvaktsförordnandet. Ordningsvakt eller annan vid polisväsendet inte anställd person bör sålunda i sin funktion som arrestant- och förpassningsvakt enbart grunda sin behörighet och sina befogenheter på ett särskilt förordnande som arrestant- och förpassningsvakt enligt vårt förslag till ändrad lydelse av 90 § PI.

5.7.4 *Ordningsvakternas verksamhetsområden*

På allmän plats enligt AOst bör regelmässigt, särskilt med hänsyn till allmänhetens berättigade och grundlagsfästa rätt till personlig integritet, allmän ordning och säkerhet upprätthållas av polispersonal. Utvecklingen har däremot i viss omfattning kommit att gå i den riktningen att ordningsvakter anlitas för upprätthållande av ordningen även på sådan allmän plats och s. k. kvasiallmän plats.

Vi anser att denna utveckling bör hejdas och så långt möjligt upphöra. På allmän plats enligt AOst anser vi, såsom förut redovisats, att ordningsvaktsverksamhet inte skall förekomma. På s. k. kvasiallmänna platser bör tillstånd till ordningsvaktsverksamhet kunna erhållas endast om det på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändigt för att upprätthålla ordningen. Som huvudregel bör gälla att väktare som tjänstgör på dessa platser inte bör förordnas som ordningsvakt.

Vid övervägande av de områden där ordningsvakter bör få användas har vi kommit till den uppfattningen att detta i princip bör få ske vid offentlig tillställning, allmänhetens användande av badplats, lägerområde och lokal för sport, spel eller liknande, servering av alkoholdrycker till allmänheten och konsert.

Våra förslag om anlitande av ordningsvakter innebär i vissa avseenden inskränkningar mot vad som gäller i dag. Vi anser dessa inskränkningar nödvändiga. Samtidigt är vi väl medvetna om att framför allt polisens resurser inte räcker till för att träda in och ersätta ordningsvakter i alla de situationer där detta skulle vara nödvändigt enligt vårt förslag. Under en övergångstid bör därför undantag kunna medges från dessa principer. Sådant undantag kan vara när ordningsvaktsverksamhet på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändig för att upprätthålla ordningen. Detta kan t. ex. gälla vid ambassadbevakning, tunnelbanebevakning, samt vid vissa kvasiallmänna platser, vissa allmänna lokaler, t. ex. domstolslokaler och vid vissa privata tillställningar.

Innan polisstyrelsen fattar beslut om ordningsvaktsverksamhet i dessa fall skall samråd ske med rikspolisstyrelsen. Genom ett sådant samråd vinnes att det för polisverksamheten ansvariga ledningsorganet får möjlighet att följa utvecklingen på detta område och i fall av behov vidta åtgärder. Rikspolisstyrelsen bör därför utfärda särskilda föreskrifter för när sådan ordningsvaktsverksamhet skall få förekomma.

Av ovan angivna skäl finner vi att ordningshållning på sådana platser som direkt på grund av bestämmelsen i 1 § första stycket AOst är *allmän plats* bör

ankomma på polisväsendet.

Med allmänna platser som nyss angivits bör jämställas *s. k. kvasiallmänna platser, såsom vissa centrumanläggningar och innetorg.* Dessa platser kan sägas vara en modern motsvarighet till torg och livligt trafikerade affärsgator av traditionell art. Tillkomsten av dessa anläggningar och torg som inte är allmän plats enligt AOst har inneburit att ordningsproblem överflyttats till dessa platser från gator och torg som är allmän plats där polisen har att upprätthålla ordningen. Vi finner det därför principiellt riktigt att sådan ordningshållning som kräver polisiära befogenheter på här avsedda platser ombesörjs av polisen.

Ett omedelbart genomförande av enbart polisiär ordningshållning torde emellertid med hänsyn till polisens resurser inte överallt vara möjlig. Beslut om ordningsvaktsverksamhet på sådan plats bör därför få meddelas av polisstyrelse då särskilt behov därav föreligger och det är oundgängligen nödvändigt för ordningens upprätthållande. Sådant särskilt behov kan t. ex. föreligga då ett uttalat behov av ordningshållning föreligger och polisen inte har resurser att upprätthålla ordningen på viss s. k. kvasiallmän plats. Polisstyrelserna förutsätts emellertid iaktta mycket stor restriktivitet vid medgivande att bedriva ordningsvaktsverksamhet på här angivna platser. Sådant medgivande bör därför förekomma endast i undantagsfall.

Inom *bostadsområden* bör, i den mån det inte ankommer på fastighetsägaren att utfärda vissa ordningsföreskrifter, upprätthållande av allmän ordning och säkerhet åvila polisen.

Vad beträffar tillsyn över *nationalparker och naturreservat* vill vi ifrågasätta om ett ordningsvaktsförordnande för den som utövar tillsynen medför att hans tillsyn blir effektivare än utan sådant förordnande. Då det gäller brott mot naturvårdslagstiftningen varå fängelse kan följa äger tillsynsman även utan förordnande som ordningsvakt samma rätt som envar att på bar gärning eller flyende fot gripa gärningsmannen. Vid ringare brott medför ett förordnande för tillsynsmannen ingen rätt att vidta några straffprocessuella åtgärder. Sådan tillsyn som här avses torde i allmänhet kunna inskränkas till att lämna allmänheten upplysningar om gällande regler. Vi anser därför att ordningsvaktsverksamhet inte skall förekomma i dessa fall. Inte heller synes ordningshållning på *friluftsområden* genom förordnade ordningsvakter böra tillåtas.

Vad gäller *trafikdirigering* finner vi att ordningsvakts uppgifter i sådant hänseende bör begränsas till att avse hänvisande av bilburna besökare av offentlig tillställning eller annat arrangemang till lämplig uppställningsplats på särskilda parkeringsplatser. Enligt vår uppfattning får dessa uppgifter anses ingå i ordningsvakts uppgift att upprätthålla ordningen och torde därför ej behöva särskilt nämnas i förordnandet.

Övervakning av hundhållning synes knappast vara en uppgift för vilket ordningsvakt bör få förordnas. Om en kommun önskar att tjänsteman inom kommunen eller annan skall utöva tillsyn över efterlevnaden av bestämmelser om hundhållning kan denna enligt vår mening utövas med samma effektivitet av tjänsteman utan förordnande. Tillsynen har även i allmänhet avseende på allmän plats enligt AOst, där enligt vår uppfattning ordningsvakter inte bör få förekomma. Vad sagts om övervakning av hundhållning gäller även *hundskattekontroll.*

Det har hävdats (se avsnitt 5.6) att de befogenheter som följer med ett ordningsvaktsförordnande måste anses vara en förutsättning för ett effektivt utförande av *värdetransporter*. Nödvärnsreglerna i 24 kap. BrB och reglerna i 24 kap. 7 § andra stycket RB om envars rätt att gripa den som å bar gärning eller flyende fot begått brott varå fängelse kan följa får anses ge bevakare av värdetransporter tillräckliga möjligheter att ingripa mot angrepp på värdetransporterna. Något behov av att upprätthålla ordningen i samband med en värdetransport torde inte föreligga. På grund härav bör ordningsvaktsförordnande i framtiden inte komma till användning vid värdetransporter.

Sydvakt/Nordvakt AB och Näringslivets beredskapsbyrå har gjort gällande att väktare har behov av ordningsvaktsförordnande vid tjänstgöring vid *anläggningar, vars produkter kräver speciella åtgärder för person- och godskontroll* och som exempel nämnt Svenska Tobaksbolagets anläggningar och läkemedelsföretag. Vi vill till detta endast erinra om att ett ordningsvaktsförordnande inte medför någon rätt att vidta några sådana speciella åtgärder – sannolikt torde avses kroppsvisitation av något slag – och att sådana endast kan vidtas – såvida företaget inte är skyddsföremål – med stöd av avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare/besökare. Vad Sydvakt/Nordvakt AB och Näringslivets beredskapsbyrå anfört utgör således inte grund för att meddela ordningsvaktsförordnande i dessa fall.

Som framgått förekommer att ordningsvakter förordnas att utföra ordningshållning på *fartyg*. Med hänsyn till de befogenheter befälhavaren har och de tvångsmedel som står honom till buds synes det överflödigt att meddela ordningsvaktsförordnande för den som är satt att upprätthålla ordningen ombord på fartyg.

Beträffande ordningen på *allmänna och godkända enskilda flygplatser* finns bestämmelser i 63 § luftfartskungörelsen. Bestämmelserna innefattar till skillnad från lagen om ordning och säkerhet inom järnvägsområde befogenhet för befattningshavare endast att avvisa ordningsstörare och berusade, däremot ej såsom i nyss nämnda lag befogenhet att ta i förvar och att använda våld. Enligt vår mening är behovet att ta i förvar inte lika uttalat vid flygplats som inom järnvägsområde. Vi förordar därför att befattningshavare i ordningstjänst på allmänna och godkända enskilda flygplatser tillerkänns rätt att använda våld vid utövande av sina befogenheter enligt 63 § luftfartskungörelsen. Något behov av ordningsvaktsförordnande synes därför inte föreligga.

Inom *sjukvården* förekommer onekligen vid akutmottagningar – särskilt efter genomförandet av LOB – vissa ordningsproblem. Dessa torde emellertid mer avse möjligheterna att bereda personal, patienter och egendom skydd mot oregerliga eller våldsamma patienter än utgöra renodlade ordningshållningsproblem. Då det gäller möjligheterna att bereda skydd, som nyss sagts, är enligt vår mening nödvärnsreglerna i och för sig tillräckliga samt problemen övervägande av praktisk natur – personalresurser etc. Ordningsstörningar, mot vilka ingripande inte kan göras med stöd av nödvärnsrätten, kan säkert vara utomordentligt besvärande. En ordningsvakt har i dessa fall i stort sett inte annan möjlighet än att avlägsna ordningsstöraren från sjukhuset. Att avlägsna en patient innan han erhållit vård på grund av att han uppträder ordningsstörande torde knappast överensstämma med intentionerna vid tillkomsten av LOB.

I de situationer då en patient efter erhållen vård kvarstannar och uppträder ordningsstörande torde också starka betänkligheter möta mot att vederbörande avlägsnas genom ordningsvakts försorg. I ett sådant läge synes det vara riktigt att polis tillkallas som därefter har att ta ansvaret för det vidare förfarandet.

Detta problem bör lösas genom att erforderliga resurser snarast ställs till sjukvårdens förfogande för omhändertagande av berusade personer, vilket förutsattes skulle ske vid tillkomsten av LOB. Lagstiftaren torde inte ha avsett att ordningsproblemen på allmän plats skulle överflyttas till sjukhusens akutmottagningar. På grund av det anförda anser vi att ordningsvaktsverksamhet i princip inte skall anordnas vid sjukhusens akutmottagningar. Är det huvudsakliga behovet på sjukhusens akutmottagningar endast att i första hand skydda personal och medpatienter för fysiskt våld från vissa störande patienter, bör detta behov kunna tillgodoses genom sjukhusens egen personal eller personal med väktares skydd och befogenheter. Väktaren kan jämlikt 24 kap. 1 § BrB ingripa vid ifrågavarande nödvärnssituationer. Redan det faktum att en väktare finns i lokalen kommer säkerligen att verka hämmande på eventuella fridsstörare. Skulle svårare störningar uppstå måste ordningsvakten likaväl som väktaren tillkalla hjälp från polisen. Skulle situationen i dessa fall ändå visa sig vara ohållbar, bör undantagsvis beslut om ordningsvaktsverksamhet kunna meddelas.

6 Omhändertaganden genom ordningsvakt och transporter av omhändertagna

6.1 Omhändertaganden enligt LTO

Som tidigare framgått får ordningsvakt verkställa omhändertagande enligt 3 § LTO såvida ej annat sägs i förordnandet.

Vi har i enkäten till polisstyrelserna ställt frågan om ordningsvakter under 1974 verkställt sådana omhändertaganden. 66 polisstyrelser har besvarat frågan jakande medan 51 besvarat den nekande.

Totala antalet omhändertaganden under 1974 genom ordningsvakter var minst 579. I 51 polisdistrikt var antalet omhändertaganden högst 10. I 14 polisdistrikt var omhändertagandena fler än 10. Dessa polisdistrikt och antalet omhändertaganden framgår av följande uppställning.

Polisdistrikt	Antal	Polisdistrikt	Antal
Eskilstuna	85	Falkenbergs	19
Halmstads	40	Varbergs	15
Motala	36	Söderhamns	14
Göteborgs	28	Sollefteå	14
Hallsbergs	23	Karlshamns	13
Ronneby	21	Ljusdals	12
Malmö	19	Kramfors	11
–	–	–	S:a 350

Stockholms polisdistrikt har inte kunnat ta fram någon siffra på antalet omhändertaganden men uppgivit att sådana skett sannolikt i ganska blygsam omfattning och att det i de flesta fallen torde rört sig om omhändertaganden i tunnelbannan verkställda av ABAB-vakter.

Antalet omhändertaganden genom ordningsvakter torde i realiteten vara högre än vad ovan angivna antal utvisar. Ett omhändertagande enligt 3 § LTO genom ordningsvakt följs nämligen ofta av att den omhändertagne praktiskt taget omedelbart överlämnas till polisman. I sådana fall är det inte säkert att omhändertagandet rapporteras ha företagits av ordningsvakt. Någon möjlighet att få fram uppgifter om antalet omhändertaganden av denna art har inte funnits. Som framgår har avsevärt mer än hälften av omhändertagandena företagits inom 14 distrikt och resten inom 52 distrikt. Från 51 distrikt har över huvud taget ej redovisats några av ordningsvakter företagna omhändertaganden.

Rikspolisstyrelsen har gjort en uppföljning av polisdistriktens tillämpning

av LTO under tiden 1 oktober 1973 – 30 september 1974. Resultatet av undersökningen finns redovisat i en promemoria den 30 januari 1975. Av denna framgår bl. a. att antalet omhändertaganden med stöd av 3 § LTO under nämnda tid var 10 691.

Den av oss företagna undersökningen beträffande antalet omhändertaganden enligt LTO avser inte exakt samma period som rikspolisstyrelsens. En jämförelse mellan siffrorna torde emellertid ändå vara berättigad och en sådan ger stöd för antagandet att ordningsvakter under 1974 svarat för ca 5 procent av samtliga ingripanden enligt 3 § LTO. Viss reservation måste dock göras med hänsyn till att till oss redovisade omhändertaganden torde vara lägre än det verkliga antalet.

Från Eskilstuna, Halmstads och Motala polisdistrikt har beträffande där gjorda omhändertaganden inhämtats följande upplysningar.

Eskilstuna: Omhändertagandena har huvudsakligen skett i samband med offentliga tillställningar och några i varuhus.

Halmstad: De flesta omhändertagandena har företagits vid offentliga tillställningar. Ingripanden har även skett i ett bostadsområde där besvärliga förhållanden råder.

Motala: I polisdistriktet finns några puber och dansställen där besvärligheter förekommer. Typfallet då omhändertagande görs av ordningsvakt är att någon nekas tillträde men vägrar att avlägsna sig och stannar kvar och ställer till bråk och oväsen.

6.2 Omhändertaganden enligt KF (1841:58 s. 1) mot fylleri och dryckenskap och enligt LOB

Enligt 7 § nämnda förordning gällde att var och en som på allmänna platser påträffades överlastad av starka drycker eller i fylleri gjorde oljud eller förnärmade andras säkerhet på vissa angivna platser skulle förvaras i häkte till dess han blivit nykter. Ordningsvakt ansågs, ehuru detta inte direkt utsades i förordningen, ha rätt att verkställa omhändertagande enligt denna. Förordningen upphävdes genom LOB som trädde i kraft den 5 juli 1976. Som tidigare angivits gäller vad som sägs i LOB även den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet. Som motivering härför anförde föredragande departementschefen, sedan han konstaterat att ordningsvakt enligt 10 § LTO har befogenhet att göra ingripanden enligt 3 § samma lag, att en motsvarande befogenhet synes nödvändig också när det gäller omhändertagande på grund av akut berusning särskilt med tanke på ordningsvakternas funktion vid offentliga tillställningar.[1]

Någon undersökning av i vilken utsträckning ordningsvakter under 1974 verkställt omhändertagande av berusade har vi inte gjort då vi inte ansett detta nödvändigt.

6.3 Transport av omhändertagna

I våra direktiv påpekas att det med utgångspunkt särskilt i den ekonomiska aspekten på arrangörernas ansvar för ordningshållningen ifrågasatts vilken

[1] Prop. 1975/76:113 s. 128.

ordning som bör gälla med avseende på transporter av personer som omhändertagits av ordningsvakter vid offentliga tillställningar.

I anslutning till vad som anförts i direktiven hemställde vi om uppgift avseende 1974 om antalet av ordningsvakter utförda transporter av omhändertagna till distriktets polisstation.

Av enkätsvaren framgick att sådana transporter inte förekommit inom 66 polisdistrikt; inom 50 polisdistrikt hade sådana förekommit; ett polisdistrikt har ej besvarat frågan. De polisdistrikt vari största antalet transporter förekommit framgår av följande uppställning

Polisdistrikt	Antal transporter
Tidaholms	30
Hagfors	32
Malungs	25
Rättviks	50
Sandvikens	57
Kramfors	50
Örnsköldsviks	51
Östersunds	100
Skellefteå	25
S:a	420

Från Rättviks polisdistrikt har upplysts att ett 20-tal av transporterna utförts i samband med midsommarhelgen.

En sammanräkning av totala antalet transporter under 1974 visar att dessa har uppgått till i vart fall 715. I detta antal har endast medtagits de exakta uppgifter som lämnats. Med hänsyn till att sådana ej kunnat lämnas från 12 polisdistrikt är i realiteten antalet transporter något högre. Som framgår har en mycket stor andel av antalet transporter genom ordningsvakter skett inom ett fåtal polisdistrikt.

I anslutning till ovan redovisade fråga om antalet transporter av omhändertagna har vi tillfrågat polismyndigheterna om de återverkningar på distriktets behov av polispersonal som enligt deras bedömning skulle följa av en ordning som innebar att nu aktuella transporter alltid utfördes av polismän.

Denna fråga har besvarats av samtliga 50 polisdistrikt, där transport genom ordningsvakter förekommit under 1974, samt dessutom av ytterligare 25 polisdistrikt.

Från 11 av de polisdistrikt där transporter förekommit anges att inga återverkningar skulle uppstå eller att dessa inte skulle bli nämnvärda eller särskilt påtagliga. Av svaren från övriga polisdistrikt inom denna grupp förtjänar följande återges.

Det skulle innebära en avsevärd personalökning på polismanssidan med hänsyn till exempelvis antalet bl. a. lördags- och söndagsfridagar som polismän åtnjuter, då ifrågavarande transporter är som mest aktuella under veckosluten.

Transporterna skulle icke kunna utföras på grund av brist på polispersonal. I annat fall skulle väntetiden komma att omfatta flera timmar, vilket ej är acceptabelt med

hänsyn till ordningsvakternas tjänstgöringsuppgifter.

I landsorten, där avståndet mellan polisstationen och platsen för tillställningen ofta är ganska långt, blir övervakningspatrullen tidsmässigt bunden till transporter under lång tid. En särskild polispatrull skulle faktiskt krävas i beredskap för varje tillställning.

Minskade möjligheter till utryckning/ingripande och övervakning, om polispersonal ianspråktas för transporter. Personalnumerären medger således ej sådan transportverksamhet.

Svårbedömt. En personalutökning med två polismän under fem timmar under två kvällar i veckan plus helgdagsaftnar eller sammanlagt 117 dagar per år. Cirka 1 200 timmar per år = en årsarbetskraft. År 1974 hämtade polisen i fjorton fall på nöjestillställningar av ordningsvakterna omhändertagna personer.

Det skulle självklart få återverkningar på distriktets behov av polispersonal. Frågan är också om inte betydande effektivitetsminskning skulle inträffa. De fall som redovisas här för 1974 avser sådana omhändertaganden som är oundgängligen erforderliga. Tack vare att ordningsvakter ställt sina egna fordon till förfogande för utförande av transporterna har dessa kunnat äga rum med snabbhet och utan inväntande av polis. Detta har stor betydelse ur ordningssynpunkt. Man vinner också fördelen att ordningsvakten arbetar mera självständigt, då han vet att han kan transportera en omhändertagen till polisstationen utan vidare förfarande för tillkallande av polispersonal. I den utsträckning som varit möjlig har dock polispersonal utfört transporter av personer som ordningsvakter omhändertagit på festplatser. Under 1974 synes sådana transporter ha utförts av polisen i ungefär samma antal fall som ordningsvakterna utfört.

Det är angeläget att påpeka att de flesta offentliga tillställningar i distriktet äger rum vid tidpunkter (veckoslut och helger) då polisens personalresurser av kända skäl är helt ianspråktagna. – Vidare är det önskvärt att polispersonalen icke tilldelas arbetsuppgifter som kan utföras av ordningsvakter. Om samtliga transporter skulle komma att utföras av polispersonal skulle detta givetvis medföra ytterligare belastning på personalresurserna, som skulle öka kötiderna för brådskande tjänsteuppdrag ytterligare, vilket i sin tur medför försämrad polisiär service- och hjälpverksamhet.

Polisstyrkan måste lördagskvällar förstärkas, eftersom det många gånger kunnat vara omöjligt att få loss distriktets enda radiobilpatrull för dylik transport. Polisen bör ej generellt åläggas dessa transporter. Polisen hjälper till när det går.

Ser man enbart till antalet transporttillfällen påverkar dessa inte behovet av polismän inom distriktet. Skulle däremot föreskrift ges att polisen skall ombesörja dessa transporter måste alltid en patrull om två polismän finnas i tjänst vid varje danskväll enbart för att utföra ifrågavarande transporter. Därav följer att personalbehovet ökar med minst två à tre polismän inom ordningsavdelningen.

Helt ogörligt att polisen kan hålla sådan service. Tillställningar kan förekomma på mycket långt avstånd från polisstation, kanske 15 mil. Ordningsvakterna kan i sådana fall transportera de omhändertagna till närmaste arrest som ibland är belägen på ett närmare avstånd än bemannad polisstation.

Den personalstyrka som står till förfogande för övervakningsverksamheten är inte större än att högst två personer tjänstgör samtidigt. Med hänsyn till distriktets stora ytvidd befinner sig ofta en patrull i de centrala delarna av centralorten. Alla transporter av personer som omhändertagits av ordningsvakter utförs dock inte av ordningsvakterna själva. Ca 60 % av dessa utförs av polispersonal med polisens fordon. En ordning där polisen skulle svara för alla sådana transporter är otänkbar i mindre distrikt.

Av svaren från de polisdistrikt där under 1974 transport ej verkställts av ordningsvakt är följande av intresse.

Dessa transporter bör enligt vår mening enbart utföras av polispersonal. Detta medför även att man då alltid får en prövning av mera kvalificerad personal om ett

omhändertagande eller gripande är befogat, redan före det denna transport vidtages.

Det är lämpligast att sådana transporter utföres med polisbil. Ordningsvakt bör vara kvar på platsen. Det kan dock medföra svårigheter i fråga om avlägset belägna nöjesplatser. Om en sådan ordning skulle införas att polismän alltid skulle utföra aktuella transporter ökas behovet av polispersonal.

Då det inom distriktet finns två stora nöjesplatser som båda ligger på relativt stort avstånd från någon polisstation skulle transportansvaret fordra utökning med tre à fyra polismän.

Det skulle i ett mindre distrikt som Ystads medföra en alltför stor belastning till men för annan verksamhet.

Enär antalet ordningsvakter vid olika tillställningar p. g. a. de ekonomiska aspekterna alltid måste hållas på så låg nivå som möjligt, utföres alla transporter av av ordningsvakter omhändertagna personer alltid av i tjänst varande polispatruller. – Detta å sin sida medför att polispatrullerna vid större arrangemang eller då flera arrangemang hålles samtidigt, ofta helt är upptagna av dylika transporter. Den egentliga polistjänsten, dvs. ordningshållning på övriga allmänna platser och trafikövervakning, blir vid dessa tillfällen åsidosatt. Behovet av ytterligare polispersonal gör sig därför mest kännbar under veckoslut och helgerna.

Ifrågavarande slag av transporter har sedan år 1965 med några få undantag alltid ombesörjts av polispersonal. Olägenheterna som kunnat uppstå i samband med dessa transporter är i huvudsak två, nämligen *dels* att kanske distriktets enda polispatrull i yttre tjänst under en ibland lång tid bundit sig vid transporten och icke varit tillgänglig för viktigare ingripanden och *dels* den risk som alltid finns att ett från början lugnt ingripande övergår till allvarliga oroligheter med fritagning o. d. på grund av lång väntetid, när exempelvis polispatruller redan är upptagna med annat viktigt ingripande.

6.4 Överväganden

6.4.1 *Omhändertaganden*

Institutet omhändertagande enligt 3 § LTO har under de senaste åren varit föremål för en livlig debatt och institutets berättigande har från många håll ifrågasatts, detta trots att motsvarighet till institutet funnits alltsedan 1925 års polislagstiftning. Det ligger inte inom ramen för vårt uppdrag att pröva institutets berättigande i hela dess vidd. Enligt beslut av riksdagen kommer detta institut för övrigt att bli föremål för särskild översyn.

Vi finner att befogenhet enligt 3 § LTO fortsättningsvis inte bör anförtros ordningsvakter. Viss möjlighet för ordningsvakt att verkställa tillfälligt omhändertagande torde emellertid inte kunna undvaras. Förutsättningen för ordningsvakts befogenhet i detta hänseende bör emellertid göras mer begränsad än förutsättningarna för omhändertagande enligt 3 § LTO. Vi finner ordningsvakts befogenhet att omhänderta lämpligen kunna inskränkas till fall då någon allvarligt stör ordningen. Omhändertagande bör således få ske enbart vid manifesterad ordningsstörande handling som innebär en allvarlig ordningsstörning. Dessutom bör den som stör ordningen eller överträder föreskrift meddelad av polisstyrelsen eller förbud få avlägsnas från ordningsvaktens verksamhetsområde. Om den som avlägsnats försöker att på nytt ta sig in på den plats där ordningsvakt utövar sin verksamhet, och han ej kan förmås att avlägsna sig torde hans beteende ofta kunna betecknas

som en allvarlig ordningsstörning och grund för omhändertagande föreligger. Ytterligare exempel på beteenden som kan utgöra sådan allvarlig ordningsstörning ges i specialmotiveringen.

Enligt 3 § LTO äger ordningsvakt f. n. även rätt att omhänderta för att avvärja straffbelagd handling. Enligt vår mening synes inte erforderligt att ordningsvakt äger sådan rätt. I allmänhet torde ordningsvakt kunna avvärja straffbelagd handling genom att vederbörande avlägsnas från den plats eller den lokal där ordningsvakten är verksam. Ordningsvakten kan emellertid ha att utöva ordningshållning vid särskilda parkeringsplatser i anslutning till offentliga tillställningar m. m. Det kan ifrågasättas om ordningsvakt vid sådan verksamhet inte borde ha befogenhet att till förhindrande av rattfylleri omhänderta berusad bilförare innan denne hunnit begå fullbordat rattfylleribrott. Att avgöra då sådant omhändertagande bör ske är emellertid ofta en grannlaga uppgift. Vi har därför funnit övervägande skäl tala för att ordningsvakt inte bör tilläggas befogenhet att verkställa omhändertagande för att avvärja rattfylleri. Ordningsvakt bör i avsedd situation kunna omhänderta bilnycklarna – en åtgärd som kan stödjas på ordningsvaktens skyldighet att upprätthålla ordningen.

Vad gäller omhändertagande enligt LOB synes det uppenbart – inte minst av humanitära skäl – att ordningsvakt även fortsättningsvis måste tillerkännas rätt att omhänderta berusade personer.

6.4.2 *Transporter*

Som framgår av vad som redovisats beträffande förhållanden rörande transporter under 1974 av omhändertagna har sådana i flertalet polisdistrikt ombesörjts endast av polispersonal. Det kunde därför ifrågasättas om det inte vore möjligt att en sådan ordning genomfördes inom samtliga polisdistrikt. Med hänsyn till vad som anförts från en hel del polisdistrikt torde detta emellertid inte kunna konsekvent genomföras utan sådan personalförstärkning i vissa polisdistrikt som inte kan anses ekonomiskt försvarbar. Ett konsekvent genomförande av nämnda ordning synes nämligen leda till att särskild polispersonal vissa kvällar skulle behöva tjänstgöra med huvudsaklig uppgift att ombesörja eventuella transporter av sådana personer som omhändertagits av ordningsvakter – en uppgift som med hänsyn till lämnad redovisning av antalet transporter genom ordningsvakter knappast skulle bereda denna polispersonal full sysselsättning.

Vi finner således att även fortsättningsvis ordningsvakter måste verkställa transporter av omhändertagna i viss omfattning men vill samtidigt betona som vår uppfattning att sådana transporter från principiell synpunkt är en polisiär uppgift och således bör utföras av polispersonal. För detta talar vidare den omständigheten att transporter genom polispersonal möjliggör en mer kvalificerad prövning redan på platsen av ett omhändertagandes riktighet, vilket även framhållits av en polisstyrelse. Vi vill därför framhålla vikten av att det inom varje polisdistrikt – inom ramen för givna resurser – eftersträvas en sådan planering av polispersonalens tjänstgöring som i möjligaste mån medför att polispersonal kan ombesörja transporter av personer som omhändertagits av ordningsvakter.

Som en förutsättning för att ordningsvakt skall få ombesörja transport bör

gälla att polisen inte har möjlighet att inom rimlig tid verkställa denna. Kontakt skall via telefon eller kommunikationsradio alltså i princip alltid i första hand tas med vakthavande polisbefäl för att undersöka denna möjlighet. I vissa fall torde dock omedelbar borttransport av omhändertagen vara nödvändig. Då så är fallet måste ordningsvakt anses kunna utan föregående kontakt med polisen ha rätt att verkställa transporten. Där så är möjligt bör transport genom ordningsvakt enligt vår mening i första hand ske med begagnande av taxibil.

Fördelen med detta transportsätt ligger främst däri att transporten i vissa fall kan genomföras av endast en ordningsvakt; detta gäller naturligtvis endast då det kan antas att den omhändertagne inte kommer att bli våldsam. I andra fall torde det vara nödvändigt att minst två personer ombesörjer transporten, varav inte nödvändigtvis båda eller alla behöver vara ordningsvakter. Enligt 24 kap. 2 § andra stycket BrB gäller nämligen bl. a. att, om någon som skall berövas friheten söker undkomma eller hindra den som äger verkställa åtgärden, det våld, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt får brukas mot honom. Enligt tredje stycket samma paragraf gäller vidare att, om någon enligt 24 kap. 2 § BrB har rätt att bruka våld, samma rätt tillkommer envar som kommer honom till hjälp. Med hänsyn härtill torde det vara lämpligt att anordnare av offentlig tillställning vid ansökan eller anmälan om offentlig tillställning för polismyndigheten uppger huruvida funktionär lämplig och villig att biträda vid transport finns på tillställningen. Om sådan funktionär finns bör nämligen polismyndigheten kunna bestämma antalet ordningsvakter lägre än om den utgår från att två eller flera ordningsvakter kan komma att behöva tas i anspråk för eventuella transporter från tillställningen.

Finns taxibil inte att tillgå måste naturligtvis annat färdmedel anlitas. Vad som då kan komma ifråga är närmast bil tillhörig ordningsvakten, anordnaren eller eventuellt annan person. Det i föregående stycke sagda äger självfallet i tillämpliga delar motsvarande tillämpning vid sådan transport.

Vad sedan gäller själva transportkostnaden – dvs. kostnaden för färd i taxibil eller annat fordon – bör den såsom redan nu sker ersättas av statsverket. Till transportkostnaden kommer kostnaden för lön åt ordningsvakt eller honom biträdande funktionär. I den mån transporten utförs under tid då ordningsvakten eller honom biträdande funktionär enligt avtal med anordnaren har att tjänstgöra hos denne föreligger inget problem. Det kan emellertid förekomma att ordningsvakt eller honom biträdande funktionär vid transport kan bli tvungen att vara i arbete utöver den tiden. I denna situation uppstår frågan om vem som bör utge ersättning för detta arbete.

För närvarande gäller att ordningsvaktsverksamhet bekostas av anordnare. Vi föreslår ingen ändring i detta hänseende. Denna regel bygger på uppfattningen att ordningsvaktsverksamhet, som har sin grund i av privat anordnare företagen speciell verksamhet, bör bekostas av denne.

Undantaget avseende vissa transportkostnader från denna regel bör enligt vår mening inte utsträckas till att även avse kostnad för lön till ordningsvakt eller annan, som på grund av transport av omhändertagen kan komma att arbeta utöver avtalad tid.

7 Rätt att använda våld

7.1 Nuvarande förhållanden

Som tidigare anförts finns huvudbestämmelsen om polismans rätt att använda våld i 24 kap. 2 § BrB, där den s. k. laga befogenheten regleras. Detta stadgande ger bl. a. uttryck för den s. k. proportionalitetsprincipen som innebär att det använda våldet måste stå i rimlig proportion till betydelsen av tjänsteåtgärdens genomförande. Situationer kan sålunda uppstå där tjänteåtgärd inte kan genomföras enär dess genomförande kräver användande av sådant våld som inte står i rimlig proportion till tjänsteåtgärdens betydelse. Oaktat det inte kommit till uttryck i lagtexten har i praktiken ordningsvakt ansetts ha samma laga befogenhet att använda våld som polisman. Envars nödvärns- och nödrätt gäller även polimän och ordningsvakter.

I 16 § PI ges ytterligare regler för polisens våldsanvändning. Dessa regler ger uttryck för den s. k. behovsprincipen som innebär att våld endast får användas då det är nödvändigt, dvs. då tjänsteåtgärden inte kan lösas på annat sätt. Vidare innebär principen att lindrigaste möjliga medel skall användas för tjänsteåtgärdens genomförande. Bestämmelserna i 16 § PI gäller i tillämpliga delar även den som utan att vara polisman förordnas att fullgöra polisverksamhet.

Visst indirekt lagstöd för polismans rätt att använda våld torde finnas även i 2 § PI som bl. a. innehåller bestämmelsen att det åligger polisen att hindra att den allmänna ordningen och säkerheten störes genom brott eller på annat sätt.

Enligt 2 kap. RF får inskränkningar i medborgarnas fri- och rättigheter, bl. a. avseende skyddet för kroppsligt ingrepp, endast ske med stöd av lag. Sådant lagstöd kan vara både direkt och indirekt.

7.2 Överväganden

Vad gäller frågan hur ordningsvakts rätt att använda våld bör regleras har vi övervägt två lösningar. Den ena skulle vara att denna reglerades särskilt i den av oss föreslagna lagen om ordningsvakter och den andra att regleringen sker i BrB, där bestämmelser redan finns om andra befattningshavares rätt att bruka våld.

Enligt vårt förslag kommer ett antal befattningshavare, som hittills förordnats som ordningsvakter, fortsättningsvis inte att förordnas som

sådana. Om ordningsvakts rätt att bruka våld särreglerades skulle konsekvensen därav bli att vissa andra befattningshavares rätt att använda våld måste regleras i särskilda lagar.

För att undvika likartade bestämmelser i ett flertal olika lagar föreslår vi istället att bestämmelse om ordningsvakts och vissa andra befattningshavares rätt att använda våld införs i 24 kap. 2 § första stycket BrB. För närvarande gäller enligt nämnda lagrum som förutsättning för polismans rätt att bruka våld att han, då han skall verkställa tjänsteåtgärd, möts eller angrips med våld eller hot om våld. Självfallet är detta det vanligaste fallet då våld måste tillgripas. Det kan emellertid även i andra fall vara nödvändigt att tillgripa våld. Vi tänker härvid särskilt på fall av s. k. passivt motstånd som ofta men inte alltid kan brytas utan användande av våld. Med hänsyn härtill bör enligt vår uppfattning inte såsom krav för att våld skall få brukas uppställas att den som skall verkställa tjänsteåtgärd möts eller angrips med våld eller hot om våld. Vi föreslår därför att en bestämmelse, som inte innehåller detta krav, om rätt för polisman, ordningsvakt samt annan som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet och vissa andra befattningshavare att använda våld införs i 24 kap. 2 § första stycket BrB. Som förutsättning för att våld skall få användas anges emellertid som för närvarande att endast det våld får brukas som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Visserligen har vi inte i uppdrag att göra någon ändring i bestämmelserna om polisens rätt att bruka våld men med hänsyn till att vi ansett oss nödgade att ge ordningsvakt rätt att använda våld utan den inskränkning som ligger i ovannämnda krav har vi inte kunnat undvika att föreslå motsvarande ändring i bestämmelserna om polismans rätt att använda våld.

Efter en ändring av 24 kap. 2 § första stycket BrB i enlighet med vad vi föreslår kommer 16 § PI endast att vara att anse som en tillämpningsföreskrift till detta lagrum såvitt det avser polismän och dem som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet. Detsamma gäller den av oss föreslagna 17 § LOV. 2 § PI förlorar sin betydelse som grund för våldsanvändning från polisens sida.

8 Ordningshållning vid offentliga tillställningar och vissa allmänna sammankomster

8.1 Inledning

I betänkande med förslag till allmän ordningsstadga uttalas beträffande ordningshållningen vid offentliga tillställningar att denna självfallet är något som det i första hand måste åvila anordnaren att ombesörja, själv eller genom egen personal eller för ändamålet särskilt anlitade personer. Det påpekas emellertid att omständigheterna inte sällan är sådana att polismyndigheten finner att för ordningshållningen krävs personal med särskild utbildning eller eljest bättre kvalifikationer än de personer anordnaren avser att använda samt att det även förekommer, särskilt beträffande större nöjes- och idrottstillställningar, att anordnaren själv önskar att ordningshållningen skall utföras av polispersonal. Vad angår behovet av polisbevakning uttalas att det synes uppenbart att i detta hänseende omständigheterna i det särskilda fallet måste vara avgörande och att det är omöjligt att genom generella regler binda polismyndighetens prövning. I betänkandet noteras att mot anordnares skyldighet att bekosta polisbevakning åberopats att enligt polislagstiftningen upprätthållande av ordning och säkerhet åvilade det allmänna och framhållits de svåra ekonomiska konsekvenserna för arrangörer av tillställningar.[1]

I prop. 1956:143 med förslag till allmän ordningsstadga m. m. uttalade föredragande departementschefen bl. a. följande.

> Särskilt när det gäller tillställningar men även när det gäller vissa sammankomster är det regel, att polismyndigheten meddelar föreskrifter om ordningshållningen och den polisbevakning som skall förekomma. Enligt 1925 års lag om polisväsendet i riket utgör den omständigheten, att upprätthållande av allmän ordning och säkerhet i princip ingår i polisens uppgift, inte hinder mot att vid viss tillställning polisbevakning anordnas på enskild bekostnad. Den bevakning som sålunda må anordnas utförs av särskilt förordnad person, ordningsvakt, men även personal som tillhör den allmänna polisorganisationen, lokalpolis samt stats- och reservpolis brukar anlitas.[2]

Departementschefen angav att utgångspunkten för reglering av ordningshållningen borde vara att det i första hand är anordnaren av en tillställning eller sammankomst som skall svara för att god ordning råder. Beträffande ombesörjandet av ordningshållningen uttalade departementschefen att i vissa fall anordnaren själv eller genom särskilt anlitad personal kan ombesörja ordningshållningen men att förhållandena ofta är sådana – t. ex. vid större nöjestillställningar – att det krävs personal med särskilda kvalifikationer, i första hand polispersonal, samt att polismyndigheten i sådana fall kunde

[1] SOU 1954:37, s. 100.

[2] Prop. 1956:143 s. 209.

föreskriva det antal ordningsvakter och polispersonal som skulle tjänstgöra vid tillställningen osv. Att förordnande inte bör meddelas om mera omfattande polisbevakning än som i varje fall bedöms som nödvändig betecknades av departementschefen som uppenbart och en särskild erinran därom i författningstexten syntes honom därför onödig. I anledning av ett yttrande från Svenska travsportens centralförbund framhöll departementschefen, att det ofta är lämpligt att polismyndigheten tar kontakt med anordnaren och samråder om hur ordningshållningen lämpligen bör anordnas.

Vid tiden för vår enkätundersökning hänfördes biograf- och teaterföreställningar samt konserter enligt 9 § AOst till offentliga tillställningar. Dessa är sedan den 1 januari 1977 att hänföra till allmänna sammankomster men behandlas ändå i detta avsnitt.

8.2 Tillämpningen av allmänna ordningsstadgans bestämmelser om ordningshållning genom ordningsvakter

I direktiven uttalas bl. a. följande:

En fråga som uppmärksammats från arrangörshåll när det gäller nuvarande praxis på detta område är de skilda bedömningar som förekommer i fråga om antalet ordningsvakter som skall tjänstgöra vid offentliga tillställningar. Det har ifrågasatts om det inte i detta hänseende bör vara möjligt att nå en ordning som innebär att behovet av ordningsvakter bedöms mera enhetligt än f. n. men samtidigt också med större flexibilitet från fall till fall beroende på den enskilda tillställningens karaktär, den väntade publiktillströmningen och andra liknande varierande förhållanden.

Som framgår av redogörelsen för gällande rätts bestämmelser beträffande ordningshållning innehåller dessa inte några närmare direktiv för polismyndigheterna beträffande antalet ordningsvakter vid offentliga tillställningar. Polismyndigheten måste naturligtvis vid bedömningen av denna fråga beakta en mängd faktorer. Sådana faktorer är exempelvis: tillställningens karaktär, platsen för tillställningen, inom- eller utomhustillställning, platsens geografiska belägenhet, utryckningsavstånd, publiktillströmning samt säkerhetssynpunkter. Vidare tas naturligtvis hänsyn till tidigare vunna erfarenheter av likartade tillställningar.

8.2.1 *Danstillställningar*

Vi har i enkäten till polismyndigheterna ställt frågan om de tillämpar någon princip enligt vilken antalet ordningsvakter ställs i någon bestämd relation till maximiantalet gäster vid danstillställningar. Denna fråga har av övervägande antalet polismyndigheter besvarats med nej. Såsom exempel på jakande svar kan anföras följande:

1. I princip en ordningsvakt per 100 gäster.
2. Polisstyrelsen anser att det bör vara en ordningsvakt per 125 besökare.
3. En grov regel är minst två vakter, därefter ytterligare en vakt för varje 100-tal besökare.
4. I princip inte under två ordningsvakter – bl. a. ur arbetarskyddssynpunkt.

5. Upp till 150 personer två ordningsvakter; sedan en ordningsvakt för varje beräknat 150-tal personer.
6. Normalfallet vid offentlig tillställning är minst två ordningsvakter upp till 150 besökande och därefter en ytterligare för varje 100-tal besökande.
7. Mindre än 200 gäster: två ordningsvakter; högst 500 gäster: tre ordningsvakter; över 500 gäster: fyra à fem ordningsvakter.
8. Två ordningsvakter per 400 besökare.
9. För polisdistrikten har sedan länge tillämpats viss norm. Två stycken ordningsvakter vid 200 besökare, fyra stycken vid 200–400 besökare, sex stycken vid 400–600 besökare. Därefter bedömning från varje särskilt fall. Från normerna sker avvikelse i de fall man har god kännedom om lokalens karaktär.
10. Endast den riktlinjen att aldrig mindre än två ordningsvakter tjänstgör vid offentlig tillställning.
11. I huvudsak fordrar polisstyrelsen att minst tre ordningsvakter skall tjänstgöra. Vid mindre tillställningar kan antalet dock skäras ned till två. Anledningen härtill är att polisstyrelsen anser att effektiva ingripanden inte kan företagas med mindre antal. Härtill kan läggas att det även är en skyddsfråga för ordningsvakten att han eller hon inte ensam företar ingripanden.

8.2.2 *Offentliga tillställningar i allmänhet*

Vi har i anslutning till nyss nämnda fråga tillfrågat polismyndigheterna om det eljest utvecklats några fasta riktlinjer för bestämmandet av antalet ordningsvakter vid offentliga tillställningar. Frågan har av ett övervägande antal polismyndigheter besvarats med nej. Ett tiotal polismyndigheter har emellertid uppgivit att antalet ordningsvakter aldrig bestäms lägre än till två – givetvis endast under förutsättning att ordningsvakt över huvud taget bedöms erforderlig. Anledningen härtill har angivits vara hänsyn till ordningsvakternas säkerhet samt effektivitetssynpunkter. Principen om minst två ordningsvakter vid offentliga tillställningar torde sannolikt tillämpas även inom ytterligare polisdistrikt utan att detta redovisats av dessa. En utvidgning av denna princip redovisas av en polismyndighet som uppger att nästan alltid jämnt antal ordningsvakter föreskrivs och att dessa arbetar två och två. Anledningen härtill anges vara att den attityd som ordningsvakterna möter i allmänhet är sådan att det krävs minst två vakter vid ingripanden.

I en förfrågan till tolv polismyndigheter har vi hemställt att i enlighet med visst formulär erhålla upplysning om i vilken utsträckning anordnare åläggs anlita ordningsvakter vid olika former av offentliga tillställningar. Sammanställning av svaren, se bilaga 1 p. 11.

8.2.3 *Samråd mellan polismyndighet och anordnare angående ordningsvaktsbehovet*

Vi har i enkäten tillfrågat polismyndigheterna om samråd förekommer mellan dem och anordnare vid bedömningen av ordningsvaktsbehovet samt begärt, om så är fallet, en redogörelse för hur detta sker.

Det har visat sig att samråd förekommer – i större eller mindre utsträckning – utom i några enstaka distrikt. I vissa sker samråd endast med arrangörer av större tillställningar, då nytt nöjesetablissement öppnas, då problem uppstått eller annan särskild anledning förekommit till samråd medan i andra

polisdistrikt samråd sker mer regelmässigt. Samrådet äger i allmänhet rum vid informella telefonkontakter men kan inför större tillställningar ske vid mera formella sammanträden mellan polismyndigheten och anordnaren.

Ett polisdistrikt, där samråd inte förekommer, har anfört bl. a. att arrangören ofta ser ordningsvaktsbevakningen ur ekonomisk synpunkt och att ur den synpunkten samrådsförfarande inte är lämpligt samt att man i vart fall alltid måste ha med detta i sin bedömning.

Ett annat distrikt, där samråd förekommer, har givit följande redogörelse:

Vid beredningen av ansökan kontaktas som regel anordnaren för en gemensam bedömning av ordningsvaktsbehovet. Även andra problem måste lösas, t. ex. parkeringsmöjligheter, trafikreglering, parkeringsvakter. I de flesta fall är anordnaren överens med polisen i dess bedömning av antalet ordningsvakter. Vid något enstaka tillfälle har anordnare önskat mindre antal ordningsvakter, då det varit fråga om tillställningar med liten publiktillströmning. I något fall har anordnaren önskat ett större antal ordningsvakter än som föreslagits av polisen. Samrådsförfarande får anses skapa bättre förståelse för de problem som polisen ställs inför vid bedömningen av ordningsvaktsbehovet. Förutsättningen är att ansökan om tillställningen kommer polismyndigheten tillhanda i god tid. Den tid som föreskrivits i 14 § AOst torde vara i minsta laget för att medge ett samrådsförfarande i den utsträckning som vore önskvärt.

8.3 Överväganden

8.3.1 *Allmänna överväganden*

Samtliga bestämmelser om polismyndighets rätt att föreskriva ordningshållning genom ordningsvakter bör enligt vår uppfattning intas i den av oss föreslagna lagen om ordningsvakter. Därigenom kommer beslut om ordningsvaktsverksamhet i samtliga fall att meddelas med stöd av samma lag.

Offentliga tillställningar och annan liknande verksamhet är viktiga delar av samhällets sociala och kulturella liv. I normalfallet bör denna verksamhet kunna fungera utan insatser av vare sig polis eller ordningsvakter. Så är också fallet i betydande utsträckning. Huvuddelen av restaurangdanserna i landet fungerar för närvarande utan anlitande av ordningsvakter. På Skansen i Stockholm, en av de platser där många människor träffas och umgås, anlitas inte heller ordningsvakter regelmässigt. Vi har vidare kunnat konstatera att ordningsvakter i princip inte förekommer vid offentliga tillställningar inom ett polisvaktdistrikt i centrala Stockholm. Enligt vår uppfattning visar dessa exempel att i vart fall offentliga tillställningar i stor utsträckning kan anordnas utan anlitande av ordningsvakter. Vi anser att utgångspunkten vid bedömningen av ordningshållningsinsatser vid offentliga tillställningar bör vara att dessa skall kunna anordnas utan anlitande av ordningsvakter särskilt när det gäller regelbundet återkommande arrangemang.

Samtidigt är vi medvetna om att tillställningar där många människor samlas för med sig ordningsproblem av skilda slag. Detta kan gälla trafik- och parkeringsproblem samt problem med tillströmning av ordningsstörande personer, vilka ofta är spritpåverkade. Enbart det förhållandet att en stor

mängd människor samlas på ett begränsat utrymme kan i och för sig kräva anlitande av särskild personal för att upprätthålla ordningen. Många av dessa ordningsproblem skulle emellertid förmodligen kunna lösas t. ex. genom organisatoriska insatser från anordnarens sida och genom ett fortlöpande samarbete mellan anordnare och polis, särskilt avseende brottsförebyggande åtgärder. En ytterligare orsak till behov av ordningsvaktsverksamhet kan vara att polis finns tillgänglig på ett alltför stort avstånd från platsen för t. ex. den offentliga tillställningen.

Det primära ansvaret för ordningens upprätthållande vid offentliga tillställningar och andra liknande verksamheter åvilar polisen. Det är polismyndigheten som avgör frågan om tillstånd att anordna offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. Det är även polismyndigheten som avgör frågan om vilka insatser som erfordras för att upprätthålla ordningen vid här angivna verksamheter. Enligt vårt förslag skall, innan denna fråga avgörs beträffande anlitande av ordningsvakter, samråd ske med anordnaren, om denne begär det. Efter det att tillstånd till t. ex. en offentlig tillställning meddelats och frågan om ordningshållning avgjorts efter eventuellt samråd, ansvarar även anordnaren för att god ordning råder vid tillställningen. Anlitas enligt polismyndighetens beslut ordningsvakter har dessa naturligtvis ett ansvar i denna fråga eftersom deras uppgift är att upprätthålla ordningen vid tillställningen. Även om ordningsvakter anlitas kan emellertid inte polisen liksom inte heller anordnaren friskriva sig från sitt ansvar för ordningens upprätthållande. Pollsens generella ansvar för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet omfattar givetvis även här ifrågavarande verksamheter. På grund av bristande personella resurer inom polisen samt det förhållandet att vissa polisuppgifter ansetts kunna handhas av annan personal än polispersonal, har här ifrågavarande speciella ansvar för ordningens upprätthållande kunnat delegeras till anordnaren och ordningsvakter. För den skull har polisens primära ansvar för allmän ordning och säkerhet även vid dessa speciella verksamheter inte bortfallit.

Ordningsproblem vid sådan verksamhet bör i första hand söka lösas genom vidtagande av andra tidigare omnämnda åtgärder innan ordningsvakter anlitas. Först när dessa andra åtgärder visar sig vara otillräckliga och det ändå finns ett allmänt intresse av att t. ex. tillställningen kommer till stånd bör ordningsvakter anlitas för att upprätthålla ordningen.

Detta allmänna intresse av t. ex. en offentlig tillställnings anordnande bör ges en vid tolkning. Därvid bör inte enbart beaktas intresset av att mötesfriheten bevaras utan också det faktum att ett rikt socialt och kulturellt liv förutsätter ett rikligt och varierat utbud av skilda slags tillställningar och aktiviteter.

Som framgår av sammanställningen i bilaga 1 p. 11 uppges från fyra polisdistrikt att åläggande av ordningsvakt förekommer ibland då det gäller konserter. De konserter det är fråga om är av typ pop-gala eller musikfestival. Det torde även framdeles komma att finnas behov för polismyndighet att kunna ålägga anordnare av pop-konsert e. d. skyldighet att bekosta ordningsvakt. Vi har därför förordat att polismyndighet skall kunna föreskriva att ordningsvakt anlitas vid konserter.

Av sammanställningen framgår att ett polisdistrikt alltid föreskrivit ordningsvakter vid tävlingar och uppvisningar i sport och idrott. Detta är en

för hård tillämpning av nuvarande bestämmelser.

Samma förhållande gäller för danstillställningar där fem polisdistrikt redovisat att de alltid förordnar ordningsvakter. Vi finner det sannolikt att det även i dessa polisdistrikt bör kunna förekomma danstillställningar utan anlitande av ordningsvakter.

Beträffande pornografiska föreställningar visar sammanställningens punkt 6 att åläggande att bekosta ordningsvakt inte meddelats i något av de tillfrågade distrikten.

När det gäller cirkusföreställningar och tivoli- och marknadsnöjen, punkterna 7 och 8, synes spridningen av svaren kunna betecknas som normal, även om man också här kan ställa sig något frågande till varför i vissa distrikt åläggande att hålla ordningsvakt alltid meddelas. Lokala förhållanden kan emellertid kanske vara förklaringen till detta.

Den omständigheten att några polismyndigheter beträffande vissa former av tillställningar uppgivit att de alltid ålägger anordnaren att bekosta ordningshållning genom ordningsvakt ger emellertid anledning anta att praxis i dessa polisdistrikt måhända blivit alltför rutinmässig och att åläggande sker utan tillräckligt beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall.

8.3.2 *Åläggande att bekosta ordningsvakter*

Vi utgår från att vederbörande anordnare är den som bäst känner till vilken karaktär den planerade tillställningen eller sammankomsten kommer att ha liksom den väntade publiktillströmningen. Därutöver kan han dessutom ha beaktansvärda synpunkter på andra omständigheter som är av betydelse vid bedömningen av behovet av ordningsvakter.

Den övergripande bedömningen av ordningsläget inom det område där tillställningen skall äga rum måste utföras av polismyndigheten. Erfarenheterna från anordnare och polismyndighet måste tillsammans bilda grunden för utformningen av det beslut som reglerar ordningsförhållandena vid den aktuella tillställningen. Enligt vår uppfattning bör detta beslut i större utsträckning än f. n. föregås av samråd mellan polismyndighet och anordnare. Som tidigare angivits skall såväl vid ansökan om tillstånd till och vid anmälan om offentlig tillställning och allmän sammankomst lämnas uppgift om bl. a. tid och plats för tillställningen samt dennas art och huvudsakliga utformning. Givetvis kan anordnaren i detta sammanhang även anföra alla de omständigheter som han anser vara av betydelse vid bedömningen av eventuellt behov av ordningsvakter men det torde likväl, med hänsyn till mängden av de faktorer som inverkar på bedömningen, vara svårt för en anordnare att skriftligen – utan att konfronteras med de synpunkter polismyndigheten har att anlägga – ge en uttömmande redogörelse. Ett muntligt samråd ger helt andra och bättre möjligheter härtill. Det kan antas att såväl anordnare som polismyndighet vid ett sådant skulle ha lättare att få gehör – envar för sina synpunkter. Genom det muntliga samrådet skulle enligt vår mening polismyndigheten sålunda få ett fylligare material till ledning för sin bedömning av ordningsvaktsbehovet, varigenom eventuellt förekommande schablonmässighet vid denna skulle undvikas och kravet på flexibilitet bättre tillgodoses.

Kritik har riktats mot praxis för att föreskrifter om antal ordningsvakter kan variera vid till synes likartade tillställningar. Denna kritik har främst kommit från större anordnare som är anslutna till riksomfattande centralorganisationer och därigenom fått överblick över förhållandena inom skilda polisdistrikt. Genom ett muntligt samråd skulle en sådan anordnare få möjlighet att diskutera med polismyndigheten anledningen till förekommande skilda bedömningar av ordningsvaktsbehovet. Sådana diskussioner skulle sannolikt stimulera till kontakter mellan polismyndigheter vilka skiljer sig i sina bedömningar av ordningsvaktsbehovet.

Skiljaktigheten i bedömningarna kan säkerligen i flera fall vara sakligt grundad. I de fall där så ej är fallet kan antas att polismyndigheterna söker nå fram till en enhetlig bedömning. På så sätt skulle muntligt samråd medföra att enhetlighet – i den utsträckning sådan med hänsyn till de från distrikt till distrikt varierande förhållandena är möjlig – kunde nås vid bedömningarna av erforderligt antal ordningsvakter.

Vi vill med hänvisning till det sagda föreslå att muntligt samråd skall äga rum mellan polismyndighet och anordnare av ordningsvaktsverksamhet, då denne begär det. Dessutom står det naturligtvis polismyndigheten fritt att samråda med anordnare även om denne inte begärt det. Ett sådant samråd kan för övrigt i vissa fall anses ingå som ett naturligt led i ett ärendes handläggning.

Enligt vår mening torde det föreslagna samrådsförfarandet i många fall komma att leda till att enighet nås mellan polismyndigheten och anordnaren. Avgörandet av ärende där enighet ej kan nås torde ofta innefatta en hel del bedömningar av relativt komplicerad natur. Vi har därför övervägt huruvida ej sådant ärende bör hänskjutas till särskilt forum.

Det kan härvid erinras om att Svenska travsportens centralförbund i yttrande över betänkande (SOU 1954:37) med förslag till allmän ordningsstadga avslutade sitt yttrande med att föreslå att, när polismyndighet finner bevakning genom polispersonal eller ordningsvakter nödvändig, samråd härom och om storleken av bevakningen skall äga rum mellan polischefen och anordnaren samt att, om enighet därvid ej uppnås, frågan skall hänskjutas till länsstyrelsen.

Det kan här även erinras om att 1975 års polisutredning har i uppdrag bl. a. att överväga om förtroendemännen i polisstyrelsen bör delta i beslut om vissa s. k. myndighetsärenden, t. ex. frågor om tillstånd att hålla allmän sammankomst eller offentlig tillställning.

Beslut om ordningsvaktsverksamhet kommer huvudsakligen att grundas på rent ordningspolisiära överväganden. Sådana beslut torde inte vara särskilt lämpade att fattas av polisstyrelsen i plenum. En sådan ordning skulle förmodligen även innebära en fördröjning av ärendena så att eventuella besvär ej skulle hinna bli avgjorda före verksamhetens början. Rättssäkerhetsaspekten i dessa ärenden kan anses tillräckligt tillgodosedd genom samråds- och besvärsförfarandet.

För möjliggörande av det föreslagna samrådet bör dessutom de i AOst och LAS angivna tiderna för ansökan och anmälan om offentlig tillställning resp. allmän sammankomst förlängas. Ansökan om att få bedriva ordningsvaktsverksamhet torde böra innehålla uppgift om hur anordnaren avser att ombesörja ordningshållningen. Härmed skulle vinnas att polismyndigheten

ibland direkt kunde ålägga anordnaren skyldighet att hålla det antal ordningsvakter som anordnaren angivit sig avse använda. I sådant fall blir ett muntligt samråd naturligtvis överflödigt.

Som tidigare framgått uttalade departementschefen i prop. 1956:143 med förslag till allmän ordningsstadga bl. a. att det var uppenbart att förordnande inte bör meddelas om mera omfattande polisbevakning än som i varje fall bedöms som nödvändig och att en särskild regel därom i författningstexten syntes honom onödig. Vi delar denna uppfattning.

9 Förordnande av ordningsvakt m. m.

9.1 Förordnande myndighet, personprövning samt återkallelse m. m. av förordnanden

Förordnande av ordningsvakt meddelas av rikspolisstyrelsen om bevakningen berör flera län, av länsstyrelsen om bevakningen berör flera polisdistrikt inom länet och av polisstyrelsen i annat fall. För ansökan om förordnande och för förordnande används i allmänhet av rikspolisstyrelsen utarbetade formulär.

I föreskrifter till 93 § i 1965 års polisinstruktion vilken paragraf motsvarar 90 § polisinstruktionen uttalas bl. a. följande.

Förordnande som ordningsvakt må meddelas endast den som fyllt 20 år, gjort sig känd för ordentlighet samt i övrigt anses lämplig för det bevakningsuppdrag förordnandet avser. Gäller förordnande tjänstgöring vid industriföretag eller liknande och godkännande jämlikt föreskrifterna i 2 § c) KK 28.9.1951 (nr 640) om auktorisation av enskilda bevakningsföretag inte meddelats och tjänstgöringen från säkerhetssynpunkt är av särskild betydelse, skall utredning företas för prövning av vederbörandes medborgerliga pålitlighet. Sålunda bör genom förfrågningar hos olika myndigheter, främst kommunala, och enskilda förtroendemän och andra välunderrättade och omdömesgilla personer så vederhäftiga uppgifter som möjligt inhämtas rörande sökandens pålitlighet i medborgerligt hänseende. (Åldersgränsen 1974 sänkt till 19 år.)

Beträffande personprövningen har rikspolisstyrelsen föreskrivit att vid prövning om person, som skall förordnas som ordningsvakt, gjort sig känd för ordentlighet, bör, såvida förordnandet inte avser enstaka tillfälle, yttrande inhämtas från polismyndighet i annan ort, där vederbörande varit mantalsskriven under de senaste fem åren. Vid prövning av lämpligheten skall vidare beaktas, att vederbörande med hänsyn till ålder och kroppskonstitution är lämplig för det bevakningsuppdrag förordnandet avser. Förordnande, som utfärdas att gälla efter det att ordningsvakten fyllt 65 år, anges böra tidsbegränsas till högst ett år i sänder. Angående utländsk medborgare sägs att något formellt hinder inte föreligger att förordna sådan såsom ordningsvakt men att särskild prövning emellertid är nödvändig för att avgöra om vederbörande på grund av språksvårigheter eller eljest till följd av sitt utländska medborgarskap kan få svårt att utöva den verksamhet som avses.[1]

Av tabellerna 8.1–8.4 i bilaga 1 framgår antalet under åren 1972–1974 återkallade eller inte förnyade förordnanden samt anledningarna till att återkallelse skett och att förnyelse inte ägt rum. Den vanligaste anledningen

[1] AM 1967:2 nr 115.

under samlingsrubriken "Annat" torde vara att ordningsvakt slutat sin anställning vid visst företag e. d. och det i vederbörandes förordnande finns inskrivet att detta upphör, då anställningen upphör.

1962 års polisutredning undersökte antalet återkallade förordnanden under tiden den 1 januari 1960 t. o. m. den 30 juni 1963. Det totala antalet återkallade förordnanden uppgick till 1 093; 139 återkallelser var föranledda av olämplighet; 954 av egen begäran.[2] Under den tid den av 1962 års polisutredning gjorda undersökningen avsåg återkallades på grund av ordningsvakts olämplighet årligen i genomsnitt 40 förordnanden. Motsvarande genomsnitt för åren 1972–1974 uppgick till 43.

9.2 Förordnandens giltighetstid och geografiska omfattning m. m.

Någon bestämmelse som reglerar giltighetstiden för förordnande finns inte. Praxis varierar därför mellan olika myndigheter, se tabeller bilaga 1 p. 3. Större delen av förordnandena gällande 31.12.1974 var som framgår tillsvidareförordnanden. Dessa torde sannolikt till stor del utgöras av äldre förordnanden; sådana finns i relativt stort antal, se tabeller bilaga 1 p. 2. Förordnanden på viss tid och tillsvidareförordnanden förekommer i allmänhet sida vid sida inom samma myndighet. Endast visstidsförordnanden förekommer vid fem länsstyrelser och åtta polismyndigheter. Endast tillsvidareförordnanden förekommer vid tre länsstyrelser och tio polismyndigheter.

En länsstyrelse har uppgivit att visstidsförordnande utfärdas endast då sådant begärs samt att det i övrigt hänt att visstidsförordnande utfärdats då tvekan förekommit om den förordnades lämplighet och det ansetts lämpligt med omprövning efter viss tid. En annan länsstyrelse har angivit att förordnande första gången meddelas för ett år och därefter förlänges med tre år. Som grund för praxis att utfärda endast visstidsförordnande anges från några länsstyrelser möjligheten att därigenom utöva en fortlöpande kontroll eller att automatiskt följa upp och granska förordnandena.

Beträffande ordningsvakter för jakttillsyn tillämpas av en länsstyrelse den praxis att förordnande utfärdas på fem år för anställda i bolag och på två år för tillsynsmän som är engagerade av enskilda föreningar eller jaktvårdsområden.

Trettio polismyndigheter har närmare redogjort för tiden för meddelade visstidsförordnanden. Redogörelserna ger vid handen att av dessa polismyndigheter 19 regelmässigt utfärdar förordnanden på tre år samt sex på två år; tre polismyndigheter begränsar förordnandetiden till ett år samt två tillämpar fyra- resp. femårsförordnande.

Beträffande praxis har från några polismyndigheter uppgivits bl. a. följande.

Ordningsvakter som medgivits bära pistol har regelmässigt fått visstidsförordnanden.

Utbildad ordningsvakt förordnas på tre år. Ej utbildad förordnas intill tiden för nästa ordningsvaktskurs.

[2] SOU 1965:53 s. 162.

Ordningsvakt, som genomgått ordningsvaktskurs förordnas på tre år; övriga på ett år. Tillsvidareförordnanden utfärdas inte längre i distriktet.

Arrestant- och förpassningsvakter meddelas förordnanden tillsvidare. Anledningen till att förordnanden för ordningsvakter vid offentliga nöjestillställningar begränsas till i allmänhet ett år är att möjliggöra uppföljning av att dessa fortfarande är verksamma. Tidigare har erfarits att tillsvidareförordnade slutat med verksamheten utan att anmäla detta eller återlämna utlämnade legitimationstecken.

Enligt numera tillämpad praxis förordnas ordningsvakt första gången för en tid av ett år och förlängning i princip för ett år. Avvikelser kan förekomma beroende på att alla förordnanden inte skall upphöra att gälla vid samma tidpunkt.

Polisstyrelsen utfärdar numera inte tillsvidareförordnanden. Anledning därtill är att polisstyrelsen vill ha kontinuerlig omprövning av ordningsvakternas lämplighet.

Polisstyrelsen har sedan år 1970 tillämpat en förordnandetid av fem år; det torde vara förenat med stora svårigheter att övervaka vilka ordningsvakter som fortfarande är aktiva om förordnandetiden löper under längre tid än fem år.

I allmänhet gäller förordnande tre år. Då fråga varit om förordnade med statliga eller kommunala verk och inrättningar som arbetsgivare eller industribevakning gäller det fem år.

Från och med 1974 gäller att förordnande utfärdas för en tid av högst tre år. Grunden härför är bl. a. att få möjlighet till kontroll att vederbörande verkligen utnyttjat förordnandet samt ge tillfälle till kontinuerlig omprövning av lämpligheten.

Beträffande förordnanden vid offentliga tillställningar o. d. förekommer visstidsförordnanden med hänsyn till behov och den förordnades ålder. Jakttillsyningsmän förordnas under den tid vederbörande jaktvårdsförening/motsvarande beslutat om uppdraget.

I och för sig förordnas för normalt tre år. Undantag göres för dem som tillhör ortens ordningsvaktsförening, vilken delvis betraktas som auktoriserad. Dess medlemmar kan få tillsvidareförordnanden när föreningen begär detta.

Beträffande förordnandenas geografiska omfattning föreskriver rikspolisstyrelsen bl. a. följande.[3]

I vissa fall kan det vara praktiskt och lämpligt att polischef eller länsstyrelse ger ordningsvaktsförordnande generell tillämpning. Sålunda kan det vara befogat att förordnande i visst fall utfärdas att gälla vid alla slag av offentliga tillställningar inom polisdistriktet eller länet eller för andra uppdrag, som till karaktären är likartade. Hänsyn bör vid bedömningen tas till vederbörandes utbildning och lämplighet i övrigt.

Av tabell 4.1 i bilaga 1 framgår att av förordnanden som utfärdats av rikspolisstyrelsen och var gällande under år 1974 det alldeles övervägande antalet ägde riksgiltighet och endast ett litet fåtal avsåg två eller flera län.

Rikspolisstyrelsen har för sin del fastställt den praxis att riksgiltiga förordnanden utfärdas av styrelsen endast i de fall där ett och samma bevakningsobjekt går över länsgräns. Detta torde innebära att person som önskar tjänstgöra som ordningsvakt vid offentliga tillställningar e. d. inom skilda län ej erhåller förordnande av rikspolisstyrelsen.

Länsstyrelsernas förordnanden fördelar sig så att knappa två tredjedelar avser hela länet och drygt en tredjedel avser två eller flera polisdistrikt.

Förordnandena utfärdade av polismyndigheterna omfattar till största delen (9 580) hela polisdistriktet; näst största gruppen (5 889) avser visst eller vissa tjänstgöringsställen; ett förhållandevis mindre antal (1 422) är begränsat till att avse viss eller vissa kommuner.

[3] AM 1967:2 nr 115.

I enkäterna ställdes frågan om någon eller några av de personer som den 31 december 1974 hade förordnande inte längre tjänstgjorde som ordningsvakter.

Rikspolisstyrelsen har besvarat denna fråga med att förhållandet i detta hänseende var obekant för styrelsen; samma svar har lämnats av 17 länsstyrelser och 78 polisstyrelser. Frågan har besvarats med ja av 20 polisstyrelser samt med nej av sju länsstyrelser och 19 polisstyrelser. Från en polismyndighet där det den 31 december 1974 fanns 138 ordningsvakter har uppgivits att antalet ej verksamma sådana var 55 och att förordnandena för dessa sedermera återkallats.

9.3 Antalet ordningsvakter som hinder mot ytterligare förordnanden

I direktiven anges att förordnande som ordningsvakt av polisstyrelse numera regelmässigt meddelas för tjänstgöring inom hela distriktet. Det påpekas vidare att, i den mån styrelsen vid tillämpningen av 90 § PI iakttar en betydande restriktivitet, den situationen kan uppstå att antalet redan förordnade ordningsvakter inom distriktet anses utgöra hinder för att ytterligare förordnanden meddelas för en eller flera personer som har för avsikt att tjänstgöra endast vid offentliga tillställningar som hålls i viss bestämd lokal eller av viss arrangör.

Vi har i enkäten till polisstyrelserna frågat om det förekommit att polismyndighet vid ansökan från arrangör om förordnande av viss person som ordningsvakt med avsikt att tjänstgöra i den utsträckning som nyss nämnts ansett antalet redan förordnade ordningsvakter utgöra hinder mot ytterligare förordnanden.

Enkätsvaren ger vid handen att polisstyrelser i här avsedd situation endast i några få fall ansett antalet redan förordnade ordningsvakter utgöra hinder för att ytterligare förordnanden meddelas. En polisstyrelse har i detta sammanhang uttalat att endast utbildade ordningsvakter bör anlitas och att en alltför liberal förordnandegivning skulle innebära att ytterligare kurser måste anordnas, vilket är svårt med hänsyn till övriga arbetsuppgifter samt att ordningsvaktskåren inte heller bör bli större än att den motsvarar behovet. Från en annan polisstyrelse har hävdats att ett för stort antal ordningsvakter medför för få tjänstgöringstillfällen, vilket negativt påverkar ordningsvakternas yrkesskicklighet.

En polisstyrelse har uppgivit följande.

Konkurrerande ordningsvaktsföreningar har framfört synpunkter på att denna behovsprövning skall ske, eftersom i annat fall jämvikten rubbas. Om antalet ordningsvakter blir för stort, får många inte tjänstgöra i den omfattning som är erforderligt för att uppehålla färdighet och intresse. Man kommer från myndighetens sida även i viss motsatsställning till principen att ordningsvaktsförordnanden som inte utnyttjas skall återkallas. Polisstyrelsen är dock tveksam om det är hållbart att vägra förordna ordningsvakter på denna grund. Ordningsvaktsföreningens ställningstagande är baserat på fackliga och ekonomiska överväganden. En viss behovsprövning bör dock alltid vara med, men blir svårare att göra när som i detta distrikt två föreningar konkurrerar med varandra i stället för att samarbeta.

Från ett polisdistrikt, där nu aktuell fråga ej förekommit, framhålls att inom distriktet eftersträvas att endast ordningsvakter tillhörande ordningsvaktskåren anlitas, eftersom dessa får anses ha en mer neutral ställning än vakter som är knutna endast till en viss arrangör.

9.4 Överväganden

Som framgått av redogörelsen i avsnitt 9.1 kan ordningsvakter förordnas av såväl rikspolisstyrelsen, länsstyrelsen som polisstyrelsen beroende på vilket tjänstgöringsområde ordningsvakten skall vara verksam inom. Vi har inte kunnat finna att några tungt vägande skäl kan åberopas för den nuvarande ordningen beträffande förordnande myndigheter. Vi vill därför föreslå som enda förordnandemyndighet polisstyrelsen i det polisdistrikt där ordningsvakten har sitt hemvist. Förordnandet bör i normalfallet inte avse större område än polisdistriktet. Endast då särskilt behov därav föreligger bör förordnandet ges vidare geografisk giltighet. Det kan då utfärdas för ett eller flera polisdistrikt, ett eller flera län och undantagsvis för hela riket.

Genom vårt förslag får polismyndigheten bättre överblick över ordningsvaktsverksamheten i polisdistriktet. En bidragande orsak till detta förhållande och till att verksamheten kan förmodas få bättre stadga och bli lättare kontrollerbar är det föreslagna institutet beslut om ordningsvaktsverksamhet, vilket innebär att sådan verksamhet får bedrivas endast på plats där enligt polisstyrelsens beslut sådan verksamhet skall förekomma. Vi föreslår även att polisstyrelsen skall utfärda föreskrifter rörande ordningsvaktsverksamheten i polisdistriktet. Genom det föreslagna systemet kan ordningsvakter fortsättningsvis inte uppträda på andra platser än där polisstyrelsen efter prövning funnit skäl medge att ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas.

När det gäller personprövningen torde i allt väsentligt de principer som finns angivna i rikspolisstyrelsens föreskrifter fortsättningsvis böra vara gällande. Förordnande bör således få meddelas endast den som gjort sig känd för ordentlighet samt i övrigt anses lämplig att utöva ordningsvaktsverksamhet. Sådan verksamhet bör dock inte få utövas av person som är yngre än 20 år eller av person som är äldre än 65 år. Föreskriften om prövning av vederbörandes medborgerliga pålitlighet torde emellertid genom den begränsning som föreslås beträffande de verksamhetsområden inom vilka ordningsvakter skall få användas inte komma att vara erforderlig.

Vad beträffar giltighetstiden för förordnanden finner vi övervägande skäl tala för att dessa bör tidsbegränsas. För detta talar många skäl, dels vikten av att ordningsvakts lämplighet regelbundet prövas och dels betydelsen av att polismyndigheterna har någon kontroll över att ordningsvakterna utnyttjar sina förordnanden och sålunda genom tjänstgöring vidmakthåller för arbetsuppgifterna nödvändiga kunskaper och färdigheter. Enligt vår mening bör därför ordningsvaktsförordnande meddelas för viss tid, lämpligen högst tre år.

Att lämna några närmare anvisningar beträffande vilka omständigheter som bör föranleda att ordningsvaktsförordnande återkallas torde inte vara möjligt. Att ordningsvakt som gjort sig skyldig till brott mot person eller till förmögenhetsbrott eller mot vilken förekommit anmärkningar i nykterhets-

hänseende endast i undantagsfall bör få bibehålla förordnande synes emellertid uppenbart.

Vi vill vidare föreslå att ordningsvaktsförordnande skall kunna återkallas för den som utan giltig anledning vägrar åta sig ordningsvaktsuppdrag. Tillgången på ordningsvakter är i viss mån beroende av att erforderlig utbildning anordnas. Det är vidare ett allmänt intresse att antalet ordningsvaktsförordnanden inte blir större än nödvändigt inom distriktet. Därför måste utgångspunkten vara att de ordningsvakter som utbildas och innehar förordnande står till förfogande. I annat fall kan möjligheten att anordna offentliga tillställningar i varje fall temporärt hindras. Självfallet bör sådan återkallelse komma till användning endast i undantagsfall där det är uppenbart att giltiga skäl för vägran inte finns.

Antalet redan förordnade ordningsvakter bör inte få anses utgöra hinder mot att förordnande meddelas för sådan person som har för avsikt att tjänstgöra vid offentliga tillställningar som hålls i viss bestämd lokal eller av viss anordnare. Denna uppfattning är en följd av den syn på betydelsen av ordningsvakts lokalanknytning som redovisas i övervägandena i avsnitt 12.4.2.

10 Utbildningen av ordningsvakter

10.1 Gällande bestämmelser

I direktiven till 1962 års polisutbildningskommitté anförde chefen för inrikesdepartementet bl. a. följande.

Det har påtalats, att personer, som förordnats att tjänstgöra som ordningsvakter, ofta saknar de kunskaper som erfordras för att de på ett tillfredsställande sätt skall kunna fullgöra sina uppgifter. Frågan om ordningsvakternas utbildning har aktualiserats bl. a. i två skrivelser till inrikesdepartementet, den ena från Folkets Husföreningarnas Riksorganisation med begäran om statsbidrag till anordnande av kurser för ordningsvakter och den andra från Svenska Musikerförbundet med hemställan, att informationskurser måtte anordnas för ordningsvakter. Jag finner det lämpligt, att utredningen undersöker det utbildningsbehov, varom här är fråga, och – därest behov av utbildning anses föreligga – framlägger förslag om hur det bör tillgodoses.

Med hänvisning till vad som anförts i direktiven och till att de åberopade framställningarna endast avsåg ordningsvakter vid offentliga tillställningar ansåg sig polisutbildningskommittén böra begränsa sin utredning vad gäller ordningsvaktsutbildning till att omfatta endast sådana personer som på enskild bekostnad anlitas för polisbevakning vid viss tillställning. Härmed avsåg polisutbildningskommittén emellertid inte bara ordningsvakter vid offentliga nöjes- och idrottstillställningar utan även ordningsvakter vid restauranger, kaféer och övriga näringsställen, till vilka allmänheten äger tillträde. Undantag gjordes däremot för personer, som direkt eller genom olika vaktbolag meddelats bevakningsuppdrag vid industrier, militära anläggningar, affärsområden o. d.

I sitt betänkande Polisutbildningen (SOU 1965:53) framlade polisutbildningskommittén ett förslag till kursplan för grundläggande ordningsvaktsutbildning. Som underlag för kunskapsinhämtandet förutsattes ligga en särskilt utarbetad enkel, instruktiv handbok som anslöt sig till kursplanen. Enligt polisutbildningskommittén skulle den som erhållit eller avsågs komma i fråga för ordningsvaktsförordnande på egen hand men med bistånd från polisen tillgodogöra sig handbokens innehåll. En därpå följande muntlig undervisning, antingen den ägde rum i studiegrupp eller som veckoslutskurs, skulle därigenom vad beträffar de teoretiska momenten kunna begränsas till korta, orienterande genomgångar samt meddelande av de kompletterande informationer som eventuellt kunde visa sig erforderliga. Större delen av den muntliga undervisningen borde inriktas på demonstrationer och praktiska övningar. Polisutbildningskommittén beräknade tiden för den muntliga

undervisningen till 20 timmar i studiegrupp eller 12 timmar i veckoslutskurs.

Rikspolisstyrelsen utfärdade 1969 föreskrifter rörande utbildningen av ordningsvakter samt en stomplan m. m. för utbildningen av dessa. Dessa föreskrifter innebär i huvudsak följande.

Föreskrifterna är tillämpliga på ordningsvakter som anlitas för ordningshållning vid offentliga tillställningar, restauranger, kaféer och för liknande uppdrag. Länspolischef (motsvarande) samordnar utbildningen inom länet och anvisar särskild instruktör för utbildningen i polisdistrikten. Särskild plan för utbildningen omfattande en längre tid bör fastställas. Vid planeringen bör hänsyn tas till kursdeltagarnas bostadsorter och ordinarie anställningsförhållanden. När så är lämpligt anordnas utbildningskurs gemensamt för flera polisdistrikt. Polischef ansvarar för och leder utbildningen i polisdistriktet.

För att uppskatta utbildningsbehovet skall göras en inventering av antalet ordningsvakter inom polisdistrikten. Förordnanden för personer som under en längre tid inte anlitats för eller åtagit sig uppdrag bör återkallas. Behovet av ordningsvakter inom polisdistrikten bör beräknas. Härvid beaktas att ordningsvakter för ordningshållning bör anlitas i ökad omfattning.

Utbildning bör i första hand meddelas ordningsvakter som inte tidigare erhållit tillräcklig utbildning och som kan antas bli mera regelbundet anlitade vid offentliga tillställningar och för liknande uppdrag. Övriga ordningsvakter bör genomgå utbildning senast under 1972. Efter den 1 januari 1970 bör den som tidigare inte innehaft förordnande som ordningsvakt meddelas förordnande först sedan föreskriven utbildning genomgåtts. Polischef äger i undantagsfall medge befrielse från den föreskrivna utbildningen beträffande person som har lång erfarenhet av tjänst som ordningsvakt eller som genomgått motsvarande utbildning eller eljest av särskilda skäl kan befrias från utbildning.

Utbildningen bedrivs dels som självstudier med ledning av handbok för ordningsvakter, dels i samband med kvällssammankomster eller veckoslutskurs under ledning av utbildad instruktör. Den instruktörsledda utbildningen skall omfatta minst 16 timmar.

Kostnader för annonsering, undervisningsmateriel och lokalhyra bestrids av polisdistriktet. Kursdeltagare har själv att bekosta resa till utbildningsorten. Ersättning för förlorad arbetsförtjänst liksom i förekommande fall utgifter för kost och logi betalas inte av statsverket. Den instruktörsledda undervisningen är avgiftsfri. Polismans medverkan vid utbildning av ordningsvakter skall betraktas som uppdrag i tjänsten.

I stomplanen m. m. för utbildning av ordningsvakter anges beträffande självstudier bl. a. att handbok för ordningsvakter skall utdelas med anvisningar för studiernas bedrivande vilket lämpligen bör ske i samband med en sammankomst för information. Vidare sägs att inom varje polisdistrikt instruktören eller annan polisman bör utses som kontaktman för att bistå eleverna under den tid självstudier pågår. Den instruktörsledda utbildningen skall enligt stomplanen ha följande innehåll och omfatta minst nedan angivet antal timmar.

Kursinnehåll	Timtal
Institutet ordningsvakt; polisväsendets organisatoriska uppbyggnad; polisväsendets samhälleliga funktion	1
Ordningsvakts allmänna åligganden enligt PI; utdrag ur PI	1
Ordningsvakts maktbefogenheter; frihetsberövande enligt RB omhändertagande med stöd av PI tvångsmedel	2
Ordningsvakts rätt att bruka våld; grepp- och batongteknik	4
Bevakningstjänstens utförande	1
Ordningslagstiftningen	1
Alkohollagstiftningen	1
Vissa brott mot brottsbalken	2
Vägtrafiklagstiftningen	1
Olycksfallsvård	1
Prov	1
	16

Beträffande utbildningens bedrivande. föreskrivs att särskild vikt skall läggas vid de väsentligare delarna av handbokens innehåll. Dessa skall kommenteras, utvecklas och exemplifieras. Det förutsätts att kursdeltagare genom självstudier tillägnat sig även handbokens övriga innehåll. En repetition bör dock ske med kontrollerande frågor och kommentarer. Undervisningen i grepp- och batongteknik skall genomföras under ledning av instruktör som genomgått av rikspolisstyrelsen anordnad utbildning och i olycksfallsvård bör sjuksköterska eller annan lämplig sjukvårdskunnig person anlitas. Antalet deltagare i varje kurs bör maximeras till 20. För kontroll av kursdeltagarnas kunskaper anordnas muntligt eller skriftligt prov vid slutet av utbildningstiden.

10.2 Utbildningsverksamhet under åren 1973–1974

I enkäterna till polisstyrelserna och länsstyrelserna har vi hemställt om uppgifter rörande den utbildning som bedrivits under åren 1973–1974. Omfattningen m. m. därav framgår av tabellerna under p. 10 i bilaga 1.

Av tabell 10.1 framgår att i genomsnitt 17 elever deltagit vid de polisdistriktsvis bedrivna kurserna samt att i genomsnitt 1 198 ordningsvakter utbildats vardera åren 1973 och 1974. Av tabell 10.2 framgår att i genomsnitt 22 elever deltagit vid den för flera polisdistrikt gemensamt bedrivna utbildningen samt att därvid i genomsnitt utbildats 281 ordningsvakter vardera av åren 1973 och 1974.

Kursernas längd framgår av tabellerna 10.3 och 10.4. Totala antalet undervisningstimmar för den polisdistriktsvis bedrivna utbildningen är – vid bortseende från att längden av en kurs ej redovisats – 2 160 och för den för flera polisdistrikt gemensamt bedrivna utbildningen 382. Anmärkas må att

de sex kurser som enligt tabell 10.4 bara omfattat sju timmar avsett utbildning av endast jakttillsynsmän.

Polisstyrelserna har i enkäterna tillfrågats om utbildningen skett utan avvikelser från stomplanen samt ombetts om så ej var fallet att redogöra för avvikelserna. Frågan har besvarats av 90 polisstyrelser. Det visade sig att stomplanen följts i 57 distrikt och att avvikelser förekommit i 33 distrikt. Avvikelserna har främst bestått däri att timantalet utökats samt i enstaka fall däri att detta varit lägre än vad som anges i föreskrifterna. Den utökade tiden har bl. a. använts till narkotikainformation – ett ämne som ej finns med i stomplanen. Vidare synes i stor utsträckning undervisningen i grepp- och batongteknik ha fått större utrymme än vad som anges i stomplanen (fyra timmar), vilket ibland skett på bekostnad av utbildningen i andra ämnen såsom olycksfallsvård.

Av svaren från länsstyrelserna framgår att avvikelser från stomplanen ägt rum i ett fåtal fall och att de i huvudsak har bestått i att extra tid ägnats ämnena ordningsvakts maktbefogenheter, ordningsvakts rätt att bruka våld, grepp- och batongteknik samt vissa brott mot brottsbalken.

För utbildningen av ordningsvakter finns en av rikspolisstyrelsen utarbetad handbok för ordningsvakter. Polisstyrelserna har tillfrågats om ordningsvakterna i samband med utbildningen utöver denna handbok erhåller några handlingar eller instruktioner till ledning för sin kommande tjänstgöring. I 71 polisdistrikt förekommer inte något sådant. I tre polisdistrikt har polischefen utfärdat särskilda instruktioner för ordningsvakterna.

I vissa distrikt erhåller ordningsvakterna rikspolisstyrelsens anvisningar rörande tillämpning av LTO, tjänsteföreskrifter angående förfarandet vid beslag av rusdrycker verkställda av ordningsvakt samt Röda korsets handbok Första hjälpen. I ett polisdistrikt får de blivande ordningsvakterna formulär för ID-kort för diabetiker, epileptiker och hjärtsjuka.

Vid den för flera polisdistrikt gemensamt bedrivna utbildningen har ordningsvakter i ett fall erhållit lokala och regionala bestämmelser och i ett annat Svenska Jägareförbundets broschyr "Att vara jaktbevakare". Vidare har förekommit att ordningsvakterna erhållit information om LTO, instruktionen (1955:274) för fisketillsynsmän samt utdrag ur jaktlagen.

Polisstyrelserna har även tillfrågats huruvida ordningsvakter med andra arbetsuppgifter än som nämns i rikspolisstyrelsens i avsnitt 9.1 återgivna föreskrifter deltagit i utbildningen. Av 95 polisstyrelser som besvarat denna fråga har 12 angivit att så varit fallet; 26 har förklarat att det är obekant för dem hur det förhållit sig i detta hänseende, varemot återstoden eller 47 polisstyrelser uppgivit att endast ordningsvakter med nämnda arbetsuppgifter deltagit i utbildningen.

De personer med andra än dessa uppgifter har angivits ha deltagit i egenskap av väktare, vaktföretagsinnehavare, varuhuskontrollanter, parkvakter, internatföreståndare, järnvägstjänstemän, flygplatsbevakare, arrestantvakter, skyddsområdesvakter, vakter vid religiösa sammankomster samt vid fiskodling samt i ett fall i egenskap av ordningsman vid sameby.

På fråga om fortbildning av ordningsvakter förekommit under åren 1973 och 1974 har från 31 polisdistrikt meddelats att sådan ägt rum, varemot 85 polisstyrelser besvarat frågan nekande; ett distrikt har inte besvarat

frågan.

Fortbildningen har i ett tiotal fall uppgivits avse grepp- och batongteknik. Ett polisdistrikt uppger att ordningsvakterna 1974 lämnats tillstånd att bära batong och att fortlöpande utbildning därefter ägt rum i ämnet grepp- och batongteknik. Mestadels förekommer fortbildning i den formen att medlemmar i ordningsvaktsförening och instruktör från polismyndigheten samlas till träffar någon eller några gånger årligen, där ordningsvakterna erhåller information i skilda hänseenden.

10.3 Ej utbildade ordningsvakter

I enkäten till polisstyrelserna ställdes frågan om samtliga de ordningsvakter som hade förordnande 31 december 1974 genomgått utbildning enligt rikspolisstyrelsens föreskrifter.

I 55 polisdistrikt hade samtliga ordningsvakter genomgått sådan utbildning; i 61 distrikt var detta däremot ej fallet. Ett polisdistrikt har ej besvarat frågan.

Som skäl till att samtliga inte genomgått utbildningen har angivits i huvudsak följande omständigheter:

- ej utbildade har ej sådana uppgifter som avses i rikspolisstyrelsens föreskrifter utan tjänstgör som exempelvis ordningsvakter för jaktbevakning, fisketillsynsmän, trafikvakter, arrestantvakter, portvakter eller tillsynsmän vid militära förråd eller i industrihamnsområden
- personer som – innan utbildningen enligt föreskrifterna igångsattes – sedan lång tid tjänstgjort som ordningsvakter har fått tillstånd att fortsätta utan att genomgå utbildningen
- kurs ej anordnad de senaste åren
- instruktörsbrist
- vissa tjänstgör endast någon enstaka gång, t. ex. under midsommar, då brist föreligger
- vissa ordningsvakter utbildade genom vaktbolag eller genom industriföretag.

10.4 Synpunkter på utbildningen

Länsstyrelserna och polisstyrelserna har i enkäterna tillfrågats om den utbildning som anges i stomplanen är tillräcklig eller bör förändras i något eller några avseenden samt i så fall i vilken utsträckning.

Åtta länsstyrelser har betecknat utbildningen som tillräcklig varemot 15 har den uppfattningen att den bör förändras. Dessa har genomgående betecknat undervisningstiden som för knappt tilltagen.

Två länsstyrelser föreslår att tiden utökas till den dubbla, varvid den ena anger att såsom nytt ämne i undervisningen bör ingå två timmars narkotikainformation. Den andra länsstyrelsen anför beträffande önskade förändringar följande:

Kursen bör utökas till att omfatta minst dubbla tiden. Inget ämne bör utgå. Praktiska övningar bör ingå, t. ex. arbetsmetodik på en polisstation (avvisitering, rapportering etc.), övning i att skriftligen redogöra för inträffade händelser och ta upp personalia etc.

– Dessutom bör noteras nödvändigheten av praktisk handledning av erfarna polismän under ordningsvaktens tjänstgöring, t. ex. visa hur man kommer tillrätta med ordningsstörande situationer. – Vidare bör i kursen ingå frågor om ersättning i olika hänseenden. – Längre utbildning ger dessutom bättre urvalsmöjlighet. – Även om den nuvarande utbildningen tidsmässigt fördubblas bör ordningsvakt åläggas genomgå repetitionskurs inte minst beträffande maktbefogenheter jämte grepp- och batongteknik för att få behålla förordnande.

Åtta länsstyrelser har angivit det timantal varmed de anser kursen bör utvidgas. De föreslagna timantalen varierar från två till åtta timmar. Fem länsstyrelser har inte specificerat tiden för önskad förlängning av kursen.

Anförda önskemål återspeglas relativt väl av följande, vilket anförts av en länsstyrelse.

Jämfört med stomplanen i FAP 771–1 bör följande ändring ske:

Ordningsvaktens maktbefogenheter: Ökas från 2 till 5 timmar.
Ordningsvaktens rätt att bruka våld: Ökas från 4 till 5 timmar.
Bevakningstjänstens utförande: Ökas från 1 till 2 timmar.
Vägtrafiklagstiftningen: Ökas från 1 till 2 timmar.
Olycksfallsvård: Ökas från 1 till 2 timmar.
Ökningen innebär 7 timmar utöver de 16 timmar som gäller i dag. Detta är ett minimikrav.

Särskilt framträdande är önskemålet från åtskilliga länsstyrelser om utvidgad undervisning i ämnena ordningsvakts maktbefogenheter samt ordningsvakts rätt att bruka våld jämte grepp- och batongteknik.

Länsstyrelserna har tillfrågats huruvida från ordningsvakter eller annat håll framförts synpunkter på utbildningen av ordningsvakter. Sådana synpunkter har framförts till 10 länsstyrelser och kommit från ordningsvakter eller ordförande i förening av sådana.

Synpunkterna har oftast innefattat önskemål om längre utbildning och/eller fortbildnings- och repetitionskurser. En länsstyrelse anger att önskemål framförts om utvidgad undervisning i ämnet grepp- och batongteknik men sällan i andra avseenden. Önskemål om narkotikainformation har framförts till en länsstyrelse.

Femtiosju polisstyrelser har betecknat utbildningen som tillräcklig. Lika många har uppfattningen att den bör förändras och fyra polisstyrelser har inte besvarat frågan. Fyrtiofyra polisstyrelser har uttryckt den meningen att utbildningstiden enligt stomplanen är för knapp. Tjugotvå har därvid angivit enligt polisstyrelsens mening lämpligt timantal samt lika många endast angivit att utbildningstiden bör förlängas.

Önskad utbildning framgår av följande tabell.

Antal polis-styrelser	Önskat timantal
11	18–25
0	26–30
5	31–35
6	36–40
22	–

Beträffande användningen av den utökade tiden förekommer olika meningar. Vanligt förekommande är emellertid den meningen att undervisningen beträffande ordningsvakts maktbefogenheter samt dennes rätt att bruka våld jämte grepp- och batongteknik är för knapp. Ett återkommande önskemål är att ökat utrymme ges åt praktisk utbildning.

Förslag har dessutom framförts att utbildningen utvidgas till att avse ämnen som inte förekommer i stomplanen. Dessa förslag avser bl. a. brandskydd, psykologi och yrkesetik, narkotikainformation samt rapportering. Från många polisstyrelser understryks behovet av att utbildningen följs upp med repetitions- och fortbildningskurser. En polisstyrelse anger att den nuvarande utbildningen är tillfyllest för ordningsvakter vid mindre, offentliga tillställningar men däremot otillräcklig med hänsyn till ordningsvakts rätt att ingripa enligt LTO eller när det gäller speciell verksamhet såsom jakttillsyn m. m. Samma styrelse har vidare den uppfattningen att utbildningen är otillräcklig för sådana ordningsvakter som skall tjänstgöra vid större folkparker eller folketshusanläggningar m. m., där inslaget av svårbemästrad publik är påtagligt.

Polisstyrelserna har tillfrågats om synpunkter på utbildningen som framförts från ordningsvakter eller annat håll. Sådana synpunkter har framförts inom femtiofyra polisdistrikt varemot inom sextiotvå distrikt detta ej är fallet. En polisstyrelse har inte besvarat frågan.

De synpunkter som framförts har nästan uteslutande kommit från ordningsvakter och väsentligen inneburit önskemål om fortbildning, ofta avseende grepp- och batongteknik samt om längre grundutbildning. En polisstyrelse uppger att ordningsvakterna önskar en årlig kompletteringskurs om fyra timmar.

I skrivelse till oss har en ordningsvaktsförening framställt önskemål om utbildning utöver grundutbildningen samt information om narkotika. En annan förening uppger att inom denna utbildningstiden diskuterats vid ett flertal tillfällen och att man därvid funnit att den är något för kort, bl. a. bör enligt föreningens mening undervisningen i grepp- och batongteknik utökas. Samma förening anser vidare att en bestämmelse om fortbildningskurser bör föreslås av utredningen.

10.5 Överväganden

Med hänsyn till de relativt omfattande befogenheter ordningsvakter f. n. har – särskilt avseende befogenheten att verkställa omhändertaganden enligt 3 § LTO – samt till den vidsträckta användning ordningsvakter kommit att få skulle den nuvarande utbildningen kunna betecknas som otillräcklig. Det kan emellertid konstateras att ett förvånansvärt stort antal av länsstyrelserna och polisstyrelserna betecknat utbildningen som tillräcklig samt att de framförda önskemålen om utvidgning av utbildningen i allmänhet ej avsett en särskilt omfattande sådan. Ett skäl för denna bedömning kan vara att man anser att ordningsvakternas bristande allmänpolisiära erfarenhet till stor del uppvägs av deras övriga yrkes- och livserfarenheter samt av den fördjupade människokännedom och annan erfarenhet dessa personer får genom att fortlöpande arbeta som ordningsvakter.

Vi har i det föregående föreslagit vissa inskränkningar i ordningsvakternas befogenheter och verksamhetsområden samtidigt som vi i viss mån utökat anordnarens ansvar för ordningshållning. Till detta kommer att vi anser att ordningsvaktsuppdrag även i framtiden i huvudsak kommer att utföras som arbete på fritid från annat arbete. Av dessa skäl har vi inte funnit anledning att göra genomgripande förändringar av utbildningen. Vi anser oss också ha funnit stöd i ett sådant ställningstagande hos de många myndigheter som ansett nuvarande utbildning tillräcklig eller som föreslagit endast mindre utökningar.

Det måste anses vara ett rimligt krav att ordningsvakterna erbjuds en utbildning som innehålls- och utrymmesmässigt väl svarar mot deras befogenheter. Utifrån dessa synpunkter är den nuvarande utbildningen om sammanlagt 16 timmar för kort. Mot kravet på längre utbildning står en minskande möjlighet för personer med annat arbete att kunna delta i någon längre utbildning.

Med hänsyn till dessa synpunkter och till att ordningsvakternas befogenheter genom vårt lagförslag preciseras och inskränks något, har vi stannat för uppfattningen att föreslå en utbildning om sammanlagt ca 25 timmar. Härigenom skulle även fortsättningsvis utbildningen kunna bedrivas i form av kvällskurser.

Vi förordar att utbildningen ges följande innehåll och omfattar nedan angivet antal timmar.

Kursinnehåll	Timtal
Polisens verksamhet och samhälleliga funktion; ordningsvaktsbegreppet	1
Ordningsvakts allmänna åligganden	1
Ordningsvakts befogenheter	3
Ordningsvakts rätt att bruka våld; självskyddsteknik	7
Bevakningstjänstens utförande jämte yrkespsykologi	5
Ordningslagstiftningen	1
Alkohollagstiftningen; narkotikainformation	2
Vissa brott mot brottsbalken	2
Vägtrafiklagstiftningen	1
Sjukvård	1
Prov	1
	25

Som framgår innebär den förordade utbildningen en tidsmässig utvidgning om nio timmar. De egentliga nyheterna är ämnena yrkespsykologi och narkotikainformation. Vidare har längre tid anslagits åt ämnena ordningsvakts befogenheter samt ordningsvakts rätt att bruka våld jämte självskyddsteknik.

Vad beträffar ämnet yrkespsykologi vill vi betona betydelsen av att ordningsvakt äger vissa psykologiska insikter. Enligt vår mening är det emellertid svårt att bibringa sådana insikter genom en teoretisk undervisning.

Den undervisning i yrkespsykologi som vi förordar bör därför ske i annan form som syftar till att öva elevernas förmåga till inlevelse samt att se den verklighet där de skall tjänstgöra ur andra synpunkter än rent polisiära. En form av undervisning som enligt vår åsikt är lämpad härför är undervisning i seminarieform med deltagande förutom av instruktör av erfarna arrangörer av offentliga tillställningar. Det är vår övertygelse att en diskussion i seminarieform mellan arrangörer med stora praktiska erfarenheter från fältet och av där uppkommande problem och kursdeltagare på ett vida effektivare sätt än teoretisk psykologisk undervisning kan ge eleverna den "praktiska psykologiska blick" som kan möjliggöra för en ordningsvakt att i många fall lösa ordningsproblem genom samtal i stället för genom andra mer ingripande metoder.

Med ämnet narkotikainformation avses inte orientering om narkotikalagstiftningen utan undervisning i igenkännande av tecken på narkotikapåverkan samt i förfarandet med narkotikapåverkade som låser in sig, faller i medvetslöshet m. m.

I ämnet sjukvård bör förutom undervisning i första hjälpen vid olycksfall ingå information om de symtom epileptiker och diabetiker m. fl. kan visa samt om de särskilda identitetshandlingar personer lidande av vissa sjukdomar brukar bära på sig.

Att vi förordar en utökning av ämnet ordningsvakts rätt att bruka våld jämte självskyddsteknik innebär inte att vi har annan uppfattning än att våld självfallet skall ses som en sista utväg att lösa ordningsproblem. Att våld endast är en sista utväg och att alla andra medel att komma tillrätta med ordningsstörande personer måste prövas innan våld tillgrips skall tvärtom starkt framhållas i undervisningen. Våld måste emellertid ibland användas och det är då av största vikt för undvikande av onödiga skador att ordningsvakt äger i vart fall grundläggande färdigheter i självskyddsteknik.

Beträffande det återkommande önskemålet att utrymme skall ges åt praktisk utbildning vill vi betona vikten av att utbildningen i största möjliga utsträckning utformas på det sättet att det teoretiska innehållet exemplifieras genom praktiska övningar i exempelvis omhändertagande i tänkta fall. Som ett naturligt led i sådana övningar bör ingå undervisning i rapportering av den vidtagna åtgärden.

Vad gäller förslaget att brandskydd skall ingå som särskilt ämne har vi bedömt särskild undervisning innefattande demonstration av olika brandförsvarsmetoder sannolikt vara mindre givande med hänsyn till de variationer i fråga om utrustning som kan förekomma från plats till plats. Det kan inte heller anses vara en primär uppgift för en ordningsvakt att sörja för erforderligt brandförsvar i lokaler för offentliga tillställningar eller andra lokaler. Trots detta måste det naturligtvis anses åligga en ordningsvakt att vid brand vidta de åtgärder som kan erfordras. I en krissituation i samband med brand torde den väsentligaste uppgiften för en ordningsvakt vara att sörja för skyndsam utrymning av lokalen – en uppgift som mindre är att hänföra till brandskydd än till ordningshållning. Med hänsyn till denna uppgift bör det i samband med undervisningen om ordningsvakts allmänna åligganden betonas att ordningsvakt har att göra sig underrättad om de utrymningsmöjligheter som finns på tjänstgöringsplats samt vikten av att han genom ett fast

och lugnt uppträdande i en krissituation söker förebygga panik. Även om det som angivits ej kan anses vara en primär uppgift för en ordningsvakt att sörja för brandförsvar måste han naturligtvis anses skyldig att ingripa även med direkt brandskyddande åtgärder om så är nödvändigt. I syfte att vara beredd till sådana åtgärder måste han äga kännedom om på tjänstgöringsställe tillgängliga brandskyddsinstrument och deras funktion. Det bör därför anses ingå i ordningsvakts allmänna åligganden att förskaffa sig sådan kännedom beträffande sina olika tjänstgöringsställen.

Vad beträffar det vanligt förekommande önskemålet om fortbildningskurser finner vi det värdefullt om sådana anordnas. Vi vill emellertid inte ålägga polismyndigheterna – dessa skall som framgår nedan även i fortsättningen svara för utbildningen av ordningsvakter – någon skyldighet att regelbundet anordna sådana. Om tillgängliga resurser medger det och behov av fortbildning yppats antingen genom önskemål från ordningsvakter eller på annat sätt vill vi emellertid framhålla vikten av att fortbildning anordnas då behov därav föreligger. Att ge några närmare anvisningar angående innehållet i fortbildningskurs torde inte vara lämpligt, utan detta bör vara beroende av omständigheterna från fall till fall.

Enligt vår mening bör eftersträvas att polismyndigheterna kontinuerligt samråder i utbildningsfrågor med i första hand sådana anordnare av offentliga tillställningar som i större utsträckning anlitar ordningsvakter. Samrådet i utbildningsfrågor skall tjäna syftet att göra polismyndigheterna uppmärksamma på eventuella brister i utbildningen.

Den föreslagna utbildningen bör inte betraktas som helt fastlåst vare sig tidsmässigt eller innehållsmässigt. Vad gäller tiden bör den kunna göras en eller annan timme kortare om exempelvis elevantalet är lågt och undervisningen därför kan bedrivas effektivare än vid ett högt elevantal, där en viss utökning av tiden tvärtom kan vara motiverad. Med hänsyn till att viss ersättning föreslås utgå till deltagare i ordningsvaktsutbildning bör några större avvikelser inte få förekomma. Innehållsmässigt bör kursen kompletteras där lokala eller andra förhållanden så föranleder om det kan ske utan att något väsentligt av kursens innehåll försummas.

Med hänsyn till den relativt genomgripande förändring som föreslås i de regler som gäller ordningsvakter torde det vara ofrånkomligt att även ordningsvakter som genomgått utbildning enligt den gamla ordningen genomgår den nu föreslagna utbildningen. Detta kan naturligtvis inte ske annat än successivt.

Det förekommer att ordningsvakt som inte genomgått utbildning förordnas att tjänstgöra vid visst tillfälle, t. ex. under midsommar, då svårighet föreligger att anskaffa erforderligt antal ordningsvakter.

Ordningsvaktsverksamhet är att anse som viss begränsad polisverksamhet. Med hänsyn till detta och till ordningsvaktens befogenheter måste det anses otillfredsställande att person utan föreskriven utbildning förordnas till ordningsvakt. Detta bör därför fortsättningsvis inte få ske. I de fall ordningsvaktsverksamhet inte skall förekomma, får anordnaren själv eller med anlitande av civilpersoner ansvara för att god ordning råder vid tillställningen. Anordnaren eller de anlitade civilpersonerna kan då inte anses ha andra befogenheter än de som tillkommer envar.

Som framgått förekommer att utbildning i bevakningsföretags regi av polismyndighet accepteras som grund för ordningsvaktsförordnande. Enligt

vår mening bör detta fortsättningsvis inte accepteras. Av våra överväganden i avsnitt 12.4.2 framgår att ordningsvakt i princip inte skall få tillhandahållas av bevakningsföretag. Ordningsvaktsutbildning anordnad av sådana företag bör därför inte heller kunna utgöra grund för förordnande.

Behov av ordningsvaktsutbildning för väktare kommer enligt dessa principer att få tillgodoses genom polisstyrelsernas försorg i de fall sådan utbildning kan bli erforderlig.

Såsom framgått av utredningen anlitas f. n. ABAB för ordningshållning i tunnelbanan i Stockholm och för viss ambassadbevakning och liknande bevakning i de största polisdistrikten. Vi föreslår åtgärder som kommer att minska behovet av ordningsvaktsförordnanden för dessa uppgifter. Trots detta kan det tänkas att ordningsvaktsförordnanden kan komma att utfärdas för denna grupp av väktare även i fortsättningen. Omfattningen blir beroende av utvecklingen i framtiden men torde i varje fall väsentligen komma att understiga det nuvarande behovet av att årligen utbilda ca 300 väktare vid ABAB i Stockholm. Med hänsyn till polisdistriktens begränsade resurser att tillhandahålla ordningsvaktsutbildning av här möjligen aktuell omfattning föreslår vi att möjligheter ges att organisera och genomföra denna utbildning i särskild ordning och i samverkan mellan berörda polisdistrikt och ABAB. Föreskrifter för denna utbildning bör meddelas av rikspolisstyrelsen.

Den korta tid som även enligt vårt förslag anslås åt utbildningen av ordningsvakter nödvändiggör att dessa såsom f. n. efter viss introduktion måste förutsättas genom självstudier söka före utbildningens början tillgodogöra sig innehållet i en handbok för ordningsvakter. De nuvarande informationssammankomsterna bör bibehållas liksom systemet med kontaktman med uppgift att bistå eleverna under självstudierna.

Ansvaret för att erforderlig utbildning anordnas bör åvila rikspolisstyrelsen och polisens regionala organ. Utbildningen bör utformas efter samråd med inom området verksamma organisationer. Vid planeringen bör beaktas att tillgången på utbildade personer tillgodoser efterfrågan på ordningsvakter.

Som framgått erhåller ordningsvakter f. n. inte någon ersättning för förlorad arbetsförtjänst eller kostnader i samband med utbildningen. Detta kan vara en bidragande orsak till att vissa svårigheter föreligger att rekrytera personer till ordningsvaktsutbildning även om andra orsaker kan tänkas ha större betydelse i detta hänseende. För att stimulera intresset hos lämpliga personer att genomgå utbildning bör kursdeltagare av statsmedel erhålla viss ersättning. Denna torde lämpligen utgå i form av resekostnadsersättning och traktamente enligt allmänna resereglementet.

Vid antagande av en årlig utbildning av 1 500 ordningsvakter och att denna genomfördes uteslutande vid tredagarskurser samt att samtliga kursdeltagare skulle vara berättigade till fullt dygnstraktamente 147 kr. skulle den totala kostnaden härför uppgå till 661 500 kr. Härtill kommer ersättning för resekostnad vilken kan uppskattas till ett genomsnittligt lågt belopp. Antas detta uppgå till 20 kr. blir totala kostnaden för resor 30 000 kr. Sammanlagda kostnaden blir vid denna beräkning 691 500 kr.

Ovan angivna belopp torde få anses som ett maximibelopp eftersom antagandet att samtliga deltagare skulle vara berättigade till fullt dygnstraktamente uppenbarligen inte är realistiskt. Anordnas kurs i form av ett antal sammankomster torde kostnaderna inte komma att uppgå till mer än en tredjedel av det beräknade beloppet.

11 Ordningsvakts utrustning

11.1 Gällande bestämmelser

Enligt 74 § PI ankommer det på rikspolisstyrelsen att meddela föreskrifter om skyldighet för polisman eller den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra annan polisverksamhet än trafikövervakning att inneha och under tjänstgöring vara iförd tjänstedräkt samt att vara försedd med tjänstetecken och beväpning.

Rikspolisstyrelsen utfärdade 28 december 1964 provisoriska föreskrifter om polisens utrustning (PUF). Föreskrifterna innehåller i 13 § samt i bilaga D till föreskrifterna bestämmelser om ordningsvakts utrustning. Nämnda paragraf och bilaga är fortfarande gällande. Föreskrifterna har i övrigt ersatts av FAP 936-1 om polismans utrustning m. m., vilka gäller fr. o. m. den 1 juli 1974.

Enligt 13 § 1 mom. PUF skall ordningsvakt vara försedd med skärmmössa eller vintermössa och armbindel samt signalpipa. Vidare gäller att polischef får förordna att ordningsvakt skall vara försedd med ytterligare utrustning, dock ej med annan beväpning än batong, pistol med snodd och hölster eller handbojor. Beträffande den som eljest utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet föreskrivs att han skall vara försedd med legitimationsmärke eller tjänstetecken för passkontroll samt med beväpning enligt bilaga D.

Bilaga D avser enligt sin rubrik skyldighet för den som utan att vara polisman fullgör annan polisverksamhet än trafikövervakning att under utövande av verksamheten vara försedd med tjänstetecken och beväpning. I bilagan anges att ordningsvakt och den som eljest förordnats att utföra annan polisverksamhet än trafikövervakning under utövning av verksamheten bör vara försedd med utrustning enligt en i bilagan intagen tabell. Vidare sägs att vid all verksamhet utomhus signalpipa skall medföras.

Nämnda tabell innehåller följande

Övervakning genom ordningsvakt
Skärmmössa eller vintermössa med ordet "ORDNINGSVAKT" tydligt anbragt samt på vänster överarm armbindel med legitimationsmärke. Batong och handbojor.
Arrestantpassning
Armbindel med legitimationsmärke på vänster överarm. Batong som förvaras tillgänglig inom tjänstgöringslokalen.
Förpassningsresa
Legitimationsmärke. Batong och handbojor som förvaras dolda på lämpligt sätt.

Tillfällig passkontrolltjänstgöring
Tjänstetecken för passkontrollant fastsatt på vänstra rockuppslaget eller vänstra sidan av bröstet. Batong som förvaras tillgänglig inom tjänstgöringslokalen.
Delgivningsgöromål eller annan ej särskilt nämnd verksamhet
Legitimationsmärke

Dispens från kravet att ordningsvakt skall bära skärmmössa eller vintermössa, armbindel och signalpipa kan beträffande ordningsvakter för jaktbevakning meddelas enligt ämbetsskrivelse den 30 juni 1960 från Kungl. Maj:t till samtliga länsstyrelser. Dispensen avser i princip tidigare gällande bestämmelser om ordningsvakts utrustning men får numera anses avse de föreskrifter som nu gäller. Har sådan ordningsvakt meddelats dispens skall han under tjänstgöring vara försedd med föreskrivet legitimationsmärke samt med förordnandet som ordningsvakt.

Några närmare bestämmelser om de fall i vilka ordningsvakt får medges rätt att bära pistol finns inte. I FAP 104–2 angående tillämpningen av kungörelsen (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten anges endast att ordningsvakt får medges bära vapen i tjänsten enbart om detta är erforderligt för hans uppdrag. Enligt föreskrifterna skall ordningsvakten vidare styrka sin kompetens att handha vapnet. Vidare gäller att polischefen, då så bedöms nödvändigt, bör föranstalta om prov för att utröna ordningsvaktens praktiska och teoretiska kunskaper. Enligt 10 § nämnda kungörelse gäller vad som sägs däri om polisman även den som enligt 90 § PI förordnats att vara ordningsvakt.

Beträffande väktares bärande av skjutvapen har rikspolisstyrelsen däremot utfärdat föreskrifter gällande fr. o. m. den 12 april 1976. I dessa sägs bl. a. att väktare som för sitt bevakningsuppdrag utrustas med skjutvapen (pistol eller revolver) skall ha förordnande som ordningsvakt enligt 90 § PI. En konsekvens härav blir att väktare – tillika ordningsvakt – som utrustats med skjutvapen blir underkastad bestämmelserna i skjutkungörelsen jämte av rikspolisstyrelsen utfärdade tillämpningsföreskrifter till denna. Avseende ordningsvakts utrustning med tårgaspistol saknas bestämmelser.

Beträffande hund gäller att ordningsvakt får använda sådan i sin tjänst efter särskilt medgivande av polischefen. Innan medgivande lämnas skall hunden ha prövats lämplig enligt vissa av rikspolisstyrelsen meddelade föreskrifter. Vid prövningen av hunden – denna verkställs av polisman som erhållit rikspolisstyrelsens förordnande för prövning av tjänstehundar – skall även ordningsvaktens förmåga att föra hunden bedömas. Om omständigheterna ger anledning till förnyad prövning efter viss tid kan medgivandet tidsbegränsas.[1]

Avseende väktare finns däremot i rikspolisstyrelsens föreskrifter om väktares utbildning, uniformering och utrustning föreskrifter om hundförarutbildning. Denna omfattar 40 timmar. Det är en förutsättning för att väktare skall få använda hund i sin tjänstgöring att han genomgått denna utbildning.

11.2 Gällande bestämmelsers tillämpning

Som framgått finns inga bestämmelser om att ordningsvakt skall bära särskild uniform.

[1] FAP 214-1.

I enkäten till polisstyrelserna har dessa tillfrågats om ordningsvakterna inom polisdistriktet använder någon enhetlig uniform samt hemställts om redogörelse för förhållandena beträffande ordningsvakternas klädsel.

Av svaren framgår att ordningsvakterna inom det alldeles övervägande antalet polisdistrikt saknar enhetlig klädsel. I vissa fall förekommer dock sådan. I första hand gäller detta ordningsvakter anställda vid ett och samma bevakningsföretag. Vidare förekommer att ordningsvakter som är medlemmar i samma ordningsvaktsförening är enhetligt klädda. Det förekommer även att arrangörer av offentliga tillställningar utrustar sina ordningsvakter med enhetlig klädsel.

I ett fåtal polisdistrikt har meddelats provisoriska föreskrifter rörande ordningsvaktens uniformering och utrustning eller förtydligande och kompletterande anvisningar till rikspolisstyrelsens föreskrifter i detta ämne.

En polismyndighet har således föreskrivit beträffande

1. *Utetjänst*
   Grön overall, vitt koppel, båtmössa med "ordningsvaktsmärke" och legitimationsmärke anbragt på vänster bröstficka. Övergångsvis må overall i annan färg (dock ej overall liknande polisoverall) med svart koppel bäras.
2. *Innetjänst*
   Diskret mörk eller grå klädsel (kostym eller blazer och byxor) samt på vänster överarm armbindel med legitimationsmärke.

En annan polismyndighet har utfärdat bl. a. följande anvisningar till rikspolisstyrelsens föreskrifter:

Mössa, mössmärke
Huvudbonad skall utgöras av skärmmössa, vintermössa eller båtmössa. Ordet "ORDNINGSVAKT" skall vara tydligt anbragt framtill på mössan. Ordet "ORDNINGSVAKT" får vara infällt i ett märke. Däremot får polisväsendets mössmärke inte användas. Detta gäller såväl det äldre som det nuvarande.

Kostym (overall)
Kostym som bäres under tjänstgöring som ordningsvakt (uniform) skall vara av mörkt tyg. Som alternativ till mörk kostym får overall bäras. Sådan skall vara av mörkgrått eller mellangrått tyg. Overaller i samma eller liknande färgnyanser som polisväsendets får fortsättningsvis inte användas. Sådana overaller, som eventuellt anskaffats före november 1974, får dock övergångsvis nyttjas.

Emblem, knappar
Polisväsendets emblem och knappar får inte användas på kostymer eller overaller. Beträffande legitimationsmärke för ordningsvakt, se nedan under särskild rubrik. Andra förgyllda knappar än de som brukas av polisväsendet är tillåtna.

Koppel
Koppel är icke obligatorisk utrustningspersedel för ordningsvakt. Den som ändå vill använda koppel får bruka svart eller brunt sådant – däremot icke vitt. Eventuellt redan anskaffade vita koppel får brukas längst till och med den 1 juni 1975.

Batong
Om vit batong av polisväsendets modell bärs, skall den förgyllda knappen med trekronors-emblem vara avmonterad. Svart batong får bäras.

Legitimationsmärke
Legitimationsmärke för ordningsvakt skall bäras i armbindel på vänster överarm. Märket får också fästas direkt i tyget på vänsterärmen. Vid tjänstgöring på platser med trängsel eller i andra speciella fall får märket alternativt bäras på vänster sida av bröstet

(invid vänstra övre kavajfickans lock e d).

Övrig utrustning

Batong och handfängsel skall medföras vid all tjänstgöring. Vid tjänstgöring utomhus skall även signalpipa bäras.

Av enkätsvaren framgår vidare att overall med legitimationsmärke fästat vid vänster bröstficka samt båtmössa är en i åtskilliga distrikt vanlig klädsel för ordningsvakt även om tillstånd ej givits till denna placering av legitimationsmärket eller till användande av båtmössa.

Det förekommer även – särskilt på restauranger – att ordningsvakt endast bär legitimationsmärke dolt på insidan av kavajslaget e. d. Vidare torde armbindel användas i mycket ringa utsträckning samt legitimationsmärket i allmänhet bäras på bröstet.

Från polishåll har inom åtskilliga polisdistrikt påtalats att ordningsvakter är utrustade på sådant sätt att de är förvillande lika poliser. Risken för förväxling av polis och ordningsvakt på grund härav har även påpekats av allmänheten. Likheten mellan ordningsvakts och polismans utrustning har enligt en polismyndighet medfört att polisen i många fall "får stå" för ingripanden gjorda av ordningsvakter.

En polisstyrelse, till vilken kritik från polismän riktats mot likheten mellan ordningsvakts och polismans utrustning, uppger att det enligt polismännens uppfattning synes finnas en medveten strävan från ordningsvaktshåll att uppnå sådan likhet samt att polismännen anser det ytterst angeläget att sådana utrustningsbestämmelser införs för ordningsvakt att denne inte kan förväxlas med polisman.

I enkäten till polisstyrelserna har vi hemställt om angivande huruvida och till vilket antal under 1974 gällande förordnanden innehållit tillstånd för ordningsvakt att bära särskild utrustning.

Polisstyrelsernas svar framgår av följande sammanställning.

	Antal
Ej särskilt tillstånd	9 339
Tillstånd till batong	6 530
handbojor	3 663
hund	178
pistol	106
tårgaspistol	242

Tillstånd för ordningsvakt att bära batong hade meddelats i 95 polisdistrikt samt tillstånd till handbojor i 60 distrikt. I 14 distrikt hade samtliga ordningsvakter rätt att bära batong eller batong och handbojor.

I 27 polisdistrikt var antalet tillstånd till batong identiskt med antalet tillstånd till handbojor. I dessa distrikt synes praxis alltså vara sådan att tillstånd att bära batong alltid förenas med tillstånd att bära handbojor. I 18 distrikt har ordningsvakterna inte erhållit tillstånd att bära någon form av särskild utrustning.

Tillstånd för ordningsvakt att vara utrustad med hund förekom i 24 polisdistrikt.

Tillstånd till pistol respektive tårgaspistol förekom i 18 respektive 34

polisdistrikt.

I enkäten till polisstyrelserna har vi hemställt om uppgift om verksamhetens art enligt de förordnanden vari tillstånd givits till pistol eller tårgaspistol.

Verksamhetens art enligt förordnanden med tillstånd för ordningsvakt att bära pistol framgår av det följande.

1. Ambassadbevakning
2. Bevakning av Tumba pappersbruk (Riksbankens sedeltryckeri)
3. Bevakning av fabriksanläggning
4. Bevakning av militära förråd
5. Bevakning av kronans anläggningar
6. Ordningsvakt som utrustats med pistol tillhör vaktbolag eller är anställd vid stor industri
7. Civilanställd vaktman vid flygvapnet
8. Tillsyn av militära förråd vid Sydkustens örlogsbas
9. Bevakning av flygvapnets anläggningar
10. Bevakning av åtta militära anläggningar
11. Bevakning av flygvapnets anläggningar
12. Bevakning under värdetransporter
13. Bevakning av industrianläggningar
14. Penningtransport
15. Bevakning av Förenade Fabriksverkens anläggningar och förhyrda lokaler i Arboga
16. Vaktman vid Sandviks AB:s industriområde
17. Väktare godkänd av länspolischefen
18. Tillsynsman för kronans förråd inom distriktet

Verksamhetens art enligt förordnande med tillstånd för ordningsvakt att bära tårgaspistol framgår av det följande.

1. Ordningshållning i Tyresö centrum, där ordningsvakterna har kvälls- och nattjänst och polisiär övervakning med hänsyn till personalbrist och läge ej för närvarande kan anses tillräcklig
2. Väktare som är anställda i auktoriserade vaktföretag
3. Samtliga tårgaspistolbärande väktare är anställda av Förenade Svenska Vakt AB, Malmö, och har till uppgift att bevaka företag och områden
4. Ordningsvakter anställda av bevakningsföretag
5. Bevakningsuppdrag åt AB Securitas
6. Tjänsteutövning som vaktman hos auktoriserat bevakningsföretag
7. Väktare vid bevakningsföretag
8. Anläggningsbevakning Securitas
9. Väktare vid industri
10. Industribevakning genom Bevaknings AB Securitas
11. Vaktmän anställda vid Securitas och som fullgör tjänst för bevakning av industrier och varuhus
12. Ordningshållning på särskilda platser inom Karlshamns polisdistrikt varom avtal träffats med ägare/nyttjanderättshavare
13. 15 vakter vid vaktbolag
14. Tre ordningsvakter har meddelats rätt att bära tårgaspistol i samband med bevakning av Epa Stormarknad i Hyllinge samt en vid bevakning av Scans anläggningar i Ängelholm
15. a) ordningsvakt Höganäs-Billesholm AB:s fabriksområde
    b) ordningsvakt Förenade Svenska Vakt AB, bevakning av företag och områden i Billesholm och Bjuv

c) ordningsvakt Förenade Svenska Vakt AB, för bevakning av Gummifabriken Tretorn, Hälsingborg
d) ordningsvakt Förenade Svenska Vakt AB för bevakning av Pellerin-Zenith, Hälsingborg

16. Industribevakning
17. Bevakning under värdetransporter (15 st.);
    Bevakning inom Kockums Mekaniska Verkstad – tillstånd till innehav av 12 st. tårgaspistoler
18. Vakter anställda vid Bevaknings AB Securitas och Förenade Svenska Vakt AB
19. Industribevakning
20. Stiftelsen Karlstadshus samtliga bostadsområden (Gråberg)
21. Vaktmän anställda i bevakningsföretag
22. Överväktare i Städernas Vakt AB för bevakningstjänt
23. Vaktmän vid bevakningsföretag
24. Bevakningsföretag
25. Anställda i vaktbolag i vissa fall
26. Städernas Vakt, bevakningsuppdrag
27. Ordningshållning av Städernas Vakt AB. Bevakade anläggningar inom Falu polisdistrikt
28. Bevakningsföretag
29. Industribevakning genom bevakningsföretag
30. Vaktman vid Städernas Vakt AB
31. Väktare godkänd av länspolischefen
32. Att för bevakningsföretags räkning bevaka anläggningar
33. Anställda som vaktmän i bevakningsföretag
34. Securitas-väktare, som även har ordningsvaktsförordnande för polisbevakning på enskilds bekostnad, tillåtes bära tårgaspistol när Securitas begär detta

I enkäten till länsstyrelserna har vi hemställt om uppgifter huruvida och till vilket antal under 1974 gällande förordnanden innehållit tillstånd för ordningsvakt att bära särskild utrustning.

Länsstyrelsernas svar framgår av följande sammanställning

	Antal
Ej särskilt tillstånd	2 312
Tillstånd till batong	795
handbojor	240
hund	14
pistol	19
tårgaspistol	118

I nio län har ordningsvakterna inte erhållit tillstånd att bära någon form av särskild utrustning. Tillstånd för ordningsvakt att bära batong har meddelats av 13 länsstyrelser samt tillstånd till handbojor av sex länsstyrelser. Tillstånd till hund har meddelats av tre länsstyrelser samt tillstånd till pistol respektive tårgaspistol av två respektive sex länstyrelser.

I enkäten till länsstyrelserna har vi hemställt om uppgift om verksamhetens art enligt de förordnanden vari tillstånd givits till pistol eller tårgaspistol.

Verksamhetens art enligt förordnanden med tillstånd för ordningsvakt att bära pistol framgår av följande uppgifter.

1. Verksamheten består i att som vaktman vid visst bevakningsföretag i egenskap av ordningsvakt utöva den för bevakning vid de av bolaget bevakade anläggningarna inom länet erforderliga polisverksamheten
2. Bevakning av synnerligen kvalificerade objekt (RFN)

Verksamhetens art enligt förordnanden med tillstånd för ordningsvakt att bära tårgaspistol framgår av följande uppgifter.

1. Beträffande ett tillstånd till utrustning med tårgaspistol hänvisar länsstyrelsen i Stockholms län till ett yttrande av polismyndigheten i Stockholms polisdistrikt den 21 januari 1969. Yttrandet innehöll bl. a. följande.
   "Polismyndigheten är av den principiella uppfattningen att ordningsvakter icke skall beväpnas med skjutvapen. I nu förevarande fall har M. och K. tjänstgöring i ett utryckningskommando, vars arbetsuppgifter i många avseenden avviker från den normala ordningsvakttjänsten. Polismyndigheten vill därför – främst med hänsyn till tårgasvapnets defensiva natur – ej avstyrka bifall till framställningen."
   I en av polismyndigheten åberopad promemoria uttalades bl. a. detta:
   "I saken har inhämtats: M. och K. är anställda som s. k. utryckningsväktare. Detta innebär att de gör utryckningar vid alla larm till företagets centralanläggning. Större delen av dessa larm är tjuvlarm och kommer från de olika bevakningsobjekten bland vilka ingår en stor del av stadens banker och sparbanker, vidare guldsmedsaffärer, en del av de större varuhusen etc."
2. I ett fall har lämnats tillstånd att bära tårgaspistol till en inspektör vid Bevaknings AB Securitas att användas vid biträde med bevakning av sådana områden i länet, inom vilka bolaget handhar övervakningen
3. Bevakningsuppdrag vid industrier
4. Objektbevakning vid militära förråd och anläggningar samt vid större industrier
5. Verksamheten består i att som vaktman vid visst bevakningsföretag i egenskap av ordningsvakt utöva den för bevakning vid de av bolaget bevakade anläggningarna inom länet erforderliga polisverksamheten
6. Bevakning av kvalificerade objekt

När det gäller ordningsvakts rätt att använda batong och handbojor råder på grund av reglernas utformning en viss oklarhet. Som tidigare angivits föreskrivs i 13 § 1 mom. PUF att polischef får förordna att ordningsvakt skall vara försedd med ytterligare utrustning än skärmmössa eller vintermössa och armbindel eller signalpipa, dock ej med annan beväpning än batong, pistol med snodd eller handbojor. I p. 1 bilaga D till PUF anges emellertid att vid övervakning genom ordningsvakt denne skall vara försedd med batong och handbojor. Vad på detta sätt anges i bilaga D synes stå i strid mot vad som sägs i 13 § 1 mom. att det ankommer på polischef att förordna om ytterligare utrustning. Denna oklarhet har medfört att ordningsvaktsförordnande på sina håll automatiskt ansetts medföra rätt att bära batong och handbojor. En sådan praxis har således varit rådande i Stockholms polisdistrikt fram till den 1 januari 1975.

I viss motsats till i föregående stycke avgivna liberala praxis beträffande utrustande av ordningsvakt med batong och handbojor står de synpunkter som framkommit i ett av Kungl. Maj:t den 14 september 1972 avgjort ärende rörande ordningsvakts utrustning. Omständigheterna i ärendet var följande. En ordningsvaktsförening gjorde till polischef framställning om tillstånd för samtliga föreningens ordningsvakter att vid tjänsteutövning bära batong och handfängsel. Polischefen redogjorde till en början i sitt beslut för innehållet i 13 § 1 mom. PUF och uttalade därefter:

För att ytterligare utrustning enligt ovan skall kunna medgivas av polischefen erfordras att särskilda skäl därtill föreligger. Då det genom verkställd utredning icke generellt framkommit behov av ytterligare utrustning, såsom batong och handfängsel, för föreningens medlemmar, lämnas Er framställning utan bifall.

Föreningen anförde besvär hos vederbörande länsstyrelse. I infordrat yttrande anförde polischefen bl. a. att tillstånd att bära batong ej bör meddelas generellt för hel förening utan individuellt från fall till fall. På detta skäl och då den utbildning som meddelats avseende användande av aktuell utrustning inte kunde anses tillräcklig lämnade länsstyrelsen besvären utan bifall.

I besvär till Kungl. Maj:t anförde föreningen därefter bl. a. följande:

I några fall finns ingen telefon inom festplatsen. Detta gör att det är svårt att tillkalla hjälp för transport eller förstärkning. I vissa fall måste transport ske i privatbil och två vakter måste medfölja med en motsvarande minskning av antalet vakter i 1–2 timmar vid festplatsen. Fick fängsel användas, skulle transporten ej kräva två vakter. – Vad gäller batong har vakterna inget att skydda sig med när vissa personer tar till tillhyggen, och att detta förekommer är den sistlidna midsommarhelgen ett gott bevis på. – Det är vår förvissning att en rätt utrustad och utbildad vaktkår är ett gott tillskott till de knappt tilltagna polisresurserna för att få en bättre ordning på och vid offentliga tillställningar som anordnas. I ett yttrande, daterat den 28 maj, framför polismästaren att begärd utrustning kan meddelas, individuellt från fall till fall. Detta anser vi vara en underlig inställning, där samtliga vakter har tillstånd att tjänstgöra vid samtliga arrangemang av offentlig karaktär och det kan vara olika vakter på samma plats vid arrangemang på skilda datum.

I infordrat yttrande avstyrkte rikspolisstyrelsen bifall till besvären. Rikspolisstyrelsen anförde därvid bl. a. följande:

Polismyndigheten har i yttrande över besvären bl. a. framhållit, att ordningsvakt inte har ovillkorlig rätt att påfordra den ytterligare utrustning som här medges och att det måste ankomma på polismyndigheten att från fall till fall bedöma huruvida behov verkligen föreligger av ytterligare utrustning. Enligt polismyndighetens uppfattning bör därför ett generellt tillstånd för medlemmar i en ordningsvaktsförening att bära batong och fängsel inte meddelas. – Rikspolisstyrelsen delar helt polismyndighetens uppfattning. Det kan inte anses försvarligt att generellt och utan närmare prövning av bl. a. karaktären av bevakningsuppdraget låta ordningsvakt bära och använda batong och handfängsel. Användning av batong i polistjänsten är ofta förenad med synnerligen svåra avgöranden samt kräver utbildning och fortlöpande instruktörsledd träning i fråga om batongens rätta handhavande. Polisens möjligheter att medverka till ytterligare utbildning utöver den grundläggande ordningsvaktsutbildningen är starkt begränsade till följd av den rådande personalsituationen. – I den skrift ordningsvaktsföreningen den 18.4.1972 ingivit till justitiedepartementet har föreningen bl. a. framhållit, att det vid några festplatser inom föreningens verksamhetsområde inte finns tillgång till telefon. I vissa fall måste transport av omhändertagna ske med privat bil varvid två ordningsvakter måste medfölja. Om handfängsel får användas menar föreningen att transporten ej kräver två vakter. – I fråga om tillgången på telefon anser rikspolisstyrelsen att sådan bör finnas på en festplats. Detta är av största betydelse bl. a. med hänsyn till ordningshållningen och till möjligheterna att påkalla hjälp vid sjukdoms- eller olycksfall. Frågan torde kunna lösas genom att polismyndigheten i samband med meddelande av tillstånd till offentlig nöjestillställning föreskriver som villkor, att telefonförbindelse skall anordnas till platsen för tillställningen. – Föreningens uttalande om antalet ordningsvakter vid transport av omhändertagna är svårförståeligt. Om föreningen därmed avser att en ensam ordningsvakt samtidigt

skulle föra bil och ha tillsyn över en omhändertagen, vilken bedömts som så våldsam att han bör beläggas med handfängsel, måste detta anses helt förkastligt. Användande av handfängsel är en tvångsåtgärd som skall tillgripas endast i fall det anses oundgängligen nödvändigt för genomförande av tjänsteåtgärd. Rätten att använda fängsel torde därför inte kunna antagas eliminera det angivna problemet i samband med transporten. Även när det gäller tillstånd att bära handfängsel anser således rikspolisstyrelsen att prövning bör ske från fall till fall. – I avvaktan på den inom justitiedepartementet pågående utredningen beträffande ordningsvaktsinstitutet avser rikspolisstyrelsen inte att vidtaga någon ändring av bestämmelserna angående ordningsvakts utrustning.

Kungl. Maj:t lämnade besvären utan bifall.

11.3 Synpunkter på ordningsvakts utrustning

I enkäten till polisstyrelserna har dessa tillfrågats om från ordningsvaktshåll eller från annat håll framförts synpunkter på ordningsvakts uniform och övriga utrustning.

Synpunkter hade framförts i huvudsak från ordningsvaktshåll till drygt ett 60-tal polisstyrelser. Dessa innebär i allmänhet att ordningsvakter önskar enhetlig uniform. Som grund för detta önskemål har i några fall angivits att enhetlig uniform inger respekt. Några mer preciserade önskemål beträffande en sådan uniforms utformning har i allmänhet inte framförts. Beträffande huvudbeklädnaden har dock kritik riktats mot den nuvarande skärmmössan; den anses som opraktisk och önskemål har framförts att den skall ersättas med båtmössa. Vidare har föreslagits att armbindel med legitimationsmärke ersätts med ett broderat emblem med ordet "Ordningsvakt"; armbindeln kan vid trängsel lätt slitas bort.

Som grund för önskemålet om enhetliga uniformer har även angivits att det är av vikt att ordningsvakt är lätt igenkännlig så att allmänheten kan tillkalla hjälp av sådan.

En polisstyrelse uppger att restaurangägare inte velat ha ordningsvakt i uniform samt att fritidskontoret inte har velat ha ordningsvakterna beväpnade och i vissa fall inte heller uniformerade. En annan polisstyrelse uppger att det vid enstaka tillfälle inträffat att anordnare framfört önskemål om civil klädsel; eftersom detta inte är en fråga för polismyndigheten hade den hänskjutits till avgörande mellan anordnaren/ordningsvakten.

Åtskilliga polisstyrelser uppger att det från polishåll påtalats att ordningsvakter ofta är uniformerade på ett sådant sätt att de kan förväxlas med polismän. Från en polisstyrelse uppges att vissa ordningsvakters uniformer är identiska med polisuniformerna utom vad gäller märket i uniformsmössan. En polisstyrelse uttalar att det synes vara en medveten strävan från ordningsvaktshåll att uniformera sig så likt polisen som möjligt samt att polismän anser det ytterst angeläget att sådana utrustningsbestämmelser införs för ordningsvakter att de inte kan förväxlas med polismän.

En polisstyrelse är av den uppfattningen att ordningsvakt inte bör bära koppel eftersom det är lätt att fatta tag i ett sådant och därigenom hindra ordningsvakten i hans tjänstgöring.

Beträffande beväpningen har framförts synpunkter endast till ett fåtal

polisstyrelser; synpunkterna innefattar i allmänhet önskemål om rätt för ordningsvakt att vara utrustad med batong och/eller handbojor samt i ett fall tårgaspistol.

11.4 Överväganden

Av de båda föregående avsnitten framgår att det i viss utsträckning förekommer att ordningsvakter har enhetlig klädsel samt att det är ett ganska utbrett önskemål att bestämmelse om en enhetlig ordningsvaktsuniform införs. Som grund för önskemålet om enhetlig uniform har anförts att sådan inger respekt samt vidare betydelsen av att ordningsvakt är lätt igenkännlig så att allmänheten kan påkalla hjälp av sådan. Dessa synpunkter äger visst berättigande. Mot enhetlig ordningsvaktsuniform talar emellertid vissa omständigheter. För det första skulle en enhetlig ordningsvaktsuniform medföra en ökad risk att ordningsvakterna av allmänheten uppfattades som ett slags reservpoliser med andra och vidsträcktare befogenheter samt större kvalifikationer än de har. Detta kunde å sin sida medföra större krav på ordningsvakter från allmänheten på ingripanden eller andra åtgärder vartill dessa inte har befogenhet. I sådana situationer kan inte uteslutas viss risk för att ordningsvakt med överskridande av sin befogenhet vidtar åtgärder, som han inte är berättigad till. Härtill kommer kostnadsaspekten. Införande av bestämmelser om enhetlig uniform för alla landets ordningsvakter skulle medföra betydande kostnader. Dessa skulle, eftersom det inte kan ifrågakomma att kostnaderna skulle bäras av det allmänna, komma att drabba dels enskilda ordningsvakter, dels anordnare av offentliga tillställningar och andra med fast anställda ordningsvakter.

Bestämmelserna om ordningsvakts klädsel bör innebära att ordningsvakt skall vara klädd på sådant sätt att det är uteslutet att han kan förväxlas med polisman. Ordningsvakten bör dessutom utrustas så att han blir lätt igenkännlig av allmänheten som ordningsvakt. Kravet på igenkännlighet bör kunna uppfyllas utan att ordningsvakterna utrustas med en enhetlig uniform.

Ordningsvakts civila klädsel bör, som senare preciseras, kompletteras med emblem och igenkänningstecken. Utomhus bör ordningsvakt bära båtmössa och lämpligt utformad klädsel.

Närmare föreskrifter om utrustningen bör utfärdas av rikspolisstyrelsen efter samråd med företrädare för övriga parter på området. I princip bör väktaruniform kunna hänföras till bevakningsuppgifter enligt lagen om bevakningsföretag och ordningsvakts utrustning till ordningsvaktsverksamhet. Auktoriserade bevakningsföretag ges emellertid enligt vårt förslag viss möjlighet att utföra ordningsvaktsverksamhet. På grund härav kommer i dessa undantagsfall väktare, som innehar ordningsvaktsförordnande, att utföra ordningsvaktsverksamhet iklädd väktaruniform. Detta förhållande får övergångsvis accepteras, eftersom man rimligen inte kan fordra att väktaren enbart vid vissa honom tilldelade arbetsuppgifter inte skulle få uppträda i väktaruniform. Rikspolisstyrelsen bör vid utfärdande av föreskrifter angående ordningsvakternas utrustning ange hur väktares utrustning i dessa fall bör kompletteras för att klargöra hans funktion som ordningsvakt. För

väktare som på sin fritid åtar sig att utöva ordningsvaktsverksamhet bör ett förbud att bära väktaruniform övervägas. Väktares och ordningsvakts utrustning bör som tidigare angivits kunna hänföras till väktarens resp. ordningsvaktens skilda uppgifter och verksamhetsområden.

I ordningsvakts obligatoriska utrustning ingår f. n. skärmmössa eller vintermössa. Som framgått har kritik riktats mot skärmmössan, och båtmössa förordats. Kritiken mot skärmmössan synes välgrundad. Denna bör därför få ersättas med båtmössa. Självfallet skall huvudbonad i allmänhet inte bäras inomhus. Utomhus torde emellertid mössa med lämpligt utformat märke med ordet "Ordningsvakt" fylla en viktig funktion för att göra ordningsvakten igenkännlig av allmänheten.

Nu gällande föreskrifter då det gäller huvudbonad torde därför böra ändras så att båtmössa eller skärmmössa med märke med ordet "Ordningsvakt" görs obligatorisk vid utomhustjänstgöring. Den nu gällande föreskriften att ordningsvakt vid tjänstgöring utomhus skall vara försedd med signalpipa bör upphävas eftersom den inte fyller någon praktisk funktion.

Kritik har även riktats mot föreskriften att armbindel skall bäras. Vi finner kritiken befogad. Vi vill även ifrågasätta lämpligheten av nuvarande legitimationsmärke av gulmetall (ordningsvaktsbrickan). Legitimationsmärket bör därför ersättas med ett broderat emblem med lilla riksvapnet och texten "Ordningsvakt" att bäras på vänster överarm. Detta emblem bör dessutom kompletteras med att ordningsvakten i brösthöjd på kavaj eller annat plagg har en applikation med ordet "Ordningsvakt" anbragt.

Det har framgått att restaurangägare m. fl. ibland önskar att ordningsvakt skall vara civil, således ej synligt utmärkt som ordningsvakt. Fråga är därför om det bör tillåtas att ordningsvakt tjänstgör utan att hans ställning är synlig. Tillåtande härav kan medföra vissa olägenheter. Det kan då uppstå den situationen att den gentemot vilken ingripande företas av ordningsvakt inte får klart för sig att ingripandet görs av ordningsvakt med befogenhet därtill. Följden härav kan lätt bli att vederbörande sätter sig till motvärn, ett handlande som skulle bedömas som våldsamt motstånd för den händelse den mot vilken ingripandet görs känt till ordningsvaktens ställning, vilket i allmänhet lätt kan fastslås om ordningsvakten bär ett utåt tydligt synligt kännetecken. Anmäls motvärnet till polismyndighet för utredning uppstår vid denna svårighet att klarlägga huruvida den som blivit utsatt för ingripande trots att ordningsvakten ej burit lätt synligt igenkänningstecken likväl känt till ordningsvaktens ställning – denne kan exempelvis ha sagt att han är ordningsvakt eller omständigheterna kan ha varit sådana att han misstänkt att den som företog ingripandet var ordningsvakt. Vid en efterföljande domstolsbehandling uppstår därför problem att avgöra om den som satt sig till motvärn haft uppsåt som täcker ordningsvaktens egenskap som sådan – ett avgörande som är svårt att träffa.

Med hänsyn till det anförda vill vi förorda att bärande av de angivna igenkänningstecknen – emblem på vänster överarm kompletterat med en applikation i brösthöjd med texten "Ordningsvakt" görs obligatoriskt.

Förutom skyldighet att bära i föregående stycke angivna yttre igenkänningstecken bör ordningsvakt vara skyldig att vid tjänstgöring medföra sitt förordnande samt giltig legitimation.

Enligt gällande bestämmelser får polischef förordna att ordningsvakt skall vara försedd med ytterligare utrustning, dock ej med annan beväpning än

batong, pistol med snodd och hölster eller handbojor. Som framgått av redogörelsen i avsnitt 11.2 har ordningsvakter i viss utsträckning även fått tillstånd att använda tårgaspistol och hund.

Vad gäller batong och handbojor måste ordningsvakt även fortsättningsvis kunna ges rätt att bära sådan utrustning. En förutsättning härför är emellertid att ordningsvakt under utbildningen visat sig lämplig att handha sådan utrustning. Det kan i detta sammanhang understrykas att i undervisningen stor vikt måste läggas vid att bibringa de blivande ordningsvakterna grundlig kunskap om förutsättningarna för användande av denna utrustning.

Ordningsvakt som enligt sitt förordnande är berättigad att vara utrustad med batong och handbojor skall äga rätt att bära denna utrustning vid tjänstgöring i samtliga fall där ordningshållning genom ordningsvakt skall förekomma.

Av redogörelserna i avsnitt 11.2 synes framgå att tillstånd till bärande av pistol lämnats endast ordningsvakter med utpräglade bevakningsuppgifter. Detsamma gäller med några undantag tillstånd att bära tårgaspistol.

Enligt vår mening bör det över huvud taget inte få förekomma att ordningsvakt, som endast skall kunna förordnas för att upprätthålla ordning, utrustas med pistol eller tårgaspistol. Enligt 7 § skjutkungörelsen skall skottlossning inom område, där många människor bor eller vistas, i det längsta undvikas. Eftersom ordningsvakt huvudsakligen har att verka inom sådant område, är möjligheten för denne att använda skjutvapen i praktiken så starkt beskuren att den inte fyller någon funktion. Ordningsvakts primära uppgift är enligt förslaget dessutom att upprätthålla ordningen inom verksamhetsområdet. Denna uppgift måste rimligen lösas på annat sätt än genom användande av skjutvapen.

Som framgått har rikspolisstyrelsen som förutsättning för att väktare skall få utrustas med skjutvapen föreskrivit att denne skall ha förordnande som ordningsvakt. Grunden för denna föreskrift är uppenbarligen att rikspolisstyrelsen funnit nödvändigt att väktare, som bär skjutvapen, skall vara underkastade bestämmelserna i skjutkungörelsen. Föreskriften kommer emellertid i strid mot vad departementschefen uttalat därom att det, om väktare tillförsäkrades skydd som avses i 17 kap. 1 § BrB, borde kunna förväntas att det i fortsättningen skulle komma att bli mindre vanligt att väktare förordnades till ordningsvakt än det var då.[1] Skjutkungörelsen bör därför ändras så att den till vissa delar blir direkt tillämplig på väktare och annan än polisman (dock inte ordningsvakt) som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet. Detta kan även tänkas få till följd att de väktare som f. n. anlitas för ambassadbevakning inte fortsättningsvis har behov av sitt ordningsvaktsförordnande.

Några närmare upplysningar beträffande vilka verksamhetsområden tillstånden för ordningsvakt att använda hund avsett har inte inhämtats. Det har emellertid framkommit att hund använts av ordningsvakt vid större utomhustillställningar såsom motortävlingar. Det är vår uppfattning att användning av hund vid ordningshållning bör förbehållas polismän.,

Anskaffande av ärmemblem och applikation med ordet "Ordningsvakt" torde böra ombesörjas centralt av rikspolisstyrelsen. Kostnaden för emblem och applikationer bör bäras av statsverket. Övrig utrustning bör anskaffas och bekostas av ordningsvakten eller den som åtagit sig att stå för hans utrustningskostnader.

[1] Prop. 1974:39 med förslag till lag om bevakningsföretag s. 46.

12 Förmanskapet över och kontrollen av ordningsvakter; ordningsvakters ställning på arbetsmarknaden och fackliga organisation m. m.

12.1 Förmanskapet över och kontrollen av ordningsvakter; nuvarande förhållanden

I direktiven påpekas att en fråga som vållat viss osäkerhet i den praktiska tillämpningen är gränsdragningen mellan de befogenheter i fråga om förmanskap över ordningsvakten som tillkommer polismyndigheten eller enskild polisman avseende tjänsteutövningen och arrangören i egenskap av arbetsgivare.

I enkäten till polisstyrelserna har vi frågat om sådana gränsdragningsproblem förekommit samt i så fall vilka de varit och hur de eventuellt kunnat lösas. Från det övervägande antalet polisstyrelser har uppgivits att problem av sådan art inte förekommit.

Av de svar enligt vilka gränsdragningsproblem förekommit återges följande.

1) Det anses självklart att ordningsvakten är underställd endast polismyndigheten i sin tjänstgöring.
2) Frågan har varit föremål för viss diskussion då den tagits upp av ordningsvakter såsom varande ett visst problem. Härvid har det klart sagts ifrån att arrangören inte får betrakta sig som förman över en ordningsvakt. Det förhållandet att arrangören är skyldig att avlöna ordningsvakten får inte medföra att ordningsvakten står under arrangörens förmanskap. Ordningsvakten har ju även att tillse att arrangören följer de lagar och direktiv som gäller för honom såsom ansvarig för exempelvis en offentlig tillställning. Detta att arrangören inte får betraktas som förman över ordningsvakten är ett förhållande som det trycks på vid utbildningen av ordningsvakter.
3) Under senare år har problemet varit aktuellt vid några tillfällen. Det har rört sig om anordnare som drivit offentliga danstillställningar i egen regi. Anordnarna har velat göra gällande att vakterna varit för kritiska i sina bedömningar om vissa tilltänkta besökares lämplighet att äga tillträde. Det har gällt vakternas placering i lokalerna och även deras klädsel. I de flesta fall har meningsskiljaktigheterna kunnat jämkas genom polisstyrelsens agerande. Sammanhangen har oftast förefallit ha sin grund i vinstintressen från anordnarens sida.
4) Av mindre omfattning. Arrangören har vid några tillfällen ansett att ordningsvakten varit passiv och inte ingripit i erfoderlig utsträckning och därför har arrangören börjat föra befäl över ordningsvakterna. Detta har medfört opposition från berörda vakter. Efter samråd mellan polis, arrangörer och ordningsvakter har klargjorts de regler som gäller och efter det att man pratat ut om de situationer som uppstått verkar allt ha blivit bra igen.

5) Fråga har uppkommit om att "upphöja" den främste ordningsvakten när antalet ordningsvakter överstiger ett visst antal, exempelvis tre, till befäl för att få en direkt arbetsledning och en motvikt till arrangören som icke utnyttjar ordningsvakterna på rätt sätt. Det bästa är naturligtvis om polisen exempelvis genom ett yttre befäl kunde utöva direkt ledning på platsen. Personalsituationen medger tyvärr inte detta.
6) Ordningsvakter och polismän har ibland var för sig något olika synsätt i nyansfrågan och därtill kommer arrangörens ställning och ansvar. Ordningsvakt kanske prioriterar annorlunda än arrangören samt söker stöd och får det hos enskild polisman/befäl sedan han givit sin egen verison. Ordningsvaktssammanslutningen har i flera år sökt en facklig profil och även detta leder lätt till motsatsförhållande. Problemet finns alltid mer eller mindre såvida inte ordningsvakten är i intressegemenskap med arrangör. Men då eftersätts kanske det polisiära. Förutom genom information i aktuella fall tycks problemet ej kunna lösas utan man får försöka gjuta olja på vågorna.
7) Vid en festplats har av arrangör framhållits att tjänstgörande ordningsvakt skall tjänstgöra "innanför grindarna". Man vill med andra ord att besökande först skall få tillfälle att lösa entréavgift och sedan står det ordningsvakten fritt att avföra eventuellt olämplig person. Detta har skapat viss irritation.

I enkäten till länsstyrelserna har vi ställt frågan huruvida det från länsstyrelsens sida förekommer någon kontroll av hur de av länsstyrelsen förordnade ordningsvakterna utövar sina uppgifter. Sexton länsstyrelser har besvarat denna fråga nekande. Några av dessa har emellertid till svaret fogat några kommentarer. En länsstyrelse har sålunda påpekat att ordningsvakt står under befäl av den lokala polisorganisationen samt att länsstyrelsen räknar med att missförhållanden som kan uppstå anmäls från lokalpolisen till länsstyrelsen när det gäller ordningsvakter som länsstyrelsen förordnat. En länsstyrelse uppger att i fråga om sådana ordningsvakter för jaktbevakning vilkas förordnanden ej är tidsbegränsade kontroller dock sker av att ordningsvakterna fullgör sina uppgifter. En annan länsstyrelse har anfört att polisinspektören på länspolischefens expedition utbildar större delen av länets ordningsvakter samt att grundutbildning och repetitionsutbildning äger rum vår och höst varje år. Denna länsstyrelse uppger vidare att detta ger kontinuerlig kontakt med ordningsvakterna i större delen av länet och utgör grund för en relativt realistisk uppfattning om ordningsvakternas sätt att utföra sina uppgifter. Dessutom sägs att ett årligt sammanträde med lokala utbildare kompletterar bilden samt att direkt rådgivning sker i rätt stor omfattning. Övriga länsstyrelser har besvarat nämnda fråga jakande varvid en del har angivit närmare hur kontrollen sker. En länsstyrelse har angivit att denna sker i nära samarbete med polisdistriktens polismän och då främst det yttre befälet, som har att redovisa uppgifter och synpunkter på ordningsvakts tjänstbarhet. En annan länsstyrelse anger att kontrollen sker genom polisdistriktens försorg och vid inspektion i polisdistrikten av länspolischefen och dennes personal. En annan länsstyrelse utövar kontrollen genom att årligen infordra redogörelse för ordningsvaktsverksamheten. En länsstyrelse uppger att kontrollen sker genom polisstyrelserna till vilka ordningsvakterna har att avrapportera vad som förevarit under tjänstgöring. En annan länsstyrelse informerar sig om förhållandena beträffande ordningsvakter genom förfrågningar i polisdistrikten.

I enkäten till polisstyrelserna har vi ställt samma fråga som till länsstyrel-

serna. Etthundratvå polisstyrelser har uppgivit att kontroll förekommer från polismyndighetens sida över hur ordningsvakterna utövar sina uppgifter. I allmänhet sker denna kontroll på det sätt att polispersonal besöker och kontrollerar ordningshållningen vid restauranger med dans och vid andra offentliga dans- och nöjestillställningar. Kontrollen kan utövas mer kontinuerligt eller i form av stickprov. I ett polisdistrikt åligger det ordningsvakter vid större tillställningar att lämna kontinuerlig skriftlig avrapportering beträffande dessa. Från ett polisdistrikt uppges att ordningsvakt i vissa särskilt angivna fall har att till vakthavande befäl anmäla när han påbörjar resp. avslutar sin tjänstgöring. Polisstyrelsernas svar på här aktuell fråga ger vid handen att kontrollen över ordningsvakters verksamhet praktiskt taget uteslutande avser ordningsvakter vid offentliga tillställningar.

12.2 Ordningsvakters ställning på arbetsmarknaden, fackliga organisation och lokalanknytning; nuvarande förhållanden

Med hänsyn till ordningsvakternas ställning på arbetsmarknaden kan dessa hänföras till någondera av följande kategorier.

- frilans-ordningsvakt utan direkt anknytning till vare sig anordnare av offentlig tillställning, ordningsvaktsföretag, bevakningsföretag, annat företag eller rörelse eller myndighet
- ordningsvakt fast anställd av eller eljest fast knuten till anordnare av offentlig tillställning
- ordningsvakt anställd i ordningsvaktsföretag
- ordningsvakt anställd i bevakningsföretag
- ordningsvakt anställd i annan rörelse
- ordningsvakt anställd av statlig eller kommunal myndighet.

Några tillförlitliga uppgifter om antalet frilans-ordningsvakter har ej kunnat framtas. I landet finns emellertid ordningsvaktsföreningar vars medlemmar till alldeles övervägande delen utgörs av frilans-ordningsvakter. Vi har i enkäten till polisstyrelserna ställt några frågor angående sådana föreningar.

Den första frågan gällde om sådan förening fanns i polisdistriktet. Frågan besvarades jakande av 72 polisstyrelser. Antalet ordningsvaktsföreningar var ca 100. I ett polisdistrikt fanns så mycket som sju olika föreningar. Mer än en förening förekom i åtta polisdistrikt.

På fråga om antalet medlemmar i föreningarna kunde polismyndigheterna redovisa svar beträffande 67 föreningar. Det sammanlagda medlemsantalet i dessa uppgick till 2 750. Beträffande 23 föreningar har svar inte lämnats beträffande medlemsantalet. De två minsta föreningarna hade vardera sju medlemmar och de två största 101 medlemmar.

Om man utgår från att antalet medlemmar i de föreningar beträffande vilka svar inte lämnats motsvarar genomsnittliga medlemsantalet i de föreningar varom uppgift lämnats skulle totala antalet ordningsvakter ansluta till något slags ordningsvaktsförening kunna beräknas till ca 3 660 $\left(\frac{2750}{67} \times 23 + 2750\right)$. Frilans-ordningsvakterna kan med hänsyn till vad ovan sagts beräknas uppgå till minst detta antal.

Vad gäller frilans–ordningsvakter synes sådana på sina håll inte accepteras. Sålunda har från Stockholms polisdistrikt uppgivits att i Stockholm de flesta ordningsvakterna är anställda i bevakningsbolag och att bevakningsköparna i de allra flesta fall vänder sig direkt till dessa, som på begäran tillhandahåller bevakningsmän. Vidare uppges att distriktet i praxis inte medgivit enmansbolag på frilansbasis.

Länsstyrelsen i Stockholms län har i ett beslut 1976 uttalat bl. a. följande.

Såvitt A:s ansökan utvisar åsyftar han ett förordnande som inte är knutet till anställning hos någon viss arbetsgivare.

Med hänsyn till ordningsvaktsförordnandets karaktär av partiellt polisförordnande bör stor restriktivitet iakttas i fråga om ordningsvaktsuppdrag. Som ett led i upprätthållandet av denna restriktivitet förutsätter länsstyrelsen för utfärdande av förordnande som ordningsvakt att framställning härom göres av företag som åtar sig ordningshållning eller av ägare eller innehavare av sådan rörelse eller anläggning där särskild tillsyn på allmän ordning och säkerhet kan bedömas erforderlig.

På grund härav och då ansökan om förordnande för A. inte gjorts av sådan arbetsgivare som nyss nämnts lämnar länsstyrelsen ansökan utan bifall.

Länsstyrelsen har upplyst att den med samma motivering avslagit åtskilliga ansökningar om förordnande.

Av sammanställningen 7.4 i bilaga 1 framgår att av ordningvakter som under 1974 innehade förordnande 2 623 var anställda av anordnare av offentliga tillställningar eller var funktionär hos sådan.

Några uppgifter om antalet anställda ordningsvakter i ordningsvaktsföretag har ej framtagits. Som tidigare angivits föreligger ej något auktorisationstvång för sådana företag. Möjligheterna att erhålla tillförlitliga uppgifter har därför varit begränsade. I landet förekommer emellertid företag som endast sysslar med egentlig ordningshållning.

Av sammanställningen 7.4 i bilaga 1 framgår att av ordningsvakter som under 1974 innehade förordnande 3 921 var anställda i auktoriserade bevakningsföretag och 683 i ej auktoriserade sådana företag. Av sammanställningen framgår vidare att av ordningsvakter som under 1974 innehade förordnande var 1 222 anställda i rörelse samt 1 284 av statlig eller kommunal myndighet, varav 213 inom försvaret.

Även då det gäller ordningsvakternas fackliga tillhörighet är bilden splittrad. Ordningsvakter vars verksamhet huvudsakligen består i ordningshållning vid offentliga tillställningar och vilka ej är anställda i ordningsvakts- eller bevakningsföretag är – i den mån de har någon facklig anknytning – anslutna till Svenska musikerförbundet, dock endast ca 550. Den omständigheten att en så liten del av ordningsvakterna vid offentliga tillställningar är fackligt organiserad och därmed inte bunden av någorlunda stabila avtal föranleder inte sällan svåra problem för anordnare av tillställningar genom att krav på höjda ersättningar plötsligt framställs av ej fackanslutna ordningsvakter som villkor för ordningsvakternas medverkan. I vissa fall har detta medfört att anordnare, som ej ansett sig kunna tillmötesgå ersättningsanspråken, blivit tvingad – med de ekonomiska konsekvenser som följer därav – att inställa tillställning där enligt myndighets beslut ordningsvakt skall finnas.

Ordningsvakter anställda i bevakningsföretag är i allmänhet anslutna till

transportarbetarförbundet eller handelstjänstemannaförbundet. Övriga ordningsvakter torde i denna egenskap inte ha särskild facklig anknytning.

Som framgår av direktiven har det påpekats att ett system där ordningsvakter har en någorlunda fast anknytning till den lokal eller det område där vissa typer av offentliga tillställningar regelbundet anordnas i allmänhet leder till en bättre kontinuitet och effektivitet i ordningshållningen.

I enkäterna till länsstyrelserna och polisstyrelserna har vi ställt frågan om dessa myndigheter delar den uppfattning som sålunda kommit till uttryck eller om lokal- eller områdesanknytning enligt dem innebär några nackdelar samt i så fall vilka.

Det övervägande antalet länsstyrelser har uttalat den uppfattningen att sådan anknytning i allmänhet är till fördel för ordningshållningen.

En länsstyrelse har förklarat sig anse det eftersträvansvärt med ordningsvakter, som är knutna till viss arrangör, samt att det inte bör finnas ordningsvakter som tjänstgör över större områden och hos olika anordnare. En annan länsstyrelse har angivit att det förhållande som nu råder att ordningsvaktsförening "dirigerar" och ordnar arbeten åt ordningsvakterna inte är tillfredsställande samt att enligt dess uppfattning ordningsvakt skall ha ett eller flera mera fasta uppdrag. Denna länsstyrelse uppger fördelen med ett sådant system vara dels att ordningsvakten lättare kan kontrolleras, dels att denne erhåller bättre person- och lokalkännedom. Möjligheten till bättre kontroll poängteras av ytterligare en länsstyrelse. En länsstyrelse – med uppfattning att systemet ger både för- och nackdelar – har likväl förklarat sig anse att kontinuitet i bevakningen genom ambitiösa ordningsvakter är att föredra även om vissa risker för "missriktat kamratskap" kan föreligga.

En annan länsstyrelse, som anser systemet innebära såväl för- som nackdelar, har framhållit risken för att ordningsvakt ibland kan bli alltför god vän med vissa besökare och därför kan komma att underlåta att konsekvent genomföra de arbetsuppgifter som åvilar honom. Samma länsstyrelse har uppgivit att vissa erfarenheter tyder på att en kontinuerligt tjänstgörande ordningsvakt blir mer eller mindre bunden av arrangören och ofta påtar sig arbetsuppgifter, som inte alltid är förenliga med uppgiften som ordningsvakt. Länsstyrelsen anger emellertid att fördelar torde kunna uppnås om polismyndighet och polismän har kontinuerligt samråd och samarbetar med fast placerad ordningsvakt. Länsstyrelsen anger vidare att samma resultat torde kunna erhållas om bevakningen sköts av både mer fast placerad ordningsvakt och annan mer omflyttbar ordningsvakt.

Helt negativ inställning till ordningsvakter med lokal- eller områdesanknytning redovisas av en länsstyrelse, som är av den uppfattningen att ordningsvakt helst inte ens bör vara bosatt i den trakt där han är verksam. Som skäl för denna uppfattning anger länsstyrelsen det förhållandet att ordningsvakten med tiden blir bekant med arrangör och publik och därigenom mindre obunden i sin verksamhet – ett förhållande särskilt märkbart på mindre orter – i fråga om ingripanden mot arbetskamrater och ortsbor.

Även flertalet polisstyrelser har förklarat sig dela uppfattningen att ordningshållning genom ordningsvakt med någorlunda fast anknytning till visst tjänstgöringsställe leder till bättre kontinuitet och effektivitet i ordningshållningen.

De fördelar som i huvudsak anges förenade med sålunda anordnad ordningshållning är att ordningsvakten därigenom erhåller god lokal- och personkännedom, vilket bedöms som positivt eller mycket positivt då det gäller möjligheterna till en effektiv ordningshållning. Som nackdelar anges från ett inte ringa antal polisstyrelser främst dels risk att ordningsvakt kan komma i beroendeställning till anordnaren, dels risk att han kan komma på alltför god fot med publiken och därigenom bli benägen att överse med ordningsstörningar.

12.3 Ordningsvaktsföreningar

12.3.1 *Ordningsvaktsförening som förmedlare av ordningsvaktsuppdrag*

Beträffande antal ordningsvaktsföreningar m. m. har uppgifter lämnats i avsnitt 12.2.

I direktiven uttalas att arrangörer i fall då de inom ett visst distrikt förordnade ordningsvakterna sammanslutit sig i en s. k. vaktkår eller annan lokal förening utan någon som helst anknytning till de fackliga organisationerna men med syfte att bl. a. fungera som en arbetsförmedling eller att få befogenhet att anvisa viss vakt till förekommande tjänstgöringsuppdrag, ibland kommit att ställas inför situationer som de av skilda skäl uppfattat som mycket besvärande.

I anslutning till detta uttalande har vi i enkäten till polisstyrelserna ställt frågan om förekommande förening har eller sökt erhålla sådan förmedlande eller anvisande funkton som anges i uttalandet. Denna fråga har besvarats jakande av 63 polisstyrelser. I händelse av jakande svar hemställde vi om närmare redogörelse för förhållandena i aktuellt hänseende. Följande redogörelser må återges.

En av ordningsvakterna svarar för kontakterna mellan arrangörerna och vakterna samt fördelar arbetsuppgifterna så att samtliga ordningsvakter kommer i åtnjutande av tjänsteuppdrag som ordningsvakt.

Inom polisdistriktet finns en ordningsvaktsförening sedan några år tillbaka. Denna har bildats dels för att ordningsvakterna kollektivt till en rimlig kostnad skulle kunna ordna sitt försäkringsskydd och dels för att fungera som en "arbetsförmedling". Under senare tid har den förmedlande funktionen av arbetsuppdragen inte fungerat. Orsaken härtill är troligen arbetsgivarens önskan att själv välja den vakt han önskar ha på tillställningen.

En av ordningsvakterna har utsetts till platsförmedlare. Dit sänder polismyndigheten en kopia av samtliga tillstånd. Platsförmedlaren fördelar ordningsvaktstjänsterna och ser till att en turlista följes. En blygsam ersättning till platsförmedlaren utgår från ordningsvakterna.

Då en arrangör erhåller tillstånd till exempelvis en danstillställning erhåller ordföranden i ordningsvaktsklubben en kopia av tillståndet. Med ledning härav beordrar han det antalet ordningsvakter som föreskrivits i tillståndet. Detta system synes i stort sett fungera bra. Endast i ett fall har klagomål framförts över tillämpade system.

Under punkt 5.7 i enkäten sägs: "Arrangörer har i sådana fall ibland kommit att ställas inför situationer som de av skilda skäl uppfattat som mycket besvärande." Denna mening ter sig här i distriktet ytterst märklig. Ordningsvaktsföreningen, som

varken är facklig eller politisk, är en sammanslutning för ordningsvakterna för att ordna försäkringsskydd och föra ordningsvakternas önskemål och synpunkter vidare till arrangörer och polismyndigheten. – Då arrangören fått sitt tillståndsbevis har han bara att ringa upp en kontaktman, och denne sörjer för att nära boende ordningsvakter kommer och fullgör ordningsvaktssysslan. Det är icke fråga om arbetsförmedling utan en god service för främst arrangören, som inte behöver ringa runt och försöka skaffa ordningsvakter och tillståndsmyndigheten är ej heller inkopplad på detta. Det kan många gånger vara svårt – särskilt under helger – att få fram ordningsvakter. Systemet fungerar hittills sedan 1970 mycket bra och många arrangörer har uttalat sin tillfredsställelse däröver.

Föreningen är av anvisande karaktär. Polismyndigheten skriver i tillståndsbeviset att arrangören kan vända sig till föreningens representant för att erhålla uppgift om vilka ordningsvakter som kan anlitas för tjänstgöring. I förekommande fall budas ordningsvakterna av föreningen efter framställning från arrangören.

Klubben har utsett kontaktmän som arrangörerna hänvisas till när de behöver ordningsvakter för sina tillställningar. Inom klubben finns en turlista upprättad, vilken kontaktmannen använder sig av när han tar ut folk. Det åvilar kontaktmannen att de av föreningen begärda ordningsvakterna finns på plats före tillställningens början.

I distriktet finns två sådana föreningar. En ordningsvaktsförening är en vanlig facklig förening ansluten till musikerförbundet och därigenom till LO. Den andra föreningen utgöres av en mindre krets som bildat egen klubb. Föreningarna bjuder ut sina tjänster till arrangörer av offentliga tillställningar. Likaså fördelar företrädare för föreningarna samtliga tjänstgöringsuppdrag mellan sina medlemmar. Från arrangörerna har icke framförts någon negativ reaktion till polismyndigheten. Före ordningsvaktsföreningens tillkomst begärde respektive arrangörer förordnanden för "egna" ordningsvakter, vilket ofta resulterade i att man måste låna ordningsvakter mellan varandra. Då förordnandena oftast var utfärdade för en viss arrangör – bestämt tjänstgöringsställe – medförde den ordningen ofta problem. Nuvarande ordning har fungerat helt anmärkningsfritt.

En vaktförening förmedlar numera ordningsvakter till olika tillställningar och i fullt samförstånd med polismyndigheten. Genom tillskapandet av denna förmedling har ordningsvaktsbehovet kunnat tillgodoses på ett helt annat sätt då arrangören har befriats från att ringa runt till olika personer för att få vaktbehovet löst.

Övriga redogörelser innebär i allmänhet att föreningen eller klubben har en kontaktman – oftast ordföranden – som förmedlar ordningsvaktsuppdragen. I några fall anges att förmedlingen sker enligt viss turordning. Från en del polisdistrikt anges att föreningarnas förmedlande verksamhet fungerar bra eller synnerligen bra.

I detta sammanhang kan nämnas att av polismyndigheterna endast två förmedlat ordningsvaktsuppdrag. Från den ena har uppgivits att förmedling förekommer men endast i fall då tvist uppkommit mellan arrangör och ordningsvakt samt den andra att förmedling förekommer i den formen att, sedan tillstånd till offentlig tillställning meddelats, kontakt tas med ordningsvaktsföreningen, som får uppgift om tid och plats för tillställningen och om antalet föreskrivna ordningsvakter. Vidare bör nämnas att en polisstyrelse anger att uppgift att förmedla ordningsvakter absolut inte bör åläggas polisen.

12.3.2 *Samarbete ordningsvaktsförening – polismyndighet*

I enkäten till polisstyrelserna har vi ställt frågan om samarbete eller samråd förekommer mellan polismyndigheten och eventuell ordningsvaktsförening

samt hemställt om redogörelse för detta. Samarbete eller samråd visade sig förekomma inom 52 polisdistrikt. Av redogörelserna förtjänar följande återges.

Samråd förekommer beträffande utförandet av ordningsvaktstjänst- och uppdrag samt vid något tillfälle har representant för ordningsvaktsföreningen hörts då fråga uppstått om återkallelse av ordningsvaktsförordnande.

Årliga sammankomster brukar ordnas mellan polismyndigheten och chefsåklagaren i distriktet och de förordnade ordningsvakterna. Avsikten härmed är att stärka samarbetet, ventilera olika spörsmål i arbetet och att delge ordningsvakterna de lagändringar som skett.

Samråd sker per telefon mellan ordningsvaktsföreningar och ordningsavdelningens expedition dels för bedömandet av erforderligt antal ordningsvakter vid viss tillställning dels för överenskommelse om prioritering av vissa uppdrag då tillgången på ordningsvakter är knapp (t. ex. vid vissa större helger) dels för lämnande av direktiv hur ordningshållningen skall ske vid viss tillställning.

Diskuterar bl. a. omfattningen av antalet ordningsvakter. Frågor som utrustning, ersättning för tjänstgöring, utbildning m. m. har varit föremål för överläggningar.

Kontaktmännen rekryterar nya vakter liksom de underrättar polisstyrelsen om vakter som ej "fungerar". Samarbetet är informellt.

Vid beredning för godkännande av nya ordningsvakter.

Efter varje tillställning lämnar ordningsvakt skriftlig rapport.

Då det gäller att fastställa antalet ordningsvakter vid viss tillställning har ordningsvakterna alltid de bästa informationerna beträffande besöksfrekvensen.

Samarbete såtillvida att det ibland genom klubbens ordförande framförs synpunkter på de olika problem som berör ordningshållningen på de olika tillställningarna. Kopia av tillstånd till offentlig tillställning brukar regelmässigt översändas till ordningsvaktsklubbens ordförande för information.

Genom sammanträffande med ordningsvaktsföreningens ordförande erhåller polisledningen uppgift om antalet ordningsvakter är tillräckligt eller ej, om en ordningsvakt vägrar tjänstgöra eller väljer tillställning etc. samt om vid viss nöjesplats kan anses att antalet föreskrivna ordningsvakter är tillräckligt ur ordningsvakternas synpunkt. Poliskommisarien inbjuds till föreningens årsmöte och informerar i för ordningsvakterna aktuella frågor.

En kopia av tillstånd översändes alltid till kåren. Likaså sker samråd innan tillstånd utfärdas med representant för kåren och i förekommande fall med arrangör. I samband med kårens årsmöten och andra sammankomster har polisbefäl brukat närvara för att besvara frågor rörande verksamheten.

Polismyndigheten har aktivt medverkat för föreningens tillkomst och samråder gärna med föreningsmedlemmar om villkor som bör uppställas för tillställning på viss plats och om antal ordningsvakter m. m.

Kopia av givna tillstånd skickas för kännedom till klubben, som har att tillse att det antal som föreskrivits utsätts. Polisen deltar i klubbens sammanträden varvid information m. m. ges. Samarbetet fungerar väl och är en plattform för polisens arbetsledande funktioner gentemot ordningsvakterna.

Vid de tillfällen antalet ordningsvakter visat sig otillräckligt har organisationerna föreslagit polismyndigheten att anordna utbildningskurs för ordningsvakter. Till dessa kurser har sedan föreslagits lämpliga kandidater. Frågor rörande ordningsvakternas uniformsutstyrsel har lösts samrådsvägen. Vissa ordningsvakter kan ibland ha uppträtt mindre lämpligt under sin tjänstgöring eller försökt lösa sina tjänstgöringsuppgifter på ett mindre tilltalande sätt. Anmärkningar i det avseendet har kunnat rättas till genom samråd mellan polismyndigheten och företrädare för organisationerna.

Övriga redogörelser innehåller i allmänhet att samarbete/samråd sker för

information i olika hänseenden såsom beträffande ny lagstiftning eller i utbildningsfrågor. Samarbetet äger ofta rum vid mer eller mindre regelbundet återkommande sammankomster mellan föreningen och representant/er för polisledningen. Förhållandevis vanligt är att någon representant för polisen är närvarande vid föreningens årsmöte och där besvarar frågor rörande ordningsvaktsverksamheten.

12.4 Överväganden

12.4.1 *Förmanskapet över och kontrollen av ordningsvakter*

Beträffande gränsdragningen mellan de befogenheter ifråga om förmanskap över ordningsvakten som tillkommer polismyndigheten eller enskild polisman avseende tjänsteutövningen och arrangören i egenskap av arbetsgivare synes av vissa enkätsvar framgå, att på polishåll den uppfattningen är rådande, att arrangör av offentlig tillställning eller annan som anlitar ordningsvakt inte äger befogenhet att i något avseende leda ordningsvaktens verksamhet.

Enligt 16 § AOst och 7 LAS gäller att anordnare av offentlig tillställning och allmän sammankomst har att svara för att god ordning råder vid tillställningen eller sammankomsten. Detta ansvar upphör enligt vår mening inte genom att ordningsvakter finns närvarande för att utföra ordningshållningen. Vår uppfattning är i stället att ansvaret för att god ordning råder bör åvila anordnare oavsett om ordningsvakt finns tillstädes eller inte. Som skäl härför kan bl. a. anföras att anordnares intresse av god ordning kan antas bli mindre om han kan göra sig fri från sitt ansvar för ordningen genom hänvisning till att ordningsvakt fanns närvarande och att ansvar för ordningen således åvilade denne. Fråga är också vem som lämpligen i ett konkret fall skall avgöra innebörden av begreppet god ordning.

Som tidigare angivits måste polismyndigheten anses ha det primära ansvaret för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet i samhället. Detta ansvar omfattar naturligtvis även de platser i polisdistriktet där här angivna verksamheter bedrivs. Då polismyndigheten beviljat tillstånd till exempelvis en offentlig tillställning och beslutat att ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas vid denna får polismyndigheten anses ha delegerat viss del av ansvaret för ordningen till anordnaren och ordningsvakterna. Både anordnaren och ordningsvakterna har emellertid att efterkomma de föreskrifter som polismyndigheten meddelar för ordningens upprätthållande.

Ordningsvakterna avgör självständigt, under iakttagande av ovannämnda föreskrifter, och på eget ansvar vilka åtgärder de skall vidta för att upprätthålla ordningen. Ordningsvakterna måste emellertid, enligt vårt förslag, efterkomma av polisman meddelade instruktioner för ordningens upprätthållande.

Vi föreslår dessutom att anordnare skall ha rätt att lämna ordningsvakt anvisningar. Denna rätt skall dock vara sekundär i förhållande till polismans instruktionsrätt, och får avse endast sådan anvisning för ordningsvaktsverksamhetens bedrivande, som inte strider mot polismyndighets föreskrifter eller polismans instruktioner.

Uppenbart är att ordningsvakt inte får underlåta att ingripa mot den som överskrider klara föreskrifter såsom exempelvis förbudet att medföra eller förtära rusdrycker vid offentlig tillställning. Lika självklart är att ordningsvakt inte skall åtlyda uppenbarligen i rent vinstintresse lämnad anvisning att låta olämplig person först lösa entré till tillställning för att därefter avvisa denne.

Vi föreslår att ordningsvakt är skyldig att efterkomma polismans i tjänsten givna instruktioner för ordningens upprätthållande samt i övrigt iaktta av anordnaren meddelad anvisning, allt såvida det angår ordningsvaktens verksamhet och inte strider mot lag eller annan författning. Med polisman avses varje polisman, förutom ordinarie såväl extra ordinarie som extra polisman.

Det är rimligt att anordnare ges möjlighet att påverka den av honom anordnade ordningsvaktsverksamheten eftersom anordnaren har del av ansvaret för att god ordning råder. Ordningsvakts lydnadsplikt gentemot anordnaren måste dock naturligen vara sekundär i förhållande till ordningsvaktens lydnadsplikt gentemot polisman.

Vad gäller kontrollen av ordningsvakternas verksamhet framgår av enkätsvaren att sådan förekommer i majoriteten av polisdistrikten samt i viss mån även från länsstyrelsernas sida. Genom det föreslagna systemet, som medför att ordningsvakter kan förekomma endast där myndighet meddelat positivt beslut om ordningsvaktsverksamhet, kommer polismyndigheten att få goda möjligheter att genom stickprov eller mer kontinuerligt kontrollera ordningsvakternas verksamhet.

Av ett i det föregående återgivet enkätsvar framgår att en polismyndighet är av den uppfattningen att ordningsvakt har att tillse att arrangör följer de lagar och direktiv som gäller för arrangör såsom ansvarig för exempelvis en offentlig tillställning. Enligt vår uppfattning är detta inte en uppgift för ordningsvakt och bör ej heller bli det. Syftet med ordningsvaktsinstitutet är att ge vissa personer befogenheter som behövs för ordningshållning och inte att tillskapa ett organ för offentlig kontroll av anordnare av offentliga tillställningar eller andra.

Om ordningsvakts skyldighet att hålla polisstyrelsen och anordnaren underrättad om förhållanden som rör verksamheten finns föreskrifter i 9 § LOV.

12.4.2 *Ordningsvakters ställning på arbetsmarknaden och fackliga organisation m. m.*

Som framgår av avsnitt 12.2 förutsätts på sina håll för utfärdande av förordnande av ordningsvakt att framställning därom görs av företag som åtar sig ordningshållning eller av person eller företag som har behov av ordningshållning genom ordningsvakt i sin rörelse eller i annan verksamhet. Frilans-ordningsvakter accepteras således inte. Som skäl härför anförs av en länsstyrelse att detta utgör ett led i upprätthållande av restriktivitet då det gäller utfärdande av förordnanden.

För att ordningsvaktsverksamhet skall få bedrivas krävs att beslut därom föreligger. Vi förutsätter vidare att ordningsvakten innan han påbörjar sin tjänstgöring kontrollerar att sådant beslut finns. Under sådana förhållanden

och under förutsättning att ordningsvakten genomgått föreskriven utbildning synes några större olägenheter inte vara förenade med att acceptera frilans-ordningsvakter.

Vad därefter gäller fast anställda eller eljest till viss arrangör eller annan fast knutna ordningsvakter har vi inte något att erinra mot ordningsvakter verksamma i sådana former.

Vi har stannat för följande principiella inställning i dessa frågor. Det finns i huvudsak två olika linjer att följa beträffande frågan om ordningsvakternas ställning på arbetsmarknaden.

Den ena är att man accepterar den nuvarande utvecklingen mot en faktisk sammanslagning av instituten väktare och ordningsvakter huvudsakligen organisatoriskt bundna till kommersiella bevaknings- och ordningsvaktsföretag. Denna utveckling kan förmodas leda till en av ekonomiska överväganden helt beroende kombinerad bevaknings-/ordningsvaktskår. Den hittillsvarande utvecklingen på området gör vidare sannolikt att en sådan kår skulle komma att överta fler och fler ordningshållande uppgifter från polisen. Detta är en utveckling mot separata från polisen fristående bevakningskårer som vi inte kan acceptera.

Den andra möjligheten, som vi slutligt stannat för, innebär följande. Det bör gå en klar skiljelinje mellan väktare och ordningsvakter på grund av deras helt skilda arbetsuppgifter. Väktarna, som är anställda hos auktoriserade bevakningsföretag, bör fortsättningsvis med av oss föreslagna undantag enbart handha de bevakningsuppgifter som avses i lagen om bevakningsföretag.

De auktoriserade bevakningsföretagen bör enbart vara engagerade i de med lagen om bevakningsföretag avsedda bevakningsuppgifterna. Dessa uppgifter skall enligt 7 § nämnda lag fullgöras av därtill godkända personer – väktare.

Väktarna är enligt uppgift i stor utsträckning fackligt organiserade i transportarbetareförbundet. Det vore angeläget att även ordningsvakterna, trots verksamhetens art av bisyssla, i större grad var fackligt organiserade i denna sin funktion. Därigenom skulle förmodligen överenskommelser om standardiserade anställningsavtal mellan parterna kunna träffas, vilka på ett enkelt sätt skulle kunna tillämpas på de enskilda anställningsförhållandena inom området.

På ovan skisserade sätt skulle ett från väktarna fristående ordningsvaktsbegrepp kunna skapas. Genom detta förfarande skulle ordningsvakterna både vid tillfälliga och mera varaktiga uppdrag vara anställda direkt hos anordnaren.

Detta system skulle även verksamt bidra till det önskade förhållandet att arbetstagare i allmänhet är anställda direkt hos den som de skall utföra arbetet åt. Dessutom skulle den fördelen vinnas att ordningsvaktsverksamhet endast anordnades där ett verkligt behov förelåg.

Under en övergångstid bör väktare som innehar ordningsvaktsförordnande godtagas. Genom det förordade ovannämnda systemet kommer det emellertid i framtiden förmodligen att bli mindre vanligt att en och samma person är både väktare och ordningsvakt. Det är vår avsikt med det framlagda lagförslaget att dessa båda funktioner i framtiden skall hållas klart åtskilda. Något förbud för en väktare att på sin fritid vara ordningsvakt föreslås

emellertid inte.

Då anordnare och ordningsvakter inte kan nå direktkontakt med varandra föreslås den arbetsförmedlande verksamheten för anställning av ordningsvakter handhas av den lokala arbetsförmedlingen alternativt av ordningsvaktsföreningarna under tillsyn av arbetsmarknadsstyrelsen. Därmed vinnes en garanti för objektivitet vid förmedling av dessa anställningar. Enligt inhämtad uppgift handhas redan platsförmedlingen avseende väktarna av arbetsförmedlingen. Det framstår som naturligt att arbetsförmedlingen även handhar platsförmedlingen avseende ordningsvakterna. Det bör inte råda någon tvekan om att det arbetsrättsliga förhållandet mellan en anordnare och en ordningsvakt är att betrakta som ett enskilt anställningsavtal och inte som ett entreprenadavtal. Dessa anställningar bör följaktligen vid behov förmedlas av arbetsförmedlingen, exempelvis genom att upptas på dess listor över lediga platser. Den närmare motiveringen för detta ställningstagande framgår längre fram i detta avsnitt.

Ordningsvaktsföretag bör inte tillåtas bedriva ordningsvaktsverksamhet på grund av att inte enbart kommersiella intressen bör styra denna begränsade polisverksamhets utveckling. Polisen har också mycket begränsade möjligheter att kontrollera hur dessa ej auktoriserade ordningsvaktsföretag bedriver sin ordningshållande verksamhet.

Ordningsvaktsföretagen får således enligt vårt förslag inte utföra eller bedriva ordningsvaktsverksamhet. De hos ordningsvaktsföretagen anställda ordningsvakterna bör i stället i enlighet med detta förslag vara direkt anställda av anordnare.

Vårt förslag i denna del innebär att endast anordnare av i 2 och 3 §§ LOV angivna verksamheter blir behörig att ansöka om att få bedriva ordningsvaktsverksamhet. Det arbetsrättsliga förhållandet mellan anordnare och ordningsvakt regleras i ett anställningsavtal mellan parterna. Endast i de fall som avses i 3 § LOV får auktoriserat bevakningsföretag utföra ordningsvaktsverksamhet. I dessa fall kommer arbetsförhållandet i stället att regleras genom ett avtal mellan anordnaren och det auktoriserade bevakningsföretaget.

De påtalade problemen för anordnare av offentliga tillställningar med ordningsvakter som inte är fackligt anslutna och som plötsligt framställer för anordnaren betungande krav på ersättning för sina tjänster är svårlösta. Någon möjlighet att ålägga ordningsvakter skyldighet att ansluta sig till facklig organisation finns uppenbarligen inte. En lösning skulle vara att ålägga ordningsvakt plikt att tjänstgöra mot viss av myndighet bestämd ersättning. En sådan lösning strider emellertid i viss mån mot principer på den svenska arbetsmarknaden även om fall finns där vissa yrkesutövare är skyldiga att utföra arbetsprestation mot ersättning enligt av myndighet bestämd taxa, exempelvis offentlig försvarare och innehavare av taxirörelse. Vi vill dock, med hänsyn till att på berörda del av arbetsmarknaden organisationer finns mellan vilka frågan i princip kan lösas avtalsvägen, inte i dagens läge förorda ett system med skyldighet för ordningsvakt att tjänstgöra mot ersättning enligt taxa. Skulle det visa sig att avtalsvägen inte är framkomlig och att ordningsvakter utnyttjar den monopolställning de har torde en sådan lösning framdeles närmare böra övervägas.

Som ett medel att komma till rätta med ovan påtalade olägenhet föreslås att

förordnandet skall kunna återkallas för den ordningsvakt som utan giltig anledning vägrar att utöva ordningsvaktsverksamhet. Giltig anledning till sådan vägran bör exempelvis inte vara tvist angående ordningsvaktens ekonomiska ersättning för arbetet såvida vägran inte utgör tillåten facklig stridsåtgärd. Allmänhetens intresse av att exempelvis en offentlig tillställning kommer till stånd måste anses vara viktigare än ovannämnda ekonomiska tvist. Denna tvist, som får anses vara ett civilmål av arbetsrättslig eller privaträttslig natur, får lösas i för sådan tvist föreskriven ordning.

Den föreslagna möjligheten att återkalla förordnande får ses som ett pådrivande medel i önskvärd riktning. Återkallelseinstitutet måste självfallet handhas med urskillning och bör regelmässigt tillämpas endast undantagsvis och föregås av erinran om att förordnande kan återkallas om ordningsvakt utan giltigt skäl vägrar tjänstgöra.

Som framgått av den lämnade redovisningen av enkätsvaren på frågan om betydelsen av ordningsvakts lokal- eller områdesanknytning hyser flertalet av de tillfrågade myndigheterna den uppfattningen att ordningshållning genom ordningsvakter med en någorlunda fast anknytning till lokal eller område där offentlig tillställning regelbundet hålls innebär fördelar i skilda hänseenden. Vi delar den uppfattningen. Enligt vår mening bör därför eftersträvas så långt det är praktiskt möjligt att ordningsvakt har fast anknytning till någon eller några anordnare av regelbundet återkommande offentliga tillställningar. För att uppnå ett sådant tillstånd bör bl. a. ej få förekomma att ordningsvakterna av utbildningsskäl "cirkuleras" mellan olika platser för tillställningar. Ej heller bör hinder föreligga för anordnare av offentlig tillställning eller hos sådan anställd funktionär att erhålla ordningsvaktsförordnande.

12.4.3 *Ordningsvaktsföreningar*

Av enkäten till polisstyrelserna framgår att ordningsvaktsföreningar inom större antalet polisdistrikt på ett eller annat sätt fungerar som förmedlare av ordningsvakter till anordnare av offentliga tillställningar och liknande. Detta förhållande har föranlett oss att hemställa om arbetsmarknadsstyrelsens syn på frågan om förmedlingens tillåtlighet enligt lagen (1935:113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i svar på denna hemställan bl. a. anfört följande.

I sin egenskap av tillsynsmyndighet enligt arbetsförmedlingslagen har styrelsen ofta att taga ställning till frågor om gränsdragning mellan uppdragsförhållanden (entreprenader) och anställningsförhållanden.

I nu förevarande fall är det fråga om åtaganden att självständigt svara för ordningens upprätthållande på en festplats (eller liknande) under viss tidsrymd. Åtagandet skall fullgöras utan att uppdragstagaren därvid på något sätt är underställd uppdragsgivarens arbetsledning.

"Förmedling" av sådana uppdrag genom vaktkårernas försorg strider inte mot arbetsförmedlingslagen enligt styrelsens bedömning. Den omständigheten att ersättning för uppdraget regelmässigt utgår i form av lön per tidsenhet ändrar inte det grundläggande förhållandet att fråga är om ett självständigt åtagande av entreprenadkaraktär och inte om ett anställningsförhållande i arbetsförmedlingslagens mening.

Arbetsmarknadsstyrelsens ställningstagande i frågan synes bygga på den uppfattningen att ordningsvakter inte står i något lydnadsförhållande till anordnaren av den offentliga tillställningen utan utför ett sådant självständigt uppdrag som faller utanför begreppet arbetsanställning i arbetsförmedlingslagens mening.

Mot denna uppfattning kan följande anföras.

Enligt 16 § AOst har anordnaren att svara för att god ordning råder vid tillställningen samt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter med avseende på ordning och säkerhet som polismyndigheten meddelar. I detta bemyndigande, att utfärda föreskrifter anses ingå bestämmanderätt avseende antalet polismän och/eller ordningsvakter som skall anlitas vid viss offentlig tillställning.[1]

Enligt 17 § AOst må anordnare av polismyndighet åläggas att bekosta viss ordningshållning genom polispersonal eller förordnade ordningsvakter.

Anordnaren, som följaktligen har visst ansvar för att god ordning råder vid tillställningen, torde därför inte kunna frånkännas inflytande över formerna för den av honom bekostade ordningshållningen. Detta måste anses gälla trots att polisen utövar det direkta förmanskapet över ordningsvakterna.

I enlighet med dessa ställningstaganden föreslås, som tidigare framgått, införandet av en bestämmelse av innebörd att ordningsvakt skall vara skyldig att efterkomma polismans i tjänsten givna instruktioner för ordningens upprätthållande och i övrigt iaktta av anordnaren meddelad anvisning. Genom en sådan bestämmelse åläggs ordningsvakt en – i förhållande till den primära lydnadsplikten gentemot polisman – sekundär lydnadsplikt gentemot anordnaren.

Om en bestämmelse av denna innebörd genomförs torde inte någon tvekan kunna råda om att uppdrag som ordningsvakt är att anse som arbetsanställning i arbetsförmedlingslagens mening.

I frågan vem som skall handha ifrågavarande arbetsförmedlande verksamhet gör vi följande bedömning.

Det är självfallet av stor vikt för främst anordnare av offentliga tillställningar att ett effektivt fungerande förmedlingsorgan finns. Den förmedlingsverksamhet som bedrivs av ordningsvaktsföreningar synes i allmänhet fylla kraven på effektivitet. Alternativ till föreningarnas förmedling skulle kunna tänkas vara förmedling genom de offentliga arbetsförmedlingsorganen eller genom polismyndigheternas försorg. Det sistnämnda alternativet bör emellertid enligt vår mening inte förordas. Skälet härtill är främst att här avsedd förmedling knappast kan anses som en polisiär uppgift. Att ålägga polismyndigheterna att ombesörja sådan förmedling skulle enligt vår uppfattning stå i strid mot pågående strävanden att avlasta polisen uppgifter av ej polisiär natur.

Med hänsyn till vad ovan sagts om effektiviteten i den av ordningsvaktsföreningar bedrivna förmedlingsverksamheten synes det lämpligt att den får fortsätta. Den kan emellertid inte få fortsätta i samma former som hittills utan måste ställas under viss offentlig kontroll och således författningsmässigt regleras. Anledningen härtill är främst att fördelningen av ordningsvaktsuppdragen inte bör få bestämmas av principer internt antagna av ordningsvaktsförening. Det system som förekommer med fördelning av ordningsvaktsuppdragen enligt viss turlista medför nämligen ofta att ordningsvakten

[1] Carl G. Persson, Allmänna ordningsstadgan m. m., 2:a uppl. s. 130.

ej får den någorlunda fasta anknytning till lokal eller område där offentlig tillställning hålls som vi funnit innebära sådana fördelar att den bör förordas framför ett system med "cirkulerande" ordningsvakter. Det kan inte heller anses principiellt riktigt att en ordningsvaktsförening skall äga möjlighet att bestämma vilka ordningsvakter som skall tjänstgöra vid skilda tillställningar.

Enligt 16 § AOst åvilar det nämligen anordnare av offentlig tillställning att svara för att god ordning råder vid tillställningen. Med hänsyn till denna anordnaren författningsmässigt ålagda skyldighet bör denne tillerkännas ett väsentligt inflytande på valet av ordningsvakt som har att biträda honom i hans uppgift att svara för god ordning.

Denna arbetsförmedlande verksamhet, som förekommer i stora delar av landet, bör bedrivas med viss kontroll och under ordnade former. Om de lokala arbetsförmedlingarna inte skall anses handha ifrågavarande verksamhet, bör den fortsättningsvis kunna få bedrivas av ordningsvaktsföreningarna, men då endast efter tillstånd av arbetsmarknadsstyrelsen oberoende av om ersättning utgår för förmedlingen eller ej. Härigenom skulle en viss garanti erhållas för att ifrågavarande verksamhet kom att bedrivas objektivt och effektivt. Dessutom skulle den fördelen vinnas att verksamheten genom anvisningar och eventuella påpekanden från arbetsmarknadsstyrelsen skulle bli enhetlig och få lämplig stadga. Vi föreslår därför en sådan ändring i 2 § lagen med vissa bestämmelser om arbetsförmedling att ordningsvaktsförening får bedriva arbetsförmedling endast efter tillstånd från arbetsmarknadsstyrelsen.

Av redogörelserna för samarbetet och samrådet mellan ordningsvaktsföreningar och polismyndigheter framgår att sådant förekommer i en hel del olika hänseenden. Detta torde i många fall vara till fördel ur olika synpunkter för såväl ordningsvakter som polismyndigheter. Detta gäller särskilt samråd i frågor av mer generell beskaffenhet såsom avseende utbildning, ordningsvaktsverksamhetens utförande och i frågor av principiell beskaffenhet. I många fall torde de råd och anvisningar polismyndigheten lämnar vid samrådet kunna betraktas som ett utövande av polisens förmanskap över ordningsvakterna.

I andra fall kan större eller mindre tveksamhet råda om lämpligheten av samråd – särskilt gäller detta samråd i frågor vari avgörandet kan ha ekonomisk betydelse för föreningens medlemmar. Det tydligaste exemplet på fråga av den arten är sådan som gäller bestämmande av antalet ordningsvakter vid offentlig tillställning. Vi vill emellertid inte uttala att samråd inte bör få förekomma i denna eller liknande frågor. Det bör emellertid understrykas att den uppfattning som en ordningsvaktsförening eller representant för sådan framför med avseende på antalet ordningsvakter vid viss tillställning måste behandlas med stor varsamhet av polismyndigheten och att den självfallet aldrig ensam bör få ligga till grund för polismyndighets beslut att ålägga anordnare skyldighet att bekosta ordningsvakter.

Att låta ordningsvaktsförening föreslå lämpliga kandidater till ordningsvaktsutbildning, vilket enligt en redogörelse synes förekomma i ett polisdistrikt, är enligt vår uppfattning ett förfarande som innebär en mindre lämplig begränsning av den krets personer vari urval kan ske i jämförelse med exempelvis annonsering i pressen.

13 Jakt- och fisketillsyn

13.1 Inledning

I direktiven uttalas följande

Bland de problem av mera principiell betydelse som utredningen bör ägna uppmärksamhet åt under sitt arbete vill jag slutligen nämna frågan huruvida personer som utövar jakt- eller fisketillsyn eller utför andra liknande, till viss speciallagstiftning knutna övervakningsuppdrag, skall behöva utrustas med några av de särskilda befogenheter som följer med ett förordnande som ordningsvakt.

13.2 Gällande rätt beträffande jakt- och fisketillsyn

13.2.1 *Jakttillsyn*

Tillsyn över efterlevnaden av bestämmelserna rörande jakt torde i princip få anses vara en uppgift som ankommer på polisen. Alla brott mot jaktlagen faller nämligen under allmänt åtal. Beträffande vissa brott fordras för att åtal skall få väckas dock att målsägande angivit brottet till åtal eller att åtal finnes påkallat från allmän synpunkt. Vad beträffar överträdelser av jaktstadgan eller på grund därav meddelade föreskrifter gäller att samtliga åtalas av allmän åklagare även om angivelse ej skett. Överträdelser av jaktstadgan är dessutom – med ett undantag – envar berättigad att åtala.

För polisens tillsyn över efterlevnaden av jaktlagstiftningen gäller reglerna i rättegångsbalken. Polisman har således möjlighet att verkställa beslag, husrannsakan, kroppsvisitation eller att gripa misstänkt om det ifrågasatta brottet och omständigheterna i övrigt är sådana att förutsättningar finns för sådana åtgärder.

Förutom polismän är på grund av särskilda bestämmelser även vissa andra statliga befattningshavare ålagda att utöva jakttillsyn. Enligt 1 § kungörelsen (1955:275) angående skyldighet för befattningshavare vid tullverkets kust- och gränsbevakning att utöva jakt- och fisketillsyn m. m. åligger det sådan befattningshavare att i den utsträckning som framgår av bestämmelserna i 26 § 1 mom. och 31 § jaktlagen utöva tillsyn över efterlevnaden av nämnda lag. Sådan befattningshavare har även att utöva tillsyn över efterlevnaden av jaktstadgan samt övriga av regeringen eller underordnad myndighet meddelade bestämmelser om jakt.

I 26 § 1 mom. jaktlagen föreskrivs skyldighet för jagande att vid jakt medföra gällande jaktkort. Han är skyldig att på anfordran uppvisa kortet för

sådan befattningshavare som nyss nämnts. Skyldighet att uppvisa kortet föreligger även i förhållande till polisman, med polismans befogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning, befattningshavare vid domänverket eller lantbruksnämnds rennäringsavdelning, stiftsjägmästare eller dennes biträden. Skyldighet föreligger vidare gentemot den som äger, innehar eller vårdar marken eller den som eljest äger jakträtt där. Befogenhet att kräva uppvisande av jaktkort är för befattningshavare vid domänverket, lantbruksnämnds rennäringsavdelning och stiftsnämnd begränsad till mark som står under hans förvaltning eller uppsikt.

I 31 § andra stycket jaktlagen finns bestämmelse om rätt för ovan nämnda befattningshavare – med undantag för stiftsjägmästare och dennes biträden – samt för polisman och med polismans befogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning att ta egendom i beslag, då någon som olovligt jagar på annans jaktområde anträffas på bar gärning. Denna rätt avser jaktbyte, vapen, ammunition, annat jaktredskap, hund, motorfordon, annat motordrivet fortskaffningsmedel och släpfordon och gäller på område, där jakträtt tillkommer kronan, samt på sådan kronomark ovanför odlingsgränsen, som står under statens omedelbara disposition, och på renbetesfjällen. Då det är fråga om djur, som enligt 18 § jaktlagen tillkommer kronan, får rätten att ta i beslag utövas även på område där jakträtten tillkommer annan än kronan.

Enligt 31 § första stycket jaktlagen gäller att, om någon anträffas på bar gärning, som olovligt jagar på annans markområde, jakträttsinnehavaren eller den som äger, innehar eller vårdar marken så ock deras folk i visst fall får frånta den jagande jaktbytet och eljest ta detta i beslag. Under angivna omständigheter får nyss nämnda personer även ta i beslag sådana vapen och redskap m. m. som angivits i föregående stycke.

Anträffas någon på bar gärning med jakt eller fångst förbjudna enligt jaktstadgan, föreskrivs i 31 § jaktstadgan att envar har rätt att beslagta egendom, som kan förklaras förverkad. Denna egendom är djur, skinn, bo eller ägg som åtkommits genom vissa brott mot jaktstadgan samt vapen, ammunition, annat jakt- eller fångstredskap, hund, motorfordon, annat motordrivet fordon och släpfordon som använts eller medförts som hjälpmedel vid sådant brott.

Till reglerna om jakttillsyn bör räknas även bestämmelser i vapenlagen (1973:1176) och vapenkungörelsen (1974:123), som ger vissa befogenheter åt bl. a. ordningsvakt för jaktbevakning och andra.

I 32 § vapenlagen finns bestämmelser enligt vilka vapen och ammunition i vissa fall kan omhändertas. Föreligger risk för missbruk av skjutvapen kan polismyndigheten besluta att vapnet och ammunition som hör till detta skall omhändertas. Är faran för missbruk överhängande får polisman även utan sådant beslut omhänderta vapnet och ammunitionen. Polisman som gjort sådant omhändertagande skall skyndsamt anmäla detta till polismyndigheten. Vad som sagts om polisman gäller även ordningsvakt, som med stöd av myndighets förordnande utövar jaktbevakning, samt personal vid domänverket, tullverket eller rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd.

Enligt 40 § vapenlagen gäller att egendom med vilken tagits befattning eller förfarits på visst sätt som utgör brott enligt vissa bestämmelser i vapenlagen kan förklaras förverkad, om det inte är uppenbart obilligt. Beträffande beslag

av egendom, som enligt det nyss sagda kan antas vara förverkad, gäller bestämmelserna i RB om beslag med vissa avvikelser, bl. a. att ordningsvakt, som med stöd av myndighets förordnande utövar jaktbevakning, samt personal vid domänverket, tullverket eller rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd äger samma rätt att ta egendomen i beslag som tillkommer polisman (41 § vapenlagen).

I 46 § vapenkungörelsen föreskrivs skyldighet för den som medför vapen att samtidigt medföra tillståndsbevis eller i vissa fall andra handlingar. Om någon medför vapen utan att kunna visa handling som han är skyldig att ha med sig får polisman omhänderta vapnet; detta kan återfås hos polismannen eller polismyndigheten i orten, om den som medfört vapnet styrker att han var berättigad att inneha det (47 § första stycket). Vad gäller rätt att omhänderta med stöd av 47 § första stycket likställs med polisman ordningsvakt, som med stöd av myndighets förordnande utövar jaktbevakning, samt personal vid domänverket, tullverket eller rennäringsavdelning vid lantbruksnämnd.

Som framgår av den givna redogörelsen för reglerna om jakttillsyn är olika befattningshavare och andra personer engagerade i denna och har möjligheter att ingripa vid överträdelser mot olika bestämmelser som reglerar jaktvården. Dessa befattningshavare m. fl. är följande.

1. Polispersonal
2. Med polismansbefogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning
3. Befattningshavare vid tullverkets kust- och gränsbevakning
4. Befattningshavare vid domänverket
5. Befattningshavare vid lantbruksnämnds rennäringsavdelning
6. Stiftsjägmästare och dennes biträden
7. Jakträttsinnehavare samt den som äger, innehar eller vårdar mark ävensom deras folk
8. Envar

13.2.2 *Fisketillsyn*

Liksom beträffande tillsynen över efterlevnaden av bestämmelserna rörande jakt får motsvarande tillsyn av fiskelagstiftningen anses vara en uppgift som i princip åvilar polisen. Även brott mot fiskelagstiftningen faller med något undantag under allmänt åtal.

Vad gäller polisens tillsyn över efterlevnaden av fiskelagstiftningen må hänvisas till vad som sagts i början av avsnitt 13.2.1.

Förutom polismän är även andra befattningshavare engagerade inom fisketillsynen. Dessa är följande.

1. Fisketillsynsman förordnad av fiskeristyrelsen eller länsstyrelse i enlighet med Kungl. Maj:ts instruktion (1955:274) för fisketillsynsmän
2. Befälhavare på statens fartyg, vilket blivit utsänt för att övervaka ordningen på fiskeplats
3. Befattningshavare vid tullverkets kust- och gränsbevakning, vilka enligt den i avsnitt 13.2.1 nämnda kungörelsen angående skyldighet för befattningshavare vid tullverkets kust- och gränsbevakning att utöva jakt- och fisketillsyn m. m. har att i viss utsträckning medverka i

fisketillsyn

4. Ordningsvakt för fiskebevakning förordnad med stöd av 90 § PI.

Ordningsvakt för fiskebevakning finns ej omnämnd i gällande fiskelagstiftning utan är ett institut som utvecklats i praxis med stöd av 90 § PI och tidigare gällande motsvarande bestämmelse.

De olika befattningshavarnas m. fl. befogenheter vid tillsynen redovisas här med uppdelning i olovligt och olaga fiske samt i de olika kategorierna med tillsynsuppgifter – med undantag av polismän.

Vid olovligt fiske

Fisketillsynsman

Enligt 1 § 2 p. 1955 års instruktion äger fisketillsynsman inom det område förordnandet avser övervaka efterlevnaden av fiskelagen och är skyldig inskrida mot sådana överträdelser av lagen, vilka kränker kronans fiskerätt eller sker i vatten där varje svensk medborgare får bedriva fiske.

Fisketillsynsmans undersökningsbefogenhet vid olovligt fiske framgår av 2 § 1955 års instruktion. Enligt denna bestämmelse äger han undersöka fisk, som han misstänker ha olovligen fångats, ävensom fiskeredskap och fisksump, varvid han har rätt att ur vattnet uppta utlagda fiskeredskap och fisksumpar. Motsättningsvis sträcker sig fisketillsynsmans undersökningsbefogenhet inte till andra objekt än de uppräknade, dvs. inte till förvaringspersedlar, båtutrymmen eller utrymmen i motorfordon.

Beträffande fisketillsynsmans befogenhet att verkställa beslag vid olovligt fiske och hans skyldigheter i samband därmed hänvisar 3 § 1955 års instruktionen till 37 § fiskelagen.I här avsedd del har lagrummet följande innehåll.

Ertappas någon å bar gärning, då han bryter mot denna lag, eller anträffas redskap, som använts vid sådant brott, utsatt i vattnet, må fisketillsynsman som förordnats av länsstyrelsen eller fiskeristyrelsen --- beslagta fångsten och redskapet ävensom båt eller annat, som kan antagas äga betydelse för utredning om brottet. ---

Har egendom tagits i beslag enligt första stycket, skall anmälan därom göras till vederbörande polis- eller åklagarmyndighet. Den som erhållit sådan anmälan har att förfara som om han själv gjort beslaget.

Vad gäller fisketillsynsmans befogenhet att hos utmätningsman göra ansökan om handräckning hänvisar 3 § 1955 års instruktion till 39 § fiskelagen. Av detta lagrum framgår, att om allmänt fiskeriintresse berörs, får bl. a. av länsstyrelsen eller fiskeristyrelsen förordnad fisketillsynsman ansöka om handräckning dels då det finnes uppenbart att fiskeredskap utsatts eller anordning vidtagits i strid med vad som gäller om fiskådra, om rättelse ej följer genast efter det tillsägelse skett, dels om någon begagnar av länsstyrelsen fastställt märke för redskap eller notvarp på sätt som är ägnat att obehörigen avhålla annan från att fiska. Befogenhet att lämna handräckning tillkommer utmätningsmannen i orten, sedan han med trovärdig person hållit syn på stället, och handräckningen lämnas på den tredskandes bekostnad.

Befälhavare på statligt fartyg, vilket blivit utsänt för att övervaka ordningen på fiskeplats

Enligt 8 § första stycket 1955 års instruktion skall vad däri föreskrivs om fisketillsynsman äga motsvarande tillämpning i fråga om sådan befälhavare, vilken vid olovligt fiske således har samma skyldigheter och befogenheter som fisketillsynsman.

Befattningshavare vid tullverkets kustbevakning

Enligt 3 § första stycket 2 p. 1955 års kungörelse är sådan befattningshavare skyldig att inskrida endast vid sådana överträdelser av fiskelagen, vilka kränker kronans fiskerätt eller sker i vatten, där varje svensk medborgare får bedriva fiske. Motsvarighet till bestämmelsen i 1 § 2 p. 1955 års instruktion att fisketillsynsman äger att inom sitt område övervaka efterlevnaden av fiskelagen saknas för befattningshavare vid tullverkets kustbevakning. Bortsett från denna begränsning är sådan befattningshavares befogenheter vid olovligt fiske desamma enligt vad ovan angivits som fisketillsynsmans till följd av hänvisning i 3 § andra stycket 1955 års kungörelse.

Befattningshavare vid tullverkets gränsbevakning

Beträffande sådan befattningshavare gäller enligt 4 § 1955 års kungörelse att det åligger honom att efter förordnande av länsstyrelse eller fiskeristyrelsen vara fisketillsynsman inom sitt tjänstgöringsområde. Efter sådant förordnande har han samma befogenheter och skyldigheter som fisketillsynsman.

Ordningsvakt för fisketillsyn

Beträffande sådan ordningsvakt finns ej några bestämmelser som ger honom några befogenheter utöver vad som följer av ordningsvaktsförordnandet. Vid olovligt fiske torde han därför ej ha andra befogenheter än dem som tillkommer den innehavare av fiskerätt på vars uppdrag han utövar fisketillsyn. Tidigare har återgivits fisketillsynsmannens befogenhet enligt 37 § fiskelagen att verkställa beslag. Enligt samma lagrum tillkommer samma befogenhet, där fisket kränker enskild fiskerätt, vederbörande rättsägare eller hans folk.

Vid olaga fiske

Fisketillsynsman

Fisketillsynsmans undersökningsbefogenhet vid olaga fiske har samma innebörd och omfattning som vid olovligt fiske.

Fisketillsynsmans befogenhet att verkställa beslag samt hans skyldigheter i samband därmed framgår av 34–36 §§ och 38 § fiskeristadgan, till vilka bestämmelser hänvisas i 3 § 1955 års instruktion. Bestämmelserna har följande lydelse.

34 §. Ertappas någon på bar gärning, då han bedriver olaga fiske eller vidtager straffbelagd förberedelse till sådant brott eller fiskar i strid mot bestämmelse som avses i 31 § första stycket 4, eller anträffas i fiskevatten redskap, som är olagligen utestående, får fisketillsynsman, som har förordnats av länsstyrelse eller fiskeristyrelsen, befälhavare på statens fartyg, vilket blivit utsänt för att övervaka ordningen på fiskeplats, samt befattningshavare vid tullverkets kustbevakning beslagtaga egendom, som enligt 32 § denna stadga eller 36 § fjärde stycket lagen (1950:596) om rätt till fiske kan förklaras förverkad, ävensom båt eller annat, som kan antagas äga betydelse för utredningen om brottet. Enahanda befogenhet tillkommer, där fisket kränker enskild fiskerätt, vederbörande rättsägare eller hans folk.

Tulltjänsteman eller lotstjänsteman, vilken påträffar fisk som någon olovligen infört eller sökt införa till riket, har att verkställa beslag å fisken.

35 §. I beslag tagen fisk som uppenbarligen bör förklaras förverkad enligt denna stadga och 36 § lagen (1950:596) om rätt till fiske och som är levnadsduglig skall, om det kan ske utan särskilda kostnader eller besvär, omedelbart efter beslaget åter utsättas i det vatten vari den fångats. Vid utsättandet skall, där omständigheterna så medgiva, trovärdigt vittne närvara.

36 §. Den som verkställt beslag jämlikt 34 § skall anmäla beslaget till vederbörande polis- eller åklagarmyndighet. Om fisk beslagtagits, skall sådan anmälan göras även om fisken utsatts enligt 35 §.

Mottagaren av anmälan som avses i första stycket har att, med iakttagande av vad i denna stadga eller i allmänhet finnes om beslag föreskrivet, förfara som om han själv gjort beslaget.

38 §. Vad i 35 och 37 §§ är stadgat skall iakttagas jämväl i fall då grund för beslag eller förverkande tillika föreligger enligt lagen om rätt till fiske.

Enligt 4 § 1955 års instruktion åligger det fisketillsynsman att skyndsamt anmäla överträdelser mot de för fisket gällande författningarna och föreskrifterna till polis- eller åklagarmyndigheten i orten eller närmaste polisman.

Befälhavare på statens fartyg som blivit utsänt att övervaka ordningen på fiskeplats

Enligt 8 § 1955 års instruktion skall vad däri föreskrivs om fisketillsynsman äga motsvarande tillämpning i fråga om sådan befälhavare, vilken vid olaga fiske således har samma befogenheter och skyldigheter som fisketillsynsman.

Befattningshavare vid tullverkets kustbevakning

Enligt 3 § första stycket 1 p. 1955 års kungörelse har sådan befattningshavare att utöva tillsyn över efterlevnaden av fiskeristadgan och jämlikt samma stadga utfärdade föreskrifter ävensom övriga av Kungl. Maj:t eller underordnad myndighet meddelade bestämmelser om fiskets vård och bedrivande. Av 3 § andra stycket samma kungörelse framgår att för den fisketillsyn som åvilar nämnd befattningshavare gäller bestämmelserna i 2–4 §§ 1955 års instruktion. Befattningshavare har således samma undersökningsbefogenhet, beslagsbefogenhet och anmälningsskyldighet som fisketillsynsman.

Befattningshavare vid tullverkets gränsbevakning

Beträffande sådan befattningshavare gäller som tidigare nämnts att det åligger honom att efter förordnande av fiskeristyrelsen eller länsstyrelse att vara fisketillsynsman inom sitt tjänstgöringsområde. Efter sådant förordnande gäller beträffande hans befogenheter och skyldigheter vad som sagts om fisketillsynsman.

Ordningsvakter för fiskebevakning

Här må hänvisas till vad ovan anförts under rubriken "Vid olovligt fiske" beträffande sådana ordningsvakter. Av det där sagda torde följa att ordningsvakt för fiskebevakning endast äger den befogenhet, som enligt 34 § fiskeristadgan, då fisket kränker enskild fiskerätt, tillkommer vederbörande rättsägare eller hans folk.

Vid olovligt fiske och olaga fiske

Även vederbörande rättsägare och hans folk äger, som i viss mån framgått, vissa befogenheter och skyldigheter vid olovligt fiske och olaga fiske.

Vid olovligt fiske, som kränker enskild fiskerätt, har således vederbörande rättsägare och hans folk under de förutsättningar som anges i 37 § fiskelagen samma befogenhet att verkställa beslag samt skyldighet att anmäla detta som fisketillsynsman. Anmälningsskyldigheten till vederbörande polis- eller åklagarmyndighet gäller emellertid inte fångst, som beslagtagits av innehavare av enskild fiskerätt eller hans folk, såvida inte grund för beslaget föreligger även enligt annan författning än fiskelagen. Sådan fångst, beträffande vilken anmälningsskyldighet inte föreligger, får utan anmälan behållas av fiskerättshavaren.

Vid olaga fiske, som kränker enskild fiskerätt, har vederbörande rättsägare och hans folk samma beslagsbefogenhet samt skyldigheter som tillkommer fisketillsynsman, se ovan under rubriken "Vid olaga fiske" återgivna bestämmelser i fiskeristadgan. Lättnad i anmälningsplikten motsvarande den som stadgas i 37 § tredje stycket fiskelagen finns ej i fiskeristadgan. Skälet härtill är naturligtvis att fångst åtkommen genom olaga fiske ej får behållas av fiskerättshavaren.

Vid olovligt införande till riket av fisk

Som en speciell beslagsbefogenhet må nämnas den skyldighet enligt 34 § andra stycket fiskeristadgan tulltjänsteman eller lotstjänsteman, vilken påträffar fisk som någon olovligen infört eller sökt införa till riket, har att verkställa beslag av denna.

13.2.3 *Tvångsåtgärder enligt rättegångsbalken*

För polisman gäller, som tidigare antytts, att han vid bekämpning av brott mot jakt- och fiskelagstiftningen fullt ut kan använda de straffprocessuella tvångsmedel han enligt RB har till sitt förfogande: gripande, beslag, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning; självfallet dock endast

om de i RB närmare angivna förutsättningarna för användning av dessa tvångsmedel är för handen.

Beträffande de övriga i det föregående angivna befattningshavarna m. fl. torde beträffande deras möjlighet att använda tvångsmedel enligt RB följande gälla.

Gripande

Enligt 24 kap. 7 § andra stycket RB gäller att den, som begått brott varå fängelse kan följa och påträffas på bar gärning eller flyende fot, får gripas av envar.

Beslag

I 27 kap. 4 § RB stadgas att den som med laga rätt griper misstänkt får lägga beslag på föremål, som därvid påträffas; anmälan om beslaget skall skyndsamt göras till undersökningsledaren eller åklagaren, som har att pröva om beslaget skall bestå. Endast föremål, som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara någon genom brott avhänt eller på grund av brott förverkat, får tas i beslag.

Som framgår av den beslagsbestämmelse för vilken nu redogjorts jämförd med bestämmelserna om beslag i jakt- och fiskelagstiftningen finns i viss utsträckning en dubbel reglering angående beslag på hithörande område. Reglerna om beslag i nämnda speciallagstiftning är å ena sidan vidsträcktare än reglerna om beslag i RB på det sätt att beslag kan verkställas av de i speciallagstiftningen angivna personkategorierna utan samband med gripande. Beslagsrätten enligt denna speciallagstiftning är å andra sidan begränsad i förhållande till beslagsrätten enligt RB på så sätt att rätten ej tillkommer envar utom såvitt avser beslag enligt 31 § jaktstadgan.

Någon rätt för annan än särskild av åklagaren, undersökningsledaren eller rätten förordnad förrättningsman eller i vissa fall polisman att företa husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning för eftersökande av föremål som kan vara underkastat beslag finns ej (28 kap. 4, 5, 11 och 13 §§ RB).

13.2.4 *Jakt- och fisketillsynspersonals rätt att använda våld*

Som tidigare framgått är varje medborgare enligt 2 kap. 6 § RF gentemot det allmänna skyddad bl. a. mot påtvingat kroppsligt ingrepp; detta skydd kan genombrytas endast genom lag. Efter den nya regeringsformens ikraftträdande kan till stöd för sådant ingrepp från det allmänna gentemot enskild åberopas endast lag eller övergångsvis annan författningsbestämmelse. Indirekt stöd av lag eller annan författning torde vara tillräckligt.

Fråga är huruvida de befattningshavare som har att eller äger utöva jakt- eller fisketillsyn kan anses därvid ha rätt att använda våld för att verkställa de åtgärder vartill de har befogenhet.

Beträffande polismän och ordningsvakter för jakt- och/eller fisketillsyn är klart att de ha rätt att använda våld. För polisman följer sådan rätt såväl av 24 kap. 2 § BrB som av 16 § PI och för ordningsvakt av i vart fall nyss angivna

bestämmelse i PI. Huruvida ordningsvakt kan anses vara polisman i den bemärkelse detta begrepp har i 24 kap. 2 § BrB är oklart.

I ytterligare ett fall finns klart lagstöd för rätt till våldsanvändning. Som tidigare nämnts äger envar under vissa förutsättningar gripa den som är misstänkt för brott. Enligt bestämmelse i 24 kap. 2 § BrB har den som äger beröva någon friheten rätt att bruka det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt för den händelse den gentemot vilken frihetsberövandet riktas söker undkomma eller hindra åtgärden. Rätten att i detta fall bruka våld gäller således envar varav följer att samtliga tidigare angivna befattningshavare får bruka våld vid gripande av brottsling.

Beträffande övriga befattningshavare får anses något ovisst om de vid utövande av sina olika befogenheter vid jakt- och fisketillsynen har rätt att bruka våld. Bestämmelse som innefattar direkt stöd för dessa att använda våld saknas. Fråga är därför om de bestämmelser, som anger deras befogenheter, kan anses innefatta ett sådant indirekt stöd för våldsanvändning, som anses vara tillräckligt.

Här skall anges de olika befogenheterna samt svar sökas på den nyss angivna frågan.

Befogenhet att kräva företeende av jaktkort (26 § 1 mom. jaktlagen)

Någon möjlighet att framtvinga företeende av jaktkort föreligger inte. Detta gäller även för polisman och ordningsvakt. Något behov av sådan möjlighet torde inte heller föreligga.

Befogenhet att frånta någon jaktbyte. (31 § första stycket jaktlagen)

Enligt 8 kap. 8 § BrB gäller att den som med våld eller hot om våld hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller taga något skall dömas för egenmäktigt förfarande. Att detta straffstadgande är tillämpligt på den som uppträder på däri angivet sätt mot den som söker utöva fråntaganderätt torde vara helt klart. Härav torde även följa av de allmänna reglerna om nödvärn i 24 kap. 1 § BrB att den berättigade får använda våld för att genomföra fråntagande om detta mötes av motvärn. Det kan vidare möjligen hävdas att ett stadgande varigenom någon tilläggs rätt att frånta någon något skall anses innefatta sådant indirekt stöd för våldsanvändning som betecknats som tillräckligt.

Befogenhet att verkställa beslag (31 § första och andra styckena jaktlagen, 31 § jaktstadgan, 37 § fiskelagen, 34 § fiskeristadgan, 27 kap. 4 § RB samt 41 § vapenlagen)

Här må till en början anmärkas att i 37 § fiskelagen begreppet beslag används även om sådan åtgärd som motsvarar fråntagande enligt 31 § första stycket jaktlagen. Beträffande beslag av den arten enligt fiskelagen torde vad ovan sagts i anslutning till befogenheten att frånta enligt 31 § första stycket jaktlagen vara tillämpligt.

Vad därefter gäller beslag enligt 31 § jaktlagen och sådant beslag enligt 37 §

fiskelagen som ej motsvarar fråntagande och frågan huruvida hindrande av sådan åtgärd på sätt som anges i 8 kap. 8 § BrB kan anses som egenmäktigt förfarande må återges följande av dåvarande chefen för jordbruksdepartementet gjorda uttalande i prop. 1970:32 med förslag till ändring av jaktlagen m. m.

Enligt 31 § 2 mom. (jaktlagen) skall den, som vid olovlig jakt sätter sig till motvärn mot jakträttsinnehavaren eller annan i momentet angiven person när denne vill hindra jägaren från gärningen eller ta från honom vad han kommit åt, straffas enligt 8 kap. 8 § brottsbalken, dvs. för egenmäktigt förfarande. Enligt gärningsbeskrivningen omfattar detta brott bl. a. att någon med våld eller hot om våld hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller taga något. I Beckmans m. fl. Kommentar till brottsbalken, band I 2 uppl. s. 308 betonas bl. a. att den rätt till självtäkt, som det här är fråga om, är en rätt att kvarhålla eller taga något. Självtäkt är alltså inte detsamma som att hindra någon från att begå brott. I kommentaren anförs vidare. Bestämmelsen i 31 § 2 mom. jaktlagen, vari genom hänvisning till förevarande lagrum straffbelägges motvärn mot jakträttsinnehavare som söker hindra olovlig jakt, utsträcker det straffbara området utöver vad i lagrummet självt straffbelägges. Då någon motsvarande bestämmelse icke finns i lagen om rätt till fiske, är det tveksamt, om det straffbara området vid fiske är lika vidsträckt.

Jag vill med anledning härav erinra om att denna fråga behandlades vid tillkomsten av 1950 års fiskerättslag. Departementschefen anförde då att en hänvisning i fiskerättslagen till straffbestämmelsen om egenmäktigt förfarande måste anses överflödig (prop. 1950:60 s. 133). Lagrådet och riksdagen lämnade detta uttalande utan erinran. Jaktlagens bestämmelse måste med hänsyn till vad sålunda förekommit också anses överflödig och den bör för enhetlighetens skull upphävas.[1]

Det återgivna uttalandet synes kunna ge anledning till den tolkningen att våld eller hot om våld gentemot envar av dem som utövar sin befogenhet att verkställa beslag enligt 31 § jaktlagen eller 37 § fiskelagen skulle innefatta egenmäktigt förfarande. Mot en sådan tolkning synes emellertid följande uttalande tala.[2]

För övrigt skall som egenmäktigt förfarande betecknas varje motvärn eller liknande angrepp mot laga självtäkt, alltså ej blott i de förut nämnda fallen att hyresvärden kvarhåller hyresgästens lösören eller jakträttsinnehavaren fråntager den på bar gärning anträffade tjuvskytten hans jaktredskap och hundar utan även i sådana fall som intagande av kreatur. Däremot är denna straffbestämmelse icke tillämplig på hindrande av sådana befogenheter som icke avser hävdande av någon rättighet, t. ex. den enligt 31 § jaktstadgan envar tillkommande befogenheten att taga jakt- och fångstredskap ävensom hundar från den som idkar förbjuden jakt.

Avgörande för om motvärn eller liknande angrepp mot den som söker verkställa beslag enligt 31 § jaktlagen eller 37 § fiskelagen skall kunna betecknas som egenmäktigt förfarande torde därför vara huruvida åtgärden kan anses avse hävdande av en rättighet. I vissa fall torde det vara klart att så är fallet, nämligen då jakt- eller fiskerättshavare eller deras folk utövar rätten att verkställa beslag enligt berörda lagrum. Frågan om dessas rätt att använda våld torde då vara att bedöma i enlighet med vad sagts i anslutning till befogenheten att frånta någon jaktbyte.

Frågan huruvida verkställande av beslag utfört av i nyss nämnda lagrum angivna befattningshavare kan anses utgöra hävdande av en rättighet är svårbedömd. Besvaras den nekande kan stöd för våldsanvändning av dessa

[1] Prop. 1970:32 s. 12

[2] Beckman m. fl. Kommentar till brottsbalken I, 3 uppl. s. 308.

befattningshavare vid verkställande av beslag inte sökas i nödvärnsrätten gentemot egenmäktigt förfarande. Om våld skall få användas av dessa blir då beroende av om lagtexternas formuleringar "rätt att taga . . . i beslag" och "beslagtaga" kan anses innefatta indirekt stöd för våldsanvändning.

Vad härefter gäller rätten för envar att jämlikt 31 § jaktstadgan verkställa beslag framgår av nyss anförda kommentar till 8 kap. 8 § BrB att utövande av denna befogenhet ej avser hävdande av någon rättighet. Stöd för våldsanvändning kan därför i detta fall ej sökas i nödvärnsrätten gentemot egenmäktigt förfarande utan svaret på frågan om envars rätt att i dessa fall bruka våld blir på sätt som sagts i föregående stycke beroende av tolkningen av uttrycket "beslagtaga".

Beträffande rätten att bruka våld vid beslag enligt 34 § fiskeristadgan äger vad i föregående stycke sagts motsvarande tillämpning. Dock torde motvärn mot beslag som, där fisket kränker enskild fiskerätt, verkställs av fiskerättshavare eller dennes folk böra anses som egenmäktigt förfarande med de konsekvenser i fråga om rätt att använda våld som tidigare angivits.

När det gäller rätten att verkställa beslag enligt 27 kap. 4 § första stycket RB är den, såvitt här är av intresse, knuten till envars rätt jämlikt 24 kap. 7 § andra stycket RB, att gripa misstänkt. Som tidigare redovisats äger den som med laga rätt berövar någon friheten rätt enligt bestämmelse i 24 kap. 2 § BrB att därvid använda visst våld. Frågan huruvida våld får användas vid beslag som verkställs i denna situation torde därför endast ha teoretiskt intresse. Den som är berättigad att gripa äger ju betvinga eventuellt motstånd mot gripandet. För verkställande av beslag torde därefter våldsanvändning ej vara erforderlig. Den principiella frågan kvarstår dock om uttrycket "må lägga beslag på" i 27 kap. 4 § första stycket RB kan anses innefatta tillräckligt stöd för användning av våld.

Vad gäller motvärn gentemot den som utövar befogenhet enligt 41 § vapenlagen att beslagta viss egendom torde detta aldrig kunna anses som egenmäktigt förfarande och frågan är därför huruvida rätten att beslagta kan anses innefatta tillräckligt stöd för brukande av våld.

Befogenhet att omhänderta vapen (32 § vapenlagen samt 47 § första stycket och 48 § vapenkungörelsen)

Här blir frågan om i uttrycket "omhändertaga vapnet" kan anses ligga ett sådant indirekt stöd för våldsanvändning som krävs.

Befogenhet att undersöka fisk m. m. samt befogenhet att ur vattnet uppta fiskeredskap m. m. (2 § 1955 års instruktion)

Frågan är densamma som i föregående stycke. Innefattar uttrycken "äger undersöka fisk . . . ävensom fiskeredskap och fisksump" och "äger . . . rätt att ur vattnet upptaga utlagda fiskeredskap och fisksumpar" sådant stöd som där sagts.

Det ovan anförda ger vid handen att rätt att använda våld vid utövande av befogenheter enligt jakt- och fiskelagstiftningen med säkerhet tillkommer polismän samt ordningsvakter för jakt- och/eller fisketillsyn på grund av det stöd som finns härför i 24 kap. 2 § BrB och 16 § PI.

Vad beträffar övriga befattningshavare kan sådan rätt anses tillkomma dem i de situationer då motvärn mot dem vid utövande av rätt att frånta någon något eller att beslagta något är att anse som egenmäktigt förfarande med den följd att rätt till nödvärn föreligger.

I övriga situationer får frågan om rätten att använda våld anses svårbedömd och dess besvarande beroende av tolkningen av innebörden av vissa uttryck, vilken tolkning måste ske mot bakgrund av det genom RF varje medborgare tillförsäkrade skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp.

13.3 Förordnanden av ordningsvakter för jakt- och/eller fisketillsyn samt förordnanden av fisketillsynsmän

Enligt svaren på enkäten till polisstyrelserna fanns under 1974 gällande förordnanden för ordningsvakter, 1 624 avseende jakttillsyn samt 263 avseende fisketillsyn.

Enligt uppgifter från länsstyrelserna fanns under angiven tidsperiod 916 av länsstyrelserna förordnade ordningsvakter för jakttillsyn. För fisketillsyn förordnar länsstyrelserna i allmänhet fisketillsynsmän enligt 1955 års instruktion. Det har emellertid även förekommit att länsstyrelse förordnat ordningsvakt för fisketillsyn enligt 90 § PI. Någon säker uppgift om antalet sådana förordnanden föreligger inte.

Rikspolisstyrelsen har uppgivit att under 1974 fanns sju av styrelsen utfärdade ordningsvaktsförordnanden avseende kombination av jakt- och fisketillsyn.

Den tveksamhet som föreligger beträffande rätta formen för förordnande av personer med uppgift att utöva fisketillsyn framgår av en skrivelse den 10 mars 1975 från länsstyrelsen i Stockholms län till polisstyrelserna i länet. I denna uttalas följande.

Länsstyrelsen i Stockholms län har sedan omkring tio år tillämpat den praxis då det gäller övervakning av efterlevnaden av gällande föreskrifter om fiske att länstyrelsen utfärdat förordnande enligt Kungl. Maj:ts instruktion (1955:274) för fisketillsynsmän endast för personer som innehar allmän tjänst inom fiskeriadministrationen (fiskerikonsulent eller annan). Övriga för fisketillsynsuppdrag ifrågakommande personer har av länsstyrelsen förordnats som ordningsvakter enligt polisinstruktionen med särskilt angivande att uppdraget avser övervakning av fiskeriföreskrifternas efterlevnad. Polisstyrelserna i länet har också uppmanats att i de fall där det varit fråga om fiskeövervakning inom endast ett polisdistrikt förordna ordningsvakt för ändamålet.

Länsstyrelsen har i olika sammanhang bl. a. i framställning till fritidsfiskeutredningen och i yttrande över utredningens betänkande "Fritidsfisket" (SOU 1968:43) efterlyst klarare bestämmelser angående förordnande för den som skall utöva den ovan berörda tillsynen. Sådana bestämmelser eller anvisningar har hittills inte utfärdats.

Chefen för justitiedepartementet har emellertid den 14 juni 1974 bemyndigats tillkalla en sakkunnig som skall göra en allmän översyn av de problem av skilda slag som hänger samman med den form av bevakning och ordningshållning som utföres av särskilt förordnade ordningsvakter. Enligt utfärdade direktiv bör den sakkunnige även ägna uppmärksamhet åt frågan huruvida de personer som utövar jakt- eller fisketillsyn skall behöva utrustas med särskilda befogenheter.

Vissa polisstyrelser i länet har gjort invändningar mot länsstyrelsens ovan beskrivna praxis.

Inhämtade upplysningar ger vid handen att ett flertal länsstyrelser i fråga om fisketillsyn endast meddelar förordnanden enligt instruktionen (1955:274) för fisketillsynsmän.

Med hänsyn till de gjorda invändningarna och till andra länsstyrelsers förfarande avser länsstyrelsen i Stockholms län att – utan att avvakta resultatet av den här ovan angivna översyn som chefen för justitiedepartementet föranstaltat om – i fortsättningen då behov av särskilda förordnanden för fiskeövervakning är för handen utfärda sådana enligt 1955 års instruktion.

Länsstyrelsen kommer därvid att behandla inkommande ansökningar restriktivt och lämna bifall endast i de fall då ett verkligt behov av övervakning föreligger. Generellt kommer också att krävas att den, för vilken förordnande söks, har genomgått särskild, i samarbete med länspolischefen anordnad utbildning.

Ansökningar som eventuellt finns hos polisstyrelserna men inte där slutbehandlats bör med yttrande sändas in till länsstyrelsen.

Beträffande förordnanden av ordningsvakt för ändamål som här avses har rikspolisstyrelsen meddelat följande anvisningar i AM 1967:2 nr 115.

Den som av länsstyrelse eller fiskeristyrelsen förordnats att vara fisketillsynsman bör meddelas förordnande att vara ordningsvakt endast om med fisketillsynen skall förenas polisövervakningsuppgifter, som ligger utanför fisketillsynen.

Bedöms erforderligt att för jaktbevakning meddela förordnande som ordningsvakt bör i förordnandet särskilt hänvisas till bestämmelserna i 26 och 31 §§ jaktlagen samt 18 och 37 §§ vapenförordningen. (De angivna paragraferna i vapenförordningen motsvaras nu av 41 § vapenlagen och 48 § vapenkungörelsen.)

I enkäterna till polis- och länsstyrelserna har vi ställt frågan huruvida med förordnanden där verksamhetens art är jakt- eller fisketillsyn avsetts att ge den förordnade främst skydd enligt 17 kap. 1 § BrB eller några befogenheter utöver vad som följer av jakt- och fiskelagstiftningen och i så fall vilka.

Från ett stort antal polisstyrelser har svaret blivit att avsikten med förordnandena varit att bereda eller att främst bereda den förordnade skydd enligt 17 kap. 1 § BrB.

Här nedan återges några svar.

Vad gäller funktion och skydd för jaktbevakare framgår det av 26 och 31 §§ jaktlagen att ordningsvakt skall förordnas och ges polismans befogenhet. Därtill kommer automatiskt ifrågavarande ämbetsskydd. Något alternativt förordnande finns ej. Vad sedan gäller fisketillsynsmän får hänvisas till länsstyrelsens i Stockholms län tidigare praxis angiven i länsstyrelsens skrivelse 1975-03-10.

Främst skydd enligt 17 kap. 1 § BrB. Enligt polisstyrelsens uppfattning medför inte ett ordningsvaktsförordnande några ökade befogenheter i förhållande till de befogenheter som tillkommer "rättshavare". I de flesta fall är här förordnade medlemmar i den fiskevårdsförening/jaktvårdsområde som förordnandet avser. Enligt länsstyrelsens i Stockholms län numera ändrade praxis angående förordnande som fisketillsynsmän, kommer polisstyrelsen ej att framdeles förordna ordningsvakter för jakt/fiske.

Skydd enligt 17 :1 BrB. Rätt att ingripa mot olaga fiske.

Anledningen till att fisketillsynsmän förordnats som ordningsvakt har varit att länsstyrelsen i Stockholms län meddelat att länsstyrelsen av princip inte utfärdar förordnanden för fisketillsynsmän.

Alla förordnanden med jakt och fisketillsyn är beslutade före 1965 och här är obekant anledningen till dessa. I princip anses sådana förordnanden obehövliga.

Ifrågavarande förordnanden utfärdas icke längre av polisstyrelsen, som anser att ordningsvaktsförordnande bör komma ifråga endast då det gäller personal som har till

primäruppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet, t. ex. ordningsvakt vid nöjestillställning.

För att tillförsäkra ordningsvakt vissa befogenheter enligt 26 och 31 §§ jaktlagen, 32 § andra stycket och 41 § vapenlagen samt 48 § vapenkungörelsen.

Ändamål: Att ge vederbörande ämbetsskydd samt att ge honom befogenhet att enligt Jakt L § 26 1 mom. 2 st., kontrollera innehav av jaktkort.

Främst skydd enl. 17 kap. 1 § brottsbalken. Hänvisning till 26 och 31 §§ jaktlagen, 32 och 41 §§ vapenlagen och 47 och 48 §§ vapenkungörelsen har skett i förordnandet.

Förordnandena har avsett att ge den förordnade skydd enligt 17 kap. 1 § BrB. I samtliga fall har sökandena ställt detta skydd som ett önskemål vid ansökan. Ett annat för dem mycket viktigt önskemål har varit att erhålla ett legitimationsmärke för att under bevakning kunna visa sin funktion. Att legitimationsmärket har en psykologisk betydelse för den förordnade är ställt utom allt tvivel. Särskilt övervakningen av den olaga jakten kan försvåras, om den som utövar jakttillsynen ej kan visa att han har av myndigheten utfärdat förordnande. Den olaga jakten bedrivs numera över stora områden i motorfordon, vilket medför att ingen känner den andra på samma sätt som förr i tiden.

Förstärkt skydd jämlikt 17 kap., BrB. Underlätta möjligheterna till en organiserad jakttillsyn inom eget och i samarbete med angränsande jaktvårdsområde/n.

Förordnandena har i samtliga fall utfärdats på begäran av jaktvårdsområde e. d., varför frågan är svår att besvara för polismyndigheten. Sökandena har sannolikt önskat ge sina bevakare såväl en "starkare" ställning med skydd enl. 17:1 BrB som befogenheter enl. 31 § jaktlagen.

Förordnandena uppfattas av jakt- och fiskeorganisationerna liksom av allmänheten i övrigt som en auktorisation. "Utan bricka har Du inget att säga till om." Med förordnandena har avsetts att ge den förordnade skydd.

Även länsstyrelserna har i allmänhet betonat behovet av skydd enligt 17 kap. 1 § BrB.

Följande av tre länsstyrelser gjorda uttalanden må här återges.

Behovet har i första hand varit avgörande, därvid även beaktats, att polisens resurser på ifrågavarande område är mycket begränsade.

Eftersom förordnandena meddelats av annan enhet inom länsstyrelsen och dessutom för mer än 10 år sedan är det obekant vilka ytterligare befogenheter som avsetts.

Jakt- och fisketillsynsverksamheten är ofta både grannlaga och besvärlig. Antalet tillsynsmän är merendels ringa. Arbetsuppgifterna är många och sådana då motaggression kan förväntas. Skyddet enligt BrB 17:1 är det väsentliga. Samarbete med polisman är dessutom en förutsättning för att kunna vidtaga även de åtgärder, som inte tillkommer tillsynsman. Förordnandet innebär sålunda vidgade möjligheter till samråd, samarbete och utbildning samt är i sig av stor psykologisk betydelse för erhållande av effektiv tillsyn.

Av en inom Svenska jägareförbundet gjord sammanställning av enkät avseende förhållandena 1972 till länsjaktvårdskonsulenterna angående ordningsvakter för jaktbevakning framgår att det övervägande antalet ordningsvakter förordnade av polismyndighet är förordnade att tjänstgöra på jaktvårdsområden eller på marker tillhöriga jaktvårdsförening, bolag eller privatpersoner. Det förekommer emellertid även att tjänstgöringsområdena är bestämda till polisdistrikt eller del därav, till socknar eller kommuner. Enligt jägareförbundets sammanställning fanns ca 1 556 av polismyndighet förordnade jaktbevakare. Av sammanställningen framgår beträffande jaktbevakare förordnade av länsstyrelser, totalt ca 881, att av dessa knappt en

tredjedel hade hela länet som tjänstgöringsområde. Övriga var förordnade för tjänstgöring på jaktvårdsområde, inom jaktvårdsförening, kommuner, socknar eller två eller flera polisdistrikt. Vidare fanns förordnanden avseende bolagsmarker, gods och kronomarker.

Vad gäller fisketillsynsmäns verksamhet framgår av en sammanställning av en undersökning gjord av fiskeriadministrativa utredningen att förordnandena oftast är bestämda att gälla särskilda fiskevatten. Det förekommer emellertid även att förordnanden avser helt län, viss kommun eller två eller flera sådana.

Ur praxis må återges följande fall.

Chefen för Norra kustdistriktet, Umeå, hemställde i skrivelse den 16 juni 1967 till länsstyrelsen i Västerbottens län att viss personal tillhörande Norra kustdistriktet måtte förordnas till ordningsvakter för jaktbevakning. Länsstyrelsen konstaterade att det enligt 1 § kungörelsen 1955:245 åligger befattningshavare vid tullverkets kust- och gränsbevakning att utöva tillsyn över efterlevanden av bestämmelserna i 26 § 1 mom. och 31 § jaktlagen samt jaktstadgan och övriga av Kungl. Maj:t eller underordnad myndighet meddelade bestämmelser om jakt. Länsstyrelsen uttalade vidare att Konungen för varje jaktår enligt jaktstadgan 11 § 1 st. meddelar bestämmelser angående fridlysning av vissa djurarter samt yttrade – under åberopande av vad sades i 11 § 3 st. jaktlagen att om fridlysning av val samt om skydd för djurlivet på vissa platser gäller vad särskilt stadgas – att vad som stadgats till skydd för djurlivet torde kunna hänföras till det område av lagstiftningen som omfattas av jaktstadgan och sålunda innefattas i 1955 års kungörelses bestämmelser om jakt. Länsstyrelsen fann därför förordnande för tullverkets kust- och gränsbevakning att övervaka efterlevnaden av bestämmelserna icke synas erforderligt till följd varav framställningen inte föranledde någon länsstyrelses ytterligare åtgärd. (Ovan angivna 11 § jaktstadgan motsvaras numera av 1 § samma stadga.)

Genom beslut den 13 september 1974 avslog länsstyrelsen i Kopparbergs län en ansökan av Nås fiskevårdsområde om förordnande för femton personer att vara fisketillsynsmän för fiskevatten tillhöriga fiskevårdsområdet. Som skäl anförde länsstyrelsen att av verkställd utredning framgick, att olaga fiske inom fiskevårdsområdet ej förekom i sådan omfattning att behov av särskilt förordnade fisketillsynsmän förelåg.

Fiskevårdsområdet anförde besvär över beslutet. I ärendet avgavs yttrande den 8 november 1974 av fiskeristyrelsen.

Fiskeristyrelsen anförde däri bl. a. följande.

Vad angår det överklagade beslutet har länsstyrelsen i Kopparbergs län anfört bl. a. följande:

"Syftet med lagstiftningen om förordnande av fisketillsynsmän är att beivra olaga fiske. När fiske kränker enskild fiskerätt är vederbörande rättsägare eller dennes folk jml. 37 § 1 mom. sista punkten lagen om rätt till fiske utan här avsett förordnande behörig att ingripa."

Mot bakgrund av fiskets betydelse för samhället och de överväganden som på grund därav gjorts vid tillkomsten av 1960 års lagstiftning angående fiskevårdsområden torde enligt fiskeristyrelsens mening frågan om förordnande av fisketillsynsmän inte enbart böra bedömas med hänsyn tagen till behovet att beivra olaga fiske. Styrelsen får i detta sammanhang hänvisa till att fritidsfiskeutredningen i sitt år 1968 avgivna betänkande föreslog att olovligt fiske som riktar sig mot fiskerätt som ingår i fiskevårdsområde eller annat enligt lag förvaltat samfällt fiske skulle bli föremål för allmänt åtal utan angivelse av målsägande. Detta förslag tillstyrktes också av rikspolisstyrelsen. För närvarande gäller emellertid 40 § fiskerättslagen enligt lydelsen den 5 maj 1960.

Ett omfattande olovligt fiske hindrar rationell skötsel av ett fiskevatten och kan medföra att delägarna i fisket tappar intresset för att vårda sitt vatten. Enbart det förhållandet att åtal för olovligt eller olaga fiske varit sparsamt förekommande torde inte utgöra något mått på behovet av fisketillsynsmän. Vetskapen om att fisketillsyn utövas i ett vatten verkar sannolikt avskräckande på potentiella lagöverträdare. Det torde vidare vara så, att ett förordnande som fisketillsynsman ger den utsedde större auktoritet än om han endast har att tillvarata sitt eget eller enskild uppdragsgivares intresse.

Fiskeristyrelsen tillstyrkte bifall till besvären på så sätt att lämpligt antal fisketillsynsmän förordnades.

Regeringen fann i beslut den 23 januari 1975 i likhet med fiskeristyrelsen skäl föreligga för att fisketillsynsmän förordnades för fiskevårdsområdets fiskevatten och upphävde därför överklagade beslutet samt visade ärendet åter till länsstyrelsen, som hade att med beaktande av vad fiskeristyrelsen anfört uppta ärendet till ny behandling.

13.4 Utbildning av ordningsvakter för jakt- eller fisketillsyn

Några föreskrifter rörande krav på utbildning som förutsättning för att erhålla förordnande som ordningsvakt för jakt- eller fisketillsyn finns inte. Rikspolisstyrelsens föreskrifter 1969 beträffande utbildning av ordningsvakter avser som framgått ej ordningsvakter med dessa speciella uppgifter.

I fiskeriadministrativa utredningens betänkande "Ny organisation av fisketillsyn" anförs beträffande här aktuell utbildning följande.

För särskilt förordnade tillsynsmän förekommer utbildning i vissa län. I Västernorrlands län har polisen anordnat tvådagarskurser för jakt- och fisketillsynsmän. Inom Stockholms län anordnas kurser av lantbruksnämnden. För att förordnande som fisketillsynsman skall meddelas av länsstyrelsen föreskriver eller kräver länsstyrelsen i regel att tillsynsmannen skall ha genomgått denna kurs. I Östergötlands län förekommer utbildning genom lantbruksnämndens försorg. I Västmanlands och Örebro län sker utbildning genom lantbruksnämnden och länspolischefen. Kursanslag erhålles från fiskeristyrelsen. I Malmöhus län har 1974 hållits en kurs för fisketillsynsmän i länsstyrelsens regi. Motsvarande kurs har år 1975 hållits i Blekinge län. Den innefattade genomgång av aktuella författningar angående fisket, utsättande av fast redskap i allmänt vatten, tillsyn av vatten enligt miljöskyddslagen, fisketillsynsmans befogenheter och skyldigheter samt beslagsbestämmelser och rapporteringsskyldighet. Kursdeltagarna erhöll viss ersättning, resekostnader och traktamente, genom lantbruksnämndens försorg. Vid kursen överlämnades ett utdrag ur och kommentarer till viktigare bestämmelser om beslag samt något om rapportering av överträdelser och brott mot lagen om rätt till fiske och fiskeristadgan. Till kursmaterialet hade även fogats ett exempel på en rapport angående ingripande av fisketillsynsman. För information angående beslagsbestämmelser och rapporteringsskyldighet svarade vid kursen sambandstjänsten tull–polis vid tulldirektionen i Malmö.

I Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus län brukar fiskerikonsulenten vid lantbruksnämnden orientera om gällande lagar och förordningar. Han tillställer vidare tillsynsmannen skriftliga direktiv om vad denne har att iaktta vid fullgörande av sitt uppdrag.

Av de ca 5 000 särskilt förordnade fisketillsynsmännen i landet torde endast ca 700 ha genomgått någon form av organiserad utbildning.[3]

[3] Ds Jo 1975:4 s.15

13.5 Framförda synpunkter på jakt- och fisketillsynen

Vi har berett vissa myndigheter och organisationer m. fl. tillfälle att inkomma med synpunkter på frågan huruvida personer som utövar jakt- eller fisketillsyn skall behöva utrustas med några av de befogenheter som följer med ett förordnande som ordningsvakt.

Sådana synpunkter har inkommit från domänverket, Svenska jägareförbundet, Svenska Cellulosa Aktiebolaget, fiskeristyrelsen, Sveriges fritidsfiskares riksförbund samt Sveriges fiskares riksförbund.

Ovan angivna myndigheter m. fl. har bl. a. anfört

Domänverket

Med tanke på att en jaktövervakare, som oftast arbetar ensam, har att riskera att komma i konflikt med personer som dels är beväpnade och skrämda anser domänverket att ett förordnande som ordningsvakt med polismans befogenheter är nödvändigt. I annat fall är det svårt att uppträda med den auktoritet som vissa situationer kräver. – För att komma åt organiserad tjuvjakt anser verket vidare att jaktbevakare inom sitt område skall ha rätt till att avlyssna kommunikationsradio. – I vissa fall kan det vara svårt att avgöra vad en person har för sig och något bevisbart brott kan inte påvisas. I en sådan situation bör jaktbevakare ha rätt att fordra att vederbörande legitimerar sig så att han blir känd innan han lämnar området. – Det största problemet är skytte från bil. Jaktbevakaren bör därför få möjlighet att stänga av mindre skogsväg med en tillfällig bemannad vägspärr, även om vägen är allmän. – För genomförande av det angivna anser domänverket det nödvändigt att jaktbevakare har förordnande som ordningsvakt med polismans befogenheter.

När det gäller fisketillsyn anser domänverket att tillsynsman bör ha rättighet att undersöka olåst utrymme t. ex. ryggsäck, väska, olåst bil och bagageutrymme, dvs. motsvarande rätt som i dag tillkommer jaktbevakare. Detta gäller framför allt vid olovligt kräftfiske. Tjuvfiskare sprider kräftpest genom att använda infekterade redskap som flyttas mellan olika sjöar.

Svenska jägareförbundet

Enligt Svenska jägareförbundets uppfattning har systemet med jaktbevakare – ordningsvakt för jaktbevakning – inom de län där det verkligen utnyttjats, fungerat väl och haft såväl en preventiv verkan som en brottsuppklarande effekt. – Vad beträffar frågan om jaktbevakarna bör vara utrustade med de "särskilda befogenheter som följer med ett förordnande som ordningsvakt", finner Svenska jägareförbundet att så bör vara fallet. – Jaktbevakare – till skillnad från ordningsvakter i allmänhet – arbetar ofta långt ifrån bebyggelse och i övrigt under förhållanden där de är helt hänvisade till att fatta egna beslut och utan möjligheter att inom rimlig tid få hjälp av ordinarie polis. Kommunikationsradioapparaternas räckvidd är begränsad och telefoner finns sällan inom räckhåll. Vidare bör observeras att de personer en jaktbevakare har att ingripa mot så gott som regelmässigt är försedda med skjutvapen. – Skulle tveksamhet råda om lämpligheten av att jaktbevakare, med stöd av lagen om tillfälligt omhändertagande och de i polisinstruktionen angivna befogenheterna för polisman, har möjlighet att ingripa även vid andra situationer än sådana där det är oundgängligen nödvändigt för deras tjänsteutövning som jaktbevakare, finner Svenska jägareförbundet att de inskränkningar härvidlag som från allmän synpunkt eventuellt kan bedömas erforderliga bör regleras genom lämplig utformning av förordnandetexten.

Svenska jägareförbundet får sammanfattningsvis som sin mening anföra

att den nuvarande jaktkriminaliteten, genom att motorfordon i stor utsträckning kommer till användning är svårbemästrad, ofta grov och stridande mot elementära naturskydds- och djurvänlighetsprinciper,

att bevakning, såväl avseende stora ytor som vissa särskilda objekt på grund härav är nödvändig,

att vare sig de enskilda jakträttsinnehavarna eller polisen har erforderliga möjligheter och resurser för en sådan bevakning,

att välutbildade lokala jaktbevakare som arbetar i samråd med markägare och polis är en nödvändig förutsättning för att hålla den illegala jakten på en så låg nivå som möjligt samt

att dessa förordnade jaktbevakare måste ha såväl polismans skydd som befogenhet för att effektivt kunna fullgöra sina uppgifter.

Svenska Cellulosa Aktiebolaget

Hittills har bevakningen förutom av jakt- och fiskerättsinnehavarna själva skötts av särskild förordnad tillsynspersonal. Denna personal har gjort en påtaglig nytta. – Tillsynsmännen har emellertid haft svårigheter att komma till rätta med den allt oftare förekommande jakten från bil. Det är därför ett starkt önskemål att deras befogenheter utsträcks till att stoppa och undersöka misstänkta bilar på enskilda, ej allmänt befarna vägar. – Sedan länsjaktpolisen i de fyra nordliga länen indragits har tillsynsmännen knappast haft någon naturlig kontakt och självklar förman inom polisväsendet. – Tillsynsmännen har tyvärr mycket sällan tillräcklig utbildning för sin uppgift. De är osäkra om sina befogenheter och det skydd de åtnjuter.

Sammanfattningsvis vill SCA framhålla att tillsynsmännen

1. skall ha legitimation
2. skall ha skydd enligt 17 kap. 1 § BrB
3. skall ha förstärkt utbildning
4. skall ha förstärkt kontakt med polisväsendet t. ex. så att förmanskapet utövas av viss bestämd befattningshavare inom varje polisdistrikt
5. bör få utökade befogenheter på enskilda, ej allmänt befarna vägar.

Fiskeristyrelsen

Förordnande för fisketillsynsmän sker under åberopande av 1 § i instruktionen för fisketillsynsmän (SFS 1955:274). Tillämpligheten av denna paragraf som grund för förordnande har ifrågasatts av en del länsstyrelser. Omkring 300 av de ca 5 000 för fisketillsyn förordnade personerna har därför förordnats som ordningsvakter med stöd av 90 § polisinstruktionen. – Instruktionen för fisketillsynsmän ger således inte klart besked i förordnandefrågan utan tar endast upp den förordnades åligganden. Anvisningar om t. ex. uppdelningen mellan länsstyrelsens och fiskeristyrelsens kompetensområde, fordringar på den som skall förordnas, befogenheter för denna m. m. i likhet med vad som skall anges vid förordnande av ordningsvakt är bristfälliga. – För de i dag befintliga kategorierna jakt- och fisketillsynsmän föreligger olika befogenheter. För fisketillsynsmän förordnade enligt SFS 1955:274 är dessa begränsade på så sätt att man inte utan stort besvär kan fullgöra sin uppgift. Vidare åtnjutes inte det skydd som tillkommer ordningsvakt enligt 17 kap. 1 § brottsbalken.

Sveriges fritidsfiskares riksförbund

Vad gäller själva förordnandet sker detta för närvarande under åberopande av 1 § instruktionen för fisketillsynsmän (SFS 1955:274) samt med stöd av 90 § polisinstruk-

tionen.

I förordnandena framgår i regel inte klart vilka befogenheter fisketillsynsmännen har. – Administrationen av fisketillsynen är för närvarande uppdelad på ett flertal myndigheter såsom rikspolisstyrelsen, tullverket, fiskeristyrelsen, lantbruksstyrelsen och länsstyrelserna. – De olika typerna av förordnanden samt administrationstillhörighet skapar stor förvirring och enligt förbundet är det därför angeläget att det i fortsättningen endast sker en typ av förordnande och att en myndighet blir huvudansvarig för fisketillsynen.

Sveriges fiskares riksförbund

Förordnande för fisketillsynsmän sker med stöd av 1 § instruktionen (SFS 1955:274) för fisketillsynsmän, vilket har ifrågasatts. Enligt de uppgifter riksförbundet inhämtat har omkring 300 av de ca 5 000 för fisketillsyn förordnade personerna förordnats som ordningsvakter med stöd av 90 § polisinstruktionen. Den ovan nämnda instruktionen ger inte klart besked i förordnandefrågan utan tar endast upp den förordnades åligganden. Fordringarna på den som skall förordnas och befogenheter för denne bör vara klara och ge vederbörande det skydd han har rätt att kräva. – Riksförbundet vill därför tillstyrka förslaget i direktiven att fisketillsynens befogenhetsfrågor utredes och att fisketillsynsmännen får de befogenheter som behövs för att kunna genomföra en effektiv övervakning. Som ovan framhållits är bestämmelserna i SFS 1955:274 ej tillfyllest.

13.6 Överväganden

13.6.1 *När bör jakttillsynsman förordnas*

Som framgått under avsnitt 13.3 avser huvuddelen av förordnanden av jakttillsynsman tillsyn av enskild mark. Sådan jakttillsynsman torde ej genom förordnandet erhålla större befogenheter enligt jaktlagen och jaktstadgan än dem som tillkommer ägaren av marken. Den enda skillnaden såvitt gäller jaktlagen och jaktstadgan synes vara den att förordnad jakttillsynsman utan tvivel äger rätt att bruka våld för genomförande av åtgärder enligt nämnda författningar. Sådan rätt torde emellertid även markägaren och dennes folk ha enligt vad närmare angivits i avsnitt 13.2.4.

Av redovisningen i avsnitt 13.3 av vissa enkätsvar framgår att även vissa polisstyrelser ifrågasatt huruvida jakttillsynsman bör förordnas. Jaktlagstiftningen utgår emellertid från att ordningsvakt för jaktbevakning kan förordnas. Detta framgår av 31 § andra stycket jaktlagen, 32 och 41 §§ vapenlagen samt 47 § första stycket och 48 § vapenkungörelsen.

Frågan blir i vilket syfte jakttillsynsman bör få förordnas.

Till en början bör fastslås att förordnande ej får ske i syfte enbart att ge den förordnade skydd enligt 17 kap. BrB. Är syftet endast att ge vissa personer skydd skall föreskrift om sådant skydd meddelas i lag, se 17 kap. 5 § BrB.

Inte heller torde förordnande böra meddelas för jakttillsynsmän, vilka skall övervaka privata jaktmarker, enbart för att ge dem den auktoritet som följer med ett förordnande eller för att ge dem den möjligheten att använda våld som för ordningsvakter följer av 16 § PI.

Med hänsyn till det sagda finner vi att avgörande för besvarande av frågan om jakttillsynsman bör förordnas är om denne kan anses vara i behov av de

särskilda befogenheter som enligt vapenlagen och vapenkungörelsen tillkommer förordnad jakttillsynsman. Det torde vara ett allmänt intresse att sådana befogenheter tillkommer även dem som i huvudsak har att tillvarata privata jaktintressen på enskilda marker. Med enskilda marker avses här även jaktvårdsområden och därmed liknande områden.

Vikt vid bedömande av frågan huruvida jakttillsynsman bör förordnas torde även kunna tillmätas den omständigheten att förordnad sådan är skyldig att ingripa mot olaga jakt. Detta torde kunna ha praktisk betydelse då det gäller övervakning av områden där ett stort antal personer äger jaga. I det fall förordnandet avser tillsyn över jaktmark där jakträtt tillkommer endast en person torde vad nyss sagts inte kunna tillmätas större betydelse.

13.6.2 *När bör fisketillsynsman få förordnas*

Som tidigare angivits förekommer inte begreppet ordningsvakt för fisketillsyn i gällande lagstiftning. Enligt vår uppfattning bör sådana ordningsvakter i fortsättningen ej förordnas utan fisketillsyn bör ankomma endast på fisketillsynsmän förordnade enligt 1955 års instruktion.

Fisketillsynsman bör få förordnas i syfte ej endast att beivra olaga fiske utan även i syfte att beivra olovligt fiske, jfr regeringens beslut refererat i avsnitt 13.3.

13.6.3 *Begreppen med polismans befogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning, ordningsvakt för jaktbevakning och fisketillsynsman*

Begreppet med polismans befogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning förekommer i jaktlagen, varemot motsvarande vakt i vapenlagen och vapenkungörelsen benämns ordningsvakt som med stöd av myndighets förordnande utövar jaktbevakning.

Enligt vår uppfattning bör det förstnämnda begreppet ej användas eftersom det kan ge upphov till missförståndet att sådan ordningsvakt skulle fullt ut äga samma befogenheter som polisman.

Med hänsyn till den uppläggning ordningsvaktsinstitutet fått i vårt förslag till lag om ordningsvakter, varigenom avses att begränsa begreppet ordningsvakt till personer som förordnas enligt nämnda förslag, bör personal som utövar jakttillsyn inte betecknas som ordningsvakter. Beteckningen ordningsvakt kan ej heller anses vara en lämplig beteckning på en person med jakttillsynsuppgifter. Vi anser därför att den som förordnas att utöva jakttillsyn i fortsättningen bör betecknas "av myndighet förordnad jakttillsynsman" i analogi med beteckningen fisketillsynsman.

13.6.4 *Förordnande myndighet*

Ordningsvakt för jaktbevakning förordnas för närvarande jämlikt 90 § PI av polisstyrelse, länsstyrelse eller rikspolisstyrelsen beroende på vilken geografisk utsträckning ordningsvaktens verksamhet skall ha.

Fisketillsynsman däremot förordnas av länsstyrelse eller fiskeristyrelsen. Länsstyrelse torde endast kunna utfärda förordnanden med giltighet inom länet. Fiskeristyrelsens geografiska kompetens finns ej angiven.

Enligt vår uppfattning bör i fortsättningen såväl jakttillsynsmän som fisketillsynsmän förordnas av länsstyrelse samt fisketillsynsmän även av fiskeristyrelsen.

En fördel med länsstyrelse som förordnande myndighet för både jakt- och fisketillsynsmän är att en ansökan som avser förordnande för en och samma person att utöva såväl jakttillsyn som fisketillsyn kan handläggas av samma myndighet. Vidare torde vara av värde att länsstyrelsens sakkunskap i jakt- och fiskefrågor kan utnyttjas i ärenden rörande här avsedda förordnanden.

Länsstyrelses rätt att förordna bör även gälla då ansökan avser jakt- eller fisketillsyn inom två eller flera län. Förordnande torde i så fall böra utfärdas av den länsstyrelse där sökanden är bosatt – givetvis i samråd med övriga berörda län.

Fiskeristyrelsens rätt att förordna fisketillsynsmän bör således begränsas till sådana ansökningar som avser riksgiltiga förordnanden.

13.6.5 *Tillsynspersonalens befogenheter*

För tillsynspersonalens befogenheter har redogjorts i avsnitt 13.2. I avsnitt 13.5 har återgivits vissa till oss framförda synpunker beträffande de befogenheter tillsynspersonalen enligt vissa myndigheter m. fl. bör ha.

Vårt uppdrag är begränsat till frågan huruvida tillsynspersonalen bör ha några av de särskilda befogenheter som följer med ett förordnande som ordningsvakt. De befogenheter som härmed avses kan endast vara ordningsvakts befogenhet att verkställa omhändertagande enligt 3 § LTO samt att använda våld för verkställande av tjänsteåtgärd.

Vi anser det uteslutet att personal med här avsedda uppgifter skall äga rätt att omhänderta den som genom sitt uppträdande stör allmän ordning eller utgör en omedelbar fara för denna. Över huvud taget torde på de områden, där ifrågavarande tillsyn utövas, ytterst sällan förutsättningar föreligga för sådant ingripande. Ordningsvakt har emellertid även rätt att omhänderta om det fordras för att avvärja straffbelagd gärning. Vi har svårt att acceptera tanken att någon skulle omhändertas för att förhindras att begå brott mot jakt- eller fiskelagstiftningen eller i vart fall att rätt till omhändertagande i sådant syfte skulle tillkomma annan än polisman.

Vi erinrar även om att ordningsvakt enligt vårt förslag till lag om ordningsvakter i fortsättningen ej skall äga rätt att verkställa tillfälligt omhändertagande av den art som avses i 3 § LTO.

Vad härefter gäller frågan om rätten att använda våld framgår av avsnitt 13.2.4 att den i många situationer är svårbesvarad. Med hänsyn härtill och då behov av sådan rätt i många situationer måste anses föreligga bör därför berörd tillsynspersonal uttryckligen ges rätt att bruka våld. En bestämmelse härom kan utformas i nära anslutning till bestämmelsen om laga befogenhet i 24 kap. 2 § BrB.

Vad beträffar vissa av de synpunkter som redovisats i avsnitt 13.5 vill vi anföra följande

Rätt att avlyssna kommunikationsradio. Hinder mot sådan avlyssning torde inte föreligga. Sådan avlyssning omfattas nämligen inte av straffstadgandet i 4 kap. 9 § BrB avseende olovlig avlyssning.

Rätt att fordra legitimation. Sådan rätt finns naturligtvis; däremot ingen skyldighet för den mot vilken kravet riktas att efterkomma detta. Att med tvångsmedel framtvinga legitimation bör enligt vår mening ej få förekomma.

Rätt att avstänga skogsväg även om den är allmän. Vi hyser starka betänkligheter däremot.

Fiskeristyrelsen har uttalat att fisketillsynsman inte åtnjuter skydd enligt 17 kap. BrB. Denna uppfattning torde vara oriktig. Fisketillsynsman utövar sin verksamhet med stöd av myndighets förordnande. Verksamheten torde vara att anse som myndighetsutövning även i de fall då den utövas till skyddande av enskilt intresse.

Fiskeriadministrativa utredningen har i betänkandet "Ny organisation av fisketillsynen" föreslagit att fisketillsynsmän skall tilläggas vissa ytterligare befogenheter, i huvudsak rätt att i viss utsträckning företa husrannsakan och kroppsvisitation. Vi har den 18 oktober 1976 avgivit yttrande över betänkandet och därvid uttalat oss över de nämnda förslagen. Om fisketillsynsmän tilläggs sådana befogenheter som nämnts torde böra övervägas att ge jakttillsynsmän motsvarande befogenheter. Vi vill emellertid framhålla att en sådan utökning av tillsynspersonalens befogenheter ställer stora krav på utbildningen av dessa.

14 Ordningsvakter vid skyddsföremål

14.1 Inledning

I direktiven till utredningen uttalas bl. a. följande.

Som jag förut har nämnt används ordningsvakter bl. a. för bevakning av militära förråd. Också inpasseringskontrollen vid försvarsmaktens staber, förband m. m., sköts i viss utsträckning av ordningsvakter. I samband härmed har uppstått problem. Bl. a. har rätten att använda sådan ordningsvakt i kuppförsvaret satts i fråga. Även befälsrätten över sådan ordningsvakt är omstridd. Mot bakgrund härav bör utredningen behandla de speciella problem som uppstår då ordningsvakter anlitas av krigsmakten.

I detta kapitel behandlas förutom de ovan angivna problemen även ordningsvakts användning vid civila skyddsföremål.

14.2 Gällande rätt

14.2.1 *Skyddsföremål*

Enligt lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret kan förbud i olika hänseenden utfärdas beträffande olika objekt. Objekt beträffande vilket förbud utfärdats benämns skyddsföremål.

Skyddsföremålen indelas i två huvudgrupper: *militära skyddsföremål* samt *civila skyddsföremål.*

Uppgifter om skyddsföremålen samlas i ett särskilt skyddsföremålsregister. Registret fastställs av överbefälhavaren, beträffande civila föremål på förslag av civilförsvarsstyrelsen efter samråd med civilbefälhavare, länsstyrelse och berörda centrala civila myndigheter.

De *militära skyddsföremålen* uppförs på skyddsföremålsförteckningar sammanförda i grupper med hänsyn till skyddsföremålens funktion.

De *civila skyddsföremålen* uppförs på skyddsföremålsförteckningar myndighetsvis för varje län.

Skyddsföremålsregistret revideras en gång årligen.

Uppgift på fastställda skyddsföremål överlämnas av överbefälhavaren till

civilförsvarsstyrelsen avseende samtliga civila skyddsföremål inom landet

militärbefälhavare avseende samtliga militära skyddsföremål inom eget militärområde samt avseende samtliga civila skyddsföremål inom motsvarande civilområde
civilbefälhavare avseende samtliga civila skyddsföremål inom eget civilområde
länsstyrelse avseende samtliga civila skyddsföremål inom eget län
central myndighet avseende samtliga myndighetens egna anläggningar inom landet.

Skyddsföremålen indelas efter deras betydelse för totalförsvaret i två betydelseklasser, A och B.

Till klass A hänförs *högviktiga skyddsföremål,* dvs. sådana som har avgörande betydelse för totalförsvaret.

Till klass B hänförs *viktiga skyddsföremål,* dvs. sådana som har mycket stor men ej avgörande betydelse för totalförsvaret.

14.2.2 *Förbud m. m. enligt skyddslagen*

Förbud enligt skyddslagen kan utfärdas beträffande vissa objekt vid fred samt beträffande andra endast vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden.

Vid fred (och självfallet även vid krig)

a) Förbud får utfärdas för obehöriga att
1. *beträda* anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som tillhör försvarsväsendet eller nyttjas av detsamma eller för dess räkning eller
2. *närvara* vid krigsmaktens företag, övningar eller försök, eller
3. *ta fotografier eller göra avbildningar eller beskrivningar* av eller inom sådana anläggningar, inrättningar, fartyg, luftfartyg eller områden eller av sådana företag, övningar eller försök eller
4. *inneha sprängämnen* inom sådana anläggningar, inrättningar, fartyg, luftfartyg eller områden.

Förbud enligt ovan utfärdas av regeringen eller enligt regeringens bemyndigande av vederbörande militära befälhavare (1 §).

b) Förbud som nämns under a) får även utfärdas i fråga om anläggning, inrättning, fartyg eller område som eljest är av betydelse för försvarsväsendet. I detta fall utfärdas förbud av regeringen eller enligt regeringens bemyndigande av vederbörande länsstyrelse (2 § första stycket).

Vid krig eller krigsfara eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden

c) Förbud som ovan angivits får utfärdas i fråga om anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som är av betydelse för folkförsörjningen. Förbud utfärdas i enlighet med vad sägs under b) (2 § andra stycket).

d) Regeringen får avdela särskilda säkerhetsområden. Förbud i fråga om dessa får enligt regeringens bemyndigande i stället för av länsstyrelse utfärdas av vederbörande militära befälhavare. Såsom säkerhetsområde skall avses även krigsskådeplats (3 § första stycket).

e) Regeringen får även i andra fall än som avses i 1 och 2 §§ utfärda förbud

mot att utan tillstånd ta fotografier eller göra avbildningar eller beskrivningar av militära trupper, krigsmaterial eller dylikt (3 § andra stycket).

Åläggande enligt 4 § skyddslagen
Skyddslagen ger även länsstyrelse möjlighet att ålägga den som driver industriell eller annan verksamhet av väsentlig betydelse för försvaret eller folkförsörjningen att vidta särskilda skyddsåtgärder inom anläggningen för driften, såsom anordnande av bevakning, inhängnad, maskinskydd eller reservförråd, om sådan åtgärd med hänsyn till fara för spioneri eller sabotage eller för skada genom fientlig verksamhet synes påkallad för att förhindra obehörig insyn eller för att säkerställa driften (4 § första stycket). Sådant åläggande kan ske redan i fredstid.

14.2.3 *Konsekvenser av förbud enligt skyddslagen*

Straff
Överträdelser av förbud som meddelats med stöd av 1, 2 eller 3 §§ är straffsanktionerade. Påföljden för sådana överträdelser är dagsböter eller fängelse. Även om förbud ej meddelats är samma påföljd stadgad för den som genom förklädnad eller genom att lämna oriktig uppgift om sina personliga förhållanden eller eljest avsiktligen berett sig tillträde till anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område eller tillfälle att närvara vid företag, övningar eller försök som anges i 1 § (7 §).

Eftersom fängelse ingår i straffskalan för berörda överträdelser äger envar gripa den som på bar gärning eller flyende fot beträds med sådan överträdelse, jfr. 24 kap. 7 §, andra stycket RB, samt att därvid bruka våld i enlighet med vad som är föreskrivet i 24 kap. andra stycket 2 p. BrB.

Förverkande
Fotografier m. m. tillkomna genom förfarande, som är förbjudet enligt skyddslagen, ävensom vid fotografiernas tagande m. m. använda apparater och material liksom sprängämnen, vilka någon innehaft i strid mot förbud enligt lagen, får, vare sig någon ställs till ansvar för överträdelse av lagen eller ej, förklaras förverkade till kronan (9 §).

Tvångsmedel
För bevakningspersonal vid anläggning m. m. som skyddas i 1–3 §§ skyddslagen finns möjlighet att i den omfattning som krävs för bevakningsuppgiften att

företa kroppsvisitation av personer som vinner tillträde till det skyddade objektet eller uppehåller sig där

undersöka föremål som sådana personer medför

på platsen eller i dess närhet *tillfälligt omhänderta* personer och av dem medförda föremål (10 §).

Bestämmelser om legitimationskontroll och om förfarandet vid och förutsättningarna för åtgärder enligt ovan samt beträffande vilken personal som äger vidta åtgärderna finns i *bevakningskungörelsen.*

Beträffande *legitimationskontroll* föreskrivs att krigsman, vilken det åligger att bevaka skyddsföremål, samt polisman eller annan som fullgör sådan bevakningsuppgift och därvid åtnjuter polismans skydd och befogenhet, äger

avfordra envar som söker vinna tillträde till eller uppehåller sig inom skyddsföremålet uppgift om namn, födelsetid och hemvist (3 § första stycket).

Vad gäller *kroppsvisitation* och *undersökning* stadgas bl. a. att sådan i den utsträckning som krävs för fullgörande av ålagd bevakningsuppgift får utföras av sådan bevakningspersonal som nyss sagts enligt närmare anvisningar av befälhavare eller myndighet som har ansvaret för bevakningsföremålet (3 § andra stycket).

Angående omhändertagande av personer och föremål föreskrivs följande.

Inom skyddsföremål eller i dess närhet får i det föregående angiven bevakningspersonal omhänderta den som skäligen kan misstänkas för spioneri eller sabotage eller försök eller förberedelse till sådant brott ävensom omhänderta föremål som innehas av den misstänkte och som skäligen kan antas äga betydelse för utredningen i saken. Samma rätt föreligger även mot misstänkt person som är på flykt från skyddsföremål (4 § första stycket).

Om någon överträder förbud som meddelats enligt bevakningskungörelsen eller vägrar att på anfordran uppge namn, födelsetid eller hemvist eller lämnar uppgift därom, som skäligen kan antas vara oriktig, eller vägrar att på anfordran underkasta sig kroppsvisitation eller undersökning av medfört föremål, får bevakningspersonalen omhänderta honom jämte föremål som han medfört, om det inte finnes till fyllest att avlägsna honom från skyddsföremålet (4 § andra stycket). Den som omhändertagits enligt första eller andra stycket skall jämte omhändertagna föremål ofördröjligen överlämnas till polismyndigheten i orten (4 § tredje stycket).

Råder civilförsvarsberedskap tillkommer de befogenheter som avses i 3 och 4 §§ även sådan bevakningspersonal, som inte åtnjuter polismans skydd och befogenhet (5 §).

10 § skyddslagen erhöll nu gällande lydelse genom lagändring år 1951. Av prop. 1951:196 som föregick nämnda ändring framgår att överståthållarämbetet och statspolisintendenten ifrågasatte att begränsa befogenheterna enligt 10 § till – förutom militär personal – sådan personal som åtnjuter polismans skydd och befogenhet. Föredragande statsrådet anförde i anslutning till detta:

> Uteslutna skulle därigenom bli vakter som ej erhållit förordnande som ordningsvakter enligt 18 § polislagen och 46 § polisreglementet samt personal med bevakningsuppgifter vid andra företag med verksskydd än kommunikationsverken och kraftföretagen. Mot att giva också denna personal de föreslagna befogenheterna att ingripa kan tydligen anföras bland annat att den ej alltid blivit underkastad någon personlig lämplighetsprövning och att det därför kunde vara förenat med vissa risker att anförtro densamma så vidsträckta befogenheter som förslaget innebär. Om 1940 års skyddslag och i anslutning därtill utfärdade förbud m. m. skola kunna fylla sitt syfte synes det emellertid oundgängligt att befogenheterna att ingripa givas åt all den personal som har att fullgöra bevakningsuppgifter enligt lagen. De brister i personalens utbildning som obestridligen kunna föreligga på ett och annat håll torde väsentligen kunna avhjälpas genom de instruktioner för bevakningstjänsten som man kan vänta komma att utfärdas. Jag anser därför att de föreslagna befogenheterna skola tillkomma all bevakningspersonal vid anläggning m. m. som skyddas enligt 1940 års lag.[1]

Oaktat vad statsrådet sålunda anförde tillkommer befogenheterna enligt 10 §

[1] Prop. 1951:196 s. 10 och 12 f.

skyddslagen, såvida civilförsvarsberedskap ej råder, endast sådan bevakningspersonal som anges i 3 § första stycket bevakningskungörelsen, nämligen krigsman, polisman samt den som fullgör bevakningsuppgift och därvid åtnjuter polismans skydd och befogenhet.

14.2.4 *Krigsman, försvarsmakten, förman, underlydande, befälsrätt och lydnadsplikt*

Begreppet *krigsman* definieras i 21 kap. 20 § BrB.

Krigsmän är enligt nämnda balk

1. Regementsofficerare, kompanioffícerare, plutonsofficerare, gruppchefer, reservofficerare eller meniga som är anställda vid försvarsmakten (21 kap. 20 § första stycket 1 p. BrB).
2. Värnpliktiga som ej fått tillstånd till vapenfri tjänst samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap är tjänstgöringsskyldiga (21 kap. 20 § första stycket 1 p. BrB).
3. Krigsmän är också, i den mån regeringen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest är anställda vid försvarsmakten eller förbundit sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap är tjänstgöringsskyldiga (21 kap. 20 § första stycket 2 p. BrB).

Enligt 2 § KK (1968:333) om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman gäller att krigsmän enligt BrB är – förutom de som anges i 21 kap. 20 § första stycket 1 p. – följande personer under den tid då de på grund av anställning eller särskilt avtal är skyldiga att tjänstgöra vid försvarsmakten.

1. civilmilitär personal,
2. personal som genom krigsfrivilligavtal, annat särskilt avtal eller annan särskild överenskommelse åtagit sig att frivilligt tjänstgöra i befattning inom krigsorganisationen,
3. civil personal i kustbevaknings-, luftbevaknings- eller stridsledningstjänst,
4. civil trafikteknisk personal i signaltjänst, med undantag av personal vid försvarets radioanstalt, samt meteorologassistenter,
5. civil personal som är anställd för tjänstgöring på krigsmaktens fartyg eller luftfartyg eller som tjänstgör på annat fartyg eller luftfartyg under militärt befäl,
6. personal som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst, om KM:t ej bestämmer annat.

Under beredskapstillstånd och då riket är i krig gäller enligt 22 kap. 14 § BrB ett utvidgat krigsmannabegrepp.

Förutom de ovan angivna personalkategorierna skall då såsom krigsman anses

1. Under beredskapstillstånd och krig

a) Envar annan som är tjänstgöringsskyldig vid försvarsmakten, i den mån regeringen ej förordnar annorlunda.

2. Under krig

a) polisman, vilken utan att vara tjänstgöringsskyldig vid försvarsmakten, är skyldig att delta i rikets försvar

b) den som har att fullgöra för bevakning av viss egendom erforderlig polisverksamhet och därvid enligt regeringens förordnande tillhör försvarsmakten
c) den som tillhör sådan gren inom civilförsvaret, vars personal jämlikt regeringens förordnande är skyldig att utöva verksamhet som åvilar försvarsmakten.

Enligt lagen (1943:881) om polisens ställning under krig gäller att envar befattningshavare vid polisväsendet (polisman) är skyldig att under krig delta i rikets försvar i den omfattning Konungen föreskriver (1 §) samt att polisman, som i enlighet med därom meddelade bestämmelser skall delta i rikets försvar, under krig tillhör krigsmakten (2 §). Stadgandet i 2 § skall, såvitt Konungen därom förordnar, under krig äga motsvarande tillämpning på den som enligt 18 § lagen om polisväsendet i riket förordnats att utöva för bevakning av viss egendom erforderlig polisverksamhet (4 §). I detta sammanhang kan erinras om att 1975 års polisutredning har i uppdrag att bl. a. pröva frågan om polisens ställning i krig.

I tillämpningskungörelsen (1958:262) till nyss nämnda lag föreskrivs att personal, som enligt 18 § lagen om polisväsendet i riket förordnats att bevaka anläggningar av betydelse för försvaret eller folkförsörjningen såsom kommunikationsanläggningar, hamnar, kraftverk, industrier och förråd, under krig skall tillhöra krigsmakten (11 §).

I prop. 1943:347 med förslag till ovan angivna lag uttalade föredragande statsrådet bl. a. följande:

> Enligt 18 § lagen om polisväsendet kunna bestämmelser meddelas om särskild polisbevakning av viss egendom, antingen på statens eller på enskilds bekostnad. I den mån bevakningen har avseende på viktiga anläggningar t. ex. hamnar, kraftverk eller fabriker har vakten ifråga i själva verket att under krig fullgöra försvarsuppgifter av den art som förut nämnts. Han synes därför i sin tjänstgöring böra anses tillhöra krigsmakten, såframt Konungen därom förordnar. I samband med sådant förordnande bör angivas, vilka anläggningar som avses. Strafflagen för krigsmakten torde även böra vara tillämplig på sådan personal i den omfattning som förut angivits. Det är uppenbarligen av största vikt t. ex. att personalen icke lämnar sin post, varför straffbestämmelser såsom för militära vakter synes erforderliga.[2]

Befälsrätt, förman, underlydande samt lydnadsplikt

I 21 kap. 20 § tredje stycket BrB stadgas att krigsman, som har befälsrätt över annan krigsman, är dennes förman samt vidare att krigsman, över vilken annan krigsman har befälsrätt, är underlydande i förhållande till denne.

För krigsman föreligger straffsanktionerad lydnadsplikt. Enligt 21 kap. 1 § BrB gäller nämligen att krigsman, som vägrar eller underlåter att lyda förmans befallning eller otillbörligen uppehåller befallningens fullgörande, dömes för lydnadsbrott till disciplinstraff eller fängelse i högst ett år. För grovt lydnadsbrott döms till fängelse i högst fyra år; under vissa omständigheter kan för sådant brott dömas till fängelse i tio år eller på livstid.

Straffbarhet för lydnadsbrott förutsätter således att befallning givits av förman. Av 21 kap. 20 § tredje stycket framgår att krigsman som har befälsrätt över annan krigsman är dennes förman. Brottsbalken besvarar däremot inte frågan, vilka som har behörighet att ge befallning och över vilka befäl kan utövas, utan utgår från den administrativa reglering som finns i detta hänseende.

De viktigaste bestämmelserna om befälsrätt är meddelade genom det av

[2] Prop. 1943:347 s. 12.

Kungl. Maj:t i kommandoväg den 17 juni 1960 fastställda tjänstereglementet för krigsmakten (TjRK).

Såsom tidigare framgått förutsätts för att ansvar för lydnadsbrott skall kunna ådömas att båda parterna i lydnadsförhållandet, förmannen och den underlydande, är krigsmän. Om exempelvis en värnpliktig, som står under befäl av en civil förman, vägrar att lyda vad denne beordrar honom, kan straff för lydnadsbrott inte ådömas. Däremot kan bestämmelsen om tjänstefel i 21 kap. 18 § BrB bli tillämplig, för vilket brott emellertid endast är stadgat disciplinstraff eller om felet är grovt fängelse i högst ett år.

Av särskilt intresse med hänsyn till vårt uppdrag är stadgandet i 21 kap. 4 § BrB om straff för ohörsamhet mot vakt. För sådant brott skall krigsman, som inte efterkommer tillsägelse som av vaktpost eller annan krigsman, vilken tjänstgör för bevakning eller upprätthållande av ordning, meddelas för denna tjänst, dömas till disciplinstraff eller fängelse i högst ett år. Är brottet grovt kan dömas till fängelse i högst fyra år.

Det förekommer att ABAB-vakter med ordningsvaktsförordnanden tjänstgör som vaktchefer vid regementen. Meddelar sådan vaktchef en tillsägelse av den art som avses i 21 kap. 4 § BrB och efterkoms denna inte av krigsman kan ansvar således inte ådömas för ohörsamhet mot vakt utan endast för tjänstefel. Det åligger nämligen envar att oberoende av tjänsteställning åtlyda föreskrifter, som meddelas av den som tjänstgör för bevakning eller för upprätthållande av ordningen inom försvarsmakten och allmän ordning eller för trafikreglering, i vad rör vakttjänsten, ordningstjänsten respektive trafiktjänsten (TjRK kap. 6 mom. 24).

14.2.5 *Konsekvenser av krigsmannaegenskapen*

Förutom de tidigare angivna konsekvenserna av krigsmannaegenskapen – befälsrätt och lydnadsplikt – medför denna att krigsman är underkastad de särskilda straffbestämmelserna i 21 kap. BrB "Om brott av krigsmän." Bestämmelserna i detta kapitel gäller såväl i fred som under beredskapstillstånd och vid krig.

Då riket är i krig träder krigsartiklarna – vissa gäller dock redan under beredskapstillstånd – i 22 kap. BrB i kraft. Vissa av dessa äger tillämpning på varje medborgare medan andra har avseende endast på krigsmän.

För krigsmän gäller vidare de särskilda bestämmelserna om disciplinstraff för krigsmän i 32 kap. BrB och lagen (1973:18) om disciplinstraff för krigsmän samt de särskilda rättegångsbestämmelserna i militära rättegångslagen.

Vissa krigsmän är emellertid enligt 32 kap. 8 § BrB undantagna från ansvar enligt 21 kap. BrB. Dessa finns närmare angivna i förordningen (1975:1369) om undantag från ansvar enligt 21 kap. BrB. Sådan krigsman får ej heller åläggas straff i disciplinmål (8 § tredje stycket militära rättegångslagen).

14.2.6 *Militär ordningshållning*

I KK (1916:149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. stadgas bl. a. följande.

Om någon i närheten av post- eller vaktställe eller marinen tillhörigt fartyg genom oljud eller oväsende stör den allmänna ordningen skall vaktens eller

fartygets befälhavare, om det är nödvändigt för ordningens upprätthållande och civil polismyndighet ej finns tillstädes, *taga den felande i förvar*. Inom militärt övningsområde samt i läger eller kvarter eller eljest vid trupp äger militär befälhavare även i andra fall än som nyss sagts sörja för upprätthållande av ordningen. För sådant ändamål får den som uppträder berusad eller stör ordningen *avlägsnas* eller *i trängande fall tagas i förvar* (1 § andra och tredje styckena).

För det fall någon anträffas i närheten av post (skiltvakt) eller vakt eller påträffas av patrull eller annan för bevakning utställd eller utsänd avdelning av krigsmakten eller av person tillhörande krigsmaktens polisväsende och är omständigheterna sådana att han enligt 24 kap. 7 § andra stycket RB får gripas av envar åligger det posten eller vederbörande befälhavare för vakten eller patrullen eller annan avdelning av krigsmakten eller den militära polismannen att *taga den brottslige i förvar* om civil polismyndighet ej finns tillstädes (2 §).

Vidare föreskrivs att, om post (skiltvakt) eller vakt, patrull eller annan avdelning av krigsmakten eller någon som tillhör sådan avdelning under tjänsteutövning blir utsatt för våld eller förolämpning, posten eller vederbörande befälhavare, såvida civil polismyndighet ej finns tillstädes, äger *taga i förvar* den som gjort sig skyldig till våldet eller förolämpningen (3 §).

Har någon tagits i förvar enligt vad ovan sagts och är ej omständigheterna sådana att häktning kan ske får han ej kvarhållas längre än till dess han uppgivit namn och hemvist. Undandrar han sig att lämna sådan uppgift eller förekommer skälig anledning att lämnad uppgift är oriktig får han emellertid *hållas i förvar* tills tillförlitlig upplysning vunnits i de nämnda hänseendena. Om civil person tagits i förvar och inte friges enligt vad nyss sagts skall vederbörande befälhavare ofördröjligen hos civil polismyndighet göra framställning om hans avhämtande eller ock själv låta överlämna honom till sådan myndighet (4 §).

I kungörelsen ges slutligen vissa föreskrifter angående den rätt till nödvärn som tillkommer post och övriga ovan angivna kategorier. Till en början hänvisas i detta avseende till 5 kap. 7, 8 och 10 §§ strafflagen samt till 45 § strafflagen för krigsmakten (5 § första stycket). Hänvisningarna får numera anses avse stadgandena om nödvärn och laga befogenhet i 24 kap. 1 och 2 §§ BrB.

Beträffande utnyttjandet av nödvärnsrätten föreskrivs följande.

Kan i fall, då rätt till nödvärn äger rum, den fara, som hotar, ej avvärjas, utan att den anfallne gör bruk av sitt vapen, bör han, såvida förhållandena det medgiva först genom anrop varna den angripande, och därigenom giva tillkänna, att denne utsätter sig för fara till liv och lem, därest han fullföljer sitt uppsåt. I övrigt bör den anfallne lämpa sina åtgärder efter farans beskaffenhet och ej i annat fall, än då faran är synnerligen allvarlig, skrida till yttersta våld. Vid användande av sitt vapen bör han, där ej annat är av omständigheterna påkallat, rikta detsamma mot nedre delen av den angripandes kropp samt i allmänhet inskränka sig till att söka sätta denne ur stånd att fullfölja sitt uppsåt. De närmare föreskrifter, som med hänsyn till omständigheterna må anses erforderliga för tillämpningen av de i denna paragraf givna bestämmelser, utfärdas av vederbörande befälhavare (5 § andra stycket).

I *militära rättegångslagen (1948:472)* finns vissa bestämmelser som får anses

i viss mån avse upprätthållande av ordning genom militär försorg. Enligt nämnda lag gäller bl. a. följande.

Om skäl till anhållande förekommer mot krigsman får befattningshavare som äger bestraffningsrätt över honom förordna att han skall gripas (29 § första stycket).

Förman får förordna att underlydande skall tas i förvarsarrest

1. om den underlydande begått förseelse av svårare beskaffenhet och det för krigslydnadens upprätthållande finnes vara av synnerlig vikt att han ej lämnas på fri fot eller
2. om han gjort sig skyldig till rymning och det skäligen kan befaras att han ånyo avviker (30 §).

Om riket är i krig får krigsman, som gör sig skyldig till undanhållande, tas i försvarsarrest om särskilda skäl är därtill (30 § andra stycket).

Vidare gäller att krigsman, som inom område eller utrymme som nyttjas av försvarsmakten eller, iklädd militär tjänstedräkt, på allmän plats anträffas så berusad att han är ur stånd att ta vård om sig eller annars utgör en fara för sig själv eller annan eller uppträder så att han stör allmän ordning eller ordningen inom försvarsmakten, enligt förmans förordnande får tas i förvar. Den omhändertagne får inte hållas i förvar längre än som betingas av det ändamål som föranlett omhändertagandet (36 § första stycket).

I *tjänstereglemente för krigsmakten (TjRK) kap. 19* finns bestämmelser om vakt- och ordningstjänst m. m.

Enligt dessa bestämmelser gäller bl. a. såvitt här är av intresse följande.

Vakttjänst ombesörjs i första hand av beordrad militär personal. Vid vissa ämbetsbyggnader, staber, verkstäder och förråd m. m. ombesörjs vakttjänsten av civilanställd personal (ordningsvakter). Vakttjänst får dessutom ombesörjas av annan personal (mom. 4).

Den som tjänstgör för bevakning äger påfordra, att envar – oberoende av tjänsteställning – skall efterkomma av honom meddelade föreskrifter i vad rör vakttjänsten (mom. 13).

För bevakningens utförande och vaktpersonalens uppträdande gäller föreskrifterna i "Bestämmelser för vaktpersonal vid krigsmakten" (VaktB) (mom. 14).

Vaktpersonal skall vara klädd i uniform – i förekommande fall med märke enligt mom. 52 – eller, om personalen inte är utrustad med uniform, bära märke enligt nämnda moment. Personalen skall vara beväpnad med skarpladdat eldhandvapen. Bedöms personalen inte vara väl förtrogen med vederbörligt eldhandvapen, skall personalen i stället ha batong (mom. 17).

Vaktpersonal skall ingripa mot i uniform klädd krigsman – oberoende av dennes tjänsteställning – som i närheten av post- eller vaktställe begår förseelse mot ordningen inom krigsmakten eller mot allmän ordning (mom. 33).

Gällande föreskrifter om vaktpersonals rätt att bruka våld vid nödvärn och vid genomförande av tjänsteåtgärd är intagna i "Bestämmelser för vaktpersonal vid krigsmakten" (VaktB) (mom. 47).

Om rätt för chef att inom militärt område m. m. avlägsna den som uppträder berusad eller stör ordningen och om rätt för vakt- och ordnings-

personal m. m. att ta person i förvar och att beslagta alkoholhaltiga drycker och berusningsmedel stadgas särskilt (mom. 49).

Bestämmelser för vaktpersonal vid krigsmakten (VaktB) innehåller bl. a. följande.

VaktB:s bestämmelser gäller vaktchefs och övrig vaktpersonals allmänna åligganden, befogenheter och uppträdande vid bevakning av skyddsföremål (mom. 1). De är giltiga i såväl fred som krig (mom. 2). Det anges att vad som sägs i VaktB om rätten att bruka tvångsmedel gäller krigsman så ock den som åtnjuter polismans skydd och befogenhet samt när civilförsvarsberedskap råder även sådan civil vaktpersonal som inte har polismans skydd och befogenhet (mom. 3). Däremot avser inte VaktB personal som tjänstgör inom polisväsendet eller inom civilförsvaret även om sådan personal enligt särskilda bestämmelser under krig tillhör krigsmakten (mom. 5).

Under rubriken *rätten att bruka tvångsmedel* ges bestämmelser i anslutning till vad som stadgas i bevakningskungörelsen om bevakningspersonals rätt att undersöka medförda föremål, företa kroppsvisitation samt att under vissa förutsättningar omhänderta personer och föremål som medförs av person som omhändertas (mom. 56, 60 och 61).

Härunder sägs också att vaktpersonal, om civil polisman ej är närvarande, skall omhändertaga den som förolämpar eller ofredar vakten i dennes tjänsteutövning. Beträffande vaktchef stadgas att sådan även äger rätt att omhänderta den som genom oväsen eller på annat sätt uppträder störande i närheten av post- eller vaktställe liksom även den som uppträder berusad inom skyddsföremålet eller stör ordningen där, såvida det inte räcker att avlägsna honom från området (mom. 62). Beträffande den som omhändertagits enligt nyss angivna moment sägs att han får hållas i förvar endast så länge fara föreligger att han kommer att fortsätta att störa ordningen (mom. 71).

Beträffande bruk av våld fastslås som allmän regel att strängare medel än förhållandena kräver inte skall användas, att våld skall tillgripas endast då uppgiften inte kan lösas på annat sätt samt att våld inte skall brukas längre än nödvändigt (mom. 80).

Vad gäller bruk av skjutvapen i fred betonas att sådant bruk är att betrakta som en yttersta utväg och får komma i fråga endast då tillsägelser, anvisningar eller kroppsligt våld är otillräckliga och då det med hänsyn till betydelsen av det intresse som skall skyddas kan anses försvarligt att bruka vapen (mom. 82).

Exempel på situationer då skjutvapen får användas anges i följande tabell.

Fall	Situation	Din uppgift innebär att du skall	För att lösa din uppgift *får du som en yttersta utväg använda skjutvapen*
A	Någon överfaller eller hotar att överfalla dig eller annan person	avvärja faran	om angriparen utövar våld, som innebär fara för livet eller svår kroppsskada för dig eller annan person, eller hotar med sådant våld

Fall	Situation	Din uppgift innebär att du skall	För att lösa din uppgift *får du som en yttersta utväg använda skjutvapen*
		omhänderta angriparen	a) om angriparen flyr efter att ha utövat våld, som innebär fara för livet eller svår kroppskada för dig eller annan person, eller hotar med sådant våld eller b) om angriparen vid omhändertagandet sätter sig till motvärn och därvid utövar våld, som innebär fara för livet eller svår kroppsskada för dig eller annan person, eller hotar med sådant våld
B	Någon angriper skyddsföremålet på sätt eller med medel som kan förorsaka skada på detsamma	avvärja faran	om angreppet är av sådan art, t. ex. mordbrand eller sprängning, att det kan orsaka *allvarlig skada* på skyddsföremålet (den del därav som angrips) och detta enligt din instruktion är av *väsentlig betydelse* för krigsmakten (t. ex. befästningsanläggning, kasern, större krigsförråd, fartyg, kustartillerikanon, flygplan)
		omhänderta angriparen	a) om angriparen flyr efter sådant angrepp på skyddsföremålet som sägs ovan, eller b) om angriparen vid omhändertagandet sätter sig till motvärn och därvid utövar våld, som innebär fara för livet eller svår kroppsskada för dig eller annan person, eller hotar med sådant våld
C	Någon överträder förbud, som är utfärdat beträffande skyddsföremålet (t. ex. om fotografering eller tillträde). Någon vägrar att lyda kontroll som du enligt din instruktion har att utföra (t. ex. legitimationskontroll, undersökning av medfört föremål). Någon lämnar uppgift, som du vid kontroll finner vara oriktig (t. ex. felaktig legitimationsuppgift)	avvisa vederbörande då så anges i din instruktion	*endast i fall som anges under A*
		omhänderta vederbörande, då så anges i din instruktion	om vederbörande vid omhändertagandet sätter sig till motvärn och därvid utövar våld, som innebär fara för livet eller svår kroppsskada för dig eller annan person, eller hotar med sådant våld

Fall	Situation	Din uppgift innebär att du skall	För att lösa din uppgift *får du som en yttersta utväg använda skjutvapen*
D	Någon gör motstånd vid kroppsvisitation eller undersökning av föremål som du skall utföra enligt bestämmelser och anvisningar av din chef	vidta åtgärd så att visitationen (undersökningen) kan genomföras	*endast i fall som anges under A*
E	Arrestant eller omhändertagen person rymmer eller försöker rymma	gripa rymmaren eller hindra rymningen	a) om du vet att vederbörande är omhändertagen såsom misstänkt för grovt brott (mord, mordbrand, sabotage, grov misshandel e. d.) eller b) om vederbörande sätter sig till motvärn och därvid utövar våld, som innebär fara för livet eller svår kroppskada för dig eller annan person, eller hotar med sådant våld
F	Någon förolämpar eller ofredar dig under tjänsteutövning	omhänderta vederbörande	*endast i fall som anges under A*
G	Någon stör genom oljud eller oväsen eller på annat sätt allmänna ordningen i närheten av din plats eller inom skyddsföremålet	omhänderta vederbörande på order av vaktchefen eller dagofficeren	*endast i fall som anges under A*

Vad beträffar bruk av skjutvapen under krig och beredskapsförhållanden anges att vaktpersonal använder vapen för att försvara skyddsföremålet och sig själv men att i övrigt vaktpersonalen skall handla som i fred. Det betonas att bedömningen dock blir en annan under krigs- och beredskapsförhållanden och att det då finns större skäl att misstänka obehöriga för spioneri och sabotage m. m. Det sägs vidare att vaktpersonal under krig och beredskapsförhållanden i regel är berättigad att använda vapen om den inte blir åtlydd.

14.2.7 *Provisoriska anvisningar för in- och utpasseringskontrollen vid skyddsföremål, 1959 års upplaga*

Enligt 13 § KK (1958:273) om passertillstånd tillkom det civilförsvarsstyrelsen, chefen för försvarsstaben och statspolisintendenten att gemensamt

utfärda allmänna anvisningar rörande in- och utpasseringskontrollen vid skyddsföremål. Sådana anvisningar skall numera utfärdas av rikspolisstyrelsen efter samråd med överbefälhavaren.

Av bestämmelserna i ProvInUtKtr må här återges följande.

Beträffande *yttre kontroll* sägs bl. a. att den har till ändamål att hindra obehöriga att vinna tillträde till skyddsföremålet och att övervaka in- och utpasseringen samt att den bör handhas av en *vaktchef* (bevakningschef) med erforderligt antal poster (med poster avses även portvakter och patrullmän). Den kan utföras av fasta eller rörliga poster eller som en kombination av båda (mom. 33 och 34).

Den *inre kontrollen* anges ha som ändamål att tillse, att inga obehöriga trots den yttre kontrollen kommit in på skyddsföremålet (mom. 36).

Vad gäller bevakningspersonalens *utrustning* sägs att det är lämpligt att personalen är utrustad med batong och visselpipa samt under mörker med ficklampa samt att eldhandvapen inte skall tilldelas annan personal än sådan som är väl förtrogen med vapnet ifråga. Om enskilt tillstånd att inneha eldhandvapen och ammunition erfordras upplyses att sådant meddelas av polischefen i orten (i Stockholm av överståthållarämbetet) (mom. 47).

Under rubriken *bruk av tvångsmedel* anges bl. a. följande.

Krigsman, polisman eller annan, som fullgör passeringskontroll och därvid åtnjuter polismans skydd och befogenhet äger omhänderta och avvisitera

a) den som skäligen kan misstänkas för spioneri eller sabotage eller försök eller förberedelse till dylikt brott och befinner sig inom skyddsföremålet eller i dess närhet eller på flykt från detta,

b) den som överträder meddelat tillträdesförbud eller uppehåller sig på annan än anvisad plats inom skyddsföremålet eller vägrar att på anfordran uppge namn, födelsetid eller hemvist eller därom lämnar uppgift, som skäligen kan antas vara oriktig, allt därest det ej uppenbarligen är tillfyllest att avvisa personen ifråga från platsen.

Ovan nämnd personal äger vidare ta hand om sådant av omhändertagen person medfört föremål, varmed han kan göra skada eller som eljest kan antas äga betydelse för utredningen i saken (mom. 56).

Då någon omhändertagits, skall polismyndigheten i orten ofördröjligen underrättas härom. I avvaktan på dennas beslut angående vidare åtgärder skall den omhändertagne under betryggande uppsikt kvarhållas vid skyddsföremålet och omhändertagna föremål förvaras av kontrollpersonalen (mom. 57).

All kontrollpersonal äger därjämte rätt till *nödvärn* och rätt att omhänderta den som begått sådant brott att därå kan följa frihetsstraff och som anträffas på bar gärning eller flyende fot. Spioneri, sabotage, mordbrand, inbrott och stöld är exempel på sådant brott (mom. 59).

För att verkställa tjänsteåtgärd får kontrollpersonalen ej använda strängare medel än förhållandena kräver. Kan kontrollpersonalens uppgift inte lösas på annat sätt, skall våld tillgripas. Vid val mellan olika former av våld skall användas det lindrigaste, som kan leda till det avsedda resultatet. Våld får ej brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt. Skjutvapen får brukas endast i de fall som i punkt 61 sägs (mom. 60).

Skjutvapen brukas då andra medel är otillräckliga,

a) för att skydda skyddsföremålet mot omedelbart förestående fara för allvarlig skada,

b) för att avvärja våld eller hot, som innebär omedelbart förestående fara för livet eller svår kroppsskada, mot kontrollpersonalen eller annan,

c) för att hedja den som vid in- och utpasseringskontroll eller annan av kontroll-

personalen företagen tjänsteåtgärd, trots tillsägelse att stanna på visst avstånd, närmar sig kontrollpersonalen eller skyddsföremålet,

d) för att omhänderta den som skäligen kan misstänkas för spioneri eller sabotage samt

e) för att, då omhändertagen rymmer, hindra rymningen, i fred dock endast om rymningen bedöms kunna medföra allvarlig fara för det allmänna eller någon enskild (mom. 61).

Som framgår innefattar 61 mom. ProvInUtKtr vidsträcktare rätt att använda skjutvapen än skjutkungörelsen. Enligt uppgift är 61 mom. ej formellt upphävd. Skjutkungörelsens bestämmelser om polismans rätt att bruka skjutvapen, vilka gäller även ordningsvakt, får emellertid anses ha medfört att 61 mom. upphört att gälla såvitt avser polismän och ordningsvakter. Samma verkan måste i avsnitt 14.2.6 återgivna bestämmelser om krigsmans bruk av vapen anses ha medfört såvitt avser krigsmän. Endast vaktpersonal som varken är krigsmän, polismän eller ordningsvakter torde numera kunna anses vara underkastade bestämmelserna i 61 mom.

14.2.8 *Befogenheter för ordningsvakt vid skyddsföremål*

Vid civila skyddsföremål

Med ordningsvaktsförordnande följer såvitt ej annat sägs i förordnandet rätt för ordningsvakten att verkställa omhändertagande enligt 3 § LTO samt att omhänderta berusade enligt LOB. Med förordnandet följer även på grund av stadgande i 16 § PI rätt att använda våld vid genomförande av tjänsteåtgärd. Då det gäller användning av skjutvapen är ordningsvakt underkastad reglerna i skjutkungörelsen och rikspolisens i anslutning därtill utfärdade föreskrifter FAP 104-2. De regler om skjutvapens bruk som finns i ProvInUtKtr och som är avsevärt liberalare än kungörelsens torde ej böra få åberopas av ordningsvakt (jfr avsnitt 14.2.7).

Vid militära skyddsföremål

Vad som sagts beträffande ordningsvakter vid civila skyddsföremål gäller även ordningsvakter vid militära skyddsföremål. Dock synes VaktB förskriva att dess skjutregler gäller även ordningsvakt. Enligt mom. 3 VaktB gäller vad däri sägs om rätten att bruka tvångsmedel inte bara krigsman utan även den som åtnjuter polismans skydd och befogenhet. Detta synes emellertid under normala förhållanden i allt väsentligt sakna betydelse. En jämförelse mellan VaktB:s skjutbestämmelser och föreskrifterna i skjutkungörelsen ger nämligen vid handen att VaktB:s bestämmelser avser fall som är analoga med dem som anges i 1 § och 2 § första stycket 1 och 2 p. i skjutkungörelsen. Möjligen kan ifrågasättas om exemplifieringen av brott i VaktB:s tabell under E a) ej borde utformas så att den bringas i överensstämmelse med 2 § första stycket 1 och 2 p. i nämnda kungörelse.

Då det gäller bruk av vapen under krig och beredskapstillstånd är emellertid VaktB:s föreskrifter sådana att de står i strid mot reglerna i skjutkungörelsen och inte heller står i överensstämmelse med bestämmelsen i 24 kap. 2 § första stycket 2 p. BrB om krigsmans rätt att använda våld.

Sistnämnda bestämmelse avser emellertid inte att uttömmande reglera samtliga fall då våld får tillgripas.

Förutom de ovan angivna befogenheterna synes ordningsvakt vid militärt skyddsföremål även äga rätt att verkställa sådant omhändertagande som nämns i mom. 62 VaktB. Angivna moment i VaktB grundar sig uppenbarligen på bestämmelserna i kungörelsen angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. Kungörelsen avser endast militär personal och det får anses tveksamt om ÖB i instruktionsform med stöd av kungörelsen kan tillägga icke militär personal sådan rätt att omhänderta som anges i denna.

Intressant är att göra jämförelse mellan de förutsättningar som anges i militära rättegångslagen för omhändertagande av krigsman och förutsättningarna för omhändertagande enligt nämnda kungörelse och mom. 62 VaktB. Förutsättningarna för omhändertagande enligt militära rättegångslagen synes vara avsevärt mer begränsade än dem enligt kungörelsen och mom. 62 VaktB.

Uppenbart är att bestämmelserna i nämnda kungörelse till övervägande del är av sådan natur att de efter nya regeringsformens ikraftträdande endast kan utfärdas i form av lag.

14.3 Förordnanden avseende skyddsföremål

14.3.1 *Militära skyddsföremål*

Av svaren på enkäterna till polisstyrelserna och länsstyrelserna framgår att under 1974 fanns 335 av polisstyrelser utfärdade förordnanden avseende objekt som ovan anges samt 113 utfärdade av länsstyrelser. Endast fyra länsstyrelser hade utfärdat förordnanden avseende här ifrågavarande objekt medan 52 polismyndigheter hade utfärdat sådana.

Härvid är emellertid att märka att vissa polisstyrelser och länsstyrelser i sina förordnanden anger ordningsvaktens verksamhet på sådant sätt att han med stöd av förordnandet kan tjänstgöra vid objekt som här avses utan att detta uttryckligen framgår av förordnandet. En länsstyrelse uttalar sålunda: Förordnandena är till övervägande antal utfärdade på begäran av företag som åtar sig ordningshållings- och bevakningsuppdrag. De hos dessa företag arbetande ordningsvakterna torde fullgöra uppdrag av skiftande art. Hur uppdragen fördelar sig är för länsstyrelsen obekant.

Att märka är vidare att samtliga ordningsvakter anställda i ABAB på grund av utformningen av rikspolisstyrelsens förordnande är behöriga att tjänstgöra vid militära anläggningar i den utsträckning dessa är belägna i de kommuner som uppräknas i förordningen om anordnande av bevakning.

Vi har från ett antal polismyndigheter samt från de fyra länsstyrelserna infordrat exempel på förordnanden avseende militära objekt.

I några förordnanden synes verksamheten avse renodlad bevakning.

Som exempel kan nämnas ett förordnande där under rubriken tjänstgöringsplats/område, verksamhetens art anges: Som tillsynsman vid anläggning tillhörig Kalmar–Växjö försvarsområde inom Kalmar polisdistrikt. Under rubriken särskild utrustning anges: Armbindel, batong, visselpipa. Förordnandet är meddelat 1966 med giltighet tills vidare.

I andra fall synes ordningshållning utgöra huvuduppgiften.

Exempel härpå är ett förordnande, där under rubriken tjänstgöringsplats/område, verksamhetens art anges: Kasernvakten Almnäs jämte Ing I tillhörigt område, Södertälje polisdistrikt. Upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. Arbetsgivare för den förordnade är Svea ingenjörsregemente. Särskild utrustning finns ej angiven. Förordnandets giltighetstid är begränsad till två år.

I några förordnanden har verksamhetens art inte angivits. Sålunda anges i ett förordnande endast tjänstgöringsplatsen såsom Flygvapnets anläggningar i Norra Frosta kommun. I detta fall är arbetsgivaren Skånska flygflottiljen, Ängelholm. Under Särskild utrustning är antecknat: Äger i tjänsteutövning bära skjutvapen. Förordnandet gäller tills vidare.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har på framställning av Försvarets materielverk utfärdat tolv förordnanden tills vidare avseende den polisverksamhet, som är erforderlig för kontroll av de passagerare som med bussar transporteras från Vidsel till RFN:s (robotbyråns försöksplats i Övre Norrland) anläggningar inom Piteå och Arvidsjaurs polisdistrikt. Från länspolischefens expedition har upplysts att de sålunda förordnade har till uppgift att tillse att obehöriga personer inte följer med bussarna in på basområdet och att detta ingår som ett led i inpasseringskontrollen, varvid för tids vinnande legitimationskontroll sker på bussen i den mån någon medföljer som inte är känd av ordningsvakten.

Samma länsstyrelse har 1973 på framställning av Nordvakt AB förordnat en person att tills vidare på sökandens bekostnad utöva den polisverksamhet inom Piteå, Bodens och Arvidsjaurs polisdistrikt, som är erforderlig vid fullgörande av vederbörandes tjänst vid av bolaget bevakade anläggningar. I förordnandet anges att vederbörande därvid skall stå under förmanskap av länspolischefen. I samma förordnande medger länsstyrelsen samtidigt att vederbörande vid fullgörandet av tjänst inom Kungl. Flygförvaltningens (RFN) anläggningar i Vidsel skall äga rätt att vara beväpnad med pistol och stå under förmanskap av vederbörande militära chef vid RFN, Vidsel.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län har 1959 förordnat en målarmästare att i tjänst som tillsynsman vid militära förråd inom Gävle försvarsområde tills vidare under förmanskap av 1fo och vederbörande polischefer äga utöva för tillsynens fullgörande erforderlig polisverksamhet, därvid han skulle åtnjuta sådant skydd, som sägs i 10 kap. 1 § strafflagen.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har 1964 förordnat en kronoassistent att från och med den 1 januari 1965 tills vidare med den ersättning varom överenskommelse må ha träffats med chefen för Kungl. Skånska Luftvärnsregementet, i egenskap av ordningsvakt med polismans skydd och befogenhet under närmaste förmanskap av vederbörande polischefer utöva den för bevakning av nämnda regemente tillhöriga förråd inom Kristianstads län erforderliga polisverksamheten. I förordnandet anges att vederbörande vid utförandet av uppdraget ej skall vara uniformerad men medföra vederbörligt legitimationsmärke jämte förordnandet. Förordnandet återkallades år 1977.

Samma länsstyrelse har den 30 mars 1945 förordnat en furir att tills vidare i egenskap av ordningsvakt med åtnjutande av polismans skydd utöva den för bevakning av vissa flygfält erforderliga polisverksamheten. Förordnandet

återkallades år 1977.

Rikspolisstyrelsen har den 28 mars 1966 i yttrande till länsstyrelsen i Östergötlands län i ärende angående bevakning av övningsfält uttalat följande.

I skrivelse 2.2.1966 hemställer länsstyrelsen i Östergötlands län genom bitr. länspolischefen Eric Lerecke om yttrande huruvida ordningsvaktsförordnanden bör utfärdas för vissa i skrivelsen angivna personer för bevakning av Kungl. Livgrenadjärregementets övningsfält i Linköping och det s. k. Prästtomtaområdet.

Därest ifrågavarande övningsfält disponeras för militärt ändamål och avlysts av länsstyrelsen eller militär myndighet har militär personal (krigsmän) enligt bevakningskungörelsen 24.5.1940 både befogenheter och det skydd, som ett ordningsvaktsförordnande kan ge. Ett ordningsvaktsförordnande förefaller i så fall onödigt. Om övningsfältet inte avlysts torde inte heller behovet av särskild bevakning ha bedömts som särskilt framträdande, varför ordningsvaktsförordnanden för militära befattningshavare även av denna anledning starkt kan ifrågasättas.

Anses militär uniform inte tillfyllest för här aktuell personal vid utövande av vakt- och ordningstjänst inom områdena kan befattningshavarna tilldelas krigsmaktens legitimationsmärken för vakt- och ordningstjänst.

I övrigt hänvisas till KK 9.5.1916 (149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. samt KK 24.11.1961 med förordnande om ämbetsskydd för vissa befattningshavare.

Om skogvaktare I. genom att anlitas av militär myndighet för visst uppdrag inte kan betraktas som krigsman och hans medverkan för bevakning av övningsfälten bedöms nödvändig kan ett ordningsvaktsförordnande bli aktuellt.

I ett yttrande den 9 maj 1966 angående förordnande såsom ordningsvakt för vaktchef vid Kungl. Göta signalregemente har polisbyrå I, rikspolisstyrelsen, anfört bl. a. detta.

Kungörelsen 9.5.1916 (149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning, bevakningskungörelsen 24.5.1940 (nr. 383) och vaktchefens vid S 1 instruktion etc. torde ge vaktchefen möjlighet att ingripa mot ordningsstörande personer även utanför krigsmakten. Däremot torde det vara tveksamt om övervakningen av hastighetsbestämmelser och liknande trafikföreskrifter bör åvila vaktchefen i annan mån än att överträdelser av bestämmelserna återverkar på ordningen inom S 1:s område ("raggar"-uppträden o. d.).

Byrån anser i princip, att om ett område disponeras för militärt ändamål och av länsstyrelsen eller militär myndighet förklarats såsom skyddsföremål, har militär personal (krigsmän) enligt bevakningskungörelsen både befogenheter och det skydd som ett ordningsvaktsförordnande kan ge. Ett sådant förordnande förefaller i så fall onödigt. Har området inte förklarats som skyddsföremål, torde inte heller behovet av särskild bevakning ha bedömts såsom särskilt framträdande utan kunna tillgodoses genom kungörelsen 9.5.1916, varför ordningsvaktsförordnande även i detta fall kan starkt ifrågasättas.

14.3.2 *Civila skyddsföremål*

Någon undersökning av i vilken utsträckning ordningsvakter förekommer vid civila skyddsföremål har inte genomförts. Som exempel på civila skyddsföremål kan nämnas vissa flygplatser och hamnar, vissa kanaler och broar samt företag som framställer eller tillhandahåller för totalförsvaret synnerligen viktiga eller viktiga förnödenheter eller tjänster.

14.4 Överväganden

14.4.1 *Befälsrätten*

Som framgår av redovisningen av gällande rätt i avsnitt 14.2.4 har ordningsvakt inte någon befälsrätt i egentlig mening och är ej heller underkastad befäl.

Visserligen finns exempel på att länsstyrelse vid förordnande av ordningsvakt föreskrivit att denne vid tjänstgöring skall stå under militärt befäl. En sådan föreskrift kan emellertid inte ha den konsekvensen att olydnad av ordningsvakt gentemot militärt befäl kan straffas som lydnadsbrott. Möjligen skulle sådan olydnad kunna anses utgöra ett fel i ordningsvaktens polisiära verksamhet och tidigare ha kunnat bestraffas som tjänstefel. Numera torde påföljden för sådan olydnad kunna föranleda påföljd endast enligt vanliga civila arbetsrättsregler. Är ordningsvakten inhyrd väktare ligger avgörandet om påföljd i sådant fall hos bevakningsföretaget; är ordningsvakten anställd av försvarsmakten får frågan om påföljd avgöras av vederbörande myndighet. I båda fallen kan polismyndigheten självfallet också återkalla ordningsvaktens förordnande.

14.4.2 *Ordningsvakts medverkan i kuppförsvaret*

Problemet i rubricerade avseende har nära anknytning till frågan om befälsrätten.

Att ordningsvakt med uppgift att bevaka skyddsföremål är skyldig att skydda detta även vid kupp torde ligga i bevakningsuppdragets natur. I vissa fall torde sådan skyldighet vara föreskriven i särskild instruktion för ordningsvakten. I ABAB:s instruktion för vakt vid försvarsstaben anges sålunda bl. a. att vaktens uppgift är att förhindra obehörigt tillträde till staben och att medverka i skyddet mot säkerhetshotande verksamhet.

Problemet beträffande ordningsvakts medverkan i kuppförsvaret föreligger i huvudsak då vakten har värnpliktiga underställda sig. Som tidigare angivits har ordningsvakt även om han tjänstgör som vaktchef inte befälsrätt i egentlig mening över sig underställd militär personal. Olydnad mot order av ordningsvakt kan därför ej bestraffas som lydnadsbrott enligt 21 kap. 1 eller 2 § BrB utan endast som tjänstefel enligt 18 § samma kapitel. Detta får anses otillfredsställande eftersom i en kuppsituation olydnad måste anses vara allvarligt brott som kan få svåra konsekvenser för skyddsföremålet.

Motsvarande problem uppstår då ordningsvakt har militär förman. Ordningsvakts olydnad gentemot sådan kan som visats i avsnitt 14.4.1 endast föranleda påföljder som uppenbarligen inte är av den stränghet som är befogad vid olydnad i en kuppsituation.

14.4.3 *Förslag till lösning av befälsrättsfrågan och kuppförsvarsproblemet*

Någon annan lösning av angivna frågor än att göra ordningsvakter i försvarsmakten till krigsmän synes inte finnas. Vi föreslår därför vissa ändringar, bl. a. ändringar i kungörelsen (1968:333) om innebörden i rättsligt

hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman, BrB samt militära rättegångslagen. Våra närmare överväganden framgår av motiven till förslagen till författningsändringarna.

I författningsförslagen används begreppet skyddsvakt. Anledningen härtill är att vi, som tidigare framgått, begränsat användningen av begreppet ordningsvakt till att avse endast ordningsvakter med renodlad ordningshållning till uppgift.

15 Specialmotivering

15.1 Förslag till lag om ordningsvakter

1 §

Paragrafens *första stycke* definierar ordningsvakt som person som utan att vara anställd vid polisväsendet förordnats att upprätthålla ordningen. Med denna definition avses att klarare precisera begreppet ordningsvakt.

Som ordningsvakter kan således inte förordnas personer anställda inom polisväsendet, som inom ramen för anställningsförhållandet utför polisiära uppgifter i begränsad omfattning. Exempel på sådana personer är passkontrollanter, flygplatskontrollanter, delgivningsmän, vaktkonstaplar samt arrestant- och förpassningsvakter. Dessa är med hänsyn till arbetsuppgifternas art utan tvivel sysselsatta med myndighetsutövning.

Därigenom blir bestämmelserna om särskilt straffrättsligt skydd i 17 kap. BrB, om myndighetsmissbruk m. m. i 20 kap. BrB och om skadeståndsansvar vid myndighetsutövning i 3 kap. skadeståndslagen tillämpliga på dessa befattningshavare. Därtill fordras inget särskilt förordnande som ordningsvakt.

Polismän i aktiv tjänst bör inte förordnas till ordningsvakter. I vissa fall torde konflikter nämligen kunna uppstå på grund av de olika befogenheter polisman och ordningsvakt har. Polismannens rätt och i vissa fall skyldighet att på fritid ingripa med fullständiga polisiära befogenheter kan medföra konflikt med de mera begränsade befogenheter han har för det fall han skulle utöva ordningsvaktsverksamhet.

Det kan vidare ifrågasättas om ordningsvaktsverksamhet kan anses utgöra sådan bisyssla för polisman som är förenlig med reglerna i 6 kap. lagen (1976:600) om offentlig anställning.

Rikspolisstyrelsen har enligt 37 § tidigare gällande statstjänstemannalag prövat lämpligheten av inom polisväsendet förekommande bisysslor och för polismän därvid bedömt bisysslor, som medför fullgörande av polisverksamhet, som generellt oförenliga med polistjänsten.[1] Styrelsen har även i ett beslut den 7 mars 1974 uttalat att arbete som ordningsvakt inte är förenligt med polistjänsten. Ovanstående utgör givetvis inget hinder mot att annan vid polisväsendet anställd personal än polisman förordnas att utöva ordningsvaktsverksamhet på sin fritid.

Andra kategorier som kommer att falla utanför det föreslagna ordningsvaktsbegreppet är exempelvis jakt- och fisketillsynsmän, vilka inte kan anses vara sysselsatta med upprätthållande av ordning.

[1] FAP 728-1

De kategorier som enligt detta förslag inte kan förordnas till ordningsvakter kan, om så finnes påkallat, tilläggas skydd jämlikt 17 kap. 5 § BrB, om de ej redan på annan grund åtnjuter detta skydd.

Genom att i paragrafen används uttrycket förordnats "att upprätthålla ordningen" och inte som i 90 § PI uttrycket "att utföra polisbevakning" betonas att ordningsvakts polisverksamhet skall avse endast ordningshållning.

Med uttrycket "upprätthålla ordningen" avses en i förhållande till allmän polisverksamhet klart avgränsad verksamhet. Det måste råda jämvikt mellan ordningsvaktens befogenheter och utbildning. Enligt vårt förslag begränsas ordningsvaktens befogenheter i viss mån samtidigt som hans verksamhetsområde preciseras.

I uppgiften att "upprätthålla ordningen" ingår i första hand att vidta sådana åtgärder som syftar till att åstadkomma god ordning inom verksamhetsområdet. Sådana åtgärder kan vara att ge personer anmaningar och upplysningar (17 §), att avvisa eller avlägsna personer från verksamhetsområdet (12 §) samt att som en sista utväg ingripa med frihetsberövande åtgärd enligt 13 § detta förslag, LOB eller 24 kap. 7 § andra stycket RB.

Ordningsvaktens uppgift innebär rättighet och skyldighet för honom att ingripa mot allt som kan uppfattas som angrepp mot ordningen inom verksamhetsområdet. Det är inte möjligt att räkna upp alla situationer som kan anses utgöra sådant angrepp. Med hänsyn till bl. a. ordningsvaktens begränsade utbildning kan inte rimligen fordras av honom att han skall ingripa mot alla brott och förseelser. Det är att märka att ordningsvakts rätt att företa gripande jämlikt 24 kap. 7 § andra stycket RB kvarstår. Ordningsvakt kan alltså även fortsättningsvis gripa den som på bar gärning eller flyende fot anträffas med fängelsebrott. Skulle ordningsvakten upptäcka någon som begår bötesbrott av lindrigare art såsom förargelseväckande beteende och lindrigare fall av ofredande får tillräcklig åtgärd anses vara att vederbörande avlägsnas från området.

En viktig del i uppgiften att upprätthålla ordningen är att tillse att besökarnas säkerhet till person och egendom inte äventyras. Ordningsvakt är sålunda skyldig att ingripa då någon t. ex. blir hotad, misshandlad eller frånstulen sin egendom. Ingripande måste givetvis även ske mot den som genom sitt beteende åsidosätter brandskyddsföreskrifter eller andra meddelade föreskrifter och förbud.

Ordningsvakt skall inte handha specifika trafikdirigeringsuppgifter utan skall upprätthålla ordningen inom sitt område. Häri måste emellertid anses ingå rätt för honom att på parkeringsplatser inom verksamhetsområdet anvisa lämplig uppställningsplats.

För att underlätta tolkningen av begreppet "upprätthålla ordningen" föreslås i FOV att polisstyrelsen utfärdar föreskrifter och anvisningar för ordningsvaktsverksamheten i polisdistriktet. Dessa föreskrifter och anvisningar bör lämpligen överlämnas till ordningsvakter i samband med förordnandet.

För att med ett enklare uttryck fortsättningsvis kunna beteckna av ordningsvakt utövad verksamhet anges i *andra stycket* att denna benämns ordningsvaktsverksamhet.

2 §

Enligt denna paragraf får ordningsvaktsverksamhet bedrivas endast vid offentliga tillställningar, vid allmänhetens användande av badplats eller lägerområde, lokal eller plats för sport, spel eller liknande, vid konsert samt vid servering av alkoholdrycker till allmänheten.

Innebörden av bestämmelsen i denna paragraf och i 3 § jämförda med bestämmelserna i 4 § är att endast anordnare av i 2 och 3 §§ angivna verksamheter efter beslut av polisstyrelsen kan få bedriva ordningsvaktsverksamhet.

Anordnare av verksamhet som anges i denna paragraf kan ansöka om att beslut om ordningsvaktsverksamhet meddelas. Polisstyrelsen får emellertid även utan ansökan fatta sådant beslut. Beträffande ordningsvaktsverksamhet i de fall som avses i 3 § förutsätts ansökan från anordnaren. Denna bestämmelse avser att klargöra att polisstyrelsen inte utan ansökan kan bestämma om bedrivande av ordningsvaktsverksamhet i de i 3 § angivna fallen. En möjlighet för polisstyrelsen att utan ansökan besluta om ordningsvaktsverksamhet är inte lika angelägen i de i 3 § angivna fallen som i de fall som anges i denna paragraf, där en utebliven ansökan inte bör få till följd att beslut i frågan inte skall kunna fattas.

Enligt *p. 1* får ordningsvaktsverksamhet bedrivas vid anordnande av offentlig tillställning.

Enligt *p. 2* får ordningsvaktsverksamhet även bedrivas vid badplats eller lägerområde eller hållande av lokal eller plats för sport, spel eller liknande sysselsättning, dit allmänheten äger tillträde. Särskild restriktivitet bör iakttas vid meddelande av beslut om ordningsvaktsverksamhet i dessa fall.

Enligt *p. 3* får vidare ordningsvaktsverksamhet bedrivas vid konsert. De konserter, som är aktuella i detta sammanhang, är i första hand de s. k. popgalorna och musikfestivalerna.

Enligt *p. 4* får ordningsvaktsverksamhet bedrivas vid servering av alkoholdrycker till allmänheten. Därigenom undantas servering av alkoholdrycker i s. k. slutna sällskap. Servering av alkolholdrycker bör kunna ske i sådana former att ordningsvakt inte behöver anlitas. Möjligheten att föreskriva anlitande av ordningsvakt vid denna typ av verksamhet bör därför handhas med stor restriktivitet.

3 §

Enligt denna paragraf får ordningsvaktsverksamhet bedrivas även i annat fall än som sägs i 2 § om det på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändigt för att upprätthålla ordningen. I vilka fall sådant särskilt behov av ordningsvakter enligt denna paragraf skall anses föreligga kan inte närmare preciseras. Området för tillämpningen av denna paragraf bör dock bli förhållandevis litet. Vi förutsätter att polisstyrelsen i dessa fall särskilt noggrant prövar behovet och de eventuella konsekvenser ett beslut i endera riktningen kan tänkas få.

Sådant särskilt behov kan anses föreligga t. ex. vid upprätthållande av ordningen i allmänna lokaler eller inrättningar dit allmänheten söker sig för att ta del av offentliga förhandlingar, såsom riksdagshuset och de allmänna

domstolarnas lokaler. I princip bör dock denna verksamhet kunna fortgå utan att ordningen i lokalerna behöver upprätthållas av ordningsvakter. Särskild hänsyn måste här även tas till allmänhetens rätt att anonymt besöka ifrågavarande lokaler och ta del av där pågående offentliga förhandlingar. Endast då ett verkligt behov därav under en längre tidsperiod har konstaterats bör ordningsvaktsverksamhet få bedrivas i dylika lokaler. Hör ordningsstörningar till undantagen bör man komma till rätta med dem genom polisingripanden. Ett annat sådant fall kan vara vissa privata tillställningar med ett uttalat behov av ordningsvaktsverksamhet.

Ambassadbevakning bör, genom att väktare enligt vårt förslag kan tillåtas vara utrustade med skjutvapen utan att förordnas som ordningsvakt, tillfredsställande kunna utövas av väktare.

Polisens anlitande av ordningsvakter för biträde med upprätthållande av ordningen vid vissa tunnelbanestationer i Stockholm bör övergångsvis kunna fortsätta enligt denna paragraf. Vid ett förbättrat vakansläge inom polisen bör emellertid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet på tunnelbanestationerna enbart handhas av polismän.

De båda sist nämnda fallen av ordningsvaktsverksamhet – ambassadbevakningen (om den fortsättningsvis måste handhas av ordningsvakter) och tunnelbanebevakningen – vartill regeringen genom särskilda beslut hittills ställt medel till polisens förfogande torde kunna få bedrivas utan särskild ansökan efter beslut av polisstyrelsen enligt 4 §.

Även upprätthållande av ordningen på s. k. kvasiallmänna platser bör då särskilt behov därav föreligger kunna ske övergångsvis genom ordningsvakter.

Är fråga om s. k. portbevakning eller kontroll av in- och utpassering bör detta behov kunna tillgodoses genom anlitande av väktare – här bortses från skyddsföremål. För att ordningsvaktsverksamhet skall få bedrivas måste ett verkligt behov av att upprätthålla ordningen med anlitande av ordningsvakter inom verksamhetsområdet föreligga.

Bestämmelsen i denna paragraf skall jämföras med bestämmelsen i 7 § om att auktoriserat bevaktningsföretag inte får utföra ordningsvaktsverksamhet utom i de fall som avses i denna paragraf. Sådant fall kan exempelvis vara att ett bevakningsföretag vid lagens ikraftträdande bedriver ordningsvaktsverksamhet på plats där det på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändigt för att upprätthålla ordningen.

Polisstyrelserna skall samråda med rikspolisstyrelsen avseende frågan då sådant särskilt behov av ordningsvaktsverksamhet enligt denna paragraf kan anses föreligga.

För att ordningsvaktsverksamhet skall få bedrivas enligt denna paragraf krävs att det på grund av särskilt behov är oundgängligen nödvändigt för ordningens upprätthållande. Denna formulering innebär att stor uppmärksamhet skall ägnas vidtagande av andra möjliga åtgärder för att komma tillrätta med ordningsstörningarna innan beslut om ordningsvaktsverksamhet meddelas.

4 §

Enligt *första stycket* meddelas beslut om ordningsvaktsverksamhet av polisstyrelsen.

Tillstånd till viss verksamhet, exempelvis offentlig tillställning, beslut om ordningsvaktsverksamhet och ordningsvaktsförordnande bör meddelas av samma myndighet – polisstyrelsen. På så sätt tillvaratas också bäst den erfarenhet och kunskap som envar myndighet innehar beträffande sitt verksamhetsområde. Med hänsyn härtill har vi funnit övervägande skäl tala för att dessa beslut bör fattas av polisstyrelsen.

Beslut om ordningsvaktsverksamhet meddelas enligt 2 § både utan och efter ansökan men enligt 3 § endast efter ansökan bortsett från de fall då polisstyrelsen själv anlitar ordningsvakter, då ansökan får anses obehövlig.

Beslut om bedrivande av ordningsvaktsverksamhet bör i samtliga fall få tvingande karaktär. Även om beslutet tillkommit efter ansökan har polisstyrelsen prövat behovet av ordningsvakter vid den verksamhet ansökan avser. Om polisstyrelsen finner behov föreligga av ordningsvaktsverksamhet, bör beslutet därom även innebära skyldighet för anordnaren att anlita ordningsvakt för ordningens upprätthållande.

Om beslutet inte ges tvingande karaktär skulle anordnaren själv kunna avgöra när och i vilken omfattning han vill anlita ordningsvakt. Ett sådant förhållande kan inte anses godtagbart om polisstyrelsen i visst fall funnit behov av ordningsvaktsverksamhet föreligga. Någon intressemotsättning mellan anordnaren och polisstyrelsen synes inte föreligga i denna fråga.

Av första stycket framgår vidare att beslut om ordningsvaktsverksamhet skall innehålla en geografisk begränsning. Denna begränsning bör noggrant preciseras så att ordningsvakten får en klar uppfattning om sitt verksamhetsområde, då han tar del av beslutet om ordningsvaktsverksamhet.

Enligt *andra stycket* skall beslutet även innehålla uppgift om föreskrivet antal ordningsvakter.

I *tredje stycket* föreslås att polisstyrelsen innan beslut om ordningsvaktsverksamhet meddelas skall samråda med anordnare om denne begär det.

Från arrangörshåll har framhållits som angeläget att man bereds tillfälle till sådant samråd. Vi delar denna uppfattning men föreslår obligatoriskt samråd endast om anordnaren begär det. Samråd bör, om det är erforderligt, äga rum även om anordnaren inte begärt det.

Jämlikt *fjärde stycket* skall ordningsvaktsverksamhet bekostas av anordnaren.

Det får anses naturligt att ordningsvaktsverksamhet som har sin grund i speciella verksamheter bekostas av anordnaren.

Bestämmelser om kostnadsansvar avseende ordningshållning vid offentliga tillställningar finns i 17 § AOst. Beträffande alkoholservering framgår av förarbetena till 43 § lagen om handel med drycker att tillståndsmyndigheten kan ålägga den som meddelas tillstånd till servering av alkoholdrycker att hålla ordningsvakt.

Vi har funnit lämpligt att samtliga fall då någon skall kunna åläggas kostnadsansvar för ordningshållning genom ordningsvakter regleras i denna lag. Eftersom övriga frågor om ordningsvaktsverksamhet behandlas i denna lag, talar övervägande skäl för att även frågan om kostnadsansvaret för sådan verksamhet behandlas här.

Efter ansökan eller anmälan om offentlig tillställning kommer det enligt detta förslag att meddelas *dels* i förekommande fall tillstånd jämlikt AOst att

anordna offentlig tillställning, *dels* ett beslut om ordningsvaktsverksamhet.

Ett genomförande av detta system innebär följande fördelar. Ordningsvaktsförordnande kommer att hänföras till ett beslut om ordningsvaktsverksamhet och innebära att ordningsvakt får anlitas endast på plats där ordningsvaktsverksamhet enligt polisstyrelsens beslut skall bedrivas. Detta medför att ordningsvakter kommer att kunna anlitas enbart där polisstyrelsen funnit behov av sådan verksamhet föreligga.

5 §

Enligt *första stycket* föreslås ordningsvaktsförordnande meddelas av polisstyrelsen. Behörig sökande är den som avser att som ordningsvakt utöva ordningsvaktsverksamhet (jfr 6 § FOV).

Det måste även fortsättningsvis kunna inträffa att en och samma ordningsvakt vid skilda tillfällen önskar arbeta på olika platser. Ordningsvaktsförordnande bör därför i allmänhet utfärdas i sådan form att det blir ett kompetensbevis för viss person att utöva ordningsvaktsverksamhet på de platser inom polisdistriktet där polisstyrelsen bestämt att ordningsvaktsverksamhet skall anordnas. Vill ordningsvakten att förordnandet skall avse endast viss eller vissa platser skall det utformas i enlighet härmed. I förordnandet skall anges vilken särskild utrustning (batong och handbojor) ordningsvakt får bära vid utövande av ordningsvaktsverksamhet.

Enligt *andra stycket* får ordningsvaktsförordnande meddelas för ett polisdistrikt eller vid särskilt behov för flera polisdistrikt, ett eller flera län eller för hela riket.

Polisdistriktet bör, i de fall ordningsvakten inte är fast knuten till viss eller vissa anordnare, vara ordningsvaktens normala verksamhetsområde. Skulle särskilt behov vara dokumenterat bör polisstyrelsen om så anses erforderligt medge att verksamhetsområdet vidgas till att omfatta även annat polisdistrikt och i undantagsfall större område.

Med denna bestämmelse avses att slå fast att polisdistriktet bör vara ordningsvaktens normala arbetsområde. Därmed kommer ordningsvakterna att lättare erhålla person- och lokalkännedom, vilket måste anses vara värdefullt ur allmänhetens synpunkt samt för ordningsvakternas möjligheter till en positiv insats.

6 §

I denna paragrafs *första stycke* anges först de personliga lämplighetskrav, som måste ställas på en ordningsvakt. Med lämplighet avses i första hand kravet på laglydnad. Detta krav måste ställas högt på en person, som skall utöva polisverksamhet. Exempel på diskvalificerande brottslighet är våldsbrottslighet, förmögenhetsbrottslighet, narkotikabrottslighet samt brottslighet som har samband med missbruk av alkohol eller annat berusningsmedel. Även annan brottslighet kan naturligtvis vara diskvalificerande.

En lämplig diskvalifikationsperiod bör vara fem år. Denna period bör kunna såväl utsträckas som förkortas beroende på brottets svårhetsgrad och karaktär.

I princip bör den diskvalificerande brottsligheten vara dokumenterad, dvs. lagakraftvunnen dom bör föreligga. Emellertid bör, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, även icke lagakraftvunnen dom, åtal samt misstanke om brott kunna beaktas vid lämplighetsprövningen. Viss försiktighet bör iakttas vid bedömningen av materialets tillförlitlighet avseende dom som inte vunnit laga kraft, åtalsbeslut eller misstanke. Omständigheter som bör beaktas i sådana fall är bl. a. huruvida de brottsliga gärningarna är erkända eller inte.

Övriga omständigheter som i allmänhet bör föranleda att viss person inte meddelas förordnande är missbruk av alkohol eller annat berusningsmedel, psykisk sjukdom eller fysiskt handikapp.

För att kunna förordnas till ordningsvakt krävs dessutom att vederbörande genomgått föreskriven utbildning. Vi ser det som angeläget ur både allmänhetens och ordningsvakternas egen synpunkt att enbart utbildade ordningsvakter anlitas för ordningsvaktsverksamhet.

Enligt *andra stycket* får ordningsvaktsförordnande och beslut om ordningsvaktsverksamhet återkallas då skäl föreligger därtill.

Anledning till återkallelse av ordningsvaktsförordnande är i första hand nyss nämnda diskvalificerande omständigheter. En annan återkallelsegrund kan vara att ordningsvakt utan giltig anledning vägrar att fullgöra ordningsvaktsverksamhet. Tänkbara fall kan vara att av anordnaren kontaktad ordningsvakt av irrelevanta skäl vägrar att arbeta på viss plats eller vid visst tillfälle eller att parterna inte kommer överens ekonomiskt, såvida inte ordningsvaktens vägran utgör en tillåten facklig stridsåtgärd.

Bakgrunden till att återkallelse bör kunna ske på denna grund är dels allmänhetens intresse av att t. ex. en offentlig tillställning kommer till stånd, dels uppgifter om att olägenheter i detta avseende i vissa fall uppkommit för anordnare samt dels samhällets intresse av att utbildade ordningsvakter verkligen åtar sig uppgift som ordningsvakt. Återkallelse på sistnämnda skäl förutsätts ske endast undantagsvis.

Beslut om ordningsvaktsverksamhet bör kunna omprövas om ordningsläget undergått förändring. Ett beslut om exempelvis antalet ordningsvakter vid återkommande tillställningar bör kunna ändras om anledning föreligger därtill.

Beslut om ordningsvaktsverksamhet torde, då polisstyrelsen inställt, upplöst eller förbjudit förnyande av offentlig tillställning, få anses förfallet.

7 §

Enligt *första stycket* får ordningsvaktsverksamhet utföras av auktoriserat bevakningsföretag endast i fall som avses i 3 §.

På grund av deras olika uppgifter bör det gå en klar skiljelinje mellan väktare och ordningsvakter. Bevakningsföretag med deras ekonomiska inriktning bör i princip inte få utföra sådan polisverksamhet som ordningsvaktsverksamheten utgör.

Enligt *andra stycket* får annat företag än auktoriserat bevakningsföretag inte i något fall utföra ordningsvaktsverksamhet. Bestämmelsen innebär förbud för ordningsvaktsföretag att hädanefter tillhandahålla ordningsvakter.

Den närmare motiveringen till förbudet framgår av avsnitt 12.4.3.

Med begreppet "utföra" i denna paragraf avses genomförande av ordningsvaktsverksamhet med tillhandahållande av anställda ordningsvakter.

8 §

Enligt denna paragraf har ordningsvakt en direkt lydnadsplikt i förhållande till polisman, samt en i förhållande till denna lydnadsplikt sekundär skyldighet att iaktta anvisning av anordnaren.

Det ankommer således i första hand på polisen att närmare reglera formerna för ordningsvaktsverksamheten, men anordnarens intresse av att sekundärt kunna påverka verksamhetens utformning har även tillgodosetts.

Slutligen föreskrivs att lydnadsplikten inte gäller om instruktion eller anvisning inte avser ordningsvaktens verksamhet eller strider mot lag eller annan författning.

9 §

Vi anser det angeläget att bibehålla ordningsvaktens nuvarande underrättelseskyldighet enligt 9 § PI gentemot polisstyrelsen men har kompletterat den med en motsvarande skyldighet i förhållande till anordnaren.

Även anordnaren får anses ha ett intresse av att erhålla information om ordningsvaktsverksamhetens bedrivande. Detta så mycket mera som anordnaren även fortsättningsvis enligt skilda författningar, exempelvis 16 § första stycket AOst, har att svara för att god ordning råder vid t. ex. den offentliga tillställningen.

Ordningsvakten bör enligt denna paragraf underrätta polisstyrelsen om brott under allmänt åtal som kommit till hans kännedom. Sådan underrättelse kan underlåtas vid bagatellartade förseelser, såsom t. ex. förargelseväckande beteende och lindrigare former av ofredande.

Ordningsvakts informationsskyldighet enligt denna paragraf ersätter ordningsvakts nuvarande skyldighet enligt 12 § första stycket PI att rapportera brott som hör under allmänt åtal, men är inte av samma obligatoriska karaktär.

10 §

Denna paragraf som stadgar tystnadsplikt för ordningsvakt motsvarar i sak 13 § PI, vilken i tillämpliga delar gäller för ordningsvakt. I vissa fall gäller tystnadsplikten även gentemot anordnaren trots ordningsvaktens underrättelseskyldighet gentemot denne (jfr 9 §). Detta gäller t. ex. då ordningsvakt får vetskap om någons personliga förhållanden, vilka inte kan anses ha betydelse för ordningens upprätthållande inom den av anordnaren bedrivna verksamheten.

11 §

Paragrafens *första stycke* har 96 § PI som förebild. Det har ansetts nödvändigt att ordningsvakt, liksom enligt 96 § PI polisman, i vissa fall tillfälligt skall

kunna skiljas från verksamheten. Några tänkta fall kan vara att ordningsvakt inställer sig till eller uppträder spritpåverkad i sin verksamhet eller därvid begår brottslig gärning.

Skiljandet från verksamheten bör avse exempelvis den pågående tillställningen och kunna anförtros varje polisman. Samråd i denna fråga skall om möjligt alltid ske med yttre eller vakthavande polisbefäl, som då kommer att svara för beslutet.

Enligt *andra stycket* skall polisman omedelbart underrätta polisstyrelsen om vidtagen åtgärd. Denna underrättelseskyldighet får för obefordrad polisman anses uppfylld då denne underrättar vakthavande befäl om saken. Polisstyrelsen har därefter att vidta erforderlig åtgärd, exempelvis uppta fråga om återkallelse av ordningsvaktsförordnandet.

12 §

För att på ett godtagbart sätt kunna upprätthålla ordningen på exempelvis en offentlig tillställning erfordras en möjlighet för ordningsvakt att vid ordningsstörning kunna avvisa eller avlägsna person från verksamhetsområdet.

Ordningsvakt får enligt denna paragraf avvisa eller avlägsna den som stör ordningen eller överträder föreskrift meddelad av polisstyrelsen eller förbud. Att uttömmande ange vilka ordningsstörande handlingar som bör föranleda avvisande eller avlägsnande är inte möjligt. Exempel på sådana ordningsstörningar finns i motiveringen till 1 §. Beträffande den som överträder av polismyndighet meddelad ordningsföreskrift finns bestämmelser i 16 § första stycket AOst. Likartade regler bör gälla för samtliga områden, där ordningsvaktsverksamhet bedrivs.

Med införandet av bestämmelsen om att även den som överträder meddelat förbud kan avvisas eller avlägsnas avses att i detta avseende jämställa begreppen föreskrift och förbud. Ingripande bör nämligen kunna ske mot en person antingen denne överträder föreskrift eller förbud. Med förbud avses både i lag eller annan författning och av myndighet meddelat förbud.

Genom tillskapande av instituten avvisande och avlägsnande, vilka hittills i vart fall inte kommit till klart uttryck i lagtext, avser vi att ge ordningsvakterna möjlighet att med enkla medel och på ett tidigt stadium komma till rätta med ordningsstörande händelser på ett sätt som är mindre ingripande för den enskilde än ett omhändertagande. Detta får ses i samband med den föreslagna inskränkningen av ordningsvakts rätt att omhänderta personer som stör ordningen. Genom att effektivt kunna ingripa i ett tidigare skede måste enligt vår uppfattning behovet av att omhänderta ordningsstörande personer bli avsevärt mindre.

Avvisande eller avlägsnande enligt denna paragraf får ske tvångsvis enligt vårt förslag till ändring i 24 kap. 2 § första stycket BrB om uppgiften inte kan lösas på annat sätt.

De personer som avvisas eller avlägsnas skall inte avkrävas uppgift om namn eller personliga förhållanden. Rapport om dessa ingripanden skall inte heller inges till polisstyrelsen.

Avvisande innebär att en person vägras tillträde till det område, där ordningsvaktsverksamhet bedrivs. Ett avlägsnande innebär att en person,

som redan vunnit tillträde till området, avförs från området. Till det område, där ordningsvaktsverksamhet bedrivs hör även ingångarna till lokalen eller infarterna till området, varför avlägsnande får ske även därifrån.

Avlägsnande skall ske omedelbart och i ett sammanhang, varvid den avlägsnade skall avlämnas omedelbart utanför området. Avvisande och avlägsnande skall liksom övriga ingripanden av ordningsvakt i första hand verkställas genom tillsägelse. Först om detta inte går får åtgärden genomföras med våld. Det får naturligtvis inte förekomma att den, som skall avlägsnas, t. ex. avföres i bil från området och lämnas av långt ifrån verksamhetsområdet. Återkommer den avlägsnade till området och allvarligt stör ordningen där, t. ex. vid ingångarna, och kan han inte förmås att upphöra med sitt ordningsstörande beteende, får han omhändertas enligt 13 §.

I nuvarande lagstiftning finns inte, i vart fall inte klart uttryckt, någon motsvarande rätt för polisman att avvisa eller avlägsna ordningsstörande personer från viss plats. Om den föreslagna möjligheten för ordningsvakter att avvisa och avlägsna ordningsstörande personer införs, bör givetvis motsvarande befogenhet tilläggas polisman. Enligt uppgift överväger 1975 års polisutredning att för polisman lagfästa sådan befogenhet.

13 §

I *första stycket* regleras det fall då ordningsvakt får omhänderta ordningsstörande personer. Bestämmelsen skall ses mot bakgrunden av att vi föreslår dels avskaffande av ordningsvakts rätt att omhänderta enligt 3 § LTO, dels införande av avvisande- och avlägsnandeinstituten enligt 12 §.

I situationer där ordningsstörningarna är så grova att de inte kan bemästras med avvisande/avlägsnande-befogenheten bör ordningsvakt ha befogenhet att företa frihetsberövande åtgärd. Ordningsvakt får därför, om det är nödvändigt för att upprätthålla ordningen, omhänderta den som *allvarligt stör ordningen* inom verksamhetsområdet. Sådana grova ordningsstörningar kan inte närmare preciseras men kan exempelvis bestå i att någon går runt i en lokal och försöker anstifta slagsmål eller att någon på annat sätt uppträder grovt provocerande.

Omhändertagande enligt detta stycke får ske endast på den plats som är upplåten till allmänheten under den tid då exempelvis en offentlig tillställning pågår. För avhysning av obehörig person från t. ex. anordnarens privata kontor inom ovannämnt område får sådant omhändertagande inte ske. I dylika fall gäller istället bestämmelserna om nödvärn i BrB.

Ordningsvakt får jämlikt 1 § LOB även omhänderta den som uppträder berusad. För ordningsvakt gäller även bestämmelserna i 24 kap. 7 § andra stycket RB om envars rätt att gripa den som begått brott varå fängelse kan följa och anträffas på bar gärning eller flyende fot. Att ordningsvakt äger utsträcka ett förföljande av den som inom hans verksamhetsområde anträffas på bar gärning eller flyende fot till områdets omedelbara närhet ligger i sakens natur och behöver inte komma till uttryck i särskilt lagstadgande. Det kan inte anses råda någon tvekan om att ordningsvakt som i dessa fall företar frihetsberövande åtgärd utövar myndighet.

Enligt *andra stycket* skall den omhändertagne skyndsamt överlämnas till polisman, som omedelbart skall pröva om åtgärden skall bestå. Överläm-

nandet får inte uppehållas av annan åtgärd än en skyndsam transport till närmaste polisman.

Om polismannen bedömer att förutsättningar för frihetsberövande inte förelåg skall polismannen omedelbart frige vederbörande utan vidare åtgärd. Finner polismannen emellertid att frihetsberövandet hade laglig grund skall den omhändertagne behandlas enligt LTO. Den tid den omhändertagne får kvarhållas enligt LTO räknas från det ordningsvakten företog frihetsberövandet.

14 §

Enligt RF fordras lagstöd för genombrytande av skyddet mot kroppsligt ingrepp.

Något direkt lagstöd finns inte för rätten att företa s. k. förberedande visitation eller skyddsvisitation. Möjligen skulle indirekt lagstöd för vidtagande av sådan åtgärd kunna härledas ur 2 § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl., där det sägs att häktad skall visiteras senast vid ankomsten till förvaringslokalen.

För att ge ordningsvakt erforderligt lagstöd för att vidta skyddsvisitation föreslås i *första stycket* att ordningsvakt vid frihetsberövande får företa skyddsvisitation. Sådan skyddsvisitation skall vara nödvändig av säkerhetsskäl och får endast avse kontroll av eventuellt innehav av vapen eller annat farligt föremål. Skyddsvisitation får även företas på person av motsatt kön.

Enligt *andra stycket* skall egendom, som tagits om hand vid förberedande visitation, snarast överlämnas till polisman. Denne beslutar hur det skall förfaras med egendomen.

Ordningsvakt äger dessutom liksom envar, som med laga rätt griper en för brott misstänkt person, enligt 27 kap. 1 och 4 §§ RB rätt att lägga beslag på föremål som därvid påträffas. Han äger dock inte rätt att därvid företa kroppsvisitation.

15 §

I denna paragraf hänvisas till stadgandet i 2 § p. 5 förverkandelagen där det sägs att ordningsvakt får beslagta spritdrycker, vin och starköl som i strid mot gällande bestämmelser medförs vid offentlig tillställning. Vi föreslår att denna bestämmelse även fortsättningsvis skall stå kvar i förverkandelagen, varför endast en hänvisning sker här i förtydligande syfte.

För att undersöka innehållet i slutet förvaringsrum, exempelvis låst portfölj eller väska, erfordras beslut om husrannsakan (28 kap. 1 § RB). För att t. ex. genomsöka vederbörandes kläder erfordras beslut om kroppsvisitation (28 kap. 11 § RB). Ordningsvakt har inte befogenhet att företa husrannsakan eller kroppsvisitation.

Ordningsvakt kan således beslagta drycker som avses i förverkandelagen enbart då dessa medförs öppet. I annat fall torde ordningsvakt, om eljest förutsättningarna därför är uppfyllda, kunna avvisa eller avlägsna vederbörande från verksamhetsområdet jämlikt 12 §.

16 §

Genom denna paragraf ges de principer för omhändertagande som gäller enligt 4 § LTO generell giltighet för varje åtgärd som vidtas av ordningsvakt.

17 §

Bestämmelserna i denna paragraf utgör tillämpningsföreskrifter till bestämmelsen om ordningsvakts rätt att använda våld i vårt förslag till ändring i 24 kap. 2 § första stycket BrB.

Första stycket ger uttryck för den s. k. behovsprincipen som innebär att det måste föreligga ett verkligt behov av att använda våld för en åtgärds genomförande. Principen innebär även att lindrigaste möjliga medel skall användas för att uppnå det avsedda resultatet.

I *andra stycket* beskrivs den s. k. proportionalitetsprincipen vid våldsanvändning. Denna princip innebär att det använda våldet måste stå i rimlig proportion till åtgärdens vikt. Det är sålunda inte tillåtet att med kraftigt våld genomföra en åtgärd av mindre vikt. Det finns situationer där en viss åtgärd inte kan genomföras på grund av att erforderligt våld för dess genomförande inte står i rimlig proportion till åtgärdens betydelse. I dessa fall måste ordningsvakten avstå från att genomföra åtgärden med våld.

Våld får således brukas förutom då ordningsvakt vid verkställande av åtgärd möts eller angrips med våld eller hot om våld även för brytande av såväl aktivt som passivt motstånd.

Med våld eller hot om våld avses förutom våld å person enligt beskrivningen av rån i 8 kap. 5 § BrB och av våld mot tjänsteman i 17 kap. 1 § BrB även mindre grader av våld såsom enligt beskrivningen av våldsamt motstånd i 17 kap. 4 § BrB. Under begreppet våld faller även s. k. passivt motstånd utan fysisk kraftutveckling. Ordningsvakt har även liksom envar nödvärnsrätt och nödrätt enligt bestämmelserna därom i 24 kap. BrB.

Enligt vår uppfattning kan ordningsvakter med den begränsning vi föreslagit i deras verksamhet inte ha något behov av skjutvapen. Ordningsvakterna kommer dessutom att arbeta uteslutande på platser där regelmässigt mycket folk uppehåller sig samt där upprätthålla ordningen. Enligt 7 § skjutkungörelsen, skall skottlossning inom område, där många människor bor eller vistas, i det längsta undvikas. Denna bestämmelse begränsar användningsområdet beträffande ordningsvakts brukande av skjutvapen så starkt, att denna möjlighet, med beaktande av ordningsvaktsverksamhetens föreslagna inriktning, bör avskaffas.

18 §

Innehållet i denna paragraf motsvarar bestämmelserna i 16 § tredje stycket PI, som för närvarande gäller även för ordningsvakt.

19 §

I *första stycket p. 1* stadgas ansvar för den som utövar ordningsvaktsverksamhet där sådan verksamhet inte får bedrivas. Straffstadgandet riktar sig

mot ordningsvakt som utövar ordningsvaktsverksamhet utan att beslut därom föreligger.

Enligt *p. 2* döms den till böter som utövar ordningsvaktsverksamhet utan att inneha ordningsvaktsförordnande, såvida gärningen inte utgör brott enligt 17 kap. 15 § BrB (föregivande av allmän ställning). Detta straffstadgande är således sekundärt i förhållande till 17 kap. 15 § BrB och riktar sig mot förseelser av mindre allvarlig karaktär. Det kan exempelvis tillämpas i fall där person, vars förordnande utgått, likväl av oaktsamhet utövar ordningsvaktsverksamhet.

Enligt *p. 3* döms den till böter som bedriver ordningsvaktsverksamhet utan att beslut meddelats att sådan verksamhet skall bedrivas.

I *andra stycket* stadgas straff för den som bedriver ordningsvaktsverksamhet utan att iaktta föreskrifter i därom meddelat beslut. Straffstadgandet riktar sig mot den arrangör, som exempelvis anordnar en offentlig tillställning utan att rätta sig efter polisstyrelsens beslut om ordningsvaktsverksamhet. Denna har t. ex. föreskrivit fyra ordningsvakter men tillställningen anordnas utan anlitande av ordningsvakter eller med anlitande av ett annat antal ordningsvakter – lägre eller högre.

Har någon begått brott mot 19 § andra stycket bör detta beaktas vid polisstyrelsens bedömning av dennes lämplighet att fortsättningsvis erhålla tillstånd till offentlig tillställning.

I *tredje stycket* sägs att det inte skall dömas till ansvar för ringa brott.

Ett fall som kan anses vara ringa brott är då en anordnare vid enstaka tillfälle inte rättar sig efter polisstyrelsens beslut om antalet ordningsvakter. Detta gäller särskilt om sådant brott begås av anordnare av privata tillställningar, vid vilka ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas.

Straff för samtliga i denna paragraf angivna gärningar bör ådömas såväl vid uppsåt som vid oaktsamhet. Har gärningen begåtts endast av oaktsamhet torde detta dock kunna föranleda att brottet bör bedömas som ringa.

20 §

Paragrafens *första till tredje stycken* innehåller besvärsregler. Reglerna överensstämmer med den gängse besvärsordningen för allmänna förvaltningsbeslut.

Ansökan om ordningsvaktsförordnande bör även fortsättningsvis få överklagas till regeringen. Detta ställningstagande har sin grund i att ett ordningsvaktsförordnande kan ses som en rätt för en person att bedriva viss verksamhet och i viss mån jämställas med tillstånd till handel eller näring. Det bedöms därför som riktigast att regeringen är sista instans i sådana ärenden. Även beslut om ordningsvaktsverksamhet bör kunna överklagas till högsta instans. Beslut i övrigt enligt denna lag bör kunna avgöras av länsstyrelse som sista instans.

I *fjärde stycket* stadgas att beslut om ordningsvaktsverksamhet skall gå i verkställighet utan hinder av anförda besvär.

21 §

Denna paragraf innehåller endast bestämmelsen att rikspolisstyrelsen meddelar närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag.

En väsentlig uppgift för rikspolisstyrelsen är härvid att närmare ange de fall då ordningsvaktsverksamhet skall få bedrivas med stöd av 3 §. Föreskrifterna i detta hänseende bör få en restriktiv utformning.

Övergångsbestämmelser

1. Som framgått har tillstånd lämnats till ordningshållning genom ordningsvakter på ett flertal olika verksamhetsområden. Inom många av dessa områden torde ordningsvakter enligt den föreslagna lagen inte få användas. För att snarast möjligt få en prövning till stånd i enlighet med den av oss föreslagna lagen om ordningsvakter föreskrivs i denna punkt att den, som erhållit tillstånd att i sin verksamhet anlita ordningsvakt, senast inom en månad efter ikraftträdandet av denna lag till polisstyrelsen skall inge ansökan om bedrivande av ordningsvaktsverksamhet. Har ansökan inte inkommit inom denna tid upphör tillståndet att gälla. Inkommer ansökan däremot inom föreskriven tid får ordningsvaktsverksamheten fortsätta till dess polisstyrelsen meddelat beslut i ärendet.

2. Ordningsvaktsförordnande har som framgått meddelats för en mängd skiftande ändamål. Samtliga dessa kan inte få äga giltighet under någon längre tid. Endast sådana som avser ordningshållning vid offentliga tillställningar eller vid servering till allmänheten av alkoholdrycker eller enligt den äldre terminologin ordningshållning vid utskänkningsställen bör få vara giltiga under den tid förordnandet avser, såvitt ej annat följer av punkt 3 i övergångsbestämmelserna. Därför föreskrivs i denna punkt att ordningsvaktsförordnande som avser annan ordningsvaktsverksamhet än som anges i 2 § p. 1 och 4 skall upphöra att gälla tre månader efter ikraftträdandet av denna lag.

3. Det finns i landet ett stort antal förordnanden som utfärdats att gälla tillsvidare eller för längre tid än tre år. Många av dessa förordnanden utnyttjas inte. Vi föreslår också att förordnanden hädanefter skall utfärdas att gälla viss tid, högst tre år. I denna punkt föreskrivs därför att förordnanden som utfärdats att gälla tills vidare eller för längre tid än tre år skall upphöra att gälla då tre år förflutit från ikraftträdandet av denna lag. Förordnande på viss tid skall likväl inte på grund av denna bestämmelse äga längre giltighet än vad som anges i förordnandet.

15.2 Förslag till förordning om ordningsvakter

1 §

Polisstyrelsen utfärdar enligt denna paragraf föreskrifter och anvisningar för ordningsvaktsverksamheten i polisdistriktet. Enligt 8 § LOV är ordningsvakt skyldig att efterkomma polismans i tjänsten givna instruktioner för ordningens upprätthållande. Det har därför bedömts angeläget att polisstyrelsen utfärdar föreskrifter och anvisningar för ordningsvaktsverksamheten. I dessa bör intas av lokala förhållanden betingade nödvändiga föreskrifter. Dessa föreskrifter och anvisningar bör överlämnas till ordningsvakterna i samband med förordnandet.

2 §

Paragrafen innehåller i *första stycket* bestämmelser att ansökan om bedrivande av ordningsvaktsverksamhet skall göras skriftligen hos polisstyrelsen i det distrikt där den skall bedrivas samt om de uppgifter ansökan skall innehålla. Då skäl föreligger bör polisstyrelsen kunna infordra ytterligare upplysningar av sökanden trots att detta inte framgår av författningstexten.

Rikspolisstyrelsen bör kunna utarbeta en gemensam blankett för ansökan om tillstånd till offentlig tillställning, allmän sammankomst och bedrivande av ordningsvaktsverksamhet.

Med anledning av det föreslagna samrådet mellan polisstyrelsen och anordnaren enligt 4 § tredje stycket LOV föreslås i *andra stycket* att ansökan om bedrivande av ordningsvaktsverksamhet skall vara polisstyrelsen tillhanda senast sjunde dagen före verksamhetens början. Motsvarande ansökningstid föreslås i förslag till ändring av AOst och LAS.

3 §

I denna paragraf anges att beslut om ordningsvaktsverksamhet skall avse viss tid, högst tre år.

Vid t. ex. en enstaka offentlig danstillställning kommer beslutet om ordningsvaktsverksamhet att avse endast detta tillfälle. Med nuvarande praxis avseende tillstånd till t. ex. offentlig danstillställning på viss plats under en viss tidsperiod, t. ex. sex månader, bör beslutet om ordningsvaktsverksamhet regelmässigt omfatta samma tidrymd. Om ordningsförhållandena under den tid beslutet gäller skulle förändras, bör polisstyrelsen kunna ändra sitt tidigare beslut.

4 §

I denna paragraf föreskrivs skyldighet för anordnare att hålla beslut om ordningsvaktsverksamhet tillgängligt på platsen för verksamhetens bedrivande.

Bestämmelsen avser att göra det föreslagna systemet kontrollerbart. För det första skall ordningsvakt innan han påbörjar sitt arbete på viss plats kunna konstatera att beslut finns att ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas där. För det andra skall polisman kunna företa motsvarande kontroll.

Polisen ges härigenom möjlighet att i ett sammanhang kunna kontrollera dels ordningsvakternas behörighet genom att dessa företer förordnandet och dels anordnares rätt att bedriva ordningsvaktsverksamhet genom beslutet därom. Genom att beslutet hålls tillgängligt tillgodoses även allmänhetens intresse av att veta på vilka platser ordningsvaktsverksamhet skall bedrivas.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelsen att ordningsvaktsverksamhet endast får utövas av den som fyllt 20 men inte 65 år.

För närvarande finns endast en nedre åldersgräns för ordningsvakt, nämligen fyllda 19 år. Rikspolisstyrelsen har emellertid föreskrivit att förordnande bör begränsas till ett år för den som är över 65 år.

En polisman med en sammanlagd teoretisk och praktisk polisutbildning på ca tre år kommer inte ut i självständigt polisarbete förrän efter fyllda 21 år. Även om kraven på en ordningsvakt måste ställas lägre, bör denne, med hänsyn till hans självständiga funktion, inte utöva ordningsvaktsverksamhet förrän efter fyllda 20 år. Ur arbetssynpunkt måste det finnas en övre åldersgräns för ordningsvakter. En lämplig sådan är den allmänna pensionsåldern 65 år.

6 §

Paragrafen innehåller i *första stycket* bestämmelser att ansökan om ordningsvaktsförordnande skall göras skriftligen hos polisstyrelsen i det polisdistrikt, där sökanden är bosatt, samt om de uppgifter ansökan skall innehålla.

Enligt *andra stycket* får ordningsvaktsförordnande meddelas för viss tid, högst tre år. Denna tid tillämpas i viss omfattning redan i praktiken. Förcrdnande tills vidare bör inte förekomma eftersom en förnyad lämplighetsprövning bör ske efter viss tid. Förordnande på kortare tid än tre år bör kunna förekomma bl. a. då lämplighetsprövningen ger anledning till korttidsförordnande på försök.

7 §

Enligt denna paragraf skall ordningsvakt vara utrustad enligt gällande bestämmelser samt medföra förordnande och legitimation. Det nytillkomna kravet på legitimation får ses som ett uttryck för nuvarande praxis på polisområdet att en polisman på anfordran bör legitimera sig eller i vart fall uppge sitt namn om tjänsten så medger och begäran om namn eller legitimation inte kan antas ha tillkommit i trakasseringssyfte. Samma förhållande bör gälla för ordningsvakter. I avvaktan på en närmare reglering av frågan för polismännen föreslås emellertid ingen bestämmelse om skyldighet för ordningsvakt att uppge sitt namn eller att legitimera sig. Med legitimation avses godkänt identitetskort.

8 §

Efter övervägande av huvudmannaskapet för ordningsvaktsutbildningen anser vi att utbildningen även fortsättningsvis skall bedrivas i polisens regi. Tungt vägande skäl för bibehållande av detta huvudmannaskap är den naturliga kontakt med polisen och den inblick i polisens olika verksamhetsformer som de blivande ordningsvakterna härigenom kan få. Dessutom är det av värde för utbildningen att polisen i sina egna lokaler kan använda sig av sina personella och materiella resurser vid denna. Det är även värdefullt att polisstyrelsen självständigt, med utgångspunkt från behovet i distriktet och eventuellt i angränsande distrikt, kan bestämma tid och plats för utbildningen samt formerna för denna. Rikspolisstyrelsen bör enligt 11 § meddela föreskrifter beträffande samordningen av utbildningen inom länen och utseende och utbildning av länsinstruktörer.

9 §

Enligt denna paragrafs *första stycke* görs bestämmelserna avseende resekostnadsersättning och traktamente i allmänna resereglementet tillämpliga på den som genomgår ordningsvaktsutbildning. I *andra stycket* anges att kursdeltagare skall anses vara stationerad där han har sitt hemvist.

Det måste anses rimligt att kursdeltagare får ersättning för resekostnader och fördyrade levnadskostnader i anledning av utbildningen. Eftersom de flesta kurser torde komma att anordnas som kvällskurser uppkommer regelmässigt ingen kostnad för förlorad arbetsförtjänst, varför någon ersättning för sådan kostnad inte föreslås. Ersättning för förlorad arbetsförtjänst i privat anställning på grund av utbildning för annan privat anställning bör i princip inte heller lämnas av statsverket.

10 §

Enligt *första stycket* skall transporter av omhändertagna eller gripna personer, som utförs av ordningsvakt, bekostas av statsverket. Transporter av personer som genom polisiär myndighetsutövning berövats friheten bör bekostas av statsverket. Dessa transporter kan förmodas minska i antal med anledning av vad som tidigare anförts om ordningsvakts ökade möjligheter att utan omhändertagande fortsättningsvis på ett tillfredsställande sätt kunna upprätthålla ordningen.

Enligt *andra stycket* skall bestämmelserna i kungörelsen (1965:59) om ersättning till polisman för skada på egendom i tillämpliga delar gälla även på skada som uppkommit på bil till följd av transport av frihetsberövad person utförd av ordningsvakt. Ersättning utgår såväl då ordningsvakten för transporten anlitar taxibil som annan bil.

11 §

Paragrafen innehåller bemyndigande för rikspolisstyrelsen att utfärda föreskrifter.

Beträffande ordningsvakts utrustning bör rikspolisstyrelsen efter föreskrivna samråd ha möjlighet att, om så bedöms lämpligt, medge att ordningsvakter skall få använda viss enhetlig klädsel. Sådan klädsel bör klart avvika från polisuniformens utseende. Ett medgivande för ordningsvakt att använda viss enhetlig klädsel bör inte utformas som en skyldighet utan som en rättighet.

12 §

Denna paragraf innehåller bestämmelse om straff, böter högst 500 kr., för den som bryter mot föreskriften i 4 §.

15.3 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

21 kap. 20 §

Vårt förslag innebär att i denna paragraf tilläggs ett andra stycke enligt vilket vid försvarsmakten tjänstgörande skyddsvakter är krigsmän i den mån regeringen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga förhållanden så förordnar. Angående begreppet skyddsvakt, se avsnitt 14.4.3.

21 kap. 20 a §

Den föreslagna nya paragrafen innebär att skyddsvakt som enligt förordnande jämlikt 20 § är krigsman, då riket ej är i krig, inte skall vara underkastad ansvar enligt 21 kap. 11 och 12 §§. Oaktat skyddsvakt som tjänstgör vid militärt skyddsföremål enligt vårt förslag skall vara krigsman har vi inte funnit rimligt att skyddsvakt i fredstid skall kunna straffas för undanhållande och rymning. Skyddsvakts undantag från dessa straffbestämmelser gäller dock endast då riket inte är i krig.

21 kap. 21 §

Enligt paragrafen skall krigsman som är anställd vid försvarsmakten enligt vad regeringen närmare föreskriver inte vara underkastad ansvar enligt 21 kap. BrB då han tjänstgör vid civilt statligt organ, vid militärt organ med arbetsuppgifter som i huvudsak är av civil natur eller vid kommunal myndighet. Vårt förslag innebär att detsamma skall gälla sådan skyddsvakt som är krigsman och tjänstgör vid försvarsmakten. Innebörden av ändringsförslaget är således att undantaget från ansvar enligt 21 kap. BrB skall gälla inte endast skyddsvakt som är anställd vid försvarsmakten utan även sådan skyddsvakt som eljest tjänstgör vid denna, exempelvis skyddsvakt tillhandahållen av bevakningsföretag.

22 kap. 14 §

Enligt denna paragraf i dess nuvarande lydelse skall vad som sägs om krigsman, då riket är i krig, äga motsvarande tillämpning bl. a. på den som har att fullgöra för bevakning av viss egendom erforderlig polisverksamhet och därvid enligt regeringens förordnande tillhör krigsmakten. Förslaget innebär i huvudsak inte någon saklig förändring. Innebörden är för det första av terminologisk natur. Den som har att fullgöra nyss angivna verksamhet betecknas som skyddsvakt. För det andra innebär förslaget att reglerna om krigsman, då riket är i krig, skall äga motsvarande tillämpning på sådan vakt som ej redan till följd av förordnande jämlikt 21 kap. 20 § är att anse som krigsman. Detta innebär således att även skyddsvakter vid civila skyddsföremål under krig är att anse som krigsmän. Med hänsyn till att skyddsvakt även kan ha ordningshållande uppgifter har nuvarande uttrycket "som har att fullgöra för bevakning av viss egendom erforderlig polisverksamhet" ersatts med "har att fullgöra för bevakning och ordningshållning vid skyddsföremål erforderlig polisverksamhet".

24 kap. 2 §

Enligt *första stycket* får polisman för att verkställa tjänsteåtgärd, om det är nödvändigt, bruka det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Polisman får alltså under ovannämnda förutsättningar bruka våld för att verkställa tjänsteåtgärd då han möts med våld eller hot om våld men även vid passivt motstånd om detta ej kan brytas på annat sätt. Någon ändrad innebörd av här använda begrepp såsom våld, försvarligt våld m. m. avses inte med förslaget.

Enligt *samma stycke p. 1* tillkommer motsvarande rätt att bruka våld ordningsvakt och annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet. Med uttrycket "annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet" avses förutom ordningsvakt trafikvakt, arrestant- och förpassningsvakt, passkontrollant, jakt- och fisketillsynsman, skyddsvakt vid civila skyddsföremål samt skyddsområdesvakt.

Ändringen i *p. 2* är redaktionell och innebär endast att uttrycket "fullgör polisuppgift" ersätts av "utövar polisuppgift".

P. 3. Enligt kungörelsen (1964:834) om förordnande för tullpersonal att ombesörja viss polisbevakning kan kustbevakningstjänsteman förordnas att utföra sjötrafikövervakning. För sådan tjänsteman gäller i tillämpliga delar bl. a. 3 och 4 §§ LTO och 16 § PI. Tjänstemannen äger således för närvarande med stöd av 16 § PI rätt att använda våld. Eftersom vi anser att 16 § PI efter ändring av denna paragraf ej skall utgöra stöd för våldsanvändning utan endast en föreskrift om när och hur våld får användas har det varit nödvändigt att i denna punkt ge kustbevakningstjänsteman som utför sjötrafikövervakning rätt att bruka våld.

P. 4. Enligt 10 § skyddslagen äger bevakningspersonal vid skyddsföremål enligt de närmare bestämmelser Konungen (regeringen) utfärdar vissa befogenheter, bl. a. rätt att företa kroppsvisitation. I bevakningskungörelsen föreskrivs att dessa befogenheter tillkommer bl. a. den som fullgör bevakningsuppgift och därvid åtnjuter polismans skydd och befogenhet, dvs. ordningsvakt. När civilförsvarsberedskap råder skall befogenheterna emellertid även tillkomma civil bevakningspersonal som ej åtnjuter polismans skydd och befogenhet. Eftersom befogenheterna ibland knappast kan utövas utan användning av våld har det varit nödvändigt att ge även sådan personal som ej är särskilt förordnad rätt att bruka våld. Civila skyddsvakter äger rätt att bruka våld enligt p. 1 och skyddsvakt som är krigsman enligt p. 2.

P. 5 och 6. Som framgått av avsnitt 13.2.4 är ovisst om de i dessa punkter nämnda befattningshavarna kan anses vara berättigade att bruka våld vid utövande av sina befogenheter enligt jakt- och fiskelagstiftningen. Eftersom våldsanvändning ibland kan vara erforderlig har befattningshavarna givits rätt att bruka våld.

P. 7. Enligt 63 § luftfartskungörelsen äger befattningshavare vid vissa flygplatser som handhar ordnings- eller säkerhetstjänst avvisa bl. a. den som genom sitt uppträdande äventyrar luftfartens säkerhet. Till denna bestämmelse är inte knuten någon föreskrift om rätt för befattningshavaren att använda våld. Detta kan uppenbarligen ibland vara nödvändigt. Rätt att bruka våld tillerkänns därför i denna punkt sådan befattningshavare men även annan som handhar säkerhets- eller ordningstjänst. Härmed avses den

som fått i uppdrag att handha säkerhets- eller ordningstjänst utan att kunna betecknas som befattningshavare, främst väktare från bevakningsföretag.

15.4 Förslag till förordning om ändring i polisinstruktionen (1972:511)

15 §

De bestämmelser som anges i denna paragrafs andra stycke har i den utsträckning de ansetts böra gälla för ordningsvakt arbetats in i förslaget till LOV. Så är fallet med 8, 9 och 13 §§. Innehållet i 12 § första stycket har med viss förändring överförts till 9 § LOV. Övriga bestämmelser, 7 och 10 §§, har inte ansetts böra gälla för ordningsvakter.

Bestämmelserna som avses i denna paragrafs andra stycke kommer fortsättningsvis inte att vara tillämpliga på ordningsvakter. Detta framgår av det nya fjärde stycket. Däremot kommer dessa bestämmelser att vara tillämpliga på den som utan att vara polisman förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet, exempelvis trafikvakter, arrestant- och förpassningsvakter, biträdande passkontrollanter, skyddsvakter vid civila skyddsföremål, skyddsområdesvakter och jakt- och fisketillsynsmän.

16 §

Innehållet i denna paragraf har i omarbetat skick överförts till 17 § LOV.

På grund av vårt förslag till ändring i 24 kap. 2 § första stycket BrB kommer polismans, ordningsvakts och övriga här avsedda personers rätt att använda våld vid genomförande av tjänsteåtgärd att grundas på bestämmelsen i detta lagrum om laga befogenhet. 16 § PI kommer sålunda endast att utgöra en tillämpningsföreskrift till nämnda lagrum. Dessa tillämpningsföreskrifter gäller förutom polisman även annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet. För ordningsvakter finns särskilda tillämpningsföreskrifter i 17 § LOV.

74 §

Utrustningsbestämmelser för ordningsvakter har intagits i 8 § FOV. Utrustningsbestämmelser för trafikvakter finns i lagen om kommunal trafikövervakning. Denna paragraf gäller i fortsättningen annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet exempelvis flygplatskontrollanter, biträdande passkontrollanter och arrestant- och förpassningsvakter.

90 §

Bestämmelserna om förordnande av ordningsvakt föreslås överförda till LOV.

Trafikvakt, jakt- och fisketillsynsman, skyddsvakt och skyddsområdesvakt förordnas eller föreslås av oss förordnas enligt bestämmelser i särskilda

författningar. I den mån det för flygplatskontrollant erfordras särskilt förordnande kan sådant meddelas enligt kontrollagen.

De befattningshavare som fortsättningsvis kommer att förordnas enligt denna paragraf blir endast arrestant- och förpassningsvakter och biträdande passkontrollanter i den mån de inte är anställda i denna funktion vid polisväsendet, då utfärdande av anställningsbevis bör vara en tillräcklig åtgärd.

En särskild introduktionskurs för arrestant- och förpassningsvakter och biträdande passkontrollanter avseende för dem tillämpliga bestämmelser bör vid behov anordnas av polisstyrelsen.

15.5 Förslag till förordning om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956:617)

14 och 15 §§

För att uppnå enhetlighet med bestämmelsen i 2 § FOV avseende ansökningstiden för beslut om ordningsvaktsverksamhet och för att möjliggöra i 4 § LOV angivet samråd med anordnaren föreskrivs att ansökan skall inges senast sjunde dagen före tillställningen. Ordningsvakter kan behöva anlitas även vid tillställningar som endast kräver anmälan, varför motsvarande ökning av tiden för ansökan i tillståndsfallen bör gälla även i anmälningsfallen. Anmälan föreslås därför vara polismyndigheten tillhanda senast på femte dagen före tillställningen.

17 §

Polisstyrelsens befogenhet att föreskriva ordningsvakter vid offentlig tillställning framgår av 2 § LOV. Enligt bestämmelse i 4 § LOV bekostas ordningsvaktsverksamhet av den som anordnar sådan. Bestämmelsen härom i denna paragraf blir därför överflödig och föreslås utgå. I ett nytt stycke erinras om att bestämmelser om ordningsvakter vid offentlig tillställning finns i LOV.

15.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1956:618) om allmänna sammankomster

5 och 6 §§

Motivet till den föreslagna ändringen framgår av vad som anförts under motiveringen till förslaget till ändring av 14 och 15 §§ AOst.

8 §

Med anledning av ordningsproblem vid vissa konserter, i första hand s. k. pop-galor, vilka numera hänförs till allmänna sammankomster, föreslås att anordnare av konsert får åläggas bekosta ordningshållning genom polispersonal.

Polisstyrelsens befogenhet att föreskriva ordningsvakter vid konsert

framgår av 2 § LOV. Enligt 4 § LOV bekostas ordningsvaktsverksamhet av den som anordnar sådan. Vid övriga allmänna sammankomster får anordnaren inte åläggas att bekosta ordningshållning genom polispersonal eller ordningsvakter.

15.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker

43 §

I de fall det vid servering av alkoholdrycker till allmänheten erfordras ordningsvaktsverksamhet bör beslut därom liksom i övriga fall meddelas av polisstyrelsen enligt 4 § LOV. Skulle länsstyrelsen vid sin behandling av tillståndsärende finna att behov av ordningsvaktsverksamhet föreligger bör anmälan ske till polisstyrelsen i det polisdistrikt där serveringen skall äga rum.

15.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande

10 §

Vi har funnit att ordningsvakt ej bör ha rätt att företa omhändertaganden enligt 3 § LTO, se avsnitt 6.4.1. Inte heller andra som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet kan anses ha behov av sådan rätt. Vi föreslår därför att 10 § LTO upphävs samt att ordningsvakt får en mer begränsad rätt att företa omhändertagande, nämligen att omhänderta den som inom hans verksamhetsområde allvarligt stör ordningen, se 13 § LOV.

Efter upphävande av denna paragraf kommer endast polismän samt, till följd av bestämmelse i kungörelsen (1964:834) om förordnande för tullpersonal att ombesörja viss polisbevakning, vissa kustbevakningstjänstemän att äga befogenhet enligt 3 § LTO.

15.9 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m.

10 §

Enligt denna paragraf gäller bestämmelserna i lagen även den som utan att vara polisman förordnats att fullgöra polisverksamhet, om ej annat framgår av förordnandet. Den kategori som avses med detta uttryck är, enligt förarbetena, ordningsvakter.

Vi har funnit att ordningsvakt även fortsättningsvis, främst av humanitära skäl, bör ha rätt att omhänderta berusade personer. Den föreslagna ändringen innebär således att lagen blir tillämplig endast på polisman och ordningsvakt. Något behov för andra än polismän och ordningsvakter att kunna omhänderta berusade personer föreligger enligt vår uppfattning inte.

15.10 Förslag till förordning om ändring i kungörelsen (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten

10 §

Som framgått av övervägandena i avsnitt 11.4 har vi funnit det uteslutet att ordningsvakter skall få bruka skjutvapen. Föreskriften i denna paragraf om att bestämmelserna i skjutkungörelsen är tillämpliga på ordningsvakt bör därför upphöra att gälla.

För att dels väktare och dels annan person än ordningsvakt, som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet, skall bli underkastade vissa av skjutkungörelsens föreskrifter har i denna paragrafs *första stycke* intagits bestämmelse om att 1 § samt 7–8 §§ skjutkungörelsen skall gälla även dessa. Härav följer att de får använda skjutvapen i nödvärnsfall för att avvärja svårare våld mot dem själva eller annan eller hot som innebär trängande fara för sådant våld.

Väktare och annan person än ordningsvakt, som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet, får dessutom, om omedelbart ingripande är påkallat, enligt föreskrift i *andra stycket* använda skjutvapen vid fall av laga befogenhet för att på bar gärning eller flyende fot gripa person som begått de i 2 § p. 1 angivna grova brotten.

Skjutkungörelsen blir enligt detta förslag tillämplig på t. ex. skyddsvakter, som inte är krigsmän och väktare i bevakningsföretag som erhållit tillstånd att inneha skjutvapen. Det åligger polisstyrelsen att avgöra i vilka fall dessa personer på grund av uppgiftens karaktär bör tillåtas vara utrustade med skjutvapen. Stor restriktivitet bör iakttas.

Personer som enligt vår uppfattning inte bör vara utrustade med skjutvapen är förutom ordningsvakter, jakt- och fisketillsynsmän och skyddsområdesvakter. Deras uppgifter är till sin karaktär inte sådana att de behöver vara utrustade med skjutvapen för att kunna utöva verksamheten på ett tillfredsställande sätt.

15.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1935:113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling

2 §

Av avsnitt 12.4.3 framgår att vi anser ordningsvaktsföreningarnas arbetsförmedling vara arbetsförmedling i arbetsförmedlingslagens mening. Denna bedömning grundar sig främst på att anordnaren har en i förhållande till polisen sekundär bestämmanderätt över ordningsvakten och att det arbetsrättsliga förhållandet mellan anordnaren och ordningsvakten kommer till uttryck i ett enskilt anställningsavtal.

Om arbetsmarknadsstyrelsen av skilda skäl inte skall anses handha denna arbetsförmedling, bör den, enär några klart uttalade anmärkningar mot dess objektivitet och effektivitet inte framförts, enligt vårt förslag, även fortsättningsvis kunna handhas av ordningsvaktsföreningarna men endast efter tillstånd av arbetsmarknadsstyrelsen.

Tillstånd bör krävas oavsett om ersättning uppbärs eller inte. Denna särbehandling av ordningsvaktsföreningarnas arbetsförmedlande verksamhet betingas av vikten av offentlig insyn i denna speciella arbetsförmedling, som avser förmedling av anställning av personer med vissa polisuppgifter. Genom denna reglering erhålls även en nödvändig offentlig kontroll av verksamheten genom den centrala myndighet – arbetsmarknadsstyrelsen – som måste anses bäst lämpad att utföra sådan kontroll.

15.12 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1948:195) om ersättning och belöning av statsmedel vid biträde åt ordningsmakten

1 §

Vårt förslag till lag om ordningsvakter innebär att ordningsvaktsbegreppet blir snävare, varför ett antal olika befattningshavare, som tidigare fallit in under detta, inte kommer att rymmas under begreppet. Med anledning härav och för att förordningen även fortsättningsvis skall bli tillämplig på i stort sett samma personer som f. n. föreslås att uttrycket "ordningsvakt" i förordningen utbyts mot "annan än polisman som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet".

Bestämmelserna i förordningen kommer därigenom att bli tillämpliga på förutom polismyndighet, polisman och ordningsvakt även på trafikvakt, arrestant- och förpassningsvakt, passkontrollant, jakt- och fisketillsynsman, skyddsvakt vid civila skyddsföremål samt skyddsområdesvakt. Någon nämnvärd utvidgning av förordningens tillämpningsområde torde inte uppstå.

15.13 Förslag till lag om ändring i lagen (1938:274) om rätt till jakt

26 och 31 §§

Ändringarna i dessa paragrafer innebär endast att den som förordnats att utöva jakttillsyn benämns "av myndighet förordnad jakttillsynsman" i stället för som f. n. "med polismans befogenhet utrustad ordningsvakt för jaktbevakning". Skälet till denna ändrade benämning framgår av vad vi anfört i avsnitt 13.6.3.

39 §

Denna paragraf är ny och anger i *första stycket* vilken myndighet som skall förordna jakttillsynsman, nämligen länsstyrelsen i det län där jakttillsynsmannen har sitt hemvist. Jakttillsynsman torde i allmänhet utöva tillsyn över områden som ligger inom ett och samma län. Skall tillsynsmannen utöva tillsyn även över område som ligger utanför hans hemvistlän föreskrivs att länsstyrelsen i ärendet skall samråda med berörd länsstyrelse.

I *andra stycket* uppställs det naturliga kravet på den som skall förordnas att

han skall prövas lämplig att utöva jakttillsyn. Vidare anges att förordnande får återkallas då skäl föreligger därtill.

Jakttillsynsmans verksamhet är att anse som viss begränsad polisverksamhet. Han kommer till följd därav att stå under polisiärt förmanskap och bli underkastad vissa regler i PI; jfr motiveringen till förslaget till ändring i 15 § PI, avsnitt 15.4. Han äger vidare rätt att bruka våld för genomförande av åtgärd enligt vårt förslag till ändring i 24 kap. 2 § första stycket BrB.

15.14 Förslag till lag om ändring i vapenlagen (1973:1176)

32 och 41 §§

Här hänvisas endast till vad som anförts i motiveringen till ändringarna i 26 och 36 §§ jaktlagen, se avsnitt 15.13.

15.15 Förslag till förordning om ändring i vapenkungörelsen (1974:123)

48 §

Här görs samma hänvisning som i föregående avsnitt.

15.16 Förslag till förordning om ändring i Kungl. Maj:ts instruktion (1975:274) för fisketillsynsmän

1 §

I denna paragrafs *första stycke* anges beträffande fisketillsynsmän som förordnande myndigheter dels länsstyrelse och dels fiskeristyrelsen. Länsstyrelsen får möjlighet att förordna fisketillsynsman inte bara för tillsyn inom det egna länet utan även för tillsyn i annat län efter samråd med den länsstyrelse som berörs av förordnandet. Fiskeristyrelsen föreslås få meddela endast förordnanden som skall äga riksgiltighet.

I *andra stycket* föreskrivs att länsstyrelse och fiskeristyrelsen även utan ansökan får förordna fisketillsynsmän med uppgift att tillvarata kronans intressen. Fiskeristyrelsen torde för övrigt aldrig få anledning att på ansökan förordna fisketillsynsman.

I *tredje stycket* finns bestämmelse att endast den som är lämplig får förordnas samt att förordnande kan återkallas om skäl finns därtill.

1 a §

I denna paragraf regleras fisketillsynsmäns åligganden. Skillnad görs därvid mellan sådana fisketillsynsmän som förordnats att tillvarata enskilda intressen och sådana som förordnats enligt 1 § andra stycket att tillvarata kronans intressen.

I *första stycket* anges den förstnämnda gruppen fisketillsynsmäns åliggan-

den. Helt naturligt sägs först – eftersom de förordnats på ansökan av enskild fiskerättsinnehavare – att de har att tillse efterlevnaden av fiskelagen. De skall emellertid även tillse efterlevnaden av fiskeristadgan och jämlikt denna stadga utfärdade föreskrifter m. m.

I *andra stycket* regleras skyldigheterna för fisketillsynsman som förordnats att tillvarata allmänna intressen. Skyldigheterna skiljer sig i sak inte från dem som för närvarande gäller enligt 1 § i dess nuvarande lydelse.

Såväl fisketillsynsmän förordnade av länsstyrelsen som av fiskeristyrelsen får anses utöva viss begränsad polisverksamhet. De skall därför vara underkastade polisiärt förmanskap och även i övrigt de bestämmelser i PI som gäller för den som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet. De skall äga laga befogenhet att bruka våld till följd av vårt förslag till ändring i 24 kap. 2 § första stycket BrB.

Att skyldigheten och rättigheten att utöva fisketillsyn endast gäller inom det område förordnandet avser har vi ansett självklart. Någon föreskrift härom har därför inte intagits i författningstexten.

15.17 Förslag till lag om ändring i lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.

11 §

Denna paragraf är ny och innebär att länsstyrelse får förordna skyddsvakt för bevakning och ordningshållning vid civila skyddsföremål inom länet samt att militärbefälhavare för samma ändamål vid militära skyddsföremål får förordna skyddsvakt.

Förslaget innebär i förhållande till gällande rätt, enligt vilken ordningsvakt i allmänhet förordnas av polisstyrelsen för bevakning av skyddsföremål, att förordnande myndigheter i stället blir länsstyrelse samt militärbefälhavare. Vi har funnit lämpligt att länsstyrelse och militärbefälhavare är förordnande myndigheter i stället för polisstyrelsen, särskilt med hänsyn till att länsstyrelse har uppgift avseende samtliga civila skyddsföremål inom det egna länet samt militärbefälhavare avseende samtliga militära skyddsföremål inom eget militärområde.

I paragrafen anges att skyddsvakt får förordnas för bevakning och ordningshållning vid skyddsföremål. I allmänhet torde den primära uppgiften vara bevakning, men vid vissa skyddsföremål ingår även ordningshållning i skyddsvakts uppgifter. Vi förutsätter att skyddsvakt, där så är erforderligt, i särskild instruktion får noggranna upplysningar om sina åligganden vid skyddsföremålet.

Skyddsvakt vid civilt skyddsföremål torde i allmänhet böra stå under förmanskap av den som är ansvarig för säkerheten vid skyddsföremålet. Civil skyddsvakts verksamhet får anses utgöra viss begränsad polisverksamhet och han kommer till följd därav även att stå under polisiärt förmanskap. Detta medför även att han är underkastad de bestämmelser i PI som gäller för dem som förordnats att utöva viss begränsad polisverksamhet. Han äger laga befogenhet att bruka våld enligt vårt förslag till ändring i 24 kap. 2 § första stycket BrB.

Beträffande skyddsvakter vid militära skyddsföremål föreslår vi att vid försvarsmakten tjänstgörande skyddsvakter skall vara krigsmän i den mån regeringen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga förhållanden så förordnar. I ett förslag till förordning om ändring i kungörelsen om innebörden i rättsligt hänseende av begreppet krigsmakten och krigsman föreslår vi att skyddsvakt förordnad enligt denna paragraf skall vara krigsman under tid då han tjänstgör vid försvaret. Konsekvensen av dessa föreslagna ändringar blir att skyddsvakt vid militära skyddsföremål kommer att stå under militärt befäl samt även äga viss befälsrätt beroende på vilken ställning skyddsvakten kommer att inta i den militära befälsordningen.

15.18 Förslag till förordning om ändring i kungörelsen (1940:383) angående tillämpning av lagen (1940:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m.

3 och 7 §§

Förslaget till ändring i 3 § innebär endast att beteckningen "skyddsvakt" används i stället för "annan som fullgör sådan bevakningsuppgift och därvid åtnjuter polismans skydd och befogenhet" och utgör således endast en anpassning till den tillämpade nya terminologin.

I 7 § anges att närmare föreskrifter angående skyddsvakts utbildning och utrustning meddelas av rikspolisstyrelsen i samråd med överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen. Vi har ansett det ligga utanför vår uppgift att närmare ingå på frågorna om skyddsvakts utbildning och utrustning. Uppenbart är emellertid att skyddsvakt måste äga noggrann kännedom om reglerna i skyddslagen och i bevakningskungörelsen. Viktigt är också att skyddsvakt äger ingående kunskaper om förutsättningarna för våldsanvändning.

15.19 Förslag till förordning om ändring i kungörelsen (1968:333) om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman

2 §

Som framgått har vi i förslaget till ändring i 21 kap. 20 § BrB föreslagit att vid försvarsmakten tjänstgörande skyddsvakt skall vara krigsman, i den mån regeringen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga förhållanden så förordnar. I anslutning till detta förslag föreslås att förevarande paragraf ändras på det sätt att däri tilläggs ett andra stycke av innebörd att även skyddsvakt som förordnats enligt 11 § skyddslagen skall vara krigsman under tid då han tjänstgör vid försvaret.

15.20 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1975:1369) om undantag från ansvar enligt 21 kap. brottsbalken

Enligt förordningen gäller för närvarande att den som på grund av anställning i försvarsmakten är krigsman i vissa fall inte skall vara underkastad ansvar enligt 21 kap. BrB. Detta gäller bl. a. vid tjänstgöring vid statlig myndighet som enligt försvarsmaktens indelning i fred inte tillhör försvarsmakten samt vid vissa uppräknade myndigheter som ingår i försvarsmakten eller vid kommunal myndighet. Vårt ändringsförslag innebär att vad sålunda är föreskrivet om undantag från ansvar enligt 21 kap. BrB skall gälla även skyddsvakt, som enligt förordnande jämlikt 20 kap. 20 § andra stycket samma balk är krigsman då han tjänstgör vid sådana myndigheter som är angivna i förordningen och som är skyddsföremål.

15.21 Förslag till lag om ändring i lagen (1943:881) om polisens ställning under krig

4 §

I 2 § denna lag föreskrivs att polisman, som i enlighet med därom meddelade bestämmelser skall deltaga i rikets försvar, under krig tillhör krigsmakten.

I 4 § föreskrivs f. n. att 2 § skall, såvitt Konungen därom förordnar, under krig äga motsvarande tillämpning med avseende på den som enligt 18 § lagen om polisväsendet i riket förordnats att utöva för bevakning av viss egendom erforderlig polisverksamhet.

Vårt ändringsförslag innebär endast att 2 §, såvitt regeringen därom förordnar, under krig skall äga motsvarande tillämpning med avseende på den som enligt 11 § skyddslagen förordnats som skyddsvakt.

15.22 Förslag till förordning om ändring i kungörelsen (1958:262) om tillämpning av lagen (1943:881) om polisens ställning under krig

11 §

Genom förevarande paragraf har Konungen meddelat sådant förordnande som avses i 4 § lagen om polisens ställning under krig. Enligt paragrafen i dess nuvarande lydelse skall sålunda personal som enligt 18 § lagen om polisväsendet i riket förordnas att bevaka anläggningar av betydelse för försvaret eller folkförsörjningen, såsom kommunikationsanläggningar, hamnar, kraftverk, industrier och förråd under krig tillhöra krigsmakten. Vårt ändringsförslag innebär att den som enligt 11 § skyddslagen förordnats till skyddsvakt under krig skall tillhöra försvarsmakten. Genom förslaget ges den personkrets som under krig skall tillhöra försvarsmakten en klarare begränsning än den har enligt paragrafens nuvarande lydelse. Innebörden av förslaget är bl. a. att endast skyddsvakter vid skyddsföremål skall tillhöra försvarsmakten.

Enligt vad vi inhämtat från försvarsstabens säkerhetsavdelning föreligger inte behov av att bevakningspersonal vid andra objekt än skyddsföremål tillhör försvarsmakten.

15.23 Förslag till lag om ändring i militär rättegångslag (1948:472)

8 §

Enligt denna paragrafs tredje stycke gäller för närvarande att krigsman, som ej är underkastad ansvar enligt 21 kap. BrB, inte får åläggas straff i disciplinmål. Detsamma bör gälla för skyddsvakt som är krigsman. Vi föreslår därför att en bestämmelse härom införs i denna paragraf.

15.24 Förslag till förordning om ändring i luftfartskungörelsen (1961:558)

63 §

Här må endast hänvisas till vad som anförts i motiveringen till vårt förslag till ändring i 24 kap. 2 § första stycket BrB, se avsnitt 15.3.

Bilaga 1 Statistiska uppgifter

1 Gällande ordningsvaktsförordnanden vid vissa tidpunkter

1.1 *Utfärdade av RPS*

Tidpunkt	Antal
31.12.72	829
31.12.73	926
31.12.74	1 075

1.2 *Utfärdade av Lst*

Tidpunkt	Antal
31.12.72	2 992
31.12.73	3 564
31.12.74	4 166

Anm. till 1.2 En hel del länsstyrelser har redovisat inte endast ordningsvakter för fisketillsyn utan även sådana fisketillsynsmän som förordnats enligt instruktionen 1955:274. Enkäten hade i detta hänseende fått en oklar utformning. Sådana fisketillsynsmän ingår i tabell 1.2. Under antagande att dessa under 1974 uppgick till 2 500 (jfr tabell 5.2) och att en årlig ökning ägt rum med 300 fisketillsynsmän skall antalet för 1974 reduceras med 2 500, för 1973 med 2 200 och för 1972 med 1 900.

1.3 *Utfärdade av Pm*

Tidpunkt	Antal
31.12.72	13 849
31.12.73	14 924
31.12.74	15 340

1.4 *Sammanställning 1.1–1.3*

Tidpunkt	Antal
31.12.72	15 770
31.12.73	17 214
31.12.74	18 081

Anm. till 1.4 Antalet har reducerats med hänsyn till vad som sägs i anm. till tabell 1.2.

2 Tid för utfärdande av förordnanden gällande 31.12.1974

2.1 *Utfärdade av RPS*

Utfärdade	Antal
1974	254
1973	198
1970–1972	403
1965–1969	216
före 1965	0
Summa	1 071

2.2 *Utfärdade av Lst*

Utfärdade	Antal
1974	851
1973	919
1970–1972	1 255
1965–1969	196
före 1965	531
Summa	3 752

2.3 *Utfärdade av Pm*

Utfärdade	Antal
1974	2 850
1973	2 750
1970–1972	4 603
1965–1969	3 741
före 1965	762
Summa	14 706

2.4 *Sammanställning 2.1–2.3*

Utfärdade	Antal
1974	3 955
1973	3 867
1970–1972	6 261
1965–1969	4 153
före 1965	1 293
Summa	19 529

Anm. till 2.4 Någon reduktion motsvarande den som gjorts i tabell 1.4 har här inte varit möjlig. Skillnaden mellan summan i tabell 1.4 och 2.4 förklaras till en del därav. I övrigt är anledningen därtill okänd utom att det från några håll uppgivits att säkra uppgifter ej kunnat framtas.

3 Tid som under 1974 gällande förordnanden avsett

3.1 *Utfärdade av RPS*

Tid	Antal
Tills vidare	1 067
Viss tid	7
Visst tillfälle	1
Summa	1 075

3.2 *Utfärdade av Lst*

Tid	Antal
Tills vidare	2 481
Viss tid	3 286
Visst tillfälle	0
Summa	5 767

3.3 *Utfärdade av Pm*

Tid	Antal
Tills vidare	8 474
Viss tid	7 392
Visst tillfälle	827
Summa	16 693

3.4 *Sammanställning 3.1–3.3*

Tid	Antal
Tills vidare	12 022
Viss tid	10 685
Visst tillfälle	828
Summa	23 535

Anm. till 3.4 Någon reduktion motsvarande den som gjorts i tabell 1.4 har här ej varit möjlig.

4 Under 1974 gällande förordnandens geografiska omfattning

4.1 *Utfärdade av RPS*

Gällande	Antal
Hela riket	1 065
Två eller flera län	10
Summa	1 075

4.2 *Utfärdade av Lst*

Gällande	Antal
Hela länet	1 823
Två eller flera pd	1 078
Summa	2 901

Anm. till 4.2 På grund av ändrad polisdistriktsindelning av riket förekommer det att av Lst utfärdade förordnanden numera gäller endast inom ett polisdistrikt. Uppgift saknas från en Lst.

4.3 *Utfärdade av Pm*

Gällande	Antal
Hela pd	9 580
Viss/a kommun/er	1 422
Tjänstgöringsställe/n	5 889
Summa	16 891

5 Verksamhetens art enligt under 1974 gällande förordnanden

5.1 *Utfärdade av RPS*

Art	Antal
Ordningshållning vid offentlig tillställning	–
Ordningshållning på kaféer, restauranger o. d.	–
Jakttillsyn	7
Fisketillsyn	7
Trafikövervakning	–
Bevakning och/eller ordningshållning avseende gator, torg, parker eller andra platser som enligt 1 § AOst är att förstå som allmänna platser	1
Ordningshållning på fartyg	–
Ordningshållning på andra transportmedel	–
Bevakning av militära förråd eller andra militära anläggningar	–
Bevakning av köpcentra	–
Bevakning av industrier och varuhus	–
Bevakning av campingplatser och idrottsanläggningar	–
Bevakning av andra än ovan angivna objekt	–
Annan art (anges)	
Bevakning vid AB Svenska Pressbyråns kiosker	1
Bevakning vid värdetransport	1
ABAB-väktare med skilda verksamheter	1 067

5.2 *Utfärdade av Lst*

Art	Antal
Ordningshållning vid offentlig tillställning	560
Ordningshållning på kaféer, restauranger o. d.	214
Jakttillsyn	1 078
Fisketillsyn	3 245
Trafikövervakning	9
Bevakning och/eller ordningshållning avseende gator, torg, parker eller andra platser som enligt 1 § AOst är att förstå som allmänna platser	–
Ordningshållning på fartyg	–
Ordningshållning på andra transportmedel	12
Bevakning av militära förråd eller andra militära anläggningar	113
Bevakning av köpcentra	84
Bevakning av industrier och varuhus	477
Bevakning av campingplatser och idrottsanläggningar	42
Bevakning av andra än ovan angivna objekt	–
Annan art (anges)	679

Anm. till 5.2 Någon reduktion av antalet förordnanden avseende fisketillsyn har här ej gjorts. Jfr anm. till tabell 1.2.

5.3 *Utfärdade av Pm*

Art	Antal
Ordningshållning vid offentlig tillställning	9 464
Ordningshållning på kaféer, restauranger o. d.	1 969
Jakttillsyn	1 624
Fisketillsyn	263
Trafikövervakning	352
Bevakning och/eller ordningshållning avseende gator, torg, parker eller andra platser som enligt 1 § AOst är att förstå som allmänna platser	155
Ordningshållning på fartyg	38
Ordningshållning på andra transportmedel	3
Bevakning av militära förråd eller andra militära anläggningar	335
Bevakning av köpcentra	280
Bevakning av industrier och varuhus	1 456
Bevakning av campingplatser och idrottsanläggningar	1 114
Bevakning av andra än ovan angivna objekt	111
Annan art (anges)	1 936

5.4 *Sammanställning 5.1–5.3*

Art	Antal
Ordningshållning vid offentlig tillställning	10 024
Ordningshållning på kaféer, restauranger o. d.	2 183
Jakttillsyn	2 709
Fisketillsyn	3 515
Trafikövervakning	361
Bevakning och/eller ordningshållning avseende gator, torg, parker eller andra platser som enligt 1 § AOst är att förstå som allmänna platser	156
Ordningshållning på fartyg	38
Ordningshållning på andra transportmedel	15
Bevakning av militära förråd eller andra militära anläggningar	448
Bevakning av köpcentra	364
Bevakning av industrier och varuhus	1 933
Bevakning av campingplatser och idrottsanläggningar	1 156
Bevakning av andra än ovan angivna objekt	111
Annan art (anges)	2 684

Anm. till 5.4 Verksamhetens art enligt förordnanden avseende annan verksamhetsart redovisas i avsnitt 5.1–5.3 i betänkandet.

6 Under 1974 gällande förordnanden som innehållit tillstånd till särskild utrustning

6.1 *Utfärdade av RPS*

	Antal
Ej särskilt tillstånd	9
Tillstånd till	
batong	1 066
handfängsel, handbojor	–
hund	19
pistol	–
tårgaspistol	–

6.2 *Utfärdade av Lst*

	Antal
Ej särskilt tillstånd	2 312
Tillstånd till	
batong	795
handfängsel, handbojor	240
hund	14
pistol	12
tårgaspistol	118

6.3 *Utfärdade av Pm*

	Antal
Ej särskilt tillstånd	9 339
Tillstånd till	
batong	6 530
handfängsel, handbojor	3 663
hund	178
pistol	115
tårgaspistol	242

7 Yrkestillhörighet för personer som innehaft förordnanden under 1974

7.1 *Utfärdade av RPS*

	Antal
Polismän i aktiv tjänst	–
Pensionerade polismän	–
Anställda i försvaret, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	–
Anställda i kommunal eller statlig tjänst, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	–
Anställda i auktoriserade bevakningsföretag	1 067
Anställda i ej auktoriserade bevakningsföretag	–
Anställda av anordnare av offentliga tillställningar eller funktionär hos sådan (vaktmästare vid Folkets Hus, styrelseledamot e. d. i förening och liknande)	–
Anställda av rörelseidkare i och för ordningshållning i eller bevakning av rörelsen	1
Övriga	7

7.2 *Utfärdade av Lst*

	Antal
Polismän i aktiv tjänst	1
Pensionerade polismän	2
Anställda i försvaret, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	19
Anställda i kommunal eller statlig tjänst, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	42
Antällda i auktoriserade bevakningsföretag	1 059
Anställda i ej auktoriserade bevakningsföretag	204
Anställda av anordnare av offentliga tillställningar eller funktionär hos sådan (vaktmästare vid Folkets Hus, styrelseledamot e. d. i förening och liknande)	20
Anställda av rörelseidkare i och för ordningshållning i eller bevakning av rörelsen	138
Övriga	1 227

Anm. till 7.2 En Lst har inte kunnat lämna några uppgifter. En Lst har lämnat uppgift endast avseende anställda i bevakningsföretag.

7.3 *Utfärdade av Pm*

	Antal
Polismän i aktiv tjänst	20
Pensionerade polismän	28
Anställda i försvaret, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	194
Anställda i kommunal eller statlig tjänst, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	1 029
Anställda i auktoriserade bevakningsföretag	1 795
Anställda i ej auktoriserade bevakningsföretag	479
Anställda av anordnare av offentliga tillställningar eller funktionär hos sådan (vaktmästare vid Folkets Hus, styrelseledamot e. d. i förening och liknande)	2 603
Anställda av rörelseidkare i och för ordningshållning i eller bevakning av rörelsen	1 083
Övriga	7 409

Anm. till 7.3 Ett antal Pm har ej kunnat lämna uppgifter eller vissa av dem som här avses.

7.4 *Sammanställning av 7.1–7.3*

	Antal
Polismän i aktiv tjänst	21
Pensionerade polismän	30
Anställda i försvaret, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	213
Anställda i kommunal eller statlig tjänst, vilka erhållit förordnande i och för fullgörande av uppgifter i samband med anställningen	1 071
Anställda i auktoriserade bevakningsföretag	3 921
Anställda i ej auktoriserade bevakningsföretag	683
Anställda av anordnare av offentliga tillställningar eller funktionär hos sådan (vaktmästare vid Folkets Hus, styrelseledamot e. d. i förening och liknande)	2 623
Anställda av rörelseidkare i och för ordningshållning i eller bevakning av rörelsen	1 222
Övriga	8 643

8 Återkallade och ej förnyade förordnanden

8.1 *Av RPS*

År	Antal	Anledning		
		Egen beg.	Olämpl.	Annat
1972	126	[a]	[a]	[a]
1973	147	–	1	146
1974	138	–	–	138
Summa	411	–	1	284

[a] Uppgift ej lämnad

8.2 *Av Lst*

År	Antal	Anledning		
		Egen beg.	Olämpl.	Annat
1972	126	61	5	55
1973	306	86	2	188
1974	364	143	5	127
Summa	796	290	12	370

Anm. till 8.2 Några Lst har ej kunnat lämna sifferuppgifter under rubriken anledning

8.3 *Av Pm*

År	Antal	Anledning		
		Egen beg.	Olämpl.	Annat
1972	1 104	613	32	459
1973	984	551	36	397
1974	1 227	594	48	585
Summa	3 315	1 758	116	1 441

8.4 *Sammanställning 8.1–8.3*

År	Antal	Anledning		
		Egen beg.	Olämpl.	Annat
1972	1 356	674	37	514
1973	1 437	637	39	731
1974	1 729	737	53	850
Summa	4 522	2 048	129	2 095

9 Förordnanden meddelade för anställda i bevakningsföretag

Period	Antal av			Summa
	RPS	Lst	Pm	
1.7–31.12.72	147	76	383	606
1.7–31.12.73	142	116	364	622
1.7–31.12.74	110	171	322	603

10 Utbildningsverksamhet

Uppgifterna i nedanstående tabeller avser åren 1973 och 1974.

10.1 *Polisdistriktsvis bedriven utbildning*

Län	Antal kurser	Antal deltagare	Län	Antal kurser	Antal deltagare
AB	19	409	O	12	233
C	3	>18	P	5	57
D	4	>36	R	2	42
E	3	62	S	10	182
F	3	41	T	7	140
G	1	12	U	9	176
H	0	0	W	6	102
I	2	35	X	6	95
K	3	32	Y	8	>61
L	3	56	Z	4	50
M	13	215	AC	6	>157
N	3	45	BD	9	140
–	–	–	–	141	>2 396[a]

[a] Beträffande sex kurser har deltagarantalet ej redovisats.

10.2 *Gemensam utbildning för flera polisdistrikt*

Län	Antal kurser	Antal deltagare
E	1	23
H	2	49
L	3	60
O	1	47
P	2	22
R	2	40
S	3	59
T	4	92
Y	6	152
BD	1	18
–	25	562

10.3 *Polisdistriktsvis bedriven utbildning*

Antal kurser	Längd i timmar
6	14–15
82	16
44	17–25
8	26–33
1	Ej angivet
141	–

10.4 *Gemensam utbildning för flera polisdistrikt*

Antal kurser	Längd i timmar
6	7
13	16
1	17
1	18
1	20
3	24
25	–

11 Sammanställning av förfrågan till vissa polisdistrikt

Åläggande enligt 17 § AOst förekommer vid	Aldrig	Ibland	Ofta	I regel	Alltid
1. Teaterföreställning	12				
2. Konserter	8	4			
3. Tävlingar och uppvisningar i sport och idrott	5	5		1	1
4. Danstillställningar		1		6	5
5. Biografföreställningar	12				
6. Pornografiska föreställningar	6[a]				
7. Cirkusföreställningar	6	2	1		2
8. Tivoli- och marknadsnöjen	3	4	1		4
9. Festtåg	12				
10. Tillställningar av annat slag	5[b]	4			

[a] Förekommer ej inom sex av distrikten
[b] Tre polisdistrikt har ej besvarat frågan

Bilaga 2 ÖB:s förstudie "Översyn av bevakningstjänsten i fred"

Kungl. Maj:t uppdrog den 5 april 1974 åt ÖB att i samverkan med försvarets rationaliseringsinstitut genomföra en förstudie "Översyn av bevakningstjänsten i fred". Studien är genomförd och daterad den 29 juni 1976. ÖB har biträtt de synpunkter som redovisas i förstudien och föreslagit att huvudstudie icke genomförs. ÖB har fastställt förstudien att ligga till grund för framtida planerings- och genomförandearbete inom försvarsmakten. Vissa avsnitt av intresse för de frågor som behandlas i kap. 14 i betänkandet återges här.

3 Allmän grundsyn

3.5 *Personal i bevakningstjänst vid truppförband samt strilorgan*

På grund av brist på plutonsofficerare används vid vissa truppförband och strilorgan civila bevakningsbolag ABAB (genom Kungl. Maj:ts beslut) samt Västvakt och Nordvakt för bevakning. För begränsade uppgifter främst nattetid utnyttjas även Securitas. Härutöver finns vid skyddsföremål inom strilorganisationen civil personal som anställts av vederbörande sektorflottiljchefer för bevakning (jfr 6.5 nedan).

På samtliga dessa anläggningar tjänstgör värnpliktiga under dessa väktare, vilka kan sägas utgöra arbetsledare för de värnpliktiga vad beträffar vakttjänst och brand- eller räddningstjänst. Väktare är ej krigsman. Detta gör hans status i flera avseenden oklar främst i ett kuppläge och vid övergång till ett beredskapsläge eller krig, där uppgiften är förenad med försvars- eller beredskapsuppgifter. Civil vaktpersonal saknar i regel även utbildning härför. ÖB har i skrivelse till Konungen "Utredning rörande bevakning" Fst/Säk 1967 nr 9014-5 sagt:

"ABAB bör anlitas för bevakning av sådana objekt (lokaler, förvaringsutrymmen eller andra anläggningar), vid vilka bevakningsuppgifterna inskränker sig till att omfatta enbart bevakning och med bevakningen närliggande uppgifter, t. ex. kontroll av att ingen obehörigt uppehåller sig i lokalerna efter tjänstens slut, att ingen brandfara hotar etc.

Myndighet bör, med egen personal själv svara för bevakningen av sådana objekt, vid vilka bevakningsuppgiften är förenad med försvars-, beredskaps- eller ordningshållningsuppgifter av sådant slag att det vid fullgörandet av uppgifterna måste ställas krav på att vaktpersonalen utgöres av krigsmän och att vaktchefen kan taga befäl över underlydande personal vid myndigheten och därvid beordra den att fullgöra visst uppdrag. Sådana uppgifter kan exempelvis utgöra att försvara anläggningen mot angrepp, meddela uppgift till beredskapsstyrka, utsända ordonnanser, upprätthålla ordning inom krigsmakten etc."

Utredningen delar denna uppfattning och anser att civila väktare icke bör utnyttjas vid objekt där bevakningsuppgiften är förenad med försvars-, beredskaps- eller ordningshållningsuppgifter.

6 Överväganden och förslag rörande skilda typer av bevakningsobjekt

6.1 *Centrala staber och förvaltningar*

6.1.1 Nuläge

Vid de centrala staberna och förvaltningarna (Fst, Ast, MS, FS, VPV, FCF, FortF, FMV, SjvS) sköts bevakningen i huvudsak genom ABAB:s försorg i form av personell dygnetruntbevakning. Skyddsföremålen utgörs främst av stabslokalerna Militärstabsbyggnaden, Tre Vapen och Bastionen samt Karolinen (Karlstad). Ett flertal underavdelningar har av utrymmesskäl lokaliserats till förhyrda lokaler i Stockholm med förorter. Vid dessa utlokaliserade enheter sköts bevakningen dels vid relativt stora enheter genom personell bevakning (ABAB) under kontorstid, dels vid små enheter genom tekniska åtgärder i kombination med in- och utpasseringskontroll av vid enheten anställd personal.

6.1.2 Överväganden och slutsatser

Bevakningen och servicen fungerar i allt väsentligt tillfredsställande. Avvägningen av bevakningsinsatserna är i stort riktig.

6.1.3 Förslag till åtgärder

I allt väsentligt bör bevakningen ombesörjas som nu. ABAB anlitas för ständig personell bevakning vid Militärstabsbyggnaden, Tre Vapen, Bastionen och Karolinen (Karlstad).

6.2 *Regionala staber och förvaltningar*

6.2.1 Nuläge

"Bevakningen av milostaberna företer mycket olikartade organisationsbilder. Vid varje stab har vakttjänsten organiserats på ett sätt som avviker från de övriga" (SOU 1972:53 sid. 162).

6.2.2 Överväganden och slutsatser

Även om lokala förhållanden kan ge anledning till avvikelser mellan milostaberna bedöms en ensning i bevakningsorganisationen vara möjlig. Vid milostaberna förekommer inga krav på ordningshållning (värnpliktsfritt).

Den personella bevakningen bör i huvudsak ombesörjas av handräckningsvärnpliktiga. Ledningen av övervakningen inom vakttjänsten kan handhas av kompaniofficer eller plutonsofficer med placering vid milostabs stabsavdelning, vilken administrerar vakttjänsten.

6.2.3 Förslag

Vakttjänsten ombesörjs huvudsakligen av handräckningsvärnpliktiga. En kompaniofficer eller plutonsofficer med placering och huvudsakligt utnyttjande vid stabsavdelningen leder och övervakar vakttjänsten.

6.3 *Värnpliktsfria utbildningsanstalter (skolor)*

6.3.1 Nuläge

Utredningens granskning av skolorna har varit mycket begränsad. Närmast avses Militärhögskolan, Krigsskolan och Sjökrigsskolan, vilka samtliga bevakas av ABAB med visst biträde av handräckningsvärnpliktiga. Vakttjänsten fungerar tillfredsställande.

6.3.2 Överväganden och slutsatser

Avvägningen av bevakningsinsatserna är i stort riktig. Behovet av ordnings- och beredskapsinsatser är litet. ABAB synes lämpligt att fullgöra skolornas bevakningstjänst.

6.3.3 Förslag till åtgärder

Chefen för militärhögskolan och försvarsgrenscheferna prövar möjligheten till besparingar dels genom att begränsa passningen i vaktlokal under icke-tjänstetid, dels genom att under icke-tjänstetid lösa vakttjänsten medelst jourtjänst för ABAB-personal eller genom utnyttjande av enbart handräckningsvärnpliktiga eller genom tekniska åtgärder.

6.4 *Truppförband*

6.4.1 Armén samt KA-förband

6.4.1.1 *Nuläge*

Vaktchefsbefattningarna upprätthålls uteslutande av plutonsofficerare.

6.4.1.2 *Överväganden och slutsatser*

Av främst ordningsskäl (in- och utpassering, nykterhet, marketenteri, matsalar, logement, okynnesdåd m. m.) måste plutonsofficer placeras som vaktchef vid tider då tjänst icke pågår.

6.4.2 Marinen (utom KA-förband)

6.4.2.1 *Nuläge*

Marinens enheter företer stora olikheter i vakt- och bevakningshänseende. Örlogsbaserna, helikopterdivisionerna och örlogsskolorna har höga krav på miljö-, räddnings- och materielkunskap för vaktpersonalen.

Vaktchefsbefattningarna upprätthålls mestadels av plutonsofficerare (f. d. varvspoliser) till ett relativt stort antal vid varje örlogsbas. Undantagsvis bestrids vaktchefs/väktarsysslan av civila vaktmän (ABAB eller myndighetsanställda). Vakanser i plutonsofficerskåren medför att vaktchefsbefattningarna inte kan besättas i önskvärd omfattning.

6.4.2.2 *Överväganden och slutsatser*

I allt väsentligt fungerar vakttjänsten tillfredsställande.

Beträffande vaktcheferna bör kravet på särskilda kunskaper avseende fartyg, brandskydd, räddningstjänst, visitationsrätt (särskilt vid örlogsvarven, där utpasserande personal visiteras stickprovsvis) m. m. uppfyllas. Endast plutonsofficerare (varvspolis) med bred bakgrundskunskap bedöms lämpliga för dessa uppgifter.

Som framgått tidigare (kap. 4) behöver en grundlig översyn göras beträffande vakt- och bevakningstjänsten inom den marina organisationen i Muskö samt inom Karlskrona och Göteborgs garnisoner. Den övergripande samordning av bevakningsresurserna som där föreslås i rationaliseringssyfte bör också innefatta en avvägning av plutonsofficerares, civila väktares och värnpliktigas utnyttjande i bevakningsorganisationen.

6.4.2.3 *Förslag till åtgärder*

Chefen för marinen prövar möjligheterna att ersätta civila väktare med plutonsofficerare, värnpliktiga eller teknik.

6.4.3 Flygvapnet

6.4.3.1 *Nuläge*

Vid flygvapnets fredsetablissement ombesörjs bevakningen som en deluppgift av en särskild beredskapspluton. Denna svarar utöver nämnda deluppgift främst för ordnings-, säkerhets- och kundtjänst samt för brand- och räddningstjänst såsom en huvuduppgift.

För bevakningstjänst (flottiljvakttjänst m. m.) finns ständigt en flottiljpolis avdelad samt härutöver i vissa fall en–två värnpliktiga.

Flottiljpolisen har tilldelats polismans befogenheter i sin tjänsteutövning och svarar även för viss trafikövervakning m. m. inom flottiljen.

För kuppförsvarsuppgifter finns – i likhet med övriga försvarsgrenar – en särskild beredskapsstyrka (vpl) avdelad under icke tjänstgöringstid.

6.4.3.2 *Överväganden och slutsatser*

Liksom vid övriga försvarsgrenar bör fast vaktchef (flottiljpolis) finnas.

6.5 *Fristående skyddsföremål*

6.5.1 Definitioner

Med fristående skyddsföremål avses föremål, som ej ligger så nära truppförband eller annan militär organisation med egna bevakningsresurser att bevakning (tillsyn) kan ordnas därifrån. Sådana skyddsföremål är bl. a. gemensamma stabsplatser, stridsledningsoch luftbevakningsorgan, underrättelseorgan, befästningar, underhållsanstalter och mobiliseringsförråd. Vissa av dessa skyddsföremål är bemannade dygnet runt, andra endast under tjänstgöringstid/dagtid och huvuddelen obemannade.

6.5.2 Nuläge

Över hälften av de av ÖB fastställda skyddsföremålen samt huvuddelen av försvarsmaktens mobiliseringsförråd bevakas av *tillsynsmän* (jfr 3.11). Dessa skyddsföremål är som regel icke bemannade.

Även *polisen och tullen* deltar i bevakningen enligt direkt överenskommelse med säkerhetsansvariga myndigheter (jfr 3.12).

Inom strilorganisationen är *luftförsvarscentraler, radargruppcentraler och storradarstationer* normalt bemannade dygnet runt. De är av vital betydelse för totalförsvaret. Operativa krav och beredskapskrav måste beaktas vid planläggning av bevakningen. Anläggningarna är delvis krigsorganiserade redan i fred. Denna satsning av resurser talar för att bevakningen i fred också sköts av krigsmän.

Inom hela stridsledningssystemet bevakas i dag 26 skyddsföremål (24 tillhöriga flygvapnet) av 62 civila väktare (48 myndighetsanställda och 14 ABAB). Av de flygvapnet tillhöriga 24 skyddsföremålen bevakas 4 av ABAB enligt Kungl. Maj:ts beslut 30 juni 1967. Härutöver används vid samtliga skyddsföremål flygvapnets vakttjänstutbildade värnpliktiga (vaktgruppchefer och meniga).

6.5.3 Överväganden och slutsatser

Bevakning med enbart krigsmän innebär inga befälsproblem. Befälet kan användas även för andra uppgifter än enbart bevakning t. ex. fortsatt utbildning av värnpliktiga vid strilobjektet ifråga eller annan uppgift inom anläggningen.

Bevakning med väktare oavsett anställningsförhållande innebär befälsproblem. Väktare är ej krigsmän. Disciplinproblem har förekommit. Väktarna kan användas enbart för bevakning. Olägenheterna är allvarliga främst i ett kuppläge. I vissa fall betraktas dock äldre civila väktare som ett stöd för de värnpliktiga vaktmännen och även som en kontroll på hur de värnpliktiga utför bevakningen sett ur myndighetens synpunkt.

De myndighetsanställda väktarna stannar längre än väktare från vaktbolag. Mindre omsättning innebär större kontinuitet i bevakningen och bättre lokal- och personalkännedom. Dessa väktare anses känna sig mera tillhörande förbandet än väktare från ett vaktbolag. Om problem uppstår beträffande väktarna och deras tjänst löses sådana snabbare när de berör de myndighetsanställda väktarna än beträffande väktare från vaktbolag, då man som regel måste gå över vaktbolagets ledning.

Vaktschefsfrågan bedöms på grund av bristen på plutonsofficerare ej kunna lösas inom översebar tid. Möjligheterna att få vaktchefer främst över 50 år från andra försvarsgrenar bör därför undersökas.

6.5.4 Alternativöverväganden

Mot bakgrund av ovan anförda synpunkter kan följande alternativ tänkas, när bevakningen utförs enbart av krigsmän, vilket utredningen bestämt förordar.

Alt. 2. Bevakning med enbart värnpliktiga (således även som vaktchefer).

Alt. 3. Bevakning med minst en plutonsofficer per objekt som vaktchef samt värnpliktiga.

Följande synpunkter kan anföras beträffande dessa alternativ.

Alt. 2. Detta alternativ innebär att den civila väktaren vid de flesta berörda strilanläggningarna ersätts med en värnpliktig vaktgruppchef. Denne bör lyda direkt under anläggningens chef eller annan lämplig befattningshavare inom anläggningen. Vid in- och utpassering handlar den värnpliktige vaktgruppchefen på samma sätt som den civile väktaren. Vaktgruppchefen är utbildad för denna uppgift. Det krävs dock kontinuerlig kontroll och övervakning genom anläggningschefens försorg.

Det bedöms i dagens läge möjligt att försöksvis tillämpa alternativet vid någon radargruppcentral och storradarstation.

Alt. 3. Alternativet bedöms lämpligt vid samtliga här avsedda anläggningar och främst vid lfc och objekt, som i dag p. g. a. brist på plutonsofficerare är bemannade med enbart värnpliktiga. Plutonsofficeren kan meranvändas inom och utom anläggningen

(fortsatt utbildning och kontroll av de värnpliktiga, inspektioner av närliggande strilobjekt och ev. även av objekt på större avstånd samt ev. andra uppgifter enligt anläggningschefens bestämmande). Alternativet förordas övergångsvis.

6.5.5 Förslag till åtgärder

Chefen för flygvapnet genomför försök med bevakning i första hand enligt alternativ 3 med minst en plutonsofficer som vaktchef per objekt och i andra hand enligt alternativ 2 med värnpliktig vaktgruppchef som "yttre" vaktchef.

Utredningar och försök genomförs med strävan att

- endast krigsmän används i bevakningstjänsten
- civila väktare oavsett anställningsform efter hand snarast i samband med avgång eller omplacering avvecklas.

8 Sammanfattning och sammanställning av förslag

8.3 *Huvudstudie*

Utredningen konstaterar att bevakningstjänsten inom försvaret är föremål för en allmän och fortgående översyn. Förhållandena har väsentligt förbättrats under de år som gått sedan UH avgavs. Behov av en huvudstudie bedöms ej föreligga. Huvudstudie föreslås icke komma till stånd. Vissa utredningar, försök och åtgärder bör i stället som nedan redovisas komma till stånd genom ÖB:s försorg och inom linjeorganisationens ram.

8.4 *Fortsatta rationaliseringsåtgärder (sammandrag)*

I detta syfte rekommenderar utredningen kortfattat fortsatta åtgärder främst enligt följande . . .

- en översyn av vakt- och bevakningstjänsten vid friliggande skyddsföremål främst flygvapnets strilorgan i avsikt att dels endast utnyttja militär personal enligt ny flottiljorganisation, dels åstadkomma besparingar.

8.5 *Områdes- eller försvarsgrensvisa åtgärder*

Utredningen föreslår att följande åtgärder genomföres i effektiviserings- och besparingssyfte.

8.5.3 Vad rör bevakningen vid *centrala staber och förvaltningar* (kap. 6.1) att

- i allt väsentligt bevakningen ombesörjes som nu
- ABAB anlitas för ständig personell bevakning vid Militärstabsbyggnaden, Tre Vapen och Bastionen.

8.5.4 Vad avser bevakningen vid *regionala staber och förvaltningar* (kap. 6.2) att

- vakttjänsten huvudsakligen ombesörjs av handräckningsvärnpliktiga som leds och övervakas av kompanioffícer eller plutonsofficer med arbetsuppgifter främst vid stabsavdelningen.

8.5.5 Vad rör bevakningen vid *värnpliktsfria utbildningsanstalter* (kap. 6.3) att

chefen för Militärhögskolan och försvarsgrenschef prövar möjligheten till besparingar dels genom att begränsa passningen i vaktlokal under icke-tjänstetid, dels genom att under icke-tjänstetid lösa vakttjänsten medelst jourtjänst för ABAB-personal eller genom utnyttjande av enbart handräckningsvärnpliktiga eller genom tekniska åtgärder.

8.5.6 Vad rör bevakningen vid *armé- och KA-förband* (kap. 6.4) att Chefen för armén (resp. CM)

- prövar fördelningen av och fördelar i samråd med Värnpliktsverket handräcknings-värnpliktiga (motsv.) så att bästa effekt uppnås från förbandsproduktionssyn-punkt.

8.5.7 Vad rör bevakningen inom *marinen utom KA-förband* (kap. 6.4) att Chefen för marinen

- prövar möjligheterna att ersätta civila väktare med plutonsofficerare, värnpliktiga eller teknik.

8.5.8 Vad rör bevakningen *inom flygvapnet* (utom stril) (kap. 6.4) att Chefen för flygvapnet

- i samråd med Värnpliktsverket prövar möjligheterna att utnyttja och fördela (pröva) handräckningsvärnpliktiga (motsv.) (alternativt utnyttjar värnpliktiga i brand- och räddningstjänst) för bevakningstjänst (främst kasernvakttjänst) så att bästa effekt uppnås från förbandsproduktionssynpunkt.

8.5.9 Vad rör bevakningen av *friliggande skyddsobjekt* (lfc, rgc och stora rrstn) (kap. 6.5) att chefen för flygvapnet

- utreder och genomför försök med bevakning främst enligt utredningens alternativ 3 (minst en plutoff. som vaktchef/objekt)
- endast utnyttjar krigsmän i bevakningstjänsten samt att därvid civila väktare, oavsett anställningsform, avvecklas i samband med avgång eller omplacering.

Underbilaga

Förkortningar i bilaga 1 och 2.

Ast	Arméstaben
CM	Chefen för marinen
FCF	Försvarets civilförvaltning
FMV	Försvarets Materialverk
FortF	Fortifikationsförvaltningen
FS	Flygstaben
Fst	Försvarsstaben
Fst/Säk	Försvarsstabens säkerhetsavdelning
KA-förband	Kustartilleriförband
Lfc	luftfartscentral
Lst	Länsstyrelse/er
MS	Marinstaben
Pd	Polisdistrikt
Pm	Polismyndighet
Rgc	radargruppcentral
RPS	Rikspolisstyrelsen
Rrstn	radarstation
SjvS	Försvarets sjukvårdsstyrelse
Stril	stridsledning och luftbevakning
VPV	Värnpliktsverket

Statens offentliga utredningar 1978

Kronologisk förteckning

1. Stat–kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. Kn.
2. Stat–kyrka. Bilaga 1. Kyrkans framtida organisation. Kn.
3. Stat–kyrka. Bilaga 2–12. Utredningar i delfrågor. Kn.
4. Skolplanering och skolstorlek. Faktaredovisning och bedömningsunderlag. U.
5. Föräldrautbildning. S.
6. Ny skogspolitik. Jo.
7. Skog för framtid. Jo.
8. Hyresrätt 2. Lokalhyra. Ju.
9. Ny konkurrensbegränsningslag. H.
10. Barnets rätt. 1. Om förbud mot aga. Ju.
11. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. E.
12. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 1. E.
13. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 2–4. E.
14. Arbete åt handikappade. A.
15. Praktikfrågor–åtgärder i ett kort perspektiv. U.
16. Regional konsumentpolitisk verksamhet. H.
17. Energi. I.
18. Öresundsförbindelser. K.
19. Öresundsförbindelser. Bilaga A. Ritningar. K.
20. Öresundsförbindelser. Bilaga B. Konsekvenser för företag och hushåll. K.
21. Bemanning av fartyg. K.
22. Energi, strukturomvandling och sysselsättning. A.
23. Växtförädling. Jo.
24. Ny renhållningslagstiftning. Jo.
25. Etablering av miljöstörande industri. Bo.
26. Hälso- och sjukvårdspersonalen. S.
27. Fortsatt körkortsreform. K.
28. Kvinnors förvärvsarbete och förvärvshinder. A.
29. Arbete i jordbruk och trädgård. A.
30. Brand inomhus. B.
31. Trafikpolitik-kostnadsansvar och avgifter. K.
32. Ny indelningslag för kommuner, landstingskommuner och församlingar. Kn.
33. Ordningsvakter. Ju.

Statens offentliga utredningar 1978

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Hyresrätt 2. Lokalhyra. [8]
Barnets rätt. 1. Om förbud mot aga. [10]
Ordningsvakter. [33]

Socialdepartementet

Föräldrautbildning. [5]
Hälso- och sjukvårdspersonalen. [26]

Kommunikationsdepartementet

1975 års danska och svenska öresundsdelegationer. 1. Öresundsförbindelser. [18] 2. Öresundsförbindelser. Bilaga A. Ritningar. [19] 3. Öresundsförbindelser Bilaga B. Konsekvenser för företag och hushåll. [20]
Bemanning av fartyg. [21]
Fortsatt körkortsreform. [27]
Trafikpolitik-kostnadsansvar och avgifter. [31]

Ekonomidepartementet

Kapitalmarknadsutredningen. 1. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. [11] 2. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 1. [12] 3. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 2–4. [13].

Utbildningsdepartementet

Skolplanering och skolstorlek. Faktaredovisning och bedömningsunderlag. [4]

Jordbruksdepartementet

1973 års skogsutredning. 1. Ny skogspolitik. [6] 2. Skog för framtid. [7]
Växtförädling. [23]
Ny renhållningslagstiftning. [24]

Handelsdepartementet

Ny konkurrensbegränsningslag. [9]
Regional konsumentpolitisk verksamhet. [16]

Arbetsmarknadsdepartementet

Sysselsättningsutredningen. 1. Arbete åt handikappade. [14] 2. Energi, strukturomvandling och sysselsättning. [22] 3. Kvinnors förvärvsarbete och förvärvshinder. [28]
Arbete i jordbruk och trädgård. [29]

Bostadsdepartementet

Etablering av miljöstörande industri. [25]
Brand inomhus. [30].

Industridepartementet

Energi. [17]

Kommundepartementet

Kyrkoministerns stat–kyrka grupp. 1. Stat–kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. [1] 2. Stat–kyrka. Bilaga 1. Kyrkans framtida organisation. [2] 3. Stat–kyrka. Bilaga 2–12. Utredningar i delfrågor. [3]
Ny indelningslag för kommuner, landstingskommuner och församlingar. [32]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-04048-4
ISSN 0375-250X